

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ATTİLÂ İLHAN'IN "SOKAKTAKİ ADAM" ROMANINDA
YENİDEN KAVRAMLAŞTIRMA:İMGE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe ÖZDEMİR

KOCAELİ 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ATTİLÂ İLHAN'IN "SOKAKTAKİ ADAM" ROMANINDA
YENİDEN KAVRAMLAŞTIRMA:İMGE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe ÖZDEMİR

Prof. Dr. Adnan Rüştü KARABEYOĞLU

KOCAELİ 2020

T.C KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ATTİLÂ İLHAN'IN "SOKAKTAKİ ADAM" ROMANINDA YENİDEN
KAVRAMLAŞTIRMA: İMGE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Tuğçe Özdemir

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 22.01.2020/02

Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Adnan Rüştü KARABEYOĞLU

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Cem Yılmaz BUDAN

KOCAELİ 2020

ÖNSÖZ

“İmge kelime değildir; ama benzetme (teşbih ya da istiare) de değildir; her ikisini de “kullanan”, duygusal/düşünsel içeriğin somutlaşma biçimidir. Bu süreçte kelime donuk, durağan, olmuş bitmiş bir öge diye alınamaz. Alınmamalıdır. Kelimenin önemi imgenin somutlaşmasında oynayacağı role göre değişir, bu rolü belirleyen ise kelimenin çağrışım yükü, anlam boyutları ve imgeyle olan diyalektik bağlantısıdır.”

Attilâ İlhan

Edebiyat, güzel sanat dallarından fonetik sanatlar kapsamında yer alır. Edebiyatın temel malzemesi olan ve duygu, düşünce, durum ya da olayların aktarımının yanı sıra imge oluşumuna meydan hazırlayan dil, tek başına sınırlandırılmaz bir varlık olarak karşımıza çıkar. Dilin bu sınırlandırılmaz yapısı, ortaya koyduğu sonsuz varlık aleminin tüm unsurlarını içermekle birlikte bu unsurların neredeyse tamamından yola çıkarak oluşturulabilecek yeni üretimlere de kapı aralar. Bu yeni üretimlerin oluşumu kuşkusuz imaj/imge vasıtası ile kendini gösterir. Somut olan her varlıktan hareketle soyut başka bir varlık, anlam ya da görüntü çağrışımına dayanan, yazarın zihninde yeniden şekillenip okurun zihnine ulaşan imge, Attilâ İlhan’ın şiir ve roman dilinde oldukça geniş bir yere sahiptir. İlhan’ın şiirinde apaçık gözlenebilen ve alışılmamış anlam, görüntü ya da çağrışımlara dayanan imgeler bulunduğu gibi bu imgeler, yazarın zihninde tasarladıklarını okurla paylaştığı bir diğer tür olan romanında da kendini gösterir. Onun şiirinin ve şiirindeki özgün imge sisteminin romanında sonsuz hayat buluşunu bilen herkes, her iki türdeki ustalığının yadsınamaz bir gerçek olduğunu kabul eder. Bu gerçek, şiirinde olduğu gibi romanında da yetkin imge dizileriyle karşılar okuru. Karşılar ve bırakır; yazarın zihinsel tasarımı ürün olan imgeyi farklı görüntü, anlam ve çağrışımlara...

İlhan’ın yapmış olduğu “imge kelime değildir” vurgusu; dilin en temel birimlerinden olan “kelime”yi farklı bir kimlikte sunuşu, bu çalışmanın konusunu belirleyen en önemli faktörlerden biri olmakla birlikte imgenin salt teşbih ve istiare

değil fakat her ikisini de kullanan bir kavram oluşunu belirtmesi, mevcut imge kavramını özetler nitelikte ifadelerdir.

Çalışmada Attilâ İlhan'ın "Sokaktaki Adam" romanında bulunan imgelerin ele alınması, mevcut imge kavramının dilbilimsel açıdan incelenmesini beraberinde getirirken aynı zamanda yazarın dil kullanım yetisi ve bu yeti çerçevesinden imge üretim başarımını görünür kılar.

Söz sanatları içerisinden metafor/mecaz, istiare ve teşbihten ihtiyaç duydukça beslenen ve tasvirin öznel kanadında faaliyet gösteren imgeyi, yetkince işleyen İlhan'ı ilk romanı olan Sokaktaki Adam ile daha iyi anlamak, daha yakından tanımak ve okura aktarmak istediği farklı görüntü, anlam ve çağrışımları kavramak için ele alınan bu çalışma, imgeyi dilbilimsel olarak incelemeyi amaçlar.

Bu çalışmayı hazırlama sürecinde varlıkları, maddi ve manevi destekleri dolayısıyla aileme, Taner Kahraman'a ve eşsiz dostlarıma; rehberliği, emeği ve engin tecrübesini esirgemeyen Saygıdeğer hocam Prof. Dr. Adnan Rüştü Karabeyoğlu'na sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Tuğçe Özdemir

Kocaeli 2019

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	i
Özet.....	vii
Abstract.....	viii
Kısaltmalar	ix
Tablo Dizini	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNCELEMENİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. YENİDEN KAVRAMLAŞTIRMA:"İMGE"	6
2.1. Sözcük Olarak İmge.....	6
2.2. Kavram Olarak İmge.....	7
2.3. Dil İncelemesi Açısından İmge.....	9
2.3.1. Metafor/Mecaz, İstiare ve Benzetme Olarak İmge.....	14
2.3.1.1. Metafor/ Mecaz	14
2.3.1.2. İstiare.....	16
2.3.1.3. Benzetme	17
2.3.1.4. Tasvir.....	18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. "SOKAKTAKİ ADAM" ROMANI HAKKINDA.....	27

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ATTİLÂ İLHAN'IN "SOKAKTAKİ ADAM" ADLI ROMANINDA YENİDEN KAVRAMLAŞTIRMA İNCELEMESİ.....	30

4.1. Varlık Türlerine Göre Yeniden Kavramlaştırmalar	30

4.1.1. Biyolojik Durum Kavramlaştırmaları.....	30

4.1.1.1. Çocuk Kavramı	31

4.1.1.2. Hastalık Kavramı.....	34

4.1.1.3. İhtiyarlık Kavramı.....	36

4.2. Duyu Kavramlaştırmaları	37

4.2.1. Koku Kavramı	37

4.2.2. Ses Kavramı	38

4.3. Efsanevi-İnançsal ve Mistik Öge Kavramlaştırmaları	40

4.3.1. Büyü Kavramı.....	40

4.3.2. Canavar Kavramı	41

4.3.3. Ejderha Kavramı	44

4.3.4. Melek Kavramı	45

4.3.5. Rüya Kavramı.....	45

4.4. Kültürel Nesne Kavramlaştırmaları	46

4.4.1. Araç(Taşıt).....	46

4.4.2. Eşya	49

4.4.3. Giyim-Kuşam	68

4.4.4. İçecek-Yiyecek.....	68
4.4.4.1. İçecek.....	68
4.4.4.2. Yiyecek	69
4.4.5. Oyun	70
4.4.6. Yemin	71
4.4.7. Yer Kavramlaştırmaları	71
4.4.7.1. Belirli Yer Adları	71
4.4.7.2. Belirsiz Yer Adları	73
4.5. Deyimler Yoluyla Yeniden Kavramlaştırmalar	74
4.5.1. Deyimler Sözlüğünde Yer Alan Deyimler	75
4.5.2. Değiştirilmiş Deyimler.....	108
4.5.3. Genişletilmiş Deyimler	116
4.5.4. Özgün Deyimler	118
4.5.5. Özgün Anlatımlar Yoluyla Yeniden Kavramlaştırmalar	128
4.5.5.1. Ad Aktarması Yoluyla	128
4.5.5.2. Benzetme Yoluyla.....	131
4.5.5.3. Temel Unsurlar ile Benzetme.....	132
4.5.5.4. “Gibi”, “Benzer” ve “Üzer” Edatları ile Benzetme.....	159
4.5.5.5. İstiare ile Benzetme	166
4.5.5.6. Sıfat ile Benzetme	196
4.5.5.7. Hayvan Üzerinden Benzetme	216
4.5.5.8. Meyve Üzerinden Benzetme	221
4.5.5.9. Renk Üzerinden Benzetme	223

4.5.6. Zarflar Yoluyla	228
4.5.7. Olağan Anlatımlar Yoluyla.....	282
4.5.7.1. Olağan Sıfat Kullanımı.....	283
4.5.7.2. Olağan Zarf Kullanımı	283
4.5.7.3. Argo Kullanımı.....	285
4.5.7.4. Atasözü Kullanımı.....	290

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULGULAR VE SONUÇ	291
Bulgular ve Bulguların Yorumu	291
SONUÇ	298
KAYNAKÇA	302

Özet

Bu çalışmada, Attilâ İlhan'ın "Sokaktaki Adam" romanındaki yeniden kavramlaştırmaların tespiti amaçlanmıştır.

Kavramlaştırmaların tespiti, yazarın imgesel üretim kabiliyetini ortaya koyması bakımından önem arz eder. Bu nedenle imgesel değer taşıyan yeniden kavramlaştırmaların şiir türünde olduğu gibi roman türündeki kullanımına da dikkat çekmek gerekir. Yapılan incelemede uygulanan metot, bu yeniden kavramlaştırmaların nasıl, yani yazar tarafından hangi varlıklar üzerinden gerçekleştirildiği ve niçin, yani hangi amaçla bu yeniden kavramlaştırmalara gidildiği şeklindedir. Uygulanan metodun, araştırma ve okumalar ışığında mecaz/metafor, benzetme ve tasvir sanatları çerçevesinde romandaki imge kullanım çeşitliliğini ve yazarın imge üretimindeki yetisini ortaya çıkarmamızdaki katkısı oldukça büyüktür.

Anahtar Sözcükler: Attilâ İlhan, Yeniden Kavramlaştırma, İmge, Metafor, Benzetme.

Abstract

In this study, reconceptualizations in Attilâ İlhan's novel "Sokaktaki Adam" were aimed to be determined.

The determination of reconceptualizations is essential in terms of demonstrating the author's ability to produce images. Therefore, it is necessary to draw attention to the use of imaginative reconceptualization in the genre of the novel as well as in the genre of poetry. The method applied in this research focused on/stated how these reconceptualizations were applied by the author in which entities and why, for what purposes these reconceptualizations were applied. In the light of the study and reading, the method applied in this research greatly contributes to revealing the diversity of the image usage in the novel and the author's ability to produce images within the framework of metaphor, analogy, and the depiction arts.

Keywords: Attilâ İlhan, Reconceptualization, Image, Metaphor, Analogy.

KISALTMALAR

TDKGS: Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü

TABLO DİZİNİ

TABLO 1:	8
TABLO 2 :	292
TABLO 3:	293
TABLO 4:	293
TABLO 5:	294
TABLO 6:	295
TABLO 7:	296
TABLO 8:	298

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu çalışmada, resim, mimari, heykel, musiki ve tiyatro sahasında kullanımı oldukça yaygın olan imge konusu, edebiyat sahası özelinde dilbilimsel olarak ele alınmıştır.

İmge, bir ya da birden fazla sözcüğün oluşturduğu, tek bir anlama isnat edilmeyecek kadar çağrışıma dayalı, bir o kadar kendine has bir yapıda meydana gelen; soyut olanın dil vasıtasıyla aktarımında rol alan ve bunu yaparken somut gerçeklikten faydalanan çok katmanlı söz veya söz öbekleridir (bk., İlhan 2015, Mitchell 2005, İnce 2011).

İmgeyi oluşturan ana malzeme, elbette ki dildir. Şair ya da yazar, imge oluşturma amacını dilin imkanları çerçevesinde dilden faydalanma yani dili işleme yetisiyle gerçekleştirir. Bu gerçekleştiriş, şairin/yazarın zihinsel tasarısı sonucunda vücut bulur. Mevcut tasarımın ortaya çıkışı, yazarın dilden faydalanışı oranında başarı bulur. İmge bir diğer ifadeyle nesneyi, olayı veya durumu yeniden inşa eden/yeniden kavramlaştıran unsur olarak, günlük dilde var olan sayısız kullanımdan argoya, deyimlerden atasözlerine değin geniş bir dil sahasının verileri ışığında oluşur. Bununla birlikte bu geniş dil sahasının oluşumunu destekleyen tarihi ve kültürel arka planın varlığını unutmamakla birlikte özellikle deyimlerin çağrışıma açık yapısından beslenmeyi bilen, oluşturulmak istenen yeniden kavramlaştırmayı metafor/mecaz, istiare, benzetme ve bazen tasvirden yola çıkarak destekleyen imgenin birçok unsuru yapısında barındırma özelliği, bu unsurların ayrıştırılması ihtiyacını beraberinde getirir. Bu ihtiyaç ise imgenin nasıl ve niçin oluşturulduğu sorusunu doğurur.

Çalışmada incelenmek üzere ele alınan romanın yeniden kavramlaştırma adına dil sahasının hangi unsurlarını ön plana çıkardığını saptamak, imgesel tasarımların ayırt edilmesinde oldukça önemlidir. Yazarın ilk olarak doğrudan varlık türleri

üzerinden, sonrasında deyimler ve kendi üretimi sonucu ortaya çıkan özgün deyimler ile metafor/mecaz, benzetme ve zarf kullanımı yoluyla kendine has özgün anlatımlar aracılığıyla imge, yani yeniden kavramlaştırma işine yöneldiği gözlenir. Doğrudan kavram türleri üzerinden yapılan yeniden kavramlaştırmalar ile dolaylı olarak daha çok özgün üretimlerin yer aldığı romandaki yeniden kavramlaştırma örnekleri, çalışmanın metodunu oluşturması bakımından önem arz eder.

Attilâ İlhan'ın "Sokaktaki Adam" romanında yer alan yeniden kavramlaştırmaların, içerdiği imgesel ifadeler çerçevesinde incelendiği bu çalışmanın amacı, doğrudan ve dolaylı bir biçimde ortaya konan imgelerin nasıl ve niçin oluştuğunu belirtmektir.

"Sokaktaki Adam" romanında karşılaşılan yeniden kavramlaştırma örnekleri, yeniden kavramlaştırmaya tabi tutulan nesne, durum, olay ve eylem unsurlarının; a)nasıl, bir diğer deyişle hangi veya ne tür bir varlık üzerinden yeniden adlandırılarak veya tanımlanarak; b)niçin, yani hangi bağlam amacıyla yeniden kavramlaştırılarak okuyucunun karşısına çıkarıldığını irdelemeye çalışmaktadır.

İmge üzerine yapılmış olan sayısız çalışma içerisinde diğer güzel sanat dalları ve edebiyat/dil sahası araştırmaları sonucunda, bu çalışma, incelenen imgelerin nasıl ve niçin üretildiği hususundaki soruların cevabını vermesi bakımından dilbilimsel imge incelemelerinin önemini vurgular.

Sonuç itibariyle bir şekilleniş bünyesinde ortaya konan imgesel verileri oluşturan en etkili faktörün yazar ve onun imge aracılığıyla ürettiği somut olandan yola çıkarak başka bir anlam, görüntü veya çağrışım oluşturma gayesini, imgenin sanattaki öneminden hayattaki konumuna değin ne kadar geniş bir yer kapladığını idrak etmek; bunu yaparken özellikle roman türü bağlamında içine düştüğümüz imge dünyasının yansıtmaya çalıştığı yeniden kavramlaştırma gerçeğinin izini sürerek yol almak, dil incelemesi bakımından bir kılavuz görevi görecektir.

İnceleme konumuz olan "imge" üzerine dünyada ve ülkemizde çalışılmış mevcut kitap ve makalelerden bazıları şu şekildedir: Madde ve Bellek (Bergson,

2015); İmgeler Simgeler (Eliade, 1992), İkonoloji- İmaj, Metin, İdeoloji (Mitchell, 2005); Şiir ve Gerçeklik (İnce, 2011); Yazı, İmge ve Gerçeklik (Özdenören, 2014), "Öteki"nin Bilimine Giriş (Ulağı, 2018); *"Image"dan "İmge"ye Attilâ İlhan'ın Edebiyat "Savaşı"* (Armağan, 2014); *Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem* (Işıldak, 2008); *İmge ve Sembol Kavramlarını Yorumlama Projesi ve Melih Cevdet Anday Şiirinde İmge* (Durmuş, 2011).

"Sokaktaki Adam" romanı üzerine ülkemizde yapılmış çalışmalar ise aşağıda yer almaktadır:

Makaleler: *Anlatım Tekniği Açısından Attilâ İlhan'ın Sokaktaki Adam Romanı* (Şen, 2009); *Attila İlhan'ın Sokaktaki Adam'ı: Hasan* (Sazyek, 2009); *Attila İlhan'ın Sokaktaki Adam Romanı Üzerine Göstergebilimsel Bir İnceleme* (Karaoğlu, 2013).

Yüksek Lisans Tezi: *Attila İlhan'ın Dili Üzerine Bir İnceleme: Sokaktaki Adam ve Gazi Paşa* (Eriş, 2010)

İlhan'ın "Sokaktaki Adam" romanı üzerine yukarıda adı geçen çalışmalarda sırasıyla romandaki mevcut anlatım tekniği, roman başkişi Hasan'ın yabancılaşma özelinde ele alınışı, göstergebilimsel metot ekseninde "anlatı düzeyi, söylem düzeyi ve anlamsal-mantıksal düzey" olarak incelendiği ve yüksek lisans tezinde söz varlığı ve söz dizimi açısından ele alındığı gözlenir. Romanın "yeniden kavramlaştırma: imge" bağlamında izlediğimiz metotla ele alındığı bir çalışma mevcut olmayıp bu çalışmada ise "Sokaktaki Adam" romanındaki yeniden kavramlaştırma unsurlarına nasıl ve niçin başvurulduğu; bu başvurunun varlıklar, deyimler ve özgün anlatımlar çevresinde gerçekleştiği incelenerek tespit edilmiştir. Bu tespit ile de yazarın imgesel üretim ve aktarım yetisi ile dil kullanım kabiliyetine kadar birçok özelliği bir kez daha varlığını hissettirmiş olur.

Tez, beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, çalışmanın kuramsal çerçevesi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, imge kavramına ilişkin literatür bilgisi aktararak imgeyi meydana getiren belli başlı söz sanatları açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, "Sokaktaki Adam" romanı hakkında aktarılması gereken genel bilgiler vurgulanmıştır.

Dördüncü bölümde, "Sokaktaki Adam" romanından alıntılanan örnek cümleler üzerinden yapılan yeniden kavramlaştırma incelemesi varlık türleri, deyimler ve özgün anlatımlar alt başlıklarıyla ele alınmıştır.

Beşinci bölümde ise inceleme sonucunda elde edilen bulgular ve varılan sonuç yer almaktadır.

1. İNCELEMENİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

İmge incelemelerinde imgenin ne tarz bir ilişki ile oluşturulduğu, imgenin ortaya konuş biçimini açıklar.

Metafor/mecaz, ad aktarması, benzetme yoluyla oluşturulan imgesel anlatım, doğrudan olabileceği gibi dolaylı bir şekilde de oluşabilir. İlhan'ın vurguladığı gibi imgenin, doğrudan benzetme ya da istiareye dayalı olmadığını belirterek metafor/mecaz başta olmak üzere, benzetme ve zarflar yoluyla oluşturulan, daha çok özgün anlatımlar şeklinde karşımıza çıktığı bu romanda, yeniden kavramlaştırma tespitinde okuma, kaynak araştırma, karşılaştırma ve dilbilimsel inceleme çerçevesinde bir seyir izlenmiştir. Bayrav'ın "göstergebilimcilerin ortak tutumu"nu açıkladığı şu cümleler ise incelemede takınılması gereken tavrın belirleyici unsurlarını oluşturur: "Edebiyat metnini incelerken olasılık ölçüsünde nesnel kalmak, öznel yargılardan, seçimlerden kaçınmak. Bu sonuca varabilmek için de atomistik yöntemden (tarihsel ya da tematik) yani bir ayrıntıyı, bir temayı seçerek metne o açıdan bakmaktan vazgeçip yazının bütününe ele almak. Metnin belirten yüzünü ilgilendiren gözlemleri elden geldiği kadar çoğaltmak; metnin yapısını, biçimini

betimlemek; aynı zamanda da onu şemalandırmak. Kısaca yazarın çabasını ya da ustalığını ortaya çıkarmak." (Bayrav, 1999:22).

Bu çalışma yukarıda sözü geçtiği üzere doğrudan edebiyat/dil sahası verilerinden faydalanması yönüyle Mitchell'in "sözel imaj" tasnifi özelinde alınır ve bu bakımdan yapılan dilbilimsel incelemenin sınırlılığını ortaya koyar. Bu tasnifte yer alan "metafor" ve "tasvir" kavramlarına ek olarak imgesel üretimin benzetme ve zarflar aracılığıyla oluşturulabileceğini belirtmek doğru olacaktır. Yeniden kavramlaştırmaların; a)nasıl, bir diğer deyişle hangi veya ne tür bir varlık üzerinden yeniden adlandırılarak veya tanımlanarak, b)niçin, yani hangi bağlam amacıyla oluşturulduğunu saptamak, çalışmanın metodunu oluşturması noktasında önem arz eder.

Bu sebeple çalışmada, kategorize edilecek imge dizilerinin, romanda metafor/mecaz, benzetme veya zarf olarak hayat buluşları farklı başlıklar altında değerlendirilerek var olan genel tutum yerine daha özel bir tasnif elde etmek, yazarın yeniden kavramlaştırma serüveninde tercih ettiği tavrı ve dil kullanım yetisini tespit etmek açısından yerinde bir adım olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YENİDEN KAVRAMLAŞTIRMA:"İMGE"

2.1. Sözcük Olarak İmge

Metafor ve imaj olarak da adlandırılan imge, “Fransızca image "resim, suret, görüntü" sözcüğünden alıntıdır. Fransızca image sözcüğü, Latince de aynı anlama gelen imago” (Etimoloji Türkçe) sözcüğüne dayandırılır. Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzunda imge; “Emâre, rezm.” (TDKGS) sözcükleriyle karşılık bulmuştur. "Emâre, alâmet, nişan, eser, ipucu, belirti; rezm ise işâret, işâretle anlatma.(bkz.îmâ), gizli ve kapalı bir sûrette söyleme." anlamlarını içerir. (Devellioğlu, 2013:1035).

Dil Bilimi Terimleri Sözlüğünde Karaağaç imgeden, “iğretileme (metaphore)” adıyla bahseder: "İğretileme, bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumudur. Gösteren olmak, kendisi dışında bir başka varlığa işaret demektir. Gösteren ile gösterilen ilişkisi, anlamlı göstergeleri oluşturur." (Karaağaç, 2013:466). Bu bakımdan Latince kökenli Fransızca *image* sözcüğünü Osmanlı Türkçesinde karşılayan *sûret*, *emâre* sözcükleriyle vurgulanan “belirti” anlamından yola çıkarak; yine Osmanlı Türkçesinde yer alan *rezm* (*rezim*) sözcüğünün “işâretle anlatma”, “gizli ve kapalı bir sûrette söyleme” anlamları ile Karaağaç’ın tanımındaki “bir başka varlığa işaret” ifadesi, imge tanımlaması için bir çerçeve oluşturmaları açısından önem arz eder.

"Edebiyat bilimi bağlamında *imaj* (imge), yoğunlaştırılmış bir içeriği olan ve yorumlamaya, açıklamaya elverişli, çok katlı bir anlatım. İmajda kelime, bir dil göstergesi olma özelliğini aşarak düşünme ve hissetmeyi harekete geçirici simgeselliğin açıklığına ulaşır ki stilize etme ve edebileştirme de buna dayanır." (Aytaç, 2009:344). "İmge, somut söylemin/gerçeğin/anlamın dışında ondan farklı bir gerçeklik düzlemi yaratırken, malzeme olarak yine somut düzlemde alınma *resimler* kullanır; somutu soyutlaştırmak için somuttan yararlanır. Sözcüğün Batı dillerindeki

karşılıkları da (Bild/image) resim/görüntü anlamları içerir. Türkçede imge *im* sözcüğünden türetilmiştir. İm ise görsellik içerir, *işaret* demektir." (Ecevit, 2012:49).

Tüm tanımlamalardan yola çıkarak imgenin, alışılmışın dışında bir anlam/görüntü oluşturmak için somut olandan faydalandığı; bunu yaparken de tek bir sözcükle sınırlandırılarak değil yazar tarafından cümle içinde yer alan bir dizi¹ şeklinde oluşturulduğu sonucuna varılır. Mevcut olandan farklı bir görüntüyü işaret etmek için ortaya çıkan imge, yazarın imgeleminin bir ürünü olmanın yanında okurun dünyasında hayat bulur.

2.2. Kavram Olarak İmge

İmgenin kökeni ve sözcük anlamının yanı sıra belirtilmesi gereken bir başka husus ise onun yalnız dile has bir kavram olmayışdır. Mitchell, *İkonoloji* adlı çalışmasında bu durumu şöyle özetler: “Tasvir adıyla adlandırılan fenomenler hakkında bir genel görüş oluşturmaya çalışan kişi, iki şeyin hemen farkına varır. İlki, bu adla birlikte anılan çok sayıda şeydir. Resimlerden, heykellerden, optik illüzyonlardan, haritalardan, diyagramlardan, projeksiyonlardan, halüsinasyonlardan, manzaralardan, şiirlerden, modellerden, hatıralardan ve hatta fikirlerden imajlar olarak söz ederiz ve bu listedeki açık farklılıklar herhangi bir sistematik, üniter

¹ "Dizi" sözü geçmişten gerekli izahı yapmakta yarar vardır. Bu izah öncesinde İnce'den yapacağımız alıntının önemi büyüktür: "İyi bir imge, okurun zihninde çağrışım zincirleri kuran imgedir. Yapılan bütün çağrışımlar birbirleriyle ilişkilidir; bir coşku bütünlüğü yaratacak şekilde birbirine bağlanmıştır." Bkz. Özdemir İnce. (2011). Şiir ve Gerçeklik. Ankara: İmge Kitabevi. s.35.

Kullandığımız “imge dizisi” ifadesinden anlaşılması gereken, imge bir söz vasıtası ile de söz öbeği şeklinde de olsa, cümleye tek başına veya oluşturduğu birliktelikle kazandırdığı anlam yönü yani bir bakıma çağrıştırdığı imgeler silsilesi vurgusudur. Bazı kaynakların imgeyi yalnızca söz dizimi şeklinde ele almış olmaları ile burada bahsedilen dizi arasında fark vardır. Kısaca, “dizi” sözcüğü ile kurulan imgesel anlam ya da görüntü çağrışımları işaret edilmiş olup; bu kullanım, tek bir söz ile meydana gelen imge yapılarını göz ardı etmek ve imgeyi açıklamada yalnızca söz dizimi vurgusu yapmak şeklinde anlaşılmalıdır. Bu nedenle “imge dizisi” ifadesinden, İnce'nin bahsettiği gibi “çağrışım zincirleri” ve “çağrışımların birbirleriyle ilişkisi” algılanmalıdır.

kavrayışı imkânsız hale getiriyor izlenimi bırakır. Farkına varabileceğimiz ikinci husus, bütün bunları imaj adıyla etiketlemenin, zorunlu olarak, hepsinde ortak bir özellik ya da özellikler bulunduğu anlamına gelmeyeceğidir. İmajları, zamanda ve mekanda yer değiştirerek yayılan ve bu süreç içinde derin dönüşümlere uğrayan şeyler olarak düşünerek işe başlamak daha iyi olabilir.” (Mitchell, 2005:12). İmgeden ikon/imaj (benzerlik, andırma, yakınlık/benzeyiş) olarak söz eden Mitchell, imgeyi bir *“imajlar ailesi olarak ele almakla onların soy kütükleri konusunda bir fikir inşa etmenin mümkün olabileceğini”* ifade eder. İmajların *“evrensel tanımlarından ziyade onların farklı kuramsal söylemler arasındaki sınırlar temelinde farklılaştıkları yerlere bakarak aşağıdakine benzer bir “aile ağacı”nın ortaya konabileceğini”* belirtir:

Tablo 1: "İmaj Aile Ağacı" (Mitchell, s.13)

Grafik	Optik	Algısal	Zihinsel	Sözel
resimler	Görüntüler	duyu-verileri	rüyalar	metaforlar
heykeller	Projeksiyonlar	neviler/türler”	“hatıralar	tasvirler
tasarımlar	Görünüşler		düşünceler	
			fanteziler	

“Bu ailenin her bir kolu, herhangi bir entelektüel disiplinin söylemi için merkezî bir tasvir tipini gösteriyor: zihinde tasvir, psikoloji ve epistemolojiye; optik tasvir, fiziğe; grafik, heykelcilik ve mimari tasvir sanat tarihçesine; sözel tasvir, edebiyat eleştirmenine aittir; algıya özgü imajlar fizyolojistlerin, nörologların, psikologların, sanat tarihçilerinin ve optik araştırmacılarının içinde filozoflar ve edebiyat eleştirmenleriyle işbirliği yaptıkları çok geniş bir bölgede ikamet eder.” (Mitchell, 2005:13).

Edebiyat özelinde ise imgenin, daha çok şiir türü kapsamında geliştiği gözlenir. Bu durum, bize “Sanat Felsefesi”nin kapılarını aralar. Eski Yunandaki “güzel” tanımlamaları, beraberinde farklı yaklaşımları doğurur; Aristo (2008) şiiri *taklit* ile açıklarken; Hegel’in şiire bakışı, Yetkin’in (1972) aktarımıyla şu biçimde ifade edilir:

"Gerçekten söz, düşüncenin tam ve hakikî işaretidir. Yalnız dildir ki düşüncesin bütün tasarımlarını, duyguları, ruhun bütün durumlarını ve gelişimlerini bir aksiyon içinde gösterebilir. İfade vasıtası söz olan sanat, öbür sanatların hepsine üstündür, onları özetler ve geçer. Hiç kuşkusuz bu sanat, şiirdir.

...Şiiri öbür sanatlardan kesin olarak ayıran özellik, mutlak ruhu (geist), artık duyularla değil, doğrudan doğruya ruha hitap eden imge (image)lerle ifade etmesidir." (Yetkin, 1972:177-78). Hegel’in (1972). “*Estetik Dersler*” adlı eserinde ele alınmış olan şiir türüne değinmekteki amacımız, estetik felsefede imgeye yapılmış olan atıftır. Görüldüğü gibi diğer sanat dallarından şiiri ayıran şeyin *dil yani söz vasıtasıyla oluşturulan imge* (Yetkin, 1972). olduğu kanısına varılır; sezgisel yaklaşım gereği “imge”, *maddi olmayan, görülmeyen* ibaresiyle tanımlanır. Sanat Felsefesi’nde şiir üzerinden yapılan bu imge atfı önemlidir. Şekil 1’de verilen soy kütüğü incelendiğinde ve Yetkin’den alıntılanan bilgiler ışığında şiir, hikaye yahut roman imge çalışmalarında yararlanılması gereken imaj türünün “sözel imaj” olduğu gözlenir.

2.3. Dil İncelemesi Açısından İmge

Karaağaç’ın “belirtici gösterge veya nedenli gösterge (metaphoric sign)” olarak açıkladığı öğretilene türünü, -sözel imge için- çağrışıma dayanan, “bir varlığı, benzerlik, neden-sonuç, parça-bütün, teklik-çokluk veya herhangi bir ilişkiyle, bir başka varlığa işaret etmek için kullanılan göstergeler” tanımıyla açıklamak ve “gösterenin gösterilen ile çağrışıma dayalı, nedenli bir ilişki” içermesi şeklinde ifade

etmekte bir sakınca olmadığı açıktır. Sözel imgelerin² işaret ettiği şey, daha çok o imgeyi oluşturan yazarın bilinçaltı; bu yönüyle onun dış gerçekliği algılayışı, dil hakimiyeti ve poetikası eşliğinde, imgelemenin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Bu ortaya çıkış, imge geleneği göz önünde bulundurulduğunda ilk “insanın Tanrı’nın imajı/sureti ve Tanrı’ya benzerlik dahilinde yaratılışının yorumuyla” (Mitchell, 2005:40). başlamış olsa da imge, “Berger’in ifade ettiği gibi etimolojik açıdan ölümle bağlantılıdır; imgenin karşılığı sayılabilecek imaj(imago) sözcüğünün, cenaze törenlerinde takılan ataların maskelerine verilen Latince imago adından geldiği söylenir.” (Yücel, 2013:20). “John Berger’e göre *“İmgeler başlangıçta orada bulunmayan şeyleri gözde canlandırmak amacıyla yapılmıştır. Zamanla imgenin canlandığı şeyden daha kalıcı olduğu anlaşılır. Böyle olunca imge bir nesnenin ya da kişinin bir zamanlar nasıl görüldüğünü -böylece başkalarınca nasıl görüldüğünü de- anlatıyordu. Daha sonra imgeyi yaratanın kendine özgü görüşü de yaptığı kaydın bir parçası olarak kaydedildi.”* (Yücel, 2013:20). Berger’in sözlerinden anlaşıldığı gibi imgenin bir imgelem ürünü olduğu ve oluşan imgenin yansıttığı varlığın önüne geçtiği; onu yaratanın da ortaya çıkan imgede büyük payı olduğu açıktır.

İmgenin ortaya çıkışında yazar faktörü kadar onun aynı zamanda neyi işaret ettiğinin öneminden bahsederken; değinilmesi gereken bir diğer önemli kavram “imgelem” kavramıdır.

"İmge okuyucuya gösterilen nesne ya da olgu ya da kişiyi fiziki olarak görmesi yerine, deneyimleri, anıları, kültürü ve okuduğu eserlerdeki edindiği izlenimlere dayanarak hayal etmesine katkıda bulunur. Yani imge göstermek yerine hayal ettirmeyi amaçlar. Bütün bir metin yazarın sunduğu gerçek ile dış gerçek arasındaki benzerlik üzerine kurulmuştur. Her yazar imgeleme gücünü kullanırken bunların okuyucu ya da alıcıda bir çağrışım yapması gerekir." (Ulağı, 2018:17).

² Bu çalışmada, “sözel imaj” ifadesi yerine “sözel imge” kullanımı tercih edilmiştir.

Bu bakımdan yazarın kavramlaştırmayı iki ayrı şekilde gerçekleştirdiği vurgulanmalıdır:

"a)Kişinin somut veya soyut ŞEYlere ait, bir parçasını veya bütünü kapsayıcı bir halde teşekkül etmiş bireysel ve toplumsal/kültürel bilgi ve tecrübelerini kategorize edilmiş, genelleştirilmiş biçimlerden/kalıplardan oluşan zihinsel bir yapı/KAVRAM haline getirmesi,

b)Kişinin, bir ŞEY'e ait kavramı, onunla ilgili sahip olduğu kavramsal içeriğin bütünlüğü içerisinde -yani o ŞEY'e ait kavramın içerdiği bireysel ve kültürel bilgi ve tecrübeleri çerçevesinde- farklı bir tarz ve tavırla yeniden yorumlayarak aynı veya bir başka kavramsal alandaki unsur/varlık/şey/kavram ile ilgili olarak kullanmasıdır." (Karabeyoğlu, 2015:15-16). Bu nedenle imge oluşturmada yeniden kavramlaştırmaya giden yazarın, imgeleminde gerçekleştirdiği yeniden üretimin, özgün veya mevcut kavramlar üzerinden gerçekleşerek karşımıza çıkacağını belirtmekte fayda vardır. Dolayısıyla, imgenin ne olduğu kadar ne şekilde oluştuğu ve bu oluşum sırasında beslendiği tarihi ve kültürel arka planla desteklenen iletinin hedefte doğru şeyi canlandıracak, objektiflikten uzak olduğu halde kabul görece değerde olması; bunun sağlanmasında ise yazarın imge üretiminin son derece kritik bir noktayı temsil etmesi dikkate değerdir.

İfade edilmesi gereken bir başka husus ise imgenin günlük yaşantımızda yaygın bir şekilde kullanılıyor oluşudur.Yalnızca sanatsal ürünlerde değil, her köşe başındaki reklam panosunda, bir duvarda bulunan graffiti yazısında, bir pazarda, siyaset sahasında, bir ürün tanıtımında olduğu gibi çeşitlendirilebilecek farklı alanlarda tercih edilmekte olan bu yaygın kullanımın, günlük konuşma dilindeki büyük rolünün bilincinde olmak gerekir.Günlük konuşma dilindeki pek çok deyim ve kelimenin imgesel kökenli olduğu, etimolojisinden ve ancak dil uzmanlarınca fark edilirken birçoğu da uzmanlık gerektirmeyecek kadar kolay fark edilir bir imgesellik sergiler: "Metafor ya da benzetme yoluyla elde edilmiş bileşik kelimelerde olduğu gibi (mesela gökdelen, bilgisayar, sicim gibi yağmur, vişneçürüğü, yavruağzı)." (Aytaç, 2009:87). Aytaç'tan yapılan aktarımda verilen örnekler, hem çok yakından tanıdığımız hem de algılamakta bir o kadar zorlandığımız imgeyi edebi açıdan ifade

etme ihtiyacını beraberinde getirir. Edebi metinlerde imge yapılarının yoğun birer dizi şeklinde yer alışı, bizi yapıları gereği onları tanımaya sevk eden bir durumdur. "İmajları, zamanda ve mekanda yer değiştirerek yayılan ve bu süreç içinde derin dönüşümlere uğrayan şeyler" (Mitchell, 2005:12). şeklinde belirten Mitchell' e ait bu cümlede, imgenin oluşumunun "zaman, mekan, yer değiştirme ve derin dönüşümlere uğrama" çizgisinde verilmiş olması kayda değerdir. Tam bu noktada imgeyi "öteye taşımak" ifadesiyle tanımlayan Durmuş'un makalesinde ele aldığı "yeniden inşa etme" fikri kendini hatırlatır: "Yunanca, meta: öte, aşırı ve pherein: taşımak, yüklenmek sözcüklerinin birleşmesi ile oluşmuş bir kavram olan imge (metaphor, metafor, metafora), "öteye taşımak" anlamına gelir. "Öte" ye taşınan, anlam olduğu gibi, metnin okuyanı /dinleyenidir de. "Öte" nin ne olduğu ise, gerçekliğin yeniden üretilmesi şeklinde tanımlanabilir. İmgesel metin, okurunu daima gerçeği yeniden üretmeye (Jacques Ellul' un tanımlaması ile "yeniden inşa etmeye"), onu dönüştürmeye zorlar. Metin, bu dönüştürülebilme ölçüsü ile imgesel nitelik kazanır."(Durmuş, 2011:746). "Anlam çoğalmasına ve geniş çağrışım alanlarının açılabilmesine olanak sunan imge ve imgesel metin, okurunu "*büyüleme tutkusunu*" daima en yüksekte tutar. Okuru büyüleyen, ondan anlam verme gücünü alan imgesel metin, gerçeklikte "algılanabilir" yapısını terk eder, gerçekliğin ötesine çekilir ve bir tür dönüştürme işlevi görür. Okur, gerçekliği dönüştürebilme ya da tasarlayabilme yetisine bağlı olarak, metnin anlamını çoğaltır ya da azaltır. Dolayısıyla imgesel metnin anlamı çoğaltması, çağrışım alanını genişletmesi okuru ile de doğrudan ilintilidir." (Durmuş, 2011:750).

"Okuru büyüleyen ve gerçeklikte algılanabilir yapısını kaybeden" imgesel metin için, yazarın orijinal imge oluşturma ustalığının tüm özellikleri sanata, İlhan'ın şu sözlerini yansıtır: "Yazar hem insanın doğayla, diğer insanlarla (toplumla) ekonomik ve toplumsal (sınıfsal) ilişkilerini işleyecek; bunu yaparken de, hem de insanın kendi kendisiyle olan ilişkilerini (cinsellik dahil) didik didik edecek; üstelik kuracağı imge sistemi, bu sistemi somutlaştırmak için kullanacağı dil, "seçkin" ve "marjinal" olmayacak; elbette edebi ve özgün, fakat mutlaka okuruyla özdeşleşebilir olacak!" (İlhan, 2015:266).

Metnin imgesel bir nitelik kazanmasında öne çıkan özellik, her ne kadar yazarın dili kullanma ve imgesel düşünme yetisi kısaca özgünlük olsa da bunu gerçekleştirirken dilin ona sunduğu belli başlı söz sanatlarına da başvurduğunu belirtmek gerekir. Karaağaç'ın belirttiği şekliyle bu sanatları şöyle sıralamak mümkündür: "Benzeşim (anology), mecazımürsel (metonymy), kinaye (parable), mecaz (simile), mübalağa (hyperbole), mesel (parable), alegori (allegory) gibi çeşitli söz sanatları, sözlere nedenli üçüncü eklem kazandırmanın, yani öğretilmeli anlamların başlangıç noktalarıdır."(Karaağaç, 2013:469). Ortaya çıkan öğretilmeli anlamların yanı sıra benzetme (teşbih) ve tasvir sanatlarının da imge oluşturma ortamında yararlanılan sanatlar olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Söz konusu sözel imgelerin oluşumunda yukarıda alıntılanan pasajda adı geçen sanatlardan bazıları çok etkin bir görüntü sergilerken bazısının ise o etkin görüntünün destekleyicisi olarak görev alışına rastlanabilir. (bazı istiare örneğinde teşhis sanatının bazı mecazlarda ise kinayenin bulunması ve ana sanatı desteklemesi gibi) Dolayısıyla imge inceleme planı çerçevesinde tüm sanatların teker teker teşhisi mümkün olmayacağı gibi sağlıklı bir sonuca ulaşmayı da imkansız kılacağından; incelemeler, genel hatlarıyla şu sanatlar ışığında gerçekleşmelidir: Metafor/mecaz, benzetme ve tasvir.

Sonuç itibarıyla edebî sahada imge üretimin "sözel imge" olarak şekillendiği; bu şekilleniş bünyesinde en etkili faktörün yazar ve onun imge aracılığıyla ürettiği "somut olandan yola çıkarak başka bir görüntü/anlam" oluşturma gayesinin, aynı zamanda "var olmayan bir şeyi" de işaret edebileceği gerçeği ile imgenin sanattaki öneminden hayattaki konumuna değin ne kadar geniş bir yer kapladığını idrak etmek; bunu yaparken özellikle roman türü bağlamında içine düştüğümüz imge dünyasının yansıtmaya çalıştığı imgesel gerçekliğin izini sürerek belli sanatlar ışığında yol almak, dil incelemesi bakımından bir kılavuz görevi görecektir.

2.3.1. Metafor/Mecaz, İstiare ve Benzetme Olarak İmge

2.3.1.1. Metafor/ Mecaz

Söz sanatları denince akla ilk gelen kavram şüphesiz ki mecazdır. Genel itibariyle mecaz, birçok söz sanatının şekillenmesinde rol aldığı gibi, günlük konuşma dilinde de geniş bir yere sahiptir. Hemen hemen birçok atasözü ve deyimde mecaz ifadelerine rastlamanın yanı sıra argo ve jargon içerisinde kullanılan yaygın söylemler incelendiğinde ifade edilmek istenen duygu, düşünce ya da durumun mecazlı bir dille aktarıldığı kolaylıkla saptanabilir. Belirtilmesi gereken en önemli husus, günlük konuşma dilinde yer alan ifadeler ile sanat bağlamında edebi yolla kurulan mecazlar arasında fark olduğudur. Evet, mecaz hayatın her alanında karşımıza çıkabilecek sınırsız bir anlam oyunu olsa da edebi sahadaki varlığı “orijinallik” çizgisinde hayat bulur ve yetkin kalemlerce icra edilir. “Sokaktaki Adam” romanından alıntılanan bu iki örnek cümle, günlük dilde mecaz kullanımını örneklendirmesi nedeniyle önemlidir:

“Hava kapalı. Kaba rüzgâr.” s.22.

“Kapalı” sözcüğü halk arasında bulunan yaygın kullanımın barındırdığı “bulutlu, karanlık (hava)” (TDKGS) anlamında kullanılmıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi günlük kullanımda yer alan bir sözcük ya da ifade mecaz da barındırsa, o sözcük ya da ifadenin sanatsal anlamda bir yetkinlik yansıtmayışı, herhangi bir sanatın icrasının söz konusu olmadığına işaret eder. Söz gelişi bu açıklamayla birlikte cümledeki “kapalı” sözcüğünün anlamlarından birinin “bulutlu ve karanlık hava” olması, bu ifadede herhangi bir edebi icranın olmadığını açık eder.

Romandan bir başka örnek verecek olursak;

“Kimi lirt, kimi frank, kimi bilmem ne karın ağrısı” s.25.

“Karın ağrısı” isim tamlamasında ifade edilmek istenen “adı, niteliği bilinmeyen şey” (TDKGS) ibaresi, halk dilinde kullanılması nedeniyle herhangi bir edebi nitelik taşımaz. Anlaşıldığı üzere, karşılaşılan her mecazın sanatsal bir değer taşımadığı, bu ayrımın roman sanatı ve imge incelemeleri noktasında farklı bir özellik olduğu

açıktır. Dolayısıyla edebi sahadaki yoğun mecaz kullanımına değinmezden evvel mecaz sözünün kelime anlamı üzerinde durmak yerinde olacaktır.

"Mecaz, bir kelimenin kendi gerçek (temel) anlamı dışında, başka bir anlam için kullanılmasıdır. Mecazda kelime ile o kelimenin gösterdiği anlam arasındaki ilişki hakikatin dışındadır. Bir kelimenin hakiki (gerçek/temel) anlamı değil de mecaz anlamının kastedilmesi için bu iki anlam arasında bir ilişki bulunması lâzımdır. Kelimenin hakikî (gerçek/temel) anlamının anlaşılmasına *karine-i mânia* adı verilen akla dayalı (aklî) bir engel vardır. Bu sözü söyleyenin -mecaz olan- sözü gerçek anlamda kullanmadığının delilidir. Bu delil (karine) bazen ibarenin içinde bizzat yer alır, bazen de yer almamakla beraber sözün öncesi ve sonrasından, yani ibarenin kendisinden anlaşılır." (Saraç, 2016:109). "O halde mecaz kısaca bir sözün gerçek anlamında kullanılmamasıdır. Bu anlamın gerçek bir anlam olmadığını gösteren ve sözü gerçek anlamının dışına çıkaran bir ilgi (*alâka*) vardır." (Saraç, 2016:109).

Yukarıda vurgulanan, “sözcüğün gerçek anlamından bir başka anlama işaret” ve “sözcüğün gerçek anlamıyla mecaz anlamı arasındaki ilişkide rol alan engel unsur” dur. Bu bakımdan Sokaktaki Adam romanında gerçekleştireceğimiz imge incelemesinde bize yardımcı olacak mecaz sanatını romanda yer şu cümleler ile örneklendirebiliriz:

“*Kirpiklerini indiriyor.*” s.188.

Cümlede vurgulanan “kirpiklerini indirmek” ifadesinde, varlığı itibarıyla görme duyusu olan gözü çevreleyen kirpik unsurunu indirme işinden söz edilir. Örnekte görme duyusu olan göz unsurunun hareketi aracılığıyla “bakışları eğmek” kastedilir ve bu anlam mecaz yoluyla sağlanır.

“*Rüzgâr, beni iyice şamarladı.*” s. 84.

Bu örnekte ise “şamarlamak” eylemi üzerinden rüzgar insanlaştırılır ve “rüzgarın şiddeti” söz konusu eylem ile vurgulanır.

Romanda yer alan örneklerden de anlaşılacağı üzere mecaz sanatı, yeniden kavramlaştırma adına büyük önem arz eden ve yaygın şekilde kullanılan bir sanat olarak incelemelerimizde başvuracağımız en temel sanatlardan bir tanesidir.

2.3.1.2. İstiare

Karaağaç: “Bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumudur. Gösteren olmak, kendisi dışında bir başka varlığa işaret etmektir. Gösteren ile gösterilen ilişkisi, anlamlı göstergeleri oluşturur.” (Karaağaç, 201:466). şeklinde açıkladığı iğretilemeyi Aytaç, “Antik retorikte “özlü benzetme” anlamında, benzer iki imge alanını, benzetme sözcüğü “gibi”yi kullanmadan oluşturulan metafor” (Aytaç, 2009:92). olarak aktarır.

"Lügat anlamı birinden bir şeyi ödünç isteyip almak olan *istiâre*, bir kelimeye aralarındaki benzerlik alâkası dolayısıyla lügat/temel anlamının dışından yeni bir anlam vermektir. Dolayısıyla *istiâre*, alâkası teşbih/benzerlik olan bir mecaz-ı lügavîdir. İstiârenin temeli *teşbih*'tir." (Saraç, 2016:118). "İstiârenin benzetme yoluyla oluşturduğu mecaz anlamda, teşbih sanatının benzeyen ve (kendisine) benzetilen ana unsurlarının işlevi bulunur. Teşbihin en temel oluşturucuları olan benzeyen ve (kendisine) benzetilen öğelerinden yalnızca biri ile benzetme ilişkisi kuruluyorsa *istiâre* gerçekleşmiş olur. İstiâre aralarında anlam açısından ilişki bulunan -veya öyle kabul edilen- iki kelime veya cümlelerin birini diğeri yerine kullanmaktan oluşan bir dil hadisesidir." (Saraç, 2016:119). "'Yüreğime ateş düştü." cümlesinde *istiâre* şöyle meydana gelmiştir. İstirap ve dert ateşe benzetilmiştir. Aralarında var kabul edilen benzerlik dolayısıyla bu iki unsurdan biri olan ateş zikredilerek ıstırap kastedilmiştir." (Saraç, 2016:119). "İstiârenin benzeyen ve (kendisine) benzetilen öğelerinden yalnızca biri ile oluşması, onu ikiye ayırır: Açık İstiâre ve Kapalı İstiâre.

Açık İstiâre: Benzeyeni düşürülen teşbihtir. Bu *istiârenin* “açık” olarak nitelenmesi kendisine benzetilenin açıkça ifade edilmesindendir. “*Akıyor nûr*

gördüğüm dereden” (Muallim Naci) cümlesinde su, nura benzetilmiş fakat kendisi söylenilmeyerek onun yerine benzetildiği unsura yer verilmiştir." (Saraç, 2016:119).

*“İstanbul’a sokuldukça sancısı tutan yalnız ben değilim yâni.”*s.21.

“Sokaktaki Adam” romanına ait yukarıdaki cümlede, kendisine benzetilen “sancısı tutan -hasta- açıkça belirtilir; benzeyen unsur “tayfa” ya yer verilmez.

"Kapalı İstiâre: Kendisine benzetilenin açıkça bulunmadığı sadece onu hatırlatan, onunla ilgili bir unsurun bulunduğu istiâredir. Yani ibarede teşbihin iki tarafından müşebbeh/benzeyen bulunur, fakat müşebbehün bih/kendisine benzetilen açıkça yer almaz. *“Uçtukça hayâl-i yâr gözden”* (Muallim Naci) cümlesinde sevgilinin hayali bir kuşa benzetilmiş ama müşebbehün bih, yani kendisine benzetilen söylenilmeyerek onun uçuşma özelliğinin belirtilmesi ile yetinilmiştir." (Saraç, 2016:120).

Romandan örnek vermek gerekirse; *“Gelgelelim, İstanbul’un kokusu yaklaştıkça, millette bet beniz kalmıyor.”*s.21. cümlesinde İstanbul, insana benzetilir fakat insan belirtilmeden koku özelliği üzerinden bir çağrışım oluşturulur.

"Sokaktaki Adam" romanı içerisinde yer alan açık ve kapalı istiâre örnekleri, istiârenin bir benzetme türü olması dolayısıyla“özgün anlatımlar” başlığı altında “benzetme” kategorisi içerisinde incelemeye tabi tutulacaktır.

2.3.1.3. Benzetme

“Teşbih, aralarında bir veya birden fazla nitelikte benzerlik bulunan iki şeyin birini diğerine benzetmektedir. Teşbihin tarafları olarak adlandırılan bu iki unsurdan biri müşebbeh (benzeyen), diğeri müşebbehün bih (kendisine benzetilen) dir. Bu iki unsurun müşterek oldukları niteliklere, özelliklere *vech-i şebeh* (benzeyiş yönü) denir. Bazı durumlarda bu benzetme teşbih edatı kullanılarak yapılır. O hâlde teşbihte;

- a. Müşebbeh/benzeyen,
- b. Müşebbehün bih/kendisine benzetilen,
- c. Vech-i şebah/benzetme yönü,
- d. Teşbih edatı/ benzetme edatı olmak üzere dört unsur bulunur.

“İnsanlar eşitlik açısından tarağın dişleri gibidir.” sözünde “insanlar” müşebbeh, “tarağın dişleri” müşebbehün bih, “eşitlik” vech-i şebah, “gibi” teşbih edatıdır.”(Saraç, 2016:129). Bilindiği üzere yukarıda belirtilen unsurları barındıran teşbih/benzetme sanatı, günlük dilde varlığını sık hissettiren bir sanat olması dolayısıyla dikkat çeker. Konuşma dilindeki kullanımı gibi yazı dilinde de çokça başvurulan bu sanatın, yalnızca benzeyen ve kendisine benzetilen unsurlarından oluşan “beliğ teşbih”, bu sanatın sıklıkta kullanılan bir diğer şeklidir. "Beliğ teşbih: Teşbih edatı ve vech-i şebah' in her ikisinin de söylenmediği teşbihe belîğ teşbih adı verilir. “ Ali arslandır.” cümlesinde olduğu gibi." (Saraç, 2016:131).

Romanda geçen şu cümle buna örnek olarak işlenebilir:

“Profesör mi ne ? Yani herifte bir kafa var ki ağbiy, çamaşır kazanı diyeceksin. Tevekkeli Profesör dememişler.” s.20.

Cümlede, profesörün bilgi birikimi, çamaşır kazanı benzemesiyle aktarılır. Bu, belîğ teşbih yoluyla sağlanır.

2.3.1.4. Tasvir

Varlığı veya olayı tanımlamak amacıyla gerçekleştirilen dil kullanımı, betimlemedir. Amaç, onları göz önünde canlandırmak, sözlerle resim yapmaktır." (Karaağaç, 2013:190). Romanların oluşumunda olmazsa olmaz bir nitelik taşıyan “tasvir”, imge dizisi oluşturmada sık başvurulan bir sanattır. Tasvirin “canlandırma, resmetme” görevi ile imgenin “mevcut olan görüntüden farklı bir görüntü oluşturma” işlevi, bu iki kavramı birbirinden ayrılmaz kılan önemli bir etkidir. Romanda imge dizilerinin tespiti için, öncelikle tasvir yolunun belirlenmeli, daha sonra hangi metot

üzerine hareket edileceği saptanmalıdır ki hem eserin doğru hem de inceleyen net bir şekilde anlaşılması kaçınılmaz olsun. Bu çerçevede Kavcar'ın tasvir inceleme şeklini esas almak yerinde olacaktır.

"Romanda tasvir, üç grup halinde incelenebilir:

1) Ele alınan ve anlatılan şeyin cinsine göre: Kişi tasviri, mekân tasviri, tabiat tasviri, sosyal çevre tasviri, kıyafet, hareket tasviri...vb." (Kavcar, s.137).

"Sokaktaki Adam" romanından ele alınan ve anlatılan şeyin cinsine göre örnek vermek gerekirse şu şekilde sıralanabilir:

Hareket Tasviri:

“Hasan piposunu cebine koydu. Zehir gibi güldü.” s.167.

Cümlede görüldüğü üzere roman başkışısı Hasan'ın gerçekleştirdiği birkaç eylem tasvir edilir. Nesnel bir tavırla başlayan tasvir ikinci cümlede yerini öznellik barındıran “zehir gibi gülmek” birleşik yapısına bırakır. İmgesel aktarım bu kısımda başlar. “gülmek” eylemi, zehir unsuru üzerinden yeniden kavramlaştırılır.

Kıyafet Tasviri:

“Taşra kılıkli, tesbihli, lâcivert elbiseli adamlar, inatla kapılara sokuluyor.” s.35.

Örnek, giysi tasviri bakımından romanda yer alan sayılı cümleler arasında bulunur. Tasvir yoluyla vurgulanan “taşra kılıkli” ifadesi aracılığıyla “demode giyim tarzı”na yapılan atıf, mevcut tasvirin imgesel boyutunu oluşturur.

Kişi Tasviri:

"Bak Hasan öyle değildir. Ermeninin karşısında görsen, **aynı surat**; vapurda, **aynı surat**; gümrükçülerin karşısında, **aynı surat** be! Ben? Mümkünü yok! Heyecandan geberirim vallahi!" s.20.

Roman başkışisi Hasan'ın yakın arkadaşı Kamarot Yakub dilinden bildirilen “soğukkanlı olma” özelliği, “aynı surat” sıfat tamlamasının sık kullanımı ile vurgulanır ve imge, yeniden kavramlaştıran “aynı surat” unsuru dolayısıyla kişi tasviri ile gerçekleşir. Cümlede hakim olan kişi tasviri, nitelik bildiren bir kişi özelliğine atıf ile sağlanır.

“Kızı ilk defa görüyorum. **Bir lades kemiğine benziyor; uzun ve ince.**” s. 185.

Cümleden anlaşıldığı üzere bir kızın doğrudan fizikî görünüşü çerçevesinde oluşturulmuş kişi tasvirinde, yeniden kavramlaştırmanın “bir lades kemiğine benzetilmek” suretiyle vurgulanışı açıktır. Bu benzetme elbette tasvir sanatından faydalanışın ve yukarıdaki örneğe nazaran doğrudan fizikî özellikler ışığında oluşan imgesel aktarışın bir yansımasıdır.

Mekan Tasviri:

“**Balıkpazarı, bir rakı kadehi gibi, pırıl pırıl parlıyordu.**” s.59.

Romandan alıntılanan örnek cümlede, Balıkpazarı mekanının pırıl pırıl ışıklı hali “bir rakı kadehi gibi” benzetmesi ile tasvir edilir.

Sosyal Çevre Tasviri:

“Bir fakülte içinde bilim okunan, yâni her şeye kulp takılan bir yerdir; **bir fakülte insanları, senin benim her zaman konuştuğumuz şeyleri, kulplu konuşur ve bundan hoşlanırlar.**” s.175.

Alıntılanan cümlede bir fakülteyi meydana getiren sosyal çevre, “...**bir fakülte insanları, senin benim her zaman konuştuğumuz şeyleri, kulplu konuşur ve bundan hoşlanırlar.**” ifadesi ile tasvir edilir.

Tabiat Tasviri:

“Çamlıca'nın oralarda öğren, pis bulutlara bakıyorum.” s.224.

Bir doğa olayı olan yağmur yağması, yukarıdaki cümle insanlaştırma yoluyla oluşmuş bir tasvir örneğidir. “Yağmur yüklü bulutların yağış bırakması”nı ifade etmek üzere yapılan tasvir, imgesel bir görüntü oluşturur.

"2) Yapılış şekillerine göre:

a) Vak'ayı durdurarak, uzun uzun." (Kavcar, s.137).

“Sustum. On dakika sustuk. Sonra çıktık. Yağmur meydandan çekilmişti. Asfalt, تنها ve melankolik. Hep yukarıdan serinlikler geliyordu. Oysa ben, yıldız yıldız terliyordum. Onun ağlayacağı bence malûmdu. **Bu adamın kalbini çığnemesi değil midir? Sevmesini bilen kalbini, çamurların içine atıp, çığnemesi midir? Denizin bir başına, yaman, mavi gözlü bir korsan gibi kumandayı ele alması mıdır? Yoksa yarım, ya da bütün ölmek mi?** Kılavuz beklemiyorum. Gideceğim.” s.219-20.

Örnekte roman başkişisi Hasan ile Ayhan’ın ayrılık anı bir anda bölünerek Hasan’ın içinde bulunduğu duygusal durum cümlede yer alan diğer tasvir ifadelerinden daha uzun bir biçimde ele alınır ve böylelikle ayrılma olayı durdurularak verilen duygusal durum detayından sonra yeniden ayrılık olayına dönülür.

"b) Olayların arasında, kısa kısa." (Kavcar, s.137).

“**Vitrinler, arsız arsız bakışıyorlar.** Buralarda, fakültenin az ötesinde, denize bakan bir şarkılı kahve olacaktı. Tastamam hatırlıyorum. Elimle koymuş gibi buldum.Daha kimsecikler gelmemişti. **Patron, kasasında bir şeyler zıkkımlanıyor; etrafında Kızılderililer gibi, kedileri dolaşıyordu.** Oraya, camların dibindeki eski masaya oturdum.” s.127.

Cümleden anlaşıldığı üzere roman başkişisi Hasan’ın bir mekan arayışı esnasında yapmış olduğu kısa tasvirler dikkat çeker.

"3) Metod bakımından:

a) Objektif tasvir: Yazar, tasvir ettiği Őeyde gördüklerini olduğu gibi verir." (Kavcar, s.137).

“Beyoğlu’ndan el ayak çekilmiş. Elektrik direğinin dibinde, tüyleri çamurlu, gözleri çapaklı bir köpek iÇiyor.” s.146.

Bu  rnek cümle, başkişinin doğrudan gördüğünü aktarması sonucu ortaya çıkan bir tasvirdir.

"b) Sübjektif tasvir: Yazar tasvir ettiği Őeyde gördüklerini, hayalinde başka Şeylere benzeterek ve gördüğü Şeylere kendi duygu ve izlenimlerini de katarak verir." (Kavcar, s.137).

“Akşamın eli kulağında. **Batıda  arkıfelek gibi, kırmızı pembe eflâtun bir Şeyler dönüyor babam dönüyor.**” s.22.

Gün batımında oluşan kırmızı, pembe ve eflatun renklerinin bulutlara yansıması ve bu bulutların hareketi “ arkıfelek” nesnesi üzerinden yazarın zihninde yeniden kavramlaştırılarak imgesel bir görüntüye bürünür.

Yukarıda belirtilen tasvir metotları, çalıŐmamızdaki birçok cümle incelenmesinde faydalanılan kıstaslar içerisinde yer alır. Tasviri farklı açılardan ele almanın mümkün olması, roman incelemelerini esas alan çalıŐmalara ışık tutmakla birlikte, imge tespiti ve   z mlmesine yönelik bu çalışmanın bel kemiğini inşa etmesi bakımından dikkat edilmesi gereken bir husustur. Yukarıda bahsi geçen inceleme Őekillerinden çalıŐmaya en çok katkı sağlayacak olanlar kuşkusuz, birinci ve     nc  gruptur. Dolayısıyla romanda yer alan tasvirlerin “ele alınan ve anlatılan Şeyin cinsine göre” ve “metot bakımından” incelenmesi, tasvirin imge üzerindeki payını ortaya koyacak ve yazarın tasvirler aracılığıyla kurduğu imge dünyasını anlamlandırma hususunda bizlere kolaylık sağlayacaktır.

İnceleme gruplarından “ele alınan ve anlatılan şeyin cinsine göre” kurulmuş olan tasvir yapılarının tespiti, “metot bakımından” kendi içerisinde ikiye ayrılan tasvir yapılarına göre daha belirgin ve kolaydır. “Metot bakımından” incelenecek olan tasvir yapılarında, yukarıda belirtilen “objektif” ve “sübjektif” tasvir ayrımının, imge dizisinin yansıtmak istediği görüntüyü kavramak için önemli olduğunu belirtmek adına, bu ayrımı detaylı bir biçimde açıklamak gerekir:

"a)Nesnel Tasvir: Nesnel tasvirler tahkiyede zamanı askıya alır. Yazar, kahramanları ve hikayenin akışını bir tarafa bırakır ve araya girerek okuyucuya genellikle mekanla ilgili bilgi verir. Bu tip tasvirler, sıfır odaklanmış metinlerinde karşımıza çıkar. Yani, anlatıcı olayı dıştan anlatan, objektif olarak anlatan bir bakış açısı seçer. Nesneler, genellikle niteleme sıfatlarıyla, isim tamlamalarıyla ve sıfat fiil gruplarıyla nitelendirilir. Mekan belirleyicileri ve bağlaçlar kullanılır." (Akdeniz, 2006:8).

“Öğleüstü. Çocuklar okullarına gidiyorlar. İtalyan okulu öğrencileri. **Ufacık, ince ve narin boyunlu kızlar.** Peşlerinde, **civar ortaokulların haylazları.** Sıra sıra, **hususî otomobiller.** Bir mağazanın **kapısına**, tezgâhtarla beraber, **ihtiyar, gözlüklü bir kadın** çıktı. **Gündüz ışığında**, kumaşı inceledi. **Kadının yanakları** acayip kırmızı, gözlükleri pırıltılı. Yaptığı **dünyanın en önemli işi** sanki. **Öyle bir hâli var.**” s.50.

Nesnel tasvir açıklamasını örneklendirdiğimiz bu pasaj ile roman başkişisinin gözünden olay örgüsü dışına çıkılarak bir mekan ve bu mekana dahil unsurlar koyu renkle vurgulanan ifadelerden hareketle sıfat ve isim tamlamaları aracılığıyla vurgulanmış olur.

"b)Öznel Tasvir: Öznel tasvir, anlatan yahut “bakan” kişinin duygularını ifade eden tasvirdir. Tasviri okuyan bu duyguların etkisini hisseder. Öznel tasvirlerde, anlatı (récit) zamanı ile tasvir zamanı çakışır yani tasvir şahısların hareketi ile birlikte yürür. Tasvirler, kahramanın gözünden yapılır. Bazen de kahramanın güzergahı tasvir edilir. İç odaklanmış tahkiyelerinde öznel tasvirler bulunur." (Akdeniz, 2006:8).

“Sustum. On dakika sustuk. Sonra çıktık. Yağmur meydandan çekilmişti. Asfalt, تنها ve melankolik. Hep yukarıdan serinlikler geliyordu. Oysa ben, yıldız yıldız terliyordum. Onun ağlayacağı bence malûmdu. Bu adamın kalbini çiğnemesi değil midir? Sevmesini bilen kalbini, çamurların içine atıp, çiğnemesi midir? Denizin bir başına, yaman, mavi gözlü bir korsan gibi kumandayı ele alması mıdır? Yoksa yarım, ya da bütün ölmek mi? Kılavuz beklemiyorum. Gideceğim.” s.219-20.

Daha önce sübjektif tasvir içerisinde ele aldığımız yukarıdaki pasaj, öznellik içermesi, kahramanın duygularını onun gözünden aktarması bakımından önemli bir örnek olduğundan bu noktada yeniden vurgulanmıştır.

Tüm bilgiler ve örnekler ışığında romanın içine sindirilmiş öznel tutumun, o romanın olay zincirini oluşturan hikayeleme eylemini doğrudan etkileyen bir yaklaşım olduğunu, imge oluşturmada öznel tasvirin aktif bir yer kapsadığını; dolayısıyla incelemelerde öznel tasvirlerle yer verileceğini ifade etmek, ihtiyaç halini alır. Yazar belli başlı soyut duyguların somut gerçeklik üzerinden, imge vasıtasıyla farklı anlam ve görüntüler oluşturarak hem kendi iç dünyasını, zihninde kurguladığı imge sistemini yansıtır hem de okurun zihninde bu imge sisteminin içerdiği anlam ve görüntünün canlanmasını amaçlar. Bunu yaparken de metafor/mecaz ve sübjektif tasvirden faydalanır.

Bunun yanı sıra tasvir örneği olması bakımından Yakup Kadri'nin “Kiralık Konak” romanındaki “kıyafet imgesi”ne değinmekte fayda vardır:

“İstanbul'da iki devir oldu: Biri **İstanbulin; diğeri redingot devri...** Osmanlılar hiçbir zaman bu İstanbul devrindeki kadar zarif, temiz ve kibar olmadılar. Tanzimat-ı Hayriye'nin en büyük eseri, İstanbullu İstanbul Efendisidir. **Bu kıyafet dünyaya yeni bir insan tipi çıkardı** ve Türkler bu kıyafet içinde ilk defa olarak vahşi Asya ve haşin Avrupa'nın arasında gayet hususi yeni bir millet gibi göründü. Yaşayış ve giyiniş itibariyle Şimal kavimlerinden daha sade ve daha düşünceli olan bu millet, duyuş ve düşünüş itibariyle Akdeniz kıyılarındaki medeniyetlerin bir hülâsası şeklinde tecelli ediyordu. Ağır kavuklu, alacalı, kesif Yeniçerilerin demir çarıklarının çiğnediği bu toprakta hangi tohum, hangi hava bu

çiçeği veriyordu? Zira, bu beyaz pantolonlu, beyaz yelekli ve lüstrin kaloşlu Türkler,ince bir halattan ibaret endamlariyle biraz evvelki boğum boğum adamlara hiç benzemiyorlardı. Sultan Mecit devri ricalinin, Hâlet Efendi muasırlarının çocukları olduğuna kim ihtimal verebilir?Bunlar, boyunlarından ipekli bir mendille boğulmuş solgun benizleriyle onların cebir ve huşunetinden ürkmüş kimseler gibidirler. Hepsi de umumi işlerden çekinir, hiddetlerinde ve hazlarında ölçülü, namuslu aile babaları ve kibar konak sahipleri idiler.Bizde, Çerkes halayıkları, harem ağaları, Boşnak bahçıvanlarıyla büyük ev hayatı asıl bu devirde başlar. Yüksek rütbeli devlet adamlarının tesis ettikleri Osmanlı kibarlığının kundağı canfes astarlı ve serapa ilikli İstanbul idi.

Sonra redingot devri geldi ve redingotun içinden yarı uşak, yarı kapıkulu, riyakâr, adi bir nesil türedi. Bu neslin en yüksek, en kibar simalarında bile bir saray hademesi hali vardı. Çoğu, İkinci Abdülhamit Han devri ricalinden olan bu adamların her biri bir hile ile efendilerinin arabasına binmiş seyisleri andırıyordu. Bunların elinde İstanbul’da konak hayatı birdenbire köşk hayatına intikal ediverdi. Ne yaşayışın, ne düşünüşün, ne giyinişin üslubu kaldı; her şey gelenek dışına çıktı; her beyni tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve bir Rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlâkımız, terbiyemiz de rokokolaştı. Abdülmecit devrinin o ağır, zarif ve için için gelenekçi Osmanlılığından eser kalmadı. Naim Efendi, aşağı yukarı bu redingotlu neslin mensubu olmakla beraber, vücudu henüz körpe iken İstanbul içinde yetişip gelişmiş kimselerdendi.” (Karaosmanoğlu, 2015:10-11).

Kıralık Konak’tan alıntılanan yukarıdaki pasajda, İstanbul’da gerçekleşen iki devir, “kıyafet imgesi” ile somutlaştırılmıştır. İstanbul ve redingot kıyafetinin giyimi üzerine şekillenen bu iki farklı devrin yansımaları, bu kıyafetlerin özellikleri ile sunulmuştur. Yaptığı tasvirde her iki devrin birbirinden farkını da İstanbul ve redingot kıyafetleri ekseninde somutlaştırılan yazar, alafrangalıkla birlikte değişen toplumsal ve ahlaki değerlerden bahsederken yine kıyafet özelliklerinden yararlanarak bu yozlaşmayı resmetmiştir. Bu yozlaşma elbette kendini ortaya çıkan yeni bir insan tipiyle gösterir. İstanbul devrinde gerçekleşen şeklî değişim

yadırgansa dahi redingot devrinde gerçekleşen geleneksel ve ahlaki değerlerin zarar görmesi, Türklerin karakteristik özelliklerine aykırı davranışları çerçevesinde ortaya çıkan yozlaşmış Türk görüntüsü, kıyafet imgesiyle somutlaştırılır. İki devrin barındırdığı farklılıkların resmini çizen Yakup Kadri, kurduğu kıyafet imgesiyle bir zaman tasvirini çok etkili bir şekilde gerçekleştirir. Dolayısıyla bu pasajda tasvir edilen, zaman; tasvir için kullanılan, kıyafet imgesi ve tasvirin amacı, gerçekleşen yozlaşmadan duyulan rahatsızlık olarak özetlenebilir.

Özetle çalışmada, Attilâ İlhan'ın "Sokaktaki Adam" romanındaki imgeler, yukarıda belirtildiği üzere, "ele alınan ve anlatılan şeyin cinsine göre" ve "metot bakımından" incelenecek olup, roman imge incelemelerinde metod bakımından sübjektif/öznel tutumun dolayısıyla tasvirin etkin olduğu verilen örneklerle açıklandığı için bu metodlar, inceleme içerisine sindirilen yorumlarda kendini gösterecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. "SOKAKTAKİ ADAM" ROMANI HAKKINDA

Attilâ İlhan'ın 1953 yılında yayımlanan ilk romanı "Sokaktaki Adam", başkişi Hasan ve arkadaşı Kamarot Yakub'un çalıştığı geminin İstanbul'a seferiyle başlar.

Romanın ilk bölümü Kamarot Yakub'un ağzından aktarılır; ikinci bölümde Hasan'ın sözü almasıyla birlikte sırasıyla diğer bölümlerdeki konuşucular okuru karşılar. Toplamda yirmi iki bölümden oluşan romanda Attilâ İlhan, "başkişi Hasan'ın kişiliğinde Türk toplumunun önemli bir sorununu tespit etmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasında yeni kurulan Cumhuriyet'in çağdaş bir devlet olma yolunda attığı adımlardan birisi Batılı bir eğitim sistemiyle topluma yön verecek bir aydınlar sınıfının yetiştirilmesidir. Ancak bu kişiler, Türk aydınının ortalama iki yüz yıllık hatasını kısmen de olsa tekrarlama talihsizliğini yaşamışlardır. Bu sebeple temanın, *varoluşsal bir sorgulama*" (Özher, 2009:73). olduğu açıktır. İlhan, "Sokaktaki Adam" romanının önsözünde "Kurtuluş Savaşı'nda ortaya çıkan yeni bir hayat görüşü ve yaşam tarzı etrafında oluşturulmak istenen kalıbın neticesi olarak batının taklitçisi, toplumsal sorunlarla ve memleketle bağları çözülen korkunç bir kötümserliğin tutsağı haline gelip toplum dışı, gerçek dışı, her türlü sapık serüvene elverişli kimseler"in türemiş olduğunu ve "Sokaktaki Adam" romanında bu sorunu ele alarak başkişi Hasan özelinde "toplumsal ve bireysel anlamda iflas etmiş, "neyi istemediğini bilen fakat neyi istediğini bilmeyen", anlayışlı, duyarlı fakat kötümser" kimseyi işler. "Sokaktaki Adam ise delikanlının bir türlü bağlanıp bağdaşamadığı memleket gerçeğini, memleket halkını ve sorunlarını temsil eder." (İlhan, 2015:14-15). Bu eksende değerlendirilecek olursa Hasan'ın sürekli bir biçimde ait hissetmeme ve sıkıntı içerisinde olma durumunun nedeni anlaşılacaktır.

İzleyici figür bakış açısıyla kaleme alınan romanın konusu, bir yük gemisinde kamarotluk yapan Hasan ve Yakub'un giriştiği kaçak kürk işi çevresinde gelişir. Bu

iş, roman başkişisi Hasan ve Yakub'un İstanbul'daki iş ortaklarının yakalanma korkusu nedeniyle kaçak malları almaktan vazgeçmeleri ile Hasan ve Yakub'un kürkleri elden çıkarma çabası doğrultusunda seyreder. Olay örgüsünün ilerleyişi akabinde okurun karşısına çıkan diğer roman kişileri, yazarın işlemek istediği sorunun algılanmasında farklı görevlere sahiptir. Hasan'ın ve Yakub'un ağzından aktarılan bölümler dışındaki diğer bölümlerin Meryem, Ayhan, Leon, Triyandafilos Ahmet, Nubar ve "Sokaktaki Adam" tarafından aktarılması, yazarın temasını şekillendirir.

Eleştirilen "toplumsal ve bireysel anlamda iflas etmiş, "neyi istemediğini bilen fakat neyi istediğini bilmeyen", anlayışlı, duyarlı fakat kötümser" kimse/kimseler (İlhan, 2015:15)., Hasan üzerinden mevcut yaşama ait hissetmeyişi, yabancılaşma, "maddi değerlere bağlılık, toplumsal ve bürokratik çözülme, yalnızlık ve zaman"(Özher, 2009:74). kavramları ile vurgulanır. Dünyayı "Bâbil" olarak tanımlayan Hasan, sürekli yaşadığı "dehşetli can sıkıntısı" , daralan ve sıkıntı veren zaman algısı, yabancılaşma temelinde "parçalanmış benliğinin simgesi Antonio" ile "Rose-Marie'nin, onun benliğine çağrı niteliğinde değerlendirilebilecek olan şarkısı" eşliğinde (Özher, 2009:77-78). bir bunalımın resmini çizer. Onun dünyayı "Bâbil" olarak yorumlayışı, Tevrat'tan esinlenişle ifade edilir:

"Ve Yehova, "Bunların hepsi tek kavim" dedi. "Konuştukları dil aynı, giriştikleri işi yarıda bırakacağı benzemiyorlar. Gelin de toprağa inelim, dillerini ayıralım şunların; birbirlerini anlayamaz olsunlar." Ve ademoğulları kentlerini kuramadılar. Oraya Bâbil dendi. Bâbil, yani karışık." (Özher, 2009:64).

Kargaşa ve huzursuzluğun mekanındaki başkişinin, "bir kadınla bağ kurmak, bir inanca dahil olmak gibi" (Özher, 2009:79-80). isteklerle bu hayata tutunma çabasını gerçekleştiremeyip vazgeçmeye yeltendiği şu cümlelerle anlaşılır:

"Her şeye karşıdan bakıyor ve sıkıntıdan çatlıyorum. Bir şeyler yapmalıyım. Muhakkak! Fakat ben, daima bir şeyler yaptım. Tahsilimi terk ettim. Askerlik ettim. Âşık oldum. Vazgeçtim. Kamarot oldum. Kaçakçı oldum. Hep "bir şeyler yapıp kurtulmak" için. Netice ne oldu? Hiç! Yine canım sıkılıyor." (İlhan, 2015:31).

Bu ait hissetmeme ve vazgeçiş, elbette kolay olmaz. Roman boyunca Hasan'ın iç sıkıntısı ve dünyaya, genel olarak hayata yabancılığı okura aktarılır. İlerleyen kısımlarda fakülteden aşık olduğu, vazgeçtiği ve döne dolaşa yine kendini yanında bulduğu Ayhan'a söyledikleri arasında dikkat çeken ifade, “Bâbil’den öte” ifadesidir. Ait hissetmediği “Bâbil”de sevdiği kıza, “... ve seni Bâbil’den öte götüreceğim” der. Bâbil, dünyadır. Hasan, Bâbil’den öteyi düşler. Bu düşleyişin amaç oluşu, romanın sonuna doğru Hasan'ın sözcükleriyle kendini gösterir: “...ve seni Bâbil’den öte götüreceğim.” İşte benim için, bütün mesele bu! Öteye gitmek. Kötü bir tabiatım var. Bâbil’den sıkılıyorum. Bâbil bana göre değil. Ötesi nasıl, bilmiyorum. Fakat, Bâbil’i istemediğim muhakkak.” (İlhan, 2015:204). Bâbil’den öte gitme isteği, beraberinde hareketi de gerektirir. Hasan, ötesi için ne yapması gerektiğini bilemez. Ve bu içinden çıkılmaz durum, Hasan'ı son durağa sürükler. O, "Bâbil"deki huzursuzluğun neticesinde intihar yoluyla ölüme sığınır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ATTİLÂ İLHAN'IN "SOKAKTAKİ ADAM" ADLI ROMANINDA YENİDEN KAVRAMLAŞTIRMA İNCELEMESİ

4.1.Varlık Türlerine Göre Yeniden Kavramlaştırmalar

Nesne, durum, olay ve eylemlerin nasıl yeniden kavramlaştırıldığıнын irdelenmeye çalışıldığı bu alt başlıkta, varlıkların nasıl ve niçin imgesel bir anlam/görüntü kazandığı; bu anlam/görüntü bağlamında mevcut varlıkların, yazarın imgelem ürünü olarak yeniden kavramlaştırılma serüveninde ne tarz ve ne doğrultuda kullanıldıklarının tespitine gidilerek yorumlanması gerçekleşmiştir.

4.1.1. Biyolojik Durum Kavramlaştırmaları

Romanda imge serüveninin gelişim seyrini belirleyen kavramlaştırma unsuru çerçevesinde biyolojik durum üzerinden kurulan yeniden kavramlaştırma yapıları, bu başlık altında genel itibarıyla “benzetme” etrafında şekillenir. Bu şekillenişte “benzeyen” ve “kendisine benzetilen” unsurlar, kavramlaştırma gayesine büyük katkı sağlar.

"Sokaktaki Adam" romanında biyolojik durum olarak çocuk kavramı, hastalık kavramı, ihtiyarlık kavramı, insan kavramı ve duyu kavramları üzerinden imgeleştirmeler söz konusudur. Bu imgeleştirmeleri örneklendirmek adına aşağıda bulunan alt başlıklar oluşturulmuştur.

4.1.1.1. Çocuk Kavramı

"Sokaktaki Adam" romanında çocuk kavramı ile ilgili karşılaştığımız beş örneğin, küçüklük ve küçümseme, masumiyet, ruhsal durum ve canlılık/parlaklık gibi farklı alt kavramları tanımlamak için kullanıldığı görülür.

●Küçüklük ve Küçümseme anlatımı

1. Örnek

“Dişsiz ve çocuk ağzı titriyor.” s.32.

Kavramlaştırılan:Ağz

Yeniden Kavramlaştıran:Dişsiz ve çocuk ağzı

Romandan alıntılanan cümlede, bir meyhanede şarkı söyleyen yaşlı bir şarkıcının dişsizliği ve ağız biçimi, “dişsiz ve çocuk ağzı” şeklindeki ifadeyle aktarılır. Bu kişinin ağzının küçüklüğü ise “çocuk” sözcüğü ile desteklenir. Şarkıcının şarkı söyleyişinden hoşlanmayan roman başkışisi Hasan’ın bu hoşnutsuzluğu,“dişsizlik” ve “çocuk ağzı titriyor” ibareleri ile vurgulayışı dikkate değerdir. “Çocuk” sözcüğü aracılığıyla şarkı söyleyiş biçiminin küçümsemediği de düşünülebilir.

● Masumiyet anlatımı

2. Örnek

“O zaman daha toy, daha bilgisizdim. Akdeniz, bir çocuk gibiydi. Petersen de, bir çocuk gibiydi.” s.49.

Kavramlaştırılan:Akdeniz

Yeniden Kavramlaştıran:Bir çocuk gibi

Cümlede Akdeniz'in bir çocuğa benzetilmiştir. Yazar, roman kişinin hayata yaklaşımı üzerinden onun bir anısı bağlamında geçmişten bahsederken “masumiyet” vurgusuyla o günleri yad edişini “Akdeniz’i bir çocuğa” benzeterek gün yüzüne çıkarır. Yaşadığı anın sersemletici etkisinden memnun, bir o kadar da o anki hiçliğinden sıkılan Hasan, dilinden düşürmediği dostu Antonio ile yaptığı konuşmayı anımsarken, o günlerin bugününe oranla daha “masum, temiz ve umut dolu olduğunu fakat artık o günlerin çok uzakta kaldığını” bu sözcükler yardımıyla vurgular.

3. Örnek

“Ayhan yanı başımda: Büyük, çocuk ve bilgin gözleri, hiç unutulmamış.” s.184-185.

Kavramlaştırılan:Masumiyet

Yeniden Kavramlaştıran:Çocuk gözleri

Cümlede roman başkışisi Hasan’ın, sevdiği kızın bakışlarını “çocuk gözleri” tamlamasıyla vurgulama nedeni, Ayhan’ın gözlerinin halen “masumiyet” barındırdığına inanmasıdır. Bu ifadenin yanı “bilgin gözleri” tamlamasıyla da Ayhan’ın ilim insanı oluşuna bir atıf mevcuttur.

●Ruhsal Durum anlatımı

4. Örnek

“Eskiden bana ne derdi biliyor musun, Hasan: "Acı çekmiş bir çocuğa benziyorsun." s.193.

Kavramlaştırılan:Roman kahramanı Hasan’ın karamsar psikolojisi

Yeniden Kavramlaştıran:Acı çekmiş çocuk

Romandan alıntılanan cümlede Hasan'ın Ayhan'ı “acı çekmiş bir çocuğa benzetmesi” söz konusudur. Ayhan'ın gözlerinde bulduğu “masumiyet”in yanında Hasan'a “acı”yı hissettiren kendi yaşantısıdır. Ayhan'a olan sevgisi bir yana bu benzetme ile “şefkat” duygusu ortaya çıkar. Karamsar yapısı etkisiyle hayatın hep acı ve kötü yönlerini gören Hasan, sevdiği kadında bu hayatın hiç dokunamadığı “temiz kalmış bir taraf” bulurken bu “temiz” kalışın, kendi gibi acılara gark olmuş bir insana hissettirdiği “günahsız bir çocuğun acıya maruz kalması” duygusudur. Bu bakımdan sevginin yanı sıra şefkat duygusunu ön plana çıkaran örnekte aslında Ayhan ile Hasan'ın bir arada olamama sırrı da açığa çıkar; Ayhan Babil'dir; Hasan ise Babil'den öte'nin insanı...

●Canlılık/Parlaklık anlatımı

5. Örnek

“Vardiya tekrar çalışıyor,uzaktan yalnız kayalıklar, çocuk gözleri gibi parlıyordu.”
s.225.

Kavramlaştırılan:Kayalıklar

Yeniden Kavramlaştıran:Çocuk gözleri gibi

Cümlede kayalıklara yansıyan gün ışığının yosunları parlatışı, “çocuk gözleri gibi” benzetmesi ile verilmiştir. Hasan'ın hayata dair güzellikleri görmenin aksine karamsar yapısı değerlendirildiğinde, onun hayata tutunma konusunda beliren en ufak hevesinin dahi çok kısa bir sürede son buluşu alıntıda, “Sonra bunların tepesine bir balta indi.” cümlesi aracılığıyla örneklenmiştir.

4.1.1.2. Hastalık Kavramı

Sokaktaki Adam romanında hastalık kavramı ile ilgili beş örnekle karşılaşlmıştır. Bu örnekler, önemsizlik, hoşnutsuzluk, küçümseme, rahatsızlık ve memnuniyetsizlik gibi farklı alt kavramları tanımlamak için kullanılır ve romanda yeniden kavramlaştırma yoluyla imgesel anlatıma katkı sağlar.

• Önemsizlik anlatımı

1. Örnek

"Üstelik her biri, başka cins para verir: Kimi lret, kimi frank, kimi bilmem ne karın ağrısı." s.25.

Kavramlaştırılan:Bilinmeyen şey, para birimi

Yeniden Kavramlaştıran: Karın ağrısı

Roman kişisi Kamarot Yakub'un yolculardan topladığı bahşışleri anlattığı bu cümlede"tanımadığı,bilmediği bir para birimi"ni aktarışı,"karın ağrısı" tamlaması ile vurgulanan "hastalık" ibaresinde kendini gösterir.Bu bakımdan kullanılan "karın ağrısı" söz öbeği ile "önemsenmeyen para birimi"nin yeniden kavramlaştırıldığını düşünmek mümkündür.

•Hoşnutsuzluk anlatımı

2. Örnek

"Meyhaneleri;basık, zehirli esrar tekkelerini;insanı öldüren sabahçı kahvelerini dolduruyorum." s.40.

Kavramlaştırılan:Sabahçı Kahveleri

Yeniden Kavramlaştıran:İnsanı öldüren zehirli -hastalık-

Örnekte vurgulanan “sabahçı kahveleri”, genellikle sabahın erken saatlerinde işe gitmek zorunda olan ve yine geç saatlere değin çalışan işçilerin konuştuğu mekanlardır.İşçilerin hemen her gün uğradığı bu mekanlar,onlarla birlikte dert, hüznün ve sıkıntıları da misafir eder. Bu açıdan inceleyecek olduğumuz cümlede “sabahçı kahveleri”nin “insanı öldüren” özelliği üzerine yapılan vurgu,bu gibi mekanların misafir ettiği belki binlerce insanın dert,hüznün veya sıkıntılarını havasında barındırmasıdır.Dolayısıyla “sabahçı kahveleri”, yeniden kavramlaştırma eşliğinde “insanı öldüren bir hastalığa” benzetilmiş olabilir. Bu benzetiş, bu tarz mekanlara sinmiş dert, hüznün veya sıkıntı unsurlarının varlığından duyulan hoşnutsuzluğu belirgin kılar.

●Küçümseme anlatımı

3. Örnek

“Ahmet'i görmek hoşuma gitmedi. O, daima nefret edilen, yine de vazgeçilmeyen mikroplardan biridir.” s.51.

Kavramlaştırılan:Ahmet

Yeniden Kavramlaştıran:Mikrop

Yukarıdaki örnekte kaçak kürk işinde bulunan Ahmet, “mikrop” olarak tanımlanmıştır. Bu kişinin çevresindeki insanlara zarar veren yapısı, yeniden kavramlaştırılıp “mikrop” sözcüğü ile özetlenmiş ve küçümseme vurgusu yapılmıştır.

●Rahatsızlık anlatımı

4. Örnek

“Köylerde şeyh salgını varmış diyorlar.” s. 64.

Kavramlaştırılan:Şeyhlerin yaygın etkisi

Yeniden Kavramlaştıran:Salgın hastalık

Örnekte, köy insanı üzerinde mevcut olan “şeyhlerin yaygın etki etme” durumu, salgın hastalık biçiminde yeniden kavramlaştırılarak aktarılmış ve “salgın” sözcüğü ile bu durumdan duyulan rahatsızlık vurgulanmıştır.

●**Hoşnutsuzluk anlatımı**

5. Örnek

“-Ben dünyayı döndüren ağrıyım. Ben olmasam dünya durur. Her şey biter. Ben olduğum halde, dünya duracak, her şey bitecek.” s.214.

Kavramlaştırılan:İnsan

Yeniden Kavramlaştıran:Ağrı

Cümlede, roman başkışisi Hasan’ın yaşadığı iç sıkıntısının yoğunluğu ve kendini bu dünyaya ait hissetmeme duygusundan kaynaklanan durum özetlenirken; dünyanın ona verdiği rahatsızlık kadar kendisinin de “dünyaya sıkıntı veren bir ağrı” gibi rahatsızlık yarattığı dile getirir. Böylelikle roman başkışisinin kendini ağrıya benzeterek aslında yaşamdan ve dünyadan duyduğu memnuniyetsizlik bir kez daha açığa çıkar.

4.1.1.3. İhtiyarlık Kavramı

"Sokaktaki Adam" romanında ihtiyarlık kavramı ile ilgili bir örnek yer almakla birlikte bu örneğin, küçümseme alt kavramını tanımlamak için kullanıldığı gözlenir.

●Küçümseme anlatımı

“İhtiyarlamak diyeceksiniz? Ben o mutluluktan, yâni sersemlikten mahrumum.”
s.130.

Kavramlaştırılan:İhtiyarlamak

Yeniden Kavramlaştıran:Mutluluk/Sersemlik

Örnek cümlede ihtiyarlamak, bir mutluluk; mutluluk ise “sersemlik” olarak tanımlanmıştır. Roman başkışisi Hasan, bu hissi yaşamaya duyduğu yabancılığı inanmadığı mutluluk kavramı ile özetler. O, budalaca duyguların sersemliğine kapılamayacak kadar yabancılık çektiği bu dünyada “ihtiyarlamak” eylemini yaşamaya dair herhangi bir düşünce içerisinde değildir. Çünkü bura, onun dünyası değildir. İnanmadığı mutluluk hissi üzerinden ihtiyarlığı tanımlayan Hasan,bu tanımlamayı yeniden kavramlaştırma üzerinden yapar. O, bu dünyada yaşamaya meraklı olmadığından yaşayıp da ihtiyarlayacak olanları mutlu ve sersem insanlar olarak niteler ve küçümser. Uzunca bir yaşam hayali kurmak, inanmadığı mutluluk olsa gerektir.Böylece “mutluluk” kavramı ile yeniden kavramlaştırılan “ihtiyarlamak” eylemi açıklanmış olur.

4.2. Duyu Kavramlaştırmaları

"Sokaktaki Adam" romanında, duyu vurgusunun yapıldığı toplam dört örnek yer almaktadır.

4.2.1. Koku Kavramı

"Sokaktaki Adam" romanında koku kavramı üzerinden bir örnek yer alır. Bu örnekteki yeniden kavramlaştırma amacı, tedirginlik alt kavramını tanımlamaktır.

●Tedirginlik anlatımı

“Yok deme ağbiy, hiç değilse mide bulandıran bir tarafı var. Bir yanık kokusu yâni.” s.41.

Kavramlaştırılan:Tedirginlik yaratan durum

Yeniden Kavramlaştıran:Yanık kokusu

Örnek cümlede vurgulanan “yanık kokusu” tamlaması ile kaçak mallarla ilgi “tedirginlik yaratan bir durum” gelişmiş olduğu vurgulanır. Söz konusu durumun böylelikle somutlaştırıldığı görülür.

4.2.2. Ses Kavramı

Sokaktaki Adam romanında ses kavramı ile ilgili üç örnek mevcuttur. Bu örneklerin hepsi, rahatsızlık alt kavramını vurgulamak isteyen yazarın, imgesel aktarımı ekseninde vücut bulmuştur.

●Rahatsızlık anlatımı

1. Örnek

“Hele ne olduğunu bilmediğim o zırltılar? Hasan onları bana vermez.” s.21.

Kavramlaştırılan:Kaçak mallar

Yeniden Kavramlaştıran:Zırltı

“Zırltı” sözcüğü ile zikredilebilecek “Zırlıdama sırasında çıkan sesin adı. Zımbırtı. Can sıkkan veya hoşla gitmeyen ses çıkaran nesne.”(TDKGS) anlamlarından, bu cümlede kastedilmeye en uygun olanı “can sıkkan veya hoşla gitmeyen ses çıkaran

nesne” anlamıdır. “Zırlıtlı” sözcüğünün bu anlamıyla “kaçak malların rahatsızlık veren varlığı” arasında bir münasebet kurulmuş; bu münasebet ise “zırlıtlı” sözcüğünün gerçek anlamından yola çıkarak “kaçak malları” kastedecek şekilde sağlanmışır. Görüldüğü gibi sözcüğün gerçek anlamıyla ortaya çıkan mecazi anlamı arasında beliren yeni bir ilgi söz konusudur.

Aynı anlam, aşağıdaki cümlelerde de kendini gösterir:

“Limana girelim, hayırlısıyla şu *zırlıtları* çıkaralım, bir daha sefere ben bu işte yokum. İmkânsız. Söylerim Hasan’a.” s.22

“En iyisi, *zırlıtları* gemiden hiç çıkarmamak.”s.42

●Rahatsızlık anlatımı

2. Örnek

“Bir kahvede oturduğum vakit, hep ama hep, bu sesleri düşünüyorum. Aç ve tok,küstah ve çırılçıplak ayak seslerini.” s.129.

Kavramlaştırılan:Ayak sesleri

Yeniden Kavramlaştıran:Aç, tok, küstah ve çırılçıplak -kimse-

Romanda yer alan yukarıdaki örnekte “ayak sesleri” üzerinden bu “seslerin sahiplerine özgü tavırlara atıf” yapılmıştır. Bu atıf ile söz konusu insanların takındıkları tavırdan duyulan rahatsızlık dile getirilir. “Ses” sözcüğü aracılığıyla yapılan bu atıfta “takınılan tavırların verdiği rahatsızlık” anlamının açığa çıkması, yazarın yeniden kavramlaştırma yetisinin bir ürünüdür.

•Güvenilmezlik anlatımı

3. Örnek

“Kafeslerde kurtlar vardı. Durmadan geziniyorlardı bu kurtlar. Bakışları, bu heriflerinkine benziyordu. Öyle ıssız, ıslıklı ve ezik bakışlar.” s.234.

Kavramlaştırılan:Bakışlar

Yeniden Kavramlaştıran:İssız ve ıslıklı (mekan) / Ezik adamlar

Birkaç adama ait bakışların tasvir edildiği bu cümlede, “ıssız bir mekana benzetilen” gözler ıslıklı bir rüzgarı anımsatması yönüyle “tekin olmayan, tehlike çağrıştıran” ve bir o kadar da “güven eksikliği”ne sahip herhangi bir insanı özetler. Kavramlaştırılan, söz konusu bakışlardan duyulan rahatsızlık cümlede hissettirilir.

4.3. Efsanevi-İnançsal ve Mistik Öge Kavramlaştırmaları

Bu alt başlıkta yer alan yeniden kavramlaştırma unsurlarının, benzetmenin yanı sıra sıfat ve zarflardan destekle geliştiği gözlenir. Dolayısıyla her kavramlaştırma yapısının benzetme odaklı olmadığı belirtilerek kullanılan yeni ifadelerin nasıl inşa edildiği örnekler akabinde açıklanır.

4.3.1. Büyü Kavramı

"Sokaktaki Adam" romanında büyü kavramı ile ilgili bir örnek gözlenir. Bu örnekte, önemseme alt kavramı vurgulanarak imgeleştirme gerçekleşmiştir.

●Önemseme anlatımı

“Radyonun kadranı, karanlıkta büyü gibi parlıyor.” s. 100.

Kavramlaştırılan:Radyonun kadranı

Yeniden Kavramlaştıran:Büyü

Roman başkışisi Hasan’ın karanlık bir odada yapmış olduğu bir betimleme ürünü olan bu benzetme, radyonun kadranına vuran ışığın parlaklığı olarak değil “büyü” sözcüğü ile ön plana çıkarılır. Sıradanlığı kıran bu sanatsal eylem, “ışığı büyüye benzetmek” yönüyle açıklanabilir. Bu benzetiş, sebepsiz değildir. Normal insanların gereksiz gördüğü detayları önemseyen ve kendini diğer insanların gereksiz gördüğü detaylara yakın hisseden Hasan, bu durumu sıradan bir kadran vasıtasıyla yeniden kavramlaştırır.

4.3.2. Canavar Kavramı

Canavar kavramı üzerinden yeniden kavramlaştırma, beş örnek ile sağlanır.

●İnsanlığa Yabancılaşma anlatımı

1. Örnek

“Ben bir canavarım,elbet;sarhoş ve yaralı bir canavar.” s.153.

Kavramlaştıran:İnsan

Yeniden Kavramlaştıran:Sarhoş ve yaralı bir canavar

Bu dünyaya ait olmadığına ve hep başka bir hayat özlemine ihtiyaç duyan roman başkışi, kendisini insan dışı bir varlığa benzetir. Elbette bir zihinsel kurgu olan “canavar” kavramının bilinmezliğinin de bunda payı büyüktür. Meçhul bir mekan ve hakkında bilgi sahibi olmadığı bir yaşam arzusu duyan Hasan, kendisinin

varlığı belirsiz bir zihin ürünü olduğu düşüncesini “sarhoş” ve “yaralı” sözleriyle niteler. Akışı içinde kendisini bulduğu hayatın vazgeçilmez ögesi olan “alkol” ile artık ait olmadığı dünya hayatının ona kattığı “yaralı” sıfatını destekler. Yarasına çare bulamayışını ve uzun zaman önce insan olmaktan sıyrılışını, “sarhoş ve yaralı bir canavar” sıfat tamlaması ile resmeden Hasan, yeniden kavramlaştırma bağlamında “insanlık” kavramına yabancılığını da vurgular.

●Huzursuzluk anlatımı

2. Örnek

“Büyük açlığın, konuşmayan ama nefes alan ve canavar heybetiyle dinlenen sonsuzluğun yanı başında, kalp ve gündelik hayat, iğretileşiyor.” s.218.

Kavramlaştırılan:Sonsuzluk

Yeniden Kavramlaştıran:Canavar heybetiyle dinlenen bir -varlık-

Romandan alıntılanan cümlede sonsuzluk kavramı, “canavar heybetiyle dinlenen bir varlığa” benzetilmiştir. Bu benzetme, sonsuzluğun sınırsızlığını yine sınırsız bir hayalin ürünü olan “canavar” kavramı ile oluşturur. Dolayısıyla sınırsız sonsuzluğun aslında canavar sözcüğü ile “insanı ürküten, tedirgin eden” yapısı üzerinde durulan örnekte, huzursuzluk durumu öne çıkarılmıştır.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

3. Örnek

“Taksim meydanı, tertemiz ve pırıl pırıl. Apartmanlar ışıkl, iskeletler ya da canavarlar. Gözlerimiz, hüznü ve çocuk.” s.220.

Kavramlaştırılan: Apartmanlar

Yeniden Kavramlaştıran: İskelet ya da canavar

Roman başkışisi Hasan, apartmanları iskelet veya canavar olarak tanımlar. Denizde kurduğu kamarotluk yaşamı, onun diğer insanların yaşadığı yapılara da yabancılığını ortaya koyar. Tıpkı hayatı değerlendiriş şeklinde takındığı tutum gibi insanların ikamet ettiği binaları iskelet veya canavara benzetmesi de bu yaşam biçiminin bir parçası olan mimari unsurları yadırgayışını resmeder. Bu resmediş, bir hoşnutsuzluk durumunu beraberinde getirir.

● **Aynılaştırma anlatımı**

4. Örnek

“Meryem suratıma tokatlar yapıştırıyor: -İç, diyor, canavar!” s.222.

Kavramlaştırılan: Hasan

Yeniden Kavramlaştıran: Canavar

Cümlede alkol komasına giren roman başkışisi Hasan’ın ayrılması için çabalayan Meryem, adeta insanlıktan çıkan Hasan’ın bu halini “canavar” benzetmesi ile öne çıkarır. Hasan’ın kendince içinde bulunduğu insanlıktan çıkıp diğer insanlara özgü sarhoşluk durumu içerisine girmesi, Meryem gözünde o haliyle insanlaşıp Hasan’ın tanımladığı gibi bu insanlaşma ile canavarlaştığı bir anı gözler önüne serer. Bu bakımdan Hasan’ın canavarlaşarak diğer insanlara benzemesine dayalı bu çağrışımı oluşturan mevcut imgesel anlatım dikkat çeker.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

5. Örnek

“Cankurtaranın canavar düdüğü, caddeler boyunca, arılar gibi vızır vızır dolaşıyor.”
s.235.

Kavramlaştırılan:Cankurtaranın siren sesi

Yeniden Kavramlaştıran:Canavar düdüğü

Örnekte “cankurtaranın canavar düdüğü” ifadesi, ambulans sesinin ürpertici özelliğine dikkat çekmek amacıyla “canavar” düş ürününün “felakete haber veren düdüğü” şeklinde imgeleştirilmiştir. Bu sayede “bir felaketin yaklaşıyor oluşu” vurgulanmış olur.

4.3.3. Ejderha Kavramı

●Rahatsızlık anlatımı

“Şehir, ejderha mı desem, canavar mı desem, açmış kollarını, bizi bekliyor.” s.22

Kavramlaştırılan:Şehir

Yeniden Kavramlaştıran:Ejderha/Canavar

Örnek cümlede İstanbul şehri, ejderha ya da canavar hayal unsurlarına benzetilir. Hayale göre kolları bulunan bu kavramlar, insani özellikler içermesi bakımından dikkat çeker. “Kollarını açma” ifadesinden anlaşılacağı üzere, ejderha/canavar kavramları kişileştirilerek şehrin, bu kavramlar çerçevesinde ürkütüp korkutan bir tarafı olduğu çağrışımı vurgulanır.

4.3.4. Melek Kavramı

●Temizlik anlatımı

“Onunla Taksim'de buluşuyoruz. Tramvaydan bir melek gibi iniyor. Islanmış, hüzünlü bir melek.” s.213.

Kavramlaştırılan:Ayhan

Yeniden Kavramlaştıran:Melek

Roman başkişisi Hasan'ın sevdiği kadın olan Ayhan'ı bir meleğe benzettiği bu cümlede, kendisi gibi pislığe bulanmış bir insan ile Ayhan gibi tertemiz bir insan arasındaki tezatlık, “melek gibi” benzetmesi yoluyla vurgulanmıştır.

4.3.5. Rüya Kavramı

●Hareketlilik anlatımı

“Başka bir yerden bir limandan; bulutların, çocuk rüyaları gibi, mutlu ve hafif yüzdüğü, Akdeniz limanından; Rum kızlarının, dillerinin ucuyla konuşarak, gemicilere davetkâr ve hayâsız baktıkları, bir Akdeniz limanından!” s.215.

Kavramlaştırılan:Bulutların hareketi

Yeniden Kavramlaştıran:Çocuk rüyaları gibi mutlu ve hafif yüzmek

Örnekte verilen “bulutların çocuk rüyaları gibi, mutlu ve hafif yüzdüğü” ifadesinde, bulutlar öncelikle mutlu bir insana benzetilerek kişileştirilmiş; sonrasında ise bulutların hafif bir pamuğu andıran biçimsel benzerliğiyle gökyüzündeki hareketliliği, çocuk rüyalarında olduğu gibi fantastik bir şekle büründürülerek imgesel anlatım sağlanmıştır.

4.4. Kültürel Nesne Kavramlaştırmaları

Bu alt başlıkta, kültürel nesne olarak kabul edebileceğimiz varlık ve kavramların yeniden kavramlaştırıldığı gözlenir. farklı alt kategoriler sırasıyla araç, eşya, giyim- kuşam, içecek- yiyecek, oyun, yemin ve yer adları üzerinden yeniden kavramlaştırmaların hangi bağlamlar çerçevesinde oluşturulduğu üzerinde durulur.

4.4.1. Araç(Taşıt)

Romanda araç üzerinden gerçekleştirilen beş yeniden kavramlaştırma örneğine rastlanır. Bu kavramlaştırmalar görüntü, ritim, kalabalıklaşma ve sarhoşluk bağlamında oluşturulmuştur.

•Görüntü anlatımı

1. Örnek

“Apartmanlar, ışıklı gemiler gibi yüzüyor.” s. 65.

Kavramlaştırılan: Işıklı apartmanlar

Yeniden Kavramlaştıran: Işıklı gemiler gibi yüzmek

Cümlede apartman dairelerinin her birinin ışıklı oluşu ve apartmanların art arda oluşu, ışıklarla bezenmiş gemilerin arka arkaya su üstünde yüzmesine benzetilmiştir. Bu benzetme, somut olan apartman nesnesi ile başka somut varlık olan gemi nesnesi arasında bir benzerlik kurularak somuttan somuta bir imgesel anlatım sağlanmıştır.

●Görüntü anlatımı

2.Örnek

“Anadolu yakası, bir transatlantik gibi sislere giriyor.” s.124.

Kavramlaştırılan:Transatlantik

Yeniden Kavramlaştıran:Anadolu yakası

Transatlantik, “Atlantik Okyanusu'nu aşarak Avrupa ve Amerika arasında çalışan gemi.” anlamında bir nesne olmakla birlikte, cümlede Anadolu yakasını saran sisin adeta bir transatlantiki sarması gibi oluşturulan görüntü, mevcut görüntünün yeniden kavramlaştırılarak imgesel bir değer kazanışıdır.

●Ritim anlatımı

3. Örnek

“Adamın kalbi vursun, motor gibi işlesin yeter mi?” s.132.

Kavramlaştırılan:Kalp atışı

Yeniden Kavramlaştıran:Motor gibi işlemek

Örnekte, kalp atışı nedeniyle oluşan ritim, motorun işleyişine benzetilerek yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Kalabalıklaşma anlatımı

4. Örnek

“Meyhane, bir şilep gibi yükleniyor. Balya balya adamlar, namussuz sarhoşlar ve namuslu sarhoşlar, yükleniyor.” s.233.

Kavramlaştırılan:Meyhanenin zamanla kalabalıklaşması

Yeniden Kavramlaştıran:Şilep gibi yüklenmek

Örnek cümlede, meyhanenin zamanla kalabalıklaşması, bir yük gemisinin yavaş yavaş yük almasına benzetilmiştir. Bu benzetme aracılığıyla mevcut durum, somut bir başka durum üzerinden yeniden kavramlaştırılıp imgesel değer kazanmıştır.

●Sarhoşluk anlatımı

5. Örnek

“Meyhane, tam yol seferdeydi artık.” s.234.

Kavramlaştırılan:Meyhanedeki insanların sarhoş olma durumu

Yeniden Kavramlaştıran:Gemi

Romandan alıntılanan cümlede, meyhane mekanı sefere çıkan bir gemiye benzetilir. Bu benzetme, ortamda bulunan kimselerin alkol kullanımı nedeniyle belli oranda bir sarhoşluk yaşadığını vurgulamak için oluşturulmuş bir yeniden kavramlaştırma örneğidir.

4.4.2. Eşya

Bu alt başlıkta, eşya üzerinden oluşturulan otuz üç yeniden kavramlaştırma örneği bulunur. Ve bu örnekler bilgi birikimi, amaçsızlık, rahatsızlık, gün batımı, aşırılık, parlaklık, kızgınlık, umursamazlık ve şikayet vb. bağlamda kullanılmıştır.

●Bilgi Birikimi anlatımı

1. Örnek

“Profesör mü ne ? Yani herifte bir kafa var ki ağbiy, çamaşır kazanı diyeceksin. Tevekkeli Profesör dememişler.” s.20.

Kavramlaştırılan:Bilgi birikimi

Yeniden Kavramlaştıran:Çamaşır kazanı

Örnek cümlede imgesel anlam, “kafa” sözüyle profesörün bilgi birikiminin, “çamaşır kazanı”na benzetilmesi bakımından gerçekleşir. Kastedilen “bilgi birikimi, kazandaki çamaşırlarla birlikte suyun kaynama hareketi”ni yani bir hareketin görüntüsünün çağrıştırmasıyla dikkat çeker.

●Rahatsızlık anlatımı

2. Örnek

“Hele ne olduğunu bilmediğim o zırlıklar? Hasan onları bana vermez.” s.21.

Kavramlaştırılan:Kaçak mallar (kürkler)

Yeniden Kavramlaştıran:Zırlıtı

“Zırlıtlı” sözcüğü ile zikredilebilecek “Zırlıdama sırasında çıkan sesin adı. Zımbırtı. Can sıkkan veya hoşla gitmeyen ses çıkaran nesne” (TDKGS) anlamlarından, bu cümlede kastedilmeye en uygun olanı “can sıkkan veya hoşla gitmeyen ses çıkaran nesne” anlamıdır. “Zırlıtlı” sözcüğünün bu anlamı ile “kaçak malların rahatsızlık veren varlığı” arasında bir münasebet kurulmuş ve sözcük “zımbırtı” anlamını çağrıştıracak biçimde kullanılmıştır.

Aynı anlam, aşağıdaki cümlelerde de kendini gösterir:

“Limana girelim, hayırlısıyla şu zırlıtlıları çıkaralım, bir daha sefere ben bu işte yokum. İmkânsız. Söylerim Hasan’a.” s.22

“En iyisi, zırlıtlıları gemiden hiç çıkarmamak.” s.42

●Günbatımı anlatımı

3. Örnek

“Akşamın eli kulağında. Batıda çarkıfelek gibi, kırmızı pembe eflâtun bir şeyler dönüyor babam dönüyor.”s.22.

Kavramlaştırılan:Gün batımı

Yeniden Kavramlaştıran:Çarkıfelek

Yakıldığında dönerek kıvılcım saçan donanma fişegi ve bir tür talih oyunu (TDKGS) anlamları taşıyan “çarkıfelek” sözcüğü ile batıdaki hareketlenmeyi aktarmak isteyen yazar,“kırmızı, pembe, eflatun” renklerini, her iki anlam ile algılanabilecek şekilde işler. Bu hareketlenmenin,talih oyunu olan çarkıfeleğin dilimleriyleymiş gibi algılanması ve bunun gün batımında oluşan doğa harikası, güzellikteki renk geçişlerini yansıtmaları için rüzgarın, bulutları hareket ettirilmesiyle o renklerin geçişliliğini, çarkıfeleğin “dönmek” eylemine atıfla oluşturabileceği gibi sözün ilk anlamından anlaşılan “kıvılcım saçarak dönen donanma fişegi” algısı

yaratarak ise güneş ışınlarının oluşturduğu, gün batımında beliren kırmızı, pembe, eflatun renklerini kıvılcımlar saçarak dönen bir fişeğe benzeterek de sağlamış olabilir. Heyecana bağlı benzetme sanatından faydalanılarak ortaya konan imgede, “güneşin batışının resmedilmesi” söz konusudur. Bu resmediş, renkler üzerinden bulutların hareketi çağrıştırılarak “çarkıfelek” nesnesiyle imgeleştirilen görüntünün, okur zihninde canlanmasına katkı sağlayacak bir biçimde gerçekleştirilir. Yazarın tasarladığı görüntü, akışını tasvir etmek üzere oluşur.

●Aşırılık anlatımı

4. Örnek

“Apostol, altın dişlerini madalya gibi parıldatarak karşılıyor bizi.” s.32

Kavramlaştırılan:Dişler

Yeniden Kavramlaştıran:Madalya gibi parıldatmak

Roman başkışisi Hasan ve Kamarot Yakub’un gitmiş oldukları bir lokantada karşılaştıkları garsonun onları gülümseyerek karşılaması, “dişlerini madalya gibi parıldatmak” ifadesi ile somutlaştırılmıştır. Bu somutlaştırma, dişlerin beyazlığının fazlasıyla dikkat çekmesi ilgisiyle gülmek eyleminin aşırılığını vurgulamak adına gerçekleşmiştir.

●Parlaklık anlatımı

5. Örnek

“Kafası ustura ile kazınmış adamlar geliyor. Şapkalarını çıkarıyorlar; tepeleri, bin mumluk ampuller gibi parlıyor.” s.32.

Kavramlaştırılan:Kellik durumu

Yeniden Kavramlaştıran:Bin mumluk ampuller gibi parlamak

Cümlede mevcut mekanda bulunan birkaç adamın kellik derecesinin ifadesi, bin mumluk ampuller gibi parlamak ifadesi üzerinden somutlaştırılarak parlaklık vurgusu yapmak için yeniden kavramlaştırmaya gidilmiştir.

●Yuvarlaklık anlatımı

6. Örnek

“Tezgâhın orada, kır saçlı, mavi boncuk gözlü çalgıcı.” s.32.

Kavramlaştırılan:Göz şekli

Yeniden Kavramlaştıran:Boncuk gözlü

Örnekte, çalgıcının göz şeklinin yuvarlaklığı, boncuk nesnesiyle somutlaştırılmış ve yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Amaçsızlık anlatımı

7. Örnek

“Ben açılmamış yelkenlerimi düşünüyorum. Rüzgâr esiyor ve yelkenler açılmıyor.” s.35.

Kavramlaştırılan:Düşünce

Yeniden Kavramlaştıran:Yelken

İmge dizisinde bulunan “yelken” sözcüğü, “düşünce” anlamını karşılar. “Yelkenlerin açılmaması” ifadesi ise, “Hasan’ın bir türlü eyleme dökemediği düşünceleri”ni işaret eder. “Yelken açmak” birleşik eylemi, “yola çıkmak için hareket etmek” (TDKGS) anlamına gelir. Bu anlam çerçevesinde bir nevi Hasan, kendi hayatının değerlendirmesini yapar. “Bâbil” olarak adlandırdığı “dünya”ya ait hissetmeyişi, onun bu dünyaya dair yapmış olduğu şeylerden ve hatta sevgisinden bile vazgeçmesine neden olur. Hasan’ın kendi ağzından aktardığı şu cümle, adeta vazgeçişinin resmidir:

"Her şeye karşıdan bakıyor ve sıkıntıdan çatlıyorum. Bir şeyler yapmalıyım. Muhakkak! Fakat ben, daima bir şeyler yaptım. Tahsilimi terkettim. Askerlik ettim. Âşık oldum. Vazgeçtim. Kamarot oldum. Kaçakçı oldum. Hep “bir şeyler yapıp kurtulmak” için. Netice ne oldu? Hiç! Yine canım sıkılıyor." (İlhan, 2015:31)

Bu ait hissetmeme ve vazgeçiş, elbette kolay olmaz. Roman boyunca Hasan’ın iç sıkıntısı ve dünyaya, genel olarak hayata yabancılığı okura aktarılır. İlerleyen kısımlarda aşık olduğu, vazgeçtiği ve döne dolaşa yine kendini yanında bulduğu Ayhan’a söyledikleri arasında dikkat çeken ifade, “Bâbil’den öte” ifadesidir. Ait hissetmediği “Bâbil”de sevdiği kıza, “... ve seni Bâbil’den öte götüreceğim” der. Bâbil’dir; dünyadır. Hasan, Bâbil’den öteyi düşler. Bu düşleyişin amaç olduğu, romanın sonuna doğru Hasan’ın sözcükleriyle kendini gösterir: “...ve seni Bâbil’den öte götüreceğim.” İşte benim için, bütün mesele bu! Öteye gitmek. Kötü bir tabiatım var. Bâbil’den sıkılıyorum. Bâbil bana göre değil. Ötesi nasıl, bilmiyorum. Fakat, Bâbil’i istemediğim muhakkak.” (İlhan, s.204) Romanın bütününü kaplayan bu durum, daha romanın başında Hasan’ın bir meyhane çıkışında dilinden dökülen bu cümle ile yansıtılır. Bâbil’den öte gitme isteği, beraberinde hareketi de gerektirir. Hasan, ötesi için ne yapması gerektiğini bilemez. Ve bu içinden çıkılmaz durum, Hasan’ı son durağa sürükler. O, "Bâbil"deki huzursuzluğun neticesinde intihar yoluyla ölüme sığınır.

Cümlelerin tamamında aktarılmak istenen imgesel ileti, Hasan’ın ne yapacağını bilmemesidir. Her şeyin farkında olup ne yapacağını bilememek, onun gözünde,

“rüzgâr esmesine rağmen yelkenlerinin açılmaması” şeklinde somutlaşır. Okurun zihninde canlanması gereken imgesel ileti bu olsa gerektir.

Bu cümle açıklamasında yapılan vurgular aşağıdaki şu cümle için de geçerlidir:

“Peki nerede Hrisulâ' nın pantolonu, şapkası? Nerede benim yelkenlerim?” s.121.

●Matlık anlatımı

8. Örnek

“Karanlık, yağmurlu camlar. *Kanı çekilmiş bir ampul.*” s.37.

Kavramlaştırılan:Parlaklığını yitirmiş bir ampul

Yeniden Kavramlaştıran:Kanı çekilmek

Cümlede, ampul nesnesinin parlaklığını yitirmiş olması, kanı çekilmiş bir insana benzetilerek somutlaştırılır. Nasıl ki kanı çekilen insanın benzi solgunsa, ampulün parlaklığını yitirışı bu solgunluk aracılığıyla yeniden kavramlaştırılarak imgeleştirilir.

●Şekil anlatımı

9. Örnek

“Şimdi bir gitsem ki, Nubar'ın dükkkanı açık. *Seninki oturmuş, tığ bıyıklarını oynata oynata, çay içiyor.*” s.43.

Kavramlaştırılan:Bıyık şekli

Yeniden Kavramlaştıran:Tığ bıyıklar

Cümlede roman başkişisi Hasan ile Kamarot Yakub'un kaçak kürk işini birlikte yürüttükleri, diğer roman kişilerinden biri olan Nubar'dan bahsedilen bu cümlede, daha çok tasvir ön plandadır ve bu tasvirde öne çıkan imgesel anlam, iki eşit parçaya ayrılmış bıyıkların çay içme işini yaparken hareket etmesi üzerinde toplanmıştır. İki ayrı parçaya ayrılmış bıyık bölümlerinin paralel hareket edişi, tığ nesnesinin hareketine benzetilerek somut bir varlığın yine somut başka bir varlık üzerinden yeniden kavramlaştırıldığı gözlenir.

●Kızgınlık anlatımı

10. Örnek

“Ben onun gözünde bir maşa, bir pens, ya da buna benzer bir aletim. Maşa kızacak olursa, elde tutulmaz artık, atılır. *Maşa kızıyor ve atılıyor. “Tehlikede hayvanlar gibi.”*” s.49.

Kavramlaştırılan:Hasan

Yeniden Kavramlaştıran:Maşanın kızması

Cümlede, roman kişilerinden biri olan Leon'un Hasan'ı işini görmek için alet etmesi, “maşa” sözcüğü ile aktarılır ve bu duruma karşı başkişi Hasan'ın tepkisi “maşa kızıyor” ifadesinden anlaşılır. Hasan, kaçak kürk işi için alet edilme konusundaki kızgınlığını “maşanın kızması” şeklinde tanımlar.

Aynı anlatım, şu örnekte de mevcuttur:

“-Bir maşa, hem de kızgın bir maşa tutmuşsun, atmak istiyorsun; o gitmiyor ve yapışıyor. Maşanın intikamı diyelim.” s.55.

Hasan maşa yerine konulmuş olması nedeniyle işin içinde olan Leon ve diğerlerinden intikam almak için “maşanın intikamı” ifadesini kullanmıştır.

●Rahatsızlık anlatımı

11. Örnek

“Dilenci bir plâk gibi tekrarlıyor.” s.53.

Kavramlaştırılan:Sürekli bir şekilde aynı kelime ya da cümleleri tekrarlamak

Yeniden Kavramlaştıran:Plak gibi

Örnekte dilencinin aynı kelime ya da cümleleri tekrarlayışından duyulan rahatsızlık, “plak gibi” benzetmesiyle sağlanmıştır. Böylelikle bu rahatsızlık, mevcut durumun plak nesnesi üzerinden yeniden kavramlaştırılmasıyla ifade edilmiş olur.

●Parlaklık anlatımı

12. Örnek

“Balıkpazarı, bir rakı kadehi gibi, pırıl pırıl parlıyordu” s.59.

Kavramlaştırılan:Balıkpazarı mekanı

Yeniden Kavramlaştıran:Rakı kadehi gibi

Romandan alıntılanan örnek cümlede, Balıkpazarı mekanının pırıl pırıl ışıklı hali “bir rakı kadehi gibi” benzetmesi ile tasvir edilir. Bu tasvir, ışıltılı mekanın bir kadehin parlaltısını andıran yeni bir görüntü aracılığıyla yeniden kavramlaştırıldığını ifade eder.

●Kayıtsızlık anlatımı

13. Örnek

“Olaylara bir tabanca, bir demet çiçek, bir kutu penisilin kayıtsızlığı ile katılıyorum; hayattan eski veya yeni şairlerin söylediği tarzda, hiçbir zevk almıyorum.” s. 62.

Kavramlaştırılan:Kayıtsızlık

Yeniden Kavramlaştıran:Tabanca/Çiçek/Bir kutu penisilin

Roman başkışisi Hasan’ın kayıtsızlık durumunu somutlaştırdığı bu canlı/cansız nesneler/varlıklar ile söz konusu kayıtsızlık durumunun edilgin özelliğine atıfta bulunulmuş ve böylelikle imgesel bir aktarım sağlanmıştır.

●Parlaklık anlatımı

14. Örnek

“Yıldızlar bir avuç cam kırığı gibi parlıyorlardı.” s.63.

Kavramlaştırılan:Bir öbek yıldızın parlaması

Yeniden Kavramlaştıran:Cam kırığı gibi

Örnekte, bir öbek biçiminde fakat fazla parlak olmayan yıldızların parlayışı, “cam kırıkları gibi parlamak” üzerinden yeniden kavramlaştırılır.

●Şartlanma anlatımı

15. Örnek

“Ben dinlensem bile, ertesi gün tekrar yorulmak için dinleniyorum. Zemberek gibi yâni, her gece kurul, her gün boşan.” s.63.

Kavramlaştırılan:Yorulmak üzere dinlenmek

Yeniden Kavramlaştıran:Zemberek gibi

Cümlede belirtilen “yorulmak üzere dinlenmek” ifadesi, “zemberek gibi kurulup boşanmak” benzetmesiyle yeniden somutlaşarak imge değeri kazanır.

●Seçici Bakış anlatımı

16. Örnek

“Hasan öyle bakıyor. Gözleri cımbız gibi oğlanın.” s. 98.

Kavramlaştırılan:Bakışların seçiciliği

Yeniden Kavramlaştıran:Cımbız gibi

Roman kişilerinden Meryem’in, başkışı Hasan’ın bakışlarındaki seçiciliği vurgulamak için kullanmış olduğu “cımbız gibi” benzetmesi, bu seçiciliğin bir eşya üzerinden somutlaştırılarak yeniden kavramlaştırılışına örnektir.

●Görüntü anlatımı

17. Örnek

“İstanbul'a bir bakıyorum, ışıkları kandil gibi gözüküyor.” s. 103.

Kavramlaştırılan:Şehrin ışıkları (İstanbul’un ışıkları)

Yeniden Kavramlaştıran:Kandil gibi

“İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı”(TDKGS) olarak bilinen kandil nesnesi ile, İstanbul şehrinin ışıklarının birer kandil gibi görünüşü, yeni bir görüntü oluşturmada bakımından imge değeri taşıyan bir örnektir.

●**Kızgınlık anlatımı**

18. Örnek

“Herifin birine müthiş içerlemişti. Küfredip duruyordu. Benim de, limon gibi canım sıkıldı. Ona bakıyor: "Allahım, Yarabbim!" diyordum hep. *Sonra iki keski gibi, sokağa çıktık.*” s.111.

Kavramlaştırılan:Hızla sokağa çıkmak

Yeniden Kavramlaştıran:Keski gibi

“Ağaç, taş, metal vb.ni yontmaya yarayan, bir ucu keskin çelik araç.”(TDKGS) anlamı taşıyan keski aracı ile “hızla sokağa çıkmak” arasında söz konusu hızda bir “hışmın” varlığı sezilir. Hışım, “öfke, kızgınlık”(TDKGS) anlamı içerir ve metinden anlaşılan bu anlam, “kızgınlıkla sokağa fırlamak” ifadesini aktarmak için “keski gibi” benzetmesi ile imgeleştirilerek yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Şikayet anlatımı

19. Örnek

“Camlar beneklenebilir, camlar hırçın bir dolu altında şikâyet edebilir, hâttâ kırılabilir camlar, kırılır ve ellerimizi keser, başımızı yarar; kan, tuzlu ve çiğ, gözlerimize dirseklerimize akar; Meryem beyaz dişleriyle, Hrisulâ’nın boynunu ısırır; Hrisulâ, bir dikiş makinası gibi sesler çıkarır; bense, bilinmez neden, öğürmek ihtiyacı içinde kıvranırm.” s.117.

Kavramlaştırılan:Camlar

Yeniden Kavramlaştıran:Hırçın bir dolu altında şikayet etmek

Alıntılanan pasajda öncelikle yağmurun “hırçın bir canlıya” benzetilmesi daha sonra ise cam nesnesinin yağmur altında şikayette bulunabilecek bir insana benzetilerek kişileştirilmesi dikkat çeker. Cansız bir varlığın kişileştirilerek bir insan gibi şikayette bulunabilmesini olağan karşılayan Hasan’ın, insanlardan ziyade nesnelere olan yakınlığını örnekleyen bu imgesel aktarım kayda değerdir. İmgeleştirme, somut bir cansız varlığın insan gibi şikayet etmesi üzerinden sağlanmıştır.

●Sürekli ve Aynı Biçimde Konuşma anlatımı

20. Örnek

“Leon, geveze bir mitralyöz gibi çtırdıyor: Geveze, iyi gizlenmiş bir mitralyözcük.” s.119.

Kavramlaştırılan:Leon’un gevezeliği

Yeniden Kavramlaştıran:Mitralyöz gibi çtırdamak

TDK Güncel Türkçe Sözlükte, “Durmadan, ara vermeden (konuşma)” anlamı ile açıklanan “mitralyöz gibi” benzetmesi, halk arasında kullanımı mevcut bir ifadedir. Bu ifadede yeniden kavramlaştırmayı sağlayan unsur, “çıtırdamak” eylemidir. “Hafif makineli tüfek” olan mitralyöz silahının kullanımı esnasına çıkan mermi çıtırtiları ile Leon’un “sürekli bir biçimde ve aynılıkta konuşması” tasvir edilir. Dolayısıyla yeniden kavramlaştıran unsur, “çıtırdamak” eylemi bağlamında mitralyöz silahıdır.

●İfadesiz Bakış anlatımı

21. Örnek

“Telefonun başında, şef garsona benzer bir herif duruyordu. Taşbebek gözleriyle beni süzüyor.” s.144.

Kavramlaştırılan:Donuk bakış

Yeniden Kavramlaştıran:Taşbebek gözler

Örnekte, “ifadesiz bir şekilde bakış”, “taşbebek gözler” sıfat tamlamasıyla sağlanmış; bu çerçevede “donuk bakış” vurgusu yapılmıştır.

●Rahatsızlık anlatımı

22. Örnek

“Ensemi bir demir el sıkıyor.” s.148.

Kavramlaştırılan:Sıkıntı

Yeniden Kavramlaştıran:Demir el

Cümlede, roman başkişisi Hasan'ın yaşadığı sıkıntının kuvveti, “demir el”e benzetilerek sağlanır. Soyut bir kavram olan sıkıntının varlığı, somutlaştırma yoluyla pekiştirilir ve bu pekiştirme yoluyla yeniden kavramlaştırma gerçekleşir.

Aşağıdaki cümlede de“sıkıntı” kavramı, “demir pençe” benzetmesiyle yine aynı amaçla kullanılmıştır:

“Ve yüzümde, ensemde, aynı demir pençe.” s.153.

●Umursamazlık anlatımı

23. Örnek

“-Bak, dedim, Selim! Denize tükürme.

Gözleri camdanmış gibi suratıma baktı: -Neden? ” s.156.

Kavramlaştırılan:Bakışların şeffaflığı

Yeniden Kavramlaştıran:Gözleri camdanmış gibi bakmak

Kamarot Yakub, denize tükürmemesi konusunda uyardığı arkadaşı Selim'in, yaptığı eylemden rahatsızlık duymayışı ve içinde mevcut olan bu rahatlığın gözlerinden yansıyışı, “şeffaf bir cam”ın ardında görünen bir nesneye benzetilir. Bu benzetme, yeniden kavramlaştırma bağlamında imgeye güzel bir örnektir.

●Küçümseme anlatımı

24. Örnek

“Karıların yüzü başı terlemiş,boyalar macun gibi sıvaşmış.”s.160.

Kavramlaştırılan:Makyaj malzemesinin dağılması

Yeniden Kavramlaştıran:Macun gibi sıvaşmak

Cümlede, bahsedilen kadınların yüzlerindeki makyaj malzemelerinin “sıvaşmak” eylemi üzerinden “bulaşmak” anlamını doğrudan değil de dolaylı biçimde “macun gibi” benzetmesiyle sağladığı görülür.

●Şaşkınlık anlatımı

25. Örnek

“Yüreğim cız dedi ağbiy, alt tarafını okuyayım dedim, ulan mümkünü yok yahu! *Satırlar bulanıyor, iğrileşiyor, şiş gibi uzuyor.*” s.165.

Kavramlaştırılan:Satırların görüntüsü

Yeniden Kavramlaştıran:Şiş gibi uzamak

Kamarot Yakub’un kaçak kürk işinde ortak oldukları kişilerden biri olan Ahmet’in yakalandığına dair okuduğu gazete haberinin verdiği şaşkınlık etkisiyle gözlerinin satırları tam seçememesi, bu satırları bulanık ve hatta uzayan satırlar olarak algılaması, “şiş gibi” benzetmesiyle somutlaştırılarak yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Önemseme anlatımı

26. Örnek

“Benim küfrümün ne olduğunu bilmenize imkan yok. *Onu bir cevahirmiş gibi, içimde bir yerimde saklıyorum.*” s.171.

Kavramlaştırılan:Küfür

Yeniden Kavramlaştıran:Cevahirmiş gibi içinde saklamak

“Elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher.” açıklamasıyla TDK’de yer alan “cevahir” sözcüğü, “küfür” sözcüğüne değer ve anlam katmak için kullanılmıştır. Bu anlam, soyut bir söz olan küfrün, somut değerli taşlar aracılığıyla yeniden kavramlaştırılması çerçevesinde gerçekleşir.

●**Hayranlık anlatımı**

27. Örnek

“-Ben, diyor Antonio, ekmeğini şaraba batırıyor: -Ben, diyor.

...Ve bir tek gözüyle, *kırık bir bebek gibi, gülümsüyor*: - İyi geceler, bandito!” s.178.

Kavramlaştırılan:Yüzünün yarısını yitiren bir insan (Antonio)

Yeniden Kavramlaştıran:Kırık bir bebek gibi gülümsemek

Yüzünün diğer yarısını savaşta kaybeden Antonio’nin gülümsemesi, kırılmış bir bebeğin gülümsemesi üzerinden yeniden kavramlaştırılmıştır. Somutlaştırma ile Hasan’ın geçmişte sohbet etme imkanı bulduğu Antonio ile ilgili anılarının canlılığını koruması da amaçlanmıştır. “Kırık bir bebek gibi” benzetmesi aynı zamanda Hasan’ın Antonio’ye duyduğu hayranlığı vurgulamaktadır.

●Kibirlik anlatımı

28. Örnek

“Baktım, bu kelebek kravatlı oğlandı; soruş tarzından, zaten müzik sevmeyeceğinden emin olduğu anlaşılıyordu. *Yüzü, maşa gibi uzamıştı.*” s.186.

Kavramlaştırılan:Kendini beğenmişliğin yüze yansıması

Yeniden Kavramlaştıran:Maşa gibi uzamak

Başkişi Hasan’a soru soran kişinin kendinden emin tavrının bu bakımdan kendini beğenmişliğinin yüze yansıması, “maşa gibi uzamak” ifadesi ile aktarılır. Bu aktarım, kibirli tavrın anlatımı için oluşturulmuştur.

●Yansıtıcılık anlatımı

29. Örnek

“Dünyada, insanların arasında, limanlar boyunca, bir projektör gibi dolaşıyor.” s.202.

Kavramlaştırılan:Hasan’ın yansıtıcı olma özelliği

Yeniden Kavramlaştıran:Limanlar boyunca projektör gibi dolaşmak

TDKGS’te “yansıtım aygıtı” olarak tanımlanan “projektör” cihazı üzerinden Hasan’ın kamarotluk işi dolayısıyla liman liman gezen ve her limanda karşılaştığı insanlara hayatın yaşanmaz bir mekan oluşunu hatırlatan yapısı, bu cümlede Ayhan’ın ağzından “projektör gibi dolaşmak” ifadesi eşliğinde aktarılmıştır. Cümlede, Hasan’a dair bu özelliklerin somut bir nesne ile yeniden kavramlaştırıldığı gözlenir.

•Uzaklık anlatımı

30. Örnek

“-Ayhan, dedim. Telefona Ayhan'mış gibi sarılmıştım.” s.212.

Kavramlaştırılan:Telefon

Yeniden Kavramlaştıran:Ayhan'mış gibi sarılmak

Hasan, kendisinden çok uzakta gördüğü Ayhan ile yaptığı telefon görüşmesinde, ona olan uzaklığın yıkıcı yanını, “Telefona Ayhan'mış gibi sarılmıştım.” cümlesiyle vurgular ve bu bakımdan aralarındaki uzaklığı somutlaştırmış olur.

•Dayanılmazlık anlatımı

31. Örnek

“Ah, diyorum, ben yok muyum? Ben! Hep ben! *Kafamı iki avucumun arasında, bir balon gibi patlatıvermek.*” s.213.

Kavramlaştırılan:Kafa içindeki düşüncelerden kurtulmak

Yeniden Kavramlaştıran:Bir balon gibi patlatmak

Kaçak kürk işi nedeniyle yakalanmak üzere olan Hasan, zihnindeki birçok ihtimal ve çözüm bulma düşüncesi neticesinde oluşan karmaşanın dayanılmazlığını, “kafasını iki avucu arasında bir balon gibi patlatıverme” isteği içerisinde oluşuyla anlatır. Baş, patlatılabilecek bir balon benzetmesi aracılığıyla yeniden kavramlaştırılır.

●Fark Ediş anlatımı

32. Örnek

“Sonra birdenbire çıt diye bir lastik koptu.Bir bilardo topu, yeşil uhanın üstünde dolaştı,ötekine vurdu. “Leon...”” s.226

Kavramlaştırılan:Durumun farkına varmak

Yeniden Kavramlaştıran: Çıt diye lastik kopması/ Bir bilardo topunun yeşil uhanın üstünde dolaşıp ötekine vurması

Cümlede anlaşıldığı üzere bir durum tasviri yapılmıştır. Hasan, kaçak kürk işinde Kamarot Yakub ile kendisini Leon’un ihbar ettiğini fark eder ve bu fark ediş, bir lastik kopması gibi; bir bilardo topunun bir başka bilardo topuna vurduğı anda, derin sessizlik içinde duyulan top sesi gibi ansızın gerçekleşir. Tasvir aracılığıyla yapılan bu yeniden kavramlaştırma, imgesel aktarım ürünüdür.

●Bakış anlatımı

33. Örnek

“Gözleri ustura, sanki: Ah Yakub, dedi, haydut!” s.229.

Kavramlaştırılan:Bakışların keskinliğı-sertliğı

Yeniden Kavramlaştıran:Ustura

Hasan’ın Yakub’a bakışında barınan sertlik, ustura nesnesinin keskinliğı ile anlatılmıştır. Böylece cümlede, bu araç üzerinden sert bakış vurgusu yapılır.

4.4.3. Giyim-Kuşam

●Memnuniyet anlatımı

“Kafamın yavaş yavaş bana döndüğünü anlıyorum. Dün gece ve ondan evvelki bütün geceler, kara cübbelerin eteklerini savura savura, bir yerlerde kayboluyorlar.” s.224.

Kavramlaştırılan:Sıkıntılı geceler

Yeniden Kavramlaştıran:İnsan

“Kötü, uğursuz, sıkıntılı”(TDKGS) anlamı taşıyan “kara” sözcüğü, Hasan’ın bir türlü içinden çıkamadığı ve daha çok bir hastalık gibi geceleri nükseden sıkıntısının, önceki gecelerde olduğu gibi dün gece yaşanmış dahi olsa yeni gün ile birlikte geride kalışı, “kara cübbelerinin eteklerini savura savura kaybolan” insanlar şeklinde resmedilir. İstiare sanatıyla oluşturulan yeniden kavramlaştırma, bu resmediş aracılığıyla imgesel bir tasarı hüviyeti kazanır.

4.4.4. İçecek-Yiyecek

4.4.4.1. İçecek

●Zehirlilik anlatımı

“Biranın büyük bardaklarda tısladığını duyuyorum.” s.221.

Kavramlaştırılan:Bira

Yeniden Kavramlaştıran:Yılan

Örnekte vurgulanan mesaj, istiare sanatıyla sağlanmıştır. Kendisine benzetilen yılan varlığı cümlede yer almazken, benzeyen bira unsurunun, “yılanın tıslaması” ifadesi üzerinden “zehirli” olduğu izlenimine varılır. Bira, “tıslamak” eylemi üzerinden yeniden kavramlaştırılır.

4.4.4.2. Yiyecek

Bu alt kategoride yiyecek kavramıyla ilgili üç örnek yer alır ve tükeniş, keskinlik ve yoğunluk bağlamında kullanıldığı gözlenir.

●Tükeniş anlatımı

1. Örnek

“Para, peynir gibi eriyor.” s. 64.

Kavramlaştırılan:Paranın tükenişi

Yeniden Kavramlaştıran:Peynir gibi erimek

Cümlede, para nesnesinin çabucak tükenişi, “peynir gibi erimek” eylemiyle vurgulanarak yeniden kavramlaştırılır.

●Keskinlik anlatımı

2.Örnek

“Her şeyin, sonsuz başlangıçlar halinde, etrafımda parladığını görüyorum. Yalnız başlangıçlar. Aşkın ve sirke kıvamında öfkenin başlangıçları.” s.216.

Kavramlaştırılan:Öfke

Yeniden Kavramlaştıran:Sirke

“Keskin sirke küpüne zarar.” atasözünden yola çıkarak bu cümlede “sirke kıvamında öfke” sıfat tamlamasıyla anlatılan öfkenin kişiye zarar verecek derecede oluşu “keskinlik” biçiminde anlatılır.

●Yoğunluk anlatımı

3. Örnek

“Sabahtan hava biraz açtı, biliyorsun; öğlenleyin, yine kapandı, bulutlandı; başladı mı un gibi bir şeyler dökülmeye, kepek gibi.” s.228.

Kavramlaştırılan:Toz

Yeniden Kavramlaştıran:Un/Kepek gibi

Örnekte havanın yoğun tozlu hali, un ve kepek sözcüklerine benzetilerek somutlaştırılarak aktarılmıştır.

4.4.5. Oyun

●Gizlilik anlatımı

"Saklambaç oyunu bundan sonra başlıyor." s.20.

Kavramlaştırılan:Gizlice kaçmak/Kovalanmak

Yeniden Kavramlaştıran:Saklambaç oyunu

Romanda işlenen kaçak kürklerin, gemi ile İstanbul’a getirilmesi konusu bağlamında bu kürklerin gemiden çıkarılması için yaşanan serüvenleri aktarmak adına yapılmış oyun benzetmesiyle “gizlice kaçmak-kovalanmak” durumu özetlenir. Bu yolla, işin gizlice gerçekleşmesi vurgulanır.

4.4.6. Yemin

●Abartı anlatımı

“Korkuyorsam iki gözüm çıksın.” s.44.

Kavramlaştırılan:Korkusuzluk

Yeniden Kavramlaştıran:İki gözü çıkmak

"Korkmama" durumunu anlatmak adına halk arasında da sıkça kullanılan bu yemin cümlesini yazarın kullanma amacı, söz konusu korkmama durumundaki abartıyı vurgulamaktır. Bu örnek, romanda abartı anlatımının bir yemin yoluyla verilmesi bakımından önemli bir örnektir.

4.4.7. Yer Kavramlaştırmaları

4.4.7.1. Belirli Yer Adları

●Sıkıntı anlatımı

1. Örnek

"Ama açık konuşayım mı, insek de inmesek de, koca İstanbul daraldı mı ne, adamı sıkıntı basıyor." s. 103.

Kavramlaştırılan:Sıkıntı basması

Yeniden Kavramlaştıran:İstanbul'un daralması

Roman kişilerinden Yakub'un ağzından aktarılan cümlede, "İstanbul'un daralan bir varlığa" benzetilmesi dikkat çeker. Yakub'un içinde bulunduğu sıkıntıyı anlatmak için abartıya başvurularak sağlanmış olan, yaşanan sıkıntı derecesinin vurgulandığı bu aktarım, bir yeniden kavramlaştırma örneğidir.

●Ait hissetmeme anlatımı

2. Örnek

“İşte benim için, bütün mesele bu! Bâbil'den öte gitmek.” s.204.

Kavramlaştırılan:Dünya

Yeniden Kavramlaştıran:Babil

"Sokaktaki Adam" romanı başkişisi Hasan, dünyayı Babil olarak tanımlar. Onun tüm ahlaksızlıkların, dalaverelerin ve kötülüklerin yeri olan dünyayı, kaosun merkezi olarak açıklar.

"Ve Yehova "Bunların hepsi tek kavim" dedi. "Konuştukları dil aynı, giriştikleri işi yarıda bırakacağı benzemiyorlar. Gelin de toprağa inelim, dillerini ayıralım şunların; birbirlerini anlayamaz olsunlar." Ve ademoğulları kentlerini kuramadılar. Oraya Bâbil dendi. Bâbil, yani karışık." (Özher, s.64.)

Kargaşa ve huzursuzluğun mekanındaki Hasan, dünyanın kaos içeren yapısına Tevrat'taki bu cümlelerle atıf yapar. Romandan alıntılanmış aşağıdaki cümleler de, onun Babil olarak tanımladığı dünyayı anlatması bakımından önemlidir:

“Aşağılık ve kibar fahişeler, seviciler, puştlar; kumarbazlar, hırsızlar teşkilâtlı propagandalar, zehirli ağlarını geriyor. Ben bunların ortasındayım ve Bâbil'deyim.” s.204.

“Ben Bâbil'deyim. Ahlâksızlıklar, dalavereler, karaborsalar, ihtilâller, hükûmet darbeleri, iki yanında, beygir cesetleri gibi çürüyorlar.” s.204.

“-Sen diyorum, Ayhan: Bâbil'desin.” s.216.

4.4.7.2. Belirsiz Yer Adları

Bu alt kategoride, toplam beş yeniden kavramlaştırma örneği mevcuttur. Sıkıntı, aşağılama ve şaşkınlık vb. bağlamlarda kullanıldığı gözlenir.

●Pislik anlatımı

1. Örnek

"Kalkıp gittik, sekize kadar, boktan, kenef gibi bir yerde, küf kokulu bir şarap içtik: Orada Yakup, Muhlis'le nerede tanıştığını anlattı: Kapalıçarşı'dan çıktığında, canı dehşetli sıkılmış." s.58.

Kavramlaştırılan:Yer

Yeniden Kavramlaştıran:Kenef gibi

Örnekte belirsiz bir mekanın tasviri yapılır ve sözü edilen bu mekanın düşkün, rezil ve pis durumda oluşu “kenef gibi” benzetmesi üzerinden yeniden kavramlaştırma yoluyla bir görüntü oluşturur; bu görüntüyle yazar, anlatmak istediği mekana dayalı detayları verme amacını gerçekleştirmiş olur.

●Şaşkınlık anlatımı

2. Örnek

“Meryem bu tükürük cenneti içinde memnun.” s.113.

Kavramlaştırılan:Rezil yaşam

Yeniden Kavramlaştıran:Tükürük cenneti

Romanda bir hayat kadını olarak karşımıza çıkan Meryem, içinde bulunduğu bu hayatın getirilerinden memnun ve insanların ne düşüneceği noktasında umursamaz tavrıyla dikkat çeker. Başkişi Hasan'ın ağzından aktarılan bu cümlede, aslında rezil bir hayata sahip olan Meryem'in bunu bir marifetmiş gibi sunup bu yaşam tarzından mutlu olma durumu eleştirilir. Bunu yaparken de “Tükürük cenneti” isim tamlamasıyla bu yaşam tarzı bir mekana benzetilmiş olur.

●Aşağılama anlatımı

3. Örnek

“İçimden: - Fitnelik mezarlığı, diye sövdüm, 9. senfoni ha?” s.187.

Kavramlaştırılan:Ayhan'ın arkadaş topluluğu

Yeniden Kavramlaştıran:Fitnelik mezarlığı

Roman başkişisi Hasan, Ayhan'ın arkadaş topluluğunun iğneleyici tavır ve soruları karşısında bu cümleyi kurar. Bu insanlar, fakülteli olmak adı altında sordukları sorular ve sergiledikleri davranışlarla Hasan'a rahatsızlık verir. Hasan'a göre bu tutumlarının tek nedeni, çekiştirme niyetinde olmalarıdır. Bu yüzden Hasan, bu topluluğun, “karıştırma, çekiştirme, ara bozma” (TDKGS) niyetindeki ölümler olduklarını düşünür; bu düşüncesini de mezarlık mekanı ile “fitnelik mezarlığı” ifadesinde somutlaştırarak yeniden kavramlaştırır.

4.5. Deyimler Yoluyla Yeniden Kavramlaştırmalar

İncelemede deyimlerin sıklıkla kullanıldığı gözlenir. Dört farklı alt kategoride sıraladığımız deyimler şu şekildedir: Deyimler Sözlüğünde Yer Alan Deyimler, Değiştirilmiş Deyimler, Genişletilmiş Deyimler ve Özgün Deyimler.

Ele alınan deyimlerin toplam üç yüz otuz bir adet olduğu; bunların yazarın anlatımı kuvvetlendirmek ve imgeleme işini gerçekleştirmek amacıyla kullandığını söylemek yanlış olmaz. Özgün anlatımlar yoluyla oluşturulan imgelerin yanında romanda kullanımı en çok tercih edilen kavram deyimlerdir.

Genel itibariyle bu deyimler, küçümseme, aşağılama, hoşnutsuzluk, kızgınlık, tahammülsüzlük, çaresizlik, imkansızlık, umursamazlık, rahatsızlık, korku vb. bağlamlarda kullanılarak yazarın yeniden kavramlaştırma işine destek olmuştur.

4.5.1. Deyimler Sözlüğünde Yer Alan Deyimler

●Kabullenme ve başlangıç anlatımı

"Arzuya **baş eğer** ve tam insan olmak yolunda, bir **adım atmış** olur." s.178. /**Adım atmak**

●Pişmanlık anlatımı

"Ondan **af diledim**." s.34. /**Af dilemek**

●Ağırlık anlatımı

"Tabutum **ağır çekiyor**." s.209. /**Ağır çekmek**

●Laf geveleme anlatımı

"Yemedik! Yemedik ama, şimdi kalkıp, bize **ağız yapması** ne oluyor?" s. 102. /**Ağız yapmak**

●Önemseme anlatımı

"Moda dedin mi, bitti, **akan sular durur**." s.45. /**Akan sular durmak**

● **Birdenbire kendine gelme anlatımı**

"O zaman anladım şekerim, şıp diye **aklım başıma geliverdi**; ben âleme eğlence olacağıma, âlem bana eğlence olsun dedim." s. 91. /**Aklı başına gelmek**

● **Kendine gelme, toparlama anlatımı**

"Hemen **aklını başına toplar**; çevresini, zorunluluklarını düşünür, falan filân." s.193. /**Aklını başına almak/toplamak/devşirmek**

● **İnanma, Kabullenme anlatımı**

"**Aklım yattı.**" s.43. /**Aklı gitmek**

● **Ansızın hissediş anlatımı**

"**Aklından geçen, şıp diye bana malum olur.**" s.109. /**Aklından geçmek,Şıp diye,-birine-Malum olmak**

● **Hatırlama anlatımı**

"**Aklımıza bir şey geliyor**, kalkıp yapıyoruz ondan sonra haydi bakalım ayıkla pirincin taşını!" s.137. /**Aklına bir şey gelmek**

● **Hatırlama anlatımı**

"Doğrusu ya, Hasan'ın eski dostları olacağı; hele, bu eski dostların arasında, şu yapışkan Selami'nin bulunacağı, ölsem **aklıma gelmezdi.**" s. 98. /**Aklına gelmek**

● **Hatırlama anlatımı**

"Aksi gibi **aklıma** hep, dün geceki patırtı **geliyor.**" s.166. /**Aklına gelmek**

● **Hatırlayış anlatımı**

"Kendimi kaşığın çukur aynasında seyrederken, evvelce bir panayırda gördüğüm, acayip şekilli aynalar **aklıma geliyor.**" s.142. /**Aklına gelmek**

● **Ansızın karar verme ve önemsememe anlatımı**

"Bak sana ne diyeceğim, hani bazen insanın **aklına eser**; etrafında ne varsa hiçe sayıp, bildiği gibi yaşamak ister, **aklına estiği** gibi." s.193. /**Aklı esmek**

● **Anlama anlatımı**

"Kürklerden başına felâket gelebileceğini **aklı kesince**, beni unutuyor." s.49. /**Aklı kesmek**

● **Çıldırma anlatımı**

"Ahmet kalkıyor Serkis'e gidiyor, malları satmaya, ben bunu Cevdet'ten duyuyorum, **aklım yerinden oynuyor**." s.135. /**Aklını oynatmak**

● **Şaşkınlık anlatımı**

"**Şaşarım aklınıza** efendim, gizli polis gelip size kendini takdim edecek değil ya, elbette böyle sinsi sinsi dolaşacak." s.134. /**Aklına şaşayım**

● **Akıl verme anlatımı**

"Bir başkası:-Nöbetçi eczane!.. diye **akıl öğretiyor**." s.239. /**Akıl vermek**

● **Anlayamama anlatımı**

"Yamandır, Hasan! Ne yaptığına **akıl sır ermez**." s.167./-bir şeye- **Akıl sır ermemek**

● **Anlaşma anlatımı**

"**Al takke ver külâh** anlaştık." s. 73. /**Al takke ver külâh**

● **Yeni durumları kanıksama anlatımı**

"Mesele basit! Yeni **alışkanlıklar edinmek** gerekecek. Dört duvar. İzinle hava almak. Aralıksız sövmek vs..." s.212. /-bir şeyi- **Alışkanlık edinmek**

●Yoğun biçimde düşünme anlatımı

"Hasan dinlemiyordu beni. Yok, bugüne mahsus bir şey değil, dedim ya, hiçbir vakit dinlemezdi. Bu işin raconu da bu. O belki kendi kendine **alıp veriyordu**. Hey gidi hey!" s.233.

●Çaresizlik anlatımı

"Zaman bizimle **alay ediyor**." s.49 /**Alay etmek**

●Hapsetme ve Fırsat bulma anlatımı

"Nubar'ı yakalıyorlar, **kodeşe tikiyorlar**, aman zaman diyecek oluyoruz; al bakalım, bu defa Hasan hergelesi geliyor." s.133. /**Kodeşe tıkmak**

●Sıkıntı çekme anlatımı

"Zencileri, **anaları ağlamış** uzak insanları görelim." s.164. /**-birinin- anası ağlamak**

●Kurnazlık anlatımı

"Garanti bilir ne olduğunu; bu seyyar satıcılar, **anasının gözüdür**." s.46. /**Anasının gözü**

●Kurnazlık anlatımı

"Muhlis katıldı: -Bazıları adamakıllı **anasının gözüdürler**." s. 57. /**Anasının gözü**

●Anlayışsızlık anlatımı

"Haydi ikinci gol ofsayttı diyoruz, o Ethem olacak kereste de, neden kaleyi **armut gibi** boş bırakıyor; düdük çalmadı hakem, tamam, sen topu tutmana bak, hırbo!" s.107. /**Armut gibi**

●İsteme anlatımı

"Sizin hiç her şeyinizi bir belkiye bağladığınız olmamış mıdır? Hele bazı hallerde, insan bunu yapmak için hayvancasına **arzu duymaz** mı?" s.178. /**Arzu duymak**

●Sinirlenme anlatımı

"Ve bu, dehşetli **asabımı bozuyor.**" s. 77. /**Asabı bozulmak**

●Erkeklik anlatımı

"Hepsi karılarının yanında melâike, benim yanımda **aslan kesilirler.**" s. 91. /**Aslan kesilmek**

●Hoşnutsuzluk anlatımı

"Kolalı yakalar takıp, ütülü pantolonlar giyip, her filmin ilk gecesine gitmeyi ve ertesi gün şirkette, “Fevkalâde hissi bir film” diye **asıp kesmeyi.**"" s.33. /**Asıp kesmek**

●Vahşilik anlatımı

"Bıçaklı adam **aygır gibi** tepindi." s.237. /**Aygır gibi**

●İrilik anlatımı

"Selâmi tüy dikti, tüy şekerim; orasını hiç sorma. **Ayı gibi** vücuduyla, yata yuvarlana, kalktı geldi." s. 97. / **Ayı gibi**

●Karışık ve İçinden çıkılmaz durum anlatımı

"Aklımıza bir şey geliyor, kalkıp yapıyoruz ondan sonra haydi bakalım **ayıkla pirincin taşını!**" s.137. /**Ayıkla pirincin taşını**

●Aşırılık anlatımı

"Avaz avaz **bağırıyorum.**" s.39 /**Avaz avaz bağırmak**

●Kendinden eminlik anlatımı

"Ben onu **avucumun içi gibi bilirim.**" s.72. /**Avucunun içi gibi bilmek**

●Niteliksizlik anlatımı

"Bir iş tutamazlar, **bir baltaya sap olamazlar**, kafalarında olmadık düşünceler dolaşır ki, şeytan olsan hani, kavrayamazsın." s. 70. /**Bir baltaya sap olmak**

●Asılma anlatımı

"Herkes, başkaları böyle yapmışlar diye gider **birine balta olur**, yatar." s.151. /**Birine balta olmak**

●Zarara uğrama anlatımı

"Ben olmasam çürüyüp gidecek, o güzelliğine **yazık olacaktı**.Şimdi öyle mi ya?"

s. 93. /-**birine,bir şeye-Yazık olmak**

●Yasallığı tartışılacak bir çözüm bulma anlatımı

"Bünyamin burada olsa, ona sorsam, **bir kulpunu bulacaktı**, biliyorum, mutlaka bulacaktı." s.138. /**Bir kulpunu bulmak**

●Olaylarla ilgililik anlatımı

"Aslolan hep para. Hangi taşı kaldırsan, **altından** hep o **çık**ar." s. 71. /**Her taşın altından çıkmak**

●Bilerek küfretme anlatımı

"İçinden bir küfürler ediyor, bir küfürler ediyor; aaa anlamaz olur muyum, **bal gibi** küfrediyor ya, suratı her zamanki suratı." s. 98. /**Bal gibi**

●**Zorda olma anlatımı**

"Benim adım, Kamarot Yakub; aklıma bir şey geldi mi, hapı yuttuk demektir, **başıma da gelir** çünkü." s.41/**Başına gelmek**

●**Gidiş anlatımı**

"Oradan kalkıyor, caddeler boyunca, **alıp başımı gidiyorum.**" s.39./ **Başını alıp gitmek**

●**Anlamazlık anlatımı**

"**Bel bel bakıyor:** -Sonra efendim, diyor, Ahmet bana dedi ki!.." s.210. /**Bel bel bakmak**

●**Korku anlatımı**

"Selim'de, **bet beniz uçtu.**" s.160. /**Beti benzi atmak/uçmak**

●**Ortadan kaldırma/Konuyu kapatma anlatımı**

"Selâmi'yi duymamış gibi içkisini içti, ama Selâmi bu, adam mı sülük mü belli değil, tekrar sordu; o vakit Hasan, **bıçak gibi kesti** attı." s. 99. /**Bıçak gibi kesmek**

●**Mesafe anlatımı**

"Beyoğlu Caddesi'nde **bir boy gittik** geldik." s.231. /**Bir boy gitmek**

●**Olumsuzluk anlatımı**

"Yakub, bu işte bir **bit yeniği** var." s.44 /**Bit yeniği**

●**Aksaklık/Gizlilik anlatımı**

"Bu işte bir **bit yeniği** olmalı." s.164. /**Bit yeniği**

●**Hoşnutsuzluk anlatımı**

"O neden yaş bir işe burnunu soktu, aklım ermez." s.19. /-bir işe- **Burnunu sokmak**

●**Dikkatsizlik anlatımı**

"Gözümüz dünyayı değil, burnumuzun ucunu görmüyor." s.45. /**Burnunun ucunu görmemek**

●**Pişmanlık anlatımı**

"Bırakalım erkeklik numarasını, o olmasa ben burnumu böyle şeylere sokar mıydım? Ne münasebet!" s.44. /**Burnunu sokmak**

●**Donakalma anlatımı**

"Öyle şeyler söyledi ki, ensem buz kesildi." s.42. /**Buz kesmek**

●**Saygı anlatımı**

"Şimdi oturup, sana İstanbul'u anlatacak değilim. Sen bu şehri, elbet bilirsin ağbiy. Amennâ güzeldir, büyüktür, namlıdır. Gözümüz yok. **Boynumuz kıldan ince.**" s.22. /**Boynu kıldan ince olmak**

"Şevket Nuri velinimetimdir, ona karşı **boynum kıldan ince**, buna rağmen iyi yapmadı izin vermekle!" s.134. /**Boynu kıldan ince olmak**

●**Tehlikeden Kurtulma anlatımı**

"Herkes seni itip, önüne geçmeye çalışacak. Tıpkı batan bir gemi. Sen **canını kurtarmak** için, beni çiğneyip geçeceksin." s.49. /**Canını kurtarmak**

"Sonra aklıma Petersen geldi: "Tıpkı batan bir gemi gibi. Sen **canını kurtarmak** için beni çiğneyip geçeceksin." s. 56. /**Canını kurtarmak**

●**Hoşnutsuzluk anlatımı**

"Efendim, sözü uzatmayalım; tabii Leon' un adamakıllı **canı sıkıldı.**" s. 71. /**Canı sıkılmak**

●**Hoşnutsuzluk anlatımı**

"Benim de, limon gibi **canım sıkıldı.**" s.111. /**Canı sıkılmak**

●**Çalma anlatımı**

"Yüz kâat **cebellezi.** Adam dişini bir sıkırsa, beş on seferde dünyalığı düzer, kor bir kenara." s.159./**Cebellezi etmek**

●**Uzaklık anlatımı**

"**Cehennemin dibinde,** Fener'de Tüyü bozuğun evinde. Yenecek nane mi?" s. 102. /**Cehennemin dibi**

●**Defoluş anlatımı**

"Sonra **cehennem olup** sokağa çıktım." s.145. /**Cehennem olup gitmek**

●**Saçmalayış anlatımı**

"Leon cevap vermiyor. Kız yüzü gittikçe hırçınlaşıyor. Bir **cevher yumurtlayacağı** gayet açık." s.122. /**Cevher yumurtlamak**

●**Saçmalama anlatımı**

"Meselâ Aşçı bir **cevher yumurtladı** değil mi?" s.163. /**Cevher yumurtlamak**

●**Değersizlik anlatımı**

"Fikriniz beni ilgilendirmez, ama ne var, ben her kumarda kaybedenin daha insanlaştığı gibi, **ciğeri beş para etmez** bir fikre inanmışımdır." s.178. /**Ciğeri beş (on) para etmemek**

●Çözüm anlatımı

"Çare bulurum diye açarım telefon, ondan sonra bunu defterime kâr yazarım."
s.138. /Çare bulmak

●Birdenbirelik anlatımı

"İki de bir çat kapı: Ne o? Filân, cami inşaatı için bağış." s. 64. /Çat kapı

●Gevezelik anlatımı

"Muhlis'in çenesi açıldı." s. 60. /Çenesi açılmak

●Gevezelik anlatımı

"Bir kahveye gidip, uzun uzun çene attılar. Ben gitmiyorum. Hasan konuşup anlaşıyor." s.20 /Çene atmak

●Çaresizlik anlatımı

"Adam zamanını, belli bir şeyi elde etmek, hâttâ bir şey kaybetmek için harcayamazsa, her şey çığırından çıkmaya hazırdır." s. 60. /Çığırından çıkmak

●Tahammülsüzlük anlatımı

"Sonra yağmur başlıyor, büsbütün çileden çıkıyorum." s.112. /Çileden çıkmak

●Çok kızdırma anlatımı

"Müzik dinletmek başka, müzik çalarak insanı çileden çıkartmak başka." s.140.

/-birini-Çileden çıkarmak

●Masumiyet anlatımı

"Birdenbire, bir çocuk gibi, tasasız gülmeye başlıyor." s.167. /Çocuk gibi

●**Masumiyet anlatımı**

"Bunu bilmem, onu **çocuk gibi** sevindirdi. Yazdığı saçmalar, üzerinde, yarım saat konuştu." s.183. /**Çocuk gibi**

●**Mutlu olma anlatımı**

"Birden bir mucize olsa, hepiniz kalkıp gitseniz, biz onunla yan yana kalıversek, **çocuklar gibi** sevinecektim." s.195. /**Çocuklar gibi**"

●**Basitlik anlatımı**

"Yaptıkları iş **çocuk oyuncağı** yahu!" s.21.

●**Basitlik anlatımı**

"Bakma, herkes gibi biz de, mendildir, kravattır, öyle ufak tefek sokar çıkarırdık ama, bunun yanında **çocuk oyuncağı**, be birader." s.44.

●**Yersizlik anlamı**

"Sonra **damdan düşer gibi** konuya girdi." s.51. /**Damdan düşer gibi**

●**Birdenbirelik/Yersizlik anlatımı**

"Orhan, **damdan düşer gibi**: - Evet, diyor." s.181.

●**Korkutma ve Aşağılama anlatımı**

"Aklınca gözdağı veriyor bana; ne de olsa **dar kafalı** herif, benim casusluk suçundan askerî mahkeme huzuruna çıktığımı bilmez sanki." s. 70. / **Dar kafalı**

●**Dövülme anlatımı**

"Kaç geceler, uykumda sıçrayarak uyanıyorum; ellerime kelepçe takmış oluyolar; esmer, sıkıntılı yüzlü adamlar, gelip gidiyor; yahut, kaç kere **dayak yedim**:Ayaklarıma su döküyorlar, ondan sonra vuruyorlar." s.135. /**Dayak yemek**

●Ölüm anlatımı

"Vakitler, Üçüncü Şube'de bir Çakır, Mustafa vardı: Komiser, hiç unutmam bir gün bana: - Ulan Triyandafil, demişti, bir gün **deriyi tuzlayacaksın** bu gidişle." s. 67.

/Deriyi tuzlamak

●Korkunçluk anlatımı

"Dükkân kepenklerinde, **dev gibi** adam gölgeleri." s.236. /Dev gibi

●İrdeleme anlatımı

"Fazla **dibini karıştırmaya** gelmez. Oldu bir kere." s.19. /Dibini karıştırmak

"Her şeyin **dibini karıştırıyor.**" s.109. /Dibini kurcalamak

"Yok be abiy, bir **dibini kurcala**, anlarsın ki deyyusun biridir." s. 162-163. /Dibini kurcalamak

●Tedirginlik anlatımı

"Adam, **diken üstündeymiş gibi**, sıkıntıyla kıpırdanıyor. Oysa yüzü düz ve şüpheli." s.52. /Diken üstündeymiş gibi

●Çabalama anlatımı

"Ne **diller döktü.**" s.43. /Dil dökmek

●Anlaşılmazlık anlatımı

"Heriflerin **dilini anlamıyoruz.**" s.161. /Dilini anlamamak

●Çalma anlatımı

"Yüz kâat cebellezi. Adam **dişini** bir **sıkça**, beş on seferde dünyalığı düzer, kor bir kenara." s.159./Dişini sıkmak

●**Korku anlatımı**

"Çanakkale Boğazı'na girdik gireli, **dokuz doğuruyorum.**" s.20. /**Dokuz doğurmak**

●**Yakarış anlatımı**

"Herkes **dua ediyor.** Hele şimdilerde, camiler adam almıyor."" s. 64. /**Dua etmek**

●**Uzunca yaşam anlatımı**

"Hiç değilse, "**dünyaya kazık kakmaya**" karar vermiş olmalı..." s. 78. /**Dünyaya kazık kakmak**

●**Alay konusu olma anlatımı**

"O zaman anladım şekerim, şıp diye aklım başıma geliverdi; ben âleme **eğlence olacağıma**, âlem bana eğlence olsun dedim." s. 91. /**Eğlence olmak**

●**Bulanık görüntü anlatımı**

"Bir aralık, muhallebicideki karşılıklı aynalarda; **eğri büğrü, çarpık çurpuk**, birçok Ahmet'i görür gibi oluyorum." s. 86. /**Eğri büğrü, Çarpık çurpuk**

●**İssızlık anlatımı**

"Beyoğlu'ndan **el ayak çekilmiş.**" s.145. /-bir şeyden- **El ayak (etek) çekmek**

●**Hareket anlatımı**

"Tam dalacak gibi olduğum sırada, çocuklar neredense çıkıp geliyor, sevinçle **el çırpıyor**, gülüşüyor bağrışıyorlardı." s. 62. /**El çırpma**

●**Alkış anlatımı**

"Çocuklar **el çırpma**ya başlayıverdiler." s.126. /**El çırpma**

●İşleme anlatımı

"-Gidin görün! diyor, bir Amerikan filmi, her zamankiler gibi, ama okkalı bir koyuşu var sorunu. Kimsesiz çocuklar konusunu **ele almış.**" s.195. /**Ele almak**

●Zamanca yakınlık anlatımı

"Akşamın **eli kulağında.**" s.22. /**Eli kulağında**

●Azarlama anlatımı

"Ada vapurlarında hokkabazlık eden, marifetli herif, **elinin körüdür.**" s.171-172. /**Elinin körü**

●Muhtaç olmama anlatımı

"Çok şükür cıgaradan başkasının **eline düşmedik.**" s. 68. /**Eline düşmek**

●Aynı değerde olmama anlatımı

"Meral **eline su dökemez** onun." s. 93. /**Eline su dökemez**

●Tokalaşma/ Rahatsızlık anlatımı

"Herifin **elini sıktın** mı, parmakların yağ küpüne dalmış gibi olur. Hele o zeytinyağı gibi terlemesi, pis pis sırtması yok mu, al rakı şişesini vur kafasına!" s. 98. /**Elini sıkmak**

●Önemsememe/Gösterme anlatımı

"Herkesin **es geçtiği** şeyleri, adamın gözüne sokar." s.109. /**Es geçmek**

●Gelişmezlik anlatımı

"Kaldık mı, **eşek kuyruğu gibi** ortada." s.42 /**Eşek kuyruğu gibi ne uzar ne kısalır.**

****Eşek kuyruğu gibi ne uzar ne kısalır:**Hiçbir değişme ya da yükselme olanağı bulunmayan durum,gelir,görev vb. için kullanılır. (Saraçbaşı, 2010:447).

●**Kabaca bakış anlatımı**

"Kaptan köşkünün orada, kısa pantollu bir herif, **eşek gibi** bizim gemiye bakıyor." s.155. /**Eşek gibi**

●**Kaçınma anlatımı**

"Kimsenin **etlisine sütlüsüne karışmamak**, fikrimden geçmez." s.38. /**Etlisine sütlüsüne karışmamak**

●**Anlamazdan gelme anlatımı**

"Onda bir taraf var ki, herkesin bildiği halde bilmez görüldüğü, **farkına varmamış** gibi hareket etmeyi tercih ettiği kabahat ve günahları, çığ ve insafsız aydınlıklara çıkartmaktan hoşlanır. Ah, bu tabiatı!" s.192. /**Farkına varmak**

●**Hızla giriş anlatımı**

"...Yeni Bar'a **fişek gibi** düştük." s.159. /**Fişek gibi**

●**Asılsızlık anlatımı**

""Ulan sahiden **fos çıkar**, Aşçı'nın yumurtası." s.163. /**Fos çıkmak**

●**İşini görme anlatımı**

"En olmadık münakaşalara, en olmadık fiyatlarla girer, kazanır; herkes: "Tamam, artık iflâs bayrağını çekti" der; bakarsın Şevket Nuri, **gemisini** yine **yürütmüş**."s. 69. /**Gemisini yürütmek**

●İğrençlik anlatımı

"Şimdi sadece, bir mandanın **geviş getirmesi** kadar iğrenç ve tekdüze bir yağmurun içindeyim." s.113. /**Geviş getirmek**

●Uğraş anlatımı

"Geçen defa Nubar dalgası için **göklere çıktı.**" s. 70. /**Göklere çıkmak**

●Korumada olma anlatımı

"Hani ihtiyar karılar vardır; otuz beş yıl kocasının **gölgesinde** yaşamakla övünür; kocası bir öldü mü, ne yapacağını ne edeceğini bilmez, uslu edepi ölmesini bile beceremez; işte o karılara dönecektim." s. 92. /**Gölgesi altında**

●Uyarma anlatımı

"Şevket Nuri'nin **gözünü açan** benim, bakmayın kıyıda köşede durduğuma; böylesi daha iyidir o." s. 69. /**Gözleri açılmak**

●Önemsememe anlatımı

"Herkesin **es geçtiği** şeyleri, adamın gözüne sokar." s.109. /**Es geçmek**

●Kabaca bakma anlatımı

"Hepsi de **gözlerini** Hasan'a **diktiler** mi? Hani, kim bu yeni numara, gibilerden?"

s. 97. /**Gözlerini dikmek**

●Küçümseme anlatımı

"Göz **ucuyla baktım.**" s.50. /**Göz ucuyla bakmak**

●Israrla gösterme anlatımı

"Herkesin **es geçtiği** şeyleri, adamın **gözüne sokar.**" s.109. /**Gözüne sokmak**

●**Hareket anlatımı**

"Bir gözünü kırptı:- Dünyanın ucu uzun. Ne olacağımız belli mi sanki?" s. 57.
/Gözünü kırpmak

●**Ağırlık ve yorgunluk anlatımı**

"Kafam hâlâ **gülle gibi** ağır." s.161. /**Gülle gibi**

●**Korkutma anlatımı**

"Zaten gözünü yıldırmişti milletini." s. 69./-birinin-gözünü yıldırmaq

●**Tehdit anlatımı**

"İşim olmasaydı, sana **gününü gösterirdim** ben." s.46. /**Gününü göstermek**

●**Değersizce unutuluş anlatımı**

"Nubar nasıl gitti gürültüye?" s.134. /**Gürültüye gitmek**

●**Sorun çıkarma anlatımı**

"Evvelsi akşam Cihangir'de, Şükrü'nün apartmanında **hadise çıkartmış** diye duydum." s. 93. /**Hadise çıkarmak**

●**Zorda Olma anlatımı**

"Benim adım, Kamarot Yakub; aklıma bir şey geldi mi, **hapı yuttuk** demektir, **başıma da gelir** çünkü." s.41/**Hapı yutmak**

"Oysa oyuncak mı bu? **Hapı yuttuk**." s.166. /**Hapı yutmak**

●**Heves alma anlatımı**

"Halbuki, İstanbul'dan **hızımıza aldık**." s. 103. /**Hızını almak**

●Önemsememe anlatımı

"Bak sana ne diyeceğim, hani bazen insanın aklına eser; etrafında ne varsa **hiçe sayıp**, bildiği gibi yaşamak ister, aklına estiği gibi." s.193. /**Hiçe saymak**

●Böbürlenme anlatımı

"Beriki **hindi gibi kabarıyor.**" s. 98. /**Hindi gibi kabarmak**

●Çalışma anlatımı

"Meslektaşız demek ki! Yalnız, ben vapurda, sen ise karada insanların içkembelerini doldurması için **hizmet ediyoruz.**" s.140. /**Hizmet etmek**

●Hakimiyet/Etkililik anlatımı

"İçimde korkunç bir karanlık **hüküm sürüyor.**" s.49 /**Hüküm sürmek**

●Memnuniyet anlatımı

"Kendimi kitap okurken düşünemiyorum. Yazarken hiç. Ve bu boğucu bir sıcaklıkta, yüzümü bir vantilatöre tutuyormuşum gibi müthiş **hoşuma gidiyor.**" s.145. /**Hoşa gitmek**

●İsabet ettirememe anlatımı

"Tüüü **ıska geçti**, yuuuu, sende iş kalmadı Çengel." s. 106. /**Iska geçmek**

●Önemsizlik anlatımı

"Ben kitaplar, buna benzer diğer bütün **ıvır zıvırla** birlikte, filmleri de terk etmişimdir." s.143./**ıvır zıvır**

●Heyecanlandırma anlatımı

"Dedim ya kızım, filânca herif onların da **içlerini hoplatır**, ama, yapamazlar." s. 91. /**İçi hoplamak**

●**Düşünme anlatımı**

"Bana bütün yüzüyle gülüyor: "Kimsesiz bir çocuk" diye **içimden geçiyor**:
"Limanlar boyunca kimsesiz bir çocuk."" s.195./**İçinden gelmek**

●**Tedirginlik anlatımı**

"Üçüncü defadan sonra, ne yalan söyleyeyim, **içime kurt düştü.**" s.41. /**İçine kurt düşmek**

●**Çaresizlik anlatımı**

"İki elim böğrümde kalmışım." s.38. /**İki eli böğründe olmak**

●**Zarar etme anlatımı**

"En olmadık münakaşalara, en olmadık fiyatlarla girer, kazanır; herkes: "Tamam, artık **ıflâs bayrağını çekti**" der; bakarsın Şevket Nuri, gemisini yine yürütmüş." s. 69. /**İflâs bayrağını çekmek**

●**Hedefi tutturma anlatımı**

"Ve hedefe **isabet ettirince**, gözlerimde kırmızı ampuller yanan, kolları ıstakoz kolları gibi kımıldayan, nişan talim pavyonundaki zenci hedef levhası. Arka arkaya beş defa atıyorum. Her defasında kırmızı ampuller yanıyor ve Arabın kolları sağlanıyor." s.142. /**İsabet etmek**

●**Kazanç anlatımı**

"**İşimize yaradı** bu: Ahmet'in kayığı, aralarından süzüldü geldi. Gemi ölü gibi."

s. 103. /**İşe yaramak**

●Yapılan işten vazgeçme anlatımı

"Güneş, **işini gücünü bırakmış**, sizin gözlüklerinizin camlarını parlatıyor." s.169-170./**İşi gücü bırakmak**

●Aksilik anlatımı

"Ulan biz şaka maka, kaçak maçak, para kazanıyoruz, dünyalığı düzeltiyoruz; ama ne dersin, bir türlü **işler tıklarında gitmiyor**." s.163. /**İşi Yolunda-tıklarında- gitmek**

●Görev anlatımı

"-Aferin! Namuslu çocukmuş, dedi. **İşini** hakkıyla **görecek**." s. 71. /**İşini görmek**

●Kazanç anlatımı

"Heh, heh, hele **işin ucunda** para oldukça." s. 68. /**İşin ucu**

●İnsanî nitelik eksikliği anlatımı

"Bira ekşidi ve garsonlar **insanlıktan çıktı**." s. 84. /**İnsanlıktan çıkmak**

●Sabırsızlıkla bekleme anlatımı

"Ha, ağbiy, yâni bu sefer İstanbul'da, kaldık baba kaldık, hareketimizi **iple** **çekiyorduk**." s.230. /**İple çekmek**

●Şartlanma anlatımı

"Herif **kafasına koydu** bir kere." s.41. /**Kafasına koymak**

●Aklını çalıştırma anlatımı

"Ama, insanlık da dünyadan kalkmadı elbette. **Kafayı işletmeli**, kafayı!" s. 103.

●Coşkunkluk anlatımı

"Kanları kaynamış birbirine." s. 58. /**Kanı kaynamak**

●Sokulma anlatımı

"Bir kedi gibi sokuluyor." s.151. /**Kedi gibi**

●Böbürlenme anlatımı

"Hemen kendini naza çeker." s.46. /**Kendini naza çekmek**

●Gelişigüzel konuşma anlatımı

"Sonra uzun uzun, memleketin kalkınması için, neler yapılmak gerektiğini, **kesip biçti.**" s. 71. /**Kesip Biçmek**

●Hal hatır sorma anlatımı

"Başka bir kıza "How are you?" diye **keyif sordum.**" s.160. /**Keyif sormak**

●Canı sıkılma anlatımı

"**Keyfim** adamakıllı **bozuldu.**" s.167./**Keyfi bozulmak**

●Umursamazlık anlatımı

"Onlar gemide hazır beklerlerse, mesele yok, heh heh, kimsenin dikkatini çekmeden, **kılını kıpırdatmadan...**" s.74./**Kılını kıpırdatmamak**

"Zaman zaman, bir tanesi düşüyor. Akıp gidiyor. Ötekilerin **kılı bile kıpırdamıyordu.**" s. 101. /**Kılını kıpırdatmamak**

●Alay anlatımı

"**Kıs kıs güldü.**" s.47. /**Kıs kıs gülmek**

●**Hapsetme anlatımı**

"Nubar'ı yakalıyorlar, **kodeşe tıkıyorlar**, aman zaman diyecek oluyoruz; al bakalım, bu defa Hasan hergelesi geliyor." s.133. /**Kodeşe tıkmak**

●**Çok pişmanlık anlatımı**

"Geldiğime, Meryem'le konuştuğuma, **köpek gibi pişmandım**." s. 82. /**Köpekler gibi pişman olmak**

●**Öğüt anlatımı**

"Bu sözüm **kulağına küpe olsun** beyim, heh heh, bizim bilgimiz yoktur ama, tecrübemiz vardır." s. 69. /**Kulağına küpe olmak**

●**Dikkate almama anlatımı**

"Kimseye **kulak verme!**" s. 91. /**Kulak vermek**

●**Sarhoşluk anlatımı**

"-Evet, **küp gibi** içmişsin. Sana içme demiştim." s.146. /**Küp gibi**

●**Önemsememe anlatımı**

"-Ya sen âlemin istediğini yaparsın; ya da âlem seni tefe koyar, **kulak vermezsin**, dedim." s. 96. /**Kulak vermek**

●**Rahatsızlık anlatımı**

"İnce bir ses, **kulaklarınızı tırmalar**." s. 87./**Kulak tırmalamak**

●**Bahane bulma anlatımı**

"Bir fakülte içinde bilim okunan, yâni her şeye **kulp takılan** bir yerdir; bir fakülte insanları, senin benim her zaman konuştuğumuz şeyleri, kulplu konuşur ve bundan hoşlanırlar." s.175. /**Kulp takmak**

●**Kandırılmama anlatımı**

"Şevket Nuri **kül** yutar, biz **yutmayız**: Kırk senenin adı var." s. 71. /**Kül yutmamak**

●**Nadir rastlanır zaman anlatımı**

"**Kırk yılda bir** kere, tutup "dolmuş"a binince, neden kendimizi şoförden yana hisseder, otomobil markaları, klâkson yasağı konusunda, ona dalkavukluk ederiz?" s. 87. /**Kırk yılda bir**

●**Gürültüden rahatsızlık anlatımı**

"Sonra şu heriflere söyle, adam gibi bir şey çalacaklarsa çalsınlar; yoksa ne diye gecenin bu saatinde, **kafa şişirip** duruyorlar." s.140. /**Kafası şişmek**

●**İçki içme anlatımı**

"Son gün beraber **kafaları çekeriz**." s.227./**Kafayı çekmek**

●**Elde etme anlatımı**

"Meryem bir Amerikalıyı **kafese koymuş**." s. 91. /**Kafese koymak**

●**Yakalanma anlatımı**

"Peki, bu Ahmet hergelesi nasıl **kapana girdi**." s.165. /**Kapana girmek/düşmek**

●**Gürültülülük anlatımı**

"Güneş, **kıyametler kopararak** yıkılıyor. Kırmızı, erik kırmızısı, vişne kırmızısı, acı ve çıplak çığlıklar, eflâtun inilti. Sarı, açık sarı, kirli sarı haykırmalar." s.218./**Kıyametler koparmak**

●**Korkaklık anlatımı**

"Ama yanımda erkek arkadaş olsun, öyle **karı gibi** ben Beşiktaşlıyım deyip, Fener'i tutmak...Biz girdik oturduk, kahve mahşer gibi, dışarı dersin, rüzgâr müzgâr, nah böyle, kum gibi kaynıyor." s.107./**Karı gibi**

●**Göz atma anlatımı**

"Şöyle etrafı bir **kolaçan edeyim** diyorum." s.165. /**Kolaçan etmek**

Kalabalık anlatımı

"Ama yanımda erkek arkadaş olsun, öyle karı gibi ben Beşiktaşlıyım deyip, Fener'i tutmak...Biz girdik oturduk, kahve mahşer gibi, dışarı dersin, rüzgâr müzgâr, nah böyle, **kum gibi kaynıyor.**" s.107./**Kum gibi kaynamak**

●**Laf yetiştiriş anlatımı**

"Adamın biri, cinsimize, düşünen hayvan demek **lâf ebeliğinde** bulunmuş." s.141. /**Laf ebesi**

●**Kesinlik anlatımı**

"Tamam. **Lâmı cimi yok!** Ya revizyon, yahut başka bir zırlıtlı." s.163. /**Lâmı cimi yok**

●**Konuşma anlatımı**

"Kusura bakma abiy, sahi dün akşam siz yoktunuz; ben dalgadayım, onun için sanki varmışsınız gibi **lâf ediyorum.**" s.157. /**Lâf etmek**

●**Heybet anlatımı**

"Çoğu böyle olur, bakarsın herif kalantor mu kalantor, yanına buhurdanla varılıyor, içinden dersin ki: - Tamam **lök gibi** herif!" s.162. /**Lök gibi**

Yoğun hava muhalefeti anlatımı

"Ama yanımda erkek arkadaş olsun, öyle karı gibi ben Beşiktaşlıyım deyip, Fener'i tutmak...Biz girdik oturduk, kahve mahşer gibi, dışarı dersin, rüzgâr müzgâr, nah böyle, **kum gibi kaynıyor.**" s.107./**Mahşer gibi**

●Sürekli gidip gelme anlatımı

"Dünya büyük ve Hasan, **mekik gibi**, kendini oradan oraya atıyor." s.192. /**Mekik gibi**

●Olanaklardan vazgeçemeyiş anlatımı

"-Hayır gelmem. Biliyorsun, ben parçayım ve **memeden kesilmek** işime gelmiyor." s.144./**Memeden kesmek**

●Aşırı ilgi duyma anlatımı

"Hasan konuşurken, **meraktan çatladım.**" s.42. /**Meraktan çatlamak**

●İlgi duyma anlatımı

"Oğlan güreşe **merak sardı**, sınıfta döndü." s.39./**Merak sarmak**

●Razı oluş anlatımı

"Telsizci, yeniden denize **mum oluyor.**" s.158. /**Mum olmak**

●Korku anlatımı

"İşte böyle **musallat olur** başımıza. Leo'nun ödü patladı." s.70. /**Musallat olmak**

●Ölme anlatımı

"Ardı ardına, ardı ardına **nalları dikeyyorlar.**" s.158. /**Nalları dikmek**

●**Kandırma anlatımı**

"Bize **numara yapacağına**, dikkatli olsa ya biraz." s.165. /**Numara yapmak**

●**Daralma anlatımı**

"Denizci bir inzibat eri, **of çekti**." s. 56. /**Of çekmek**

●**Tehlike anlatımı**

"Belki **okkanın altına**, biz **gideceğiz**." s.44. /**Okkanın altına gitmek**

●**Reddediş anlamı**

"**Omuzlarını kaldırdı**." s.52./**Omuz kaldırmak**

"**Omuzlarını kaldırdı**, indirdi." s. 60. /**Omuz kaldırmak**

●**Bilmezlik anlatımı**

"**Omuzlarını kaldırdı**: - Millet, efendi oğlum, dedi, birbirine sarıyor." s.107./**Omuzlarını kaldırmak**

●**Umursamazlık anlatımı**

"Ama Hasan'a uyup, **oralı olmamış** görünüyordum." s.42. /**Oralı olmamak**

●**Geçerli belirti bulunmama anlatımı**

"Vakti saati belli değil; bir bakıyorsun, gece yarısı **zilzurna** sarhoş çıkıp geliyor; bir bakıyorsun, durup dururken, **ortada fol yok yumurta yok**, çıkıp gidiyor." s.95. /**Ortada fol yok yumurta yok**

●**Oyunbozanlık anlatımı**

"Yalnız Hasan gibileri, her daim **ordubozanlık eder**." s. 69. /**Ordubozanlık etmek**

●**Korku anlatımı**

"İşte böyle musallat olur başımıza. Leo'nun **ödü patladı.**" s.70 /**Ödü patlamak**

●**Fazlasıyla korkma anlatımı**

"Gelmeyecek diye **ödüm kopuyordu.**" s.193. /**Ödü kopmak/patlamak**

●**Hareketsizlik anlatımı**

"Halının üzerine, **ölü gibi** uzanıyorum. Pencere ve yıldızsız gökyüzü, mezar taşım." s.148. /**Ölü gibi**

●**Engelleme anlatımı**

"Ağır ağır **önlerini kesiyorum.** Ağır, emin ve utangaç." s.180. /**Önünü kesmek**

●**Ortaya çıkma anlatımı**

"Bende birtakım alışkanlıklar **peyda ediyor.**" s.145. /**Peyda etmek**

●**Tokalaşma/ Rahatsızlık anlatımı**

"Herifin **elini sıktın** mı, parmakların yağ küpüne dalmış gibi olur. Hele o zeytinyağı gibi terlemesi, **pis pis sırtması** yok mu, al rakı şişesini vur kafasına!" s. 98. /**Elini sıkma,Pis pis gülmek**

●**Sitem anlatımı**

"Dedik ya, **rahat battı.**" s.44. /-birine- **Rahat batmak**

●**Rahatlama anlatımı**

"Böyle adamları bilirsiniz, ansızın gelir ansızın giderler; hep konuşur, durmadan sıkıntı içinde kıpırdanırlar; gittikleri zaman, hem kendinizi hem etrafınızdaki eşyayı, **rahata kavuşmuş** hissedersiniz." s.118. /**Rahata kavuşmak**

●Yolundan sapış anlatımı

"Hele benim gibi, önceden **raydan çıkmış** bir adamı..." s.140. /**Raydan-rayından çıkmak (iş)**

●Utanma anlatımı

"Anlatır, öteki **renkten renge girer**; yok Ayhan fakülteyi bitirmiş, şimdi doktora yapıyormuş; yok gazetelere yazılar yazmaya başlamış; eskisinden daha güzelmış!"

s. 99. /**Renkten renge girmek**

●Kabullenme anlatımı

"Sanki başına bir felaket geleceğini öğrenmiş ve buna **rıza göstermişti**." s.196. /**Rıza göstermek**

●Fedakarlık anlatımı

"On beş yıl, kocam olacak herife, **saçımı süpürge eden** ben değil miyim?" s. 92. /**Saçımı süpürge etmek**

●Bakışma anlatımı

"İşin kötüsü, şehrin içinde ezeli seyranımı yaparken,**göz göze geldiğimiz** oluyor; size gülümsüyorum, beni tanımıyorsunuz." s.170. /**Göz göze gelmek**

●Sıkıntı yaşama anlatımı

"Aslında her şeyin amatörü, insana **sıkıntı verir**, edebiyatınki, bir de tüy diker. Hele fakülteli olursa!.." s.175. /**Sıkıntı vermek**

●Çaresizlik anlatımı

"Sanki bir yer delindi, gemi **su alıyor**." s.47. /**Su almak**

●Birden fazlalık anlatımı

"Etrafımda **sürü sepet**! Gözlerin şaşılıştırır, **eşek gibi** bakarlar?" s. 94. /**Sürü sepet**

"Pencereden yıldızlar, **sürü sepet** görünüyorlardı." s.100. /**Sürü sepet**

●Çokluk anlatımı

"Fakat yine, özellikle şimdi, bu yumuşak ve nazik çocuk seslerini, birtakım hayvancıklara benzetiyorum; bir ormanın yemyeşil tükeniverdiği göl kıyısındaki **sürü sepet** sinek kuşları." s.150. /**Sürü sepet**

●Önemlilik anlatımı

"Ulan biz **şaka maka**, kaçak maçak, para kazanıyoruz, dünyalığı düzeltiyoruz; ama ne dersin, bir türlü işler tıkırında gitmiyor." s.163. /**Şaka maka derken**

●Fazlasıyla sinirlenme anlatımı

"**Şakakları atıyordu.**" s.229. /**Şakakları atmak**

●Çabukluk anlatımı

"Selim karıya **şıpın işi** dolandı, dansa çıktı." s.159. /**Şıpın işi**

●Destekleme anlatımı

"-Ulan Tüyü bozuk, dedim, ne biçim **taraf tutmak** ha? Hergele!" s.105. /**Taraf tutmak**

●İğneleyerek konuşma anlatımı

"Kemancı, gözlerini süzüyor ve **taş atarcasına** cevap veriyor." s.161. /**Taş atmak**

●Keyif anlatımı

"Tam **tavını bulmuş** millet." s.160. /**Tavını bulmak**

●Araç motoru hareketinin anlatımı

"Eski bir otobüs, kim bilir neden, **tir tir titriyor.**" s.175. /**Tir tir titremek**

●Sinirlilik anlatımı

"İkimiz bir araya geldik mi, **tepem atıyor**, be!" s.74. /**Tepesi atmak**

●Dikkatle bakma anlatımı

"Önce şöyle **tepeden tırnağa** bir süzeriz." s.45 /**Tepeden tırnağa (kadar)**

●Aşırı derecede terleme anlatımı

"**Tere battım.**" s.34 /**Tere batmak**

●Gizlice kaybolma anlatımı

"Leon şimdi benden tun tun kaçıyor. Neden? Ödle!" s. 94./ **Tun tun kaçmak**

●Başkalarına göre davranma anlatımı

"Mesele basit, o vakit İtalyanlar daha ziyade para vermişlerdi, biz de onların **türküsünü çağırdık.**" s. 68. /-birinin- **türküsünü çağırmak**

●Kötüleşen durum anlatımı

"Selâmi **tüy dikti**, tüy şekerim; orasını hiç sorma. Ayı gibi vücuduyla, yata yuvarlana, kalktı geldi." s. 97. /**Tüy dikmek**

"Aslında her şeyin amatörü, insana sıkıntı verir, edebiyatınki, bir de **tüy diker.** Hele fakülteli olursa!.." s.175. /**Tüy dikmek**

●**Hafiflik anlatımı**

"Rüzgâr, durmadan gelip geçiyordu. Sağımdan geçiyor, **tüy gibi** hafif bir genç kızın eteklerini havalandırıyor. Solumdan geçiyor, bir tramvayla çarpışıyor ve tuz parça oluyor." s. 56. /**Tüy gibi**

●**Alay anlatımı**

"**Tüyü bozuk** bir sır açıkladı." s.57. /**Tüyü bozuk**

"Cehennemin dibinde, Fener'de **Tüyü bozuğun** evinde. Yenecek nane mi?" s. 102. /**Tüyü bozuk**

"-Ulan Tüyü bozuk, dedim, ne biçim taraf tutmak ha? Hergele!" s.105. /**Tüyü bozuk**

●**Uyuma anlatımı**

"Bir gece, herkes **uykuya yattıktan** sonra, sokaktan ıslık çalarak birisi geçer, ben işte O'yum." s.38 /**Uykuya yatmak**

●**Fiyat artışı anlatımı**

"Ekmek yine ucuzlamaz. Aksine bozulur, esmerleşir, bir kuruş da **üste koyar**." s.64. /**Üste koymak**

●**Üstlenme anlatımı**

"Hasan, her şeyi **üstüne alacak**. Bunu ilk seferde şıp diye anladım." s.167. /**Üstüne almak**

●**Abartma anlatımı**

"İnsanlar böyledir zaten, kendilerine ait oldu mu, her şeye bir **kuş kondururlar**." s. 83. /**Üstüne kuş kondurmak**

●Önemsizlik anlatımı

"Halbukisem, beyaz Ruslar, kısrak gibi avratlarıyla İstanbul'u doldurdıkları vakit, bütün Beyoğlu, sıradan "beyaz" çekmeye alışmıştı da, bize **vız gelmişti.**" s. 68. /**Vız gelmek**

●Önemsizlik anlatımı

"Şimdi sadece hayâsızım ve gerisi bana **vız gelir.**" s.141. /-birine bir şey- **vız gelmek**

●Aralıksız dolaşma anlatımı

"Sizin etrafınızda, **vızır vızır** hafiyeler dolaşsa, korkmaz mısınız, ha, söyleyin bakalım, korkmaz mısınız; evinize acayip adamlar gelip, ikide bir kapınızı çalsa söyleyin, erkekçe söyleyin, korkmaz mısınız?" s.138. /**Vızır vızır**

●Kesintisizlik/Aralıksızlık anlatımı

"Cankurtaranın canavar düdüğü, caddeler boyunca, arılar gibi **vızır vızır** dolaşıyor." s.235. /**Vızır vızır**

●Kaçma anlatımı

"Geceleri yine, **alıyoruz voltayı.**" s. 103. /**Voltasını almak**

●Fırsat anlatımı

"Onun ödlekliği yüzünden, az kalsın **yağlı bir kuyruk** kaçıracaktık." s. 75. /**Yağlı kuyruk**

●Tedirginlik anlatımı

""Ulan Yakub" diyorum. "Yok mu ya! **Yakayı bir ele verirsen**, mahvoldun." s.20. /**Yakayı ele vermek**

●**Müptelâlık anlatımı**

"Diyeceğim başkaydı ama, lâf lâfı, lâf cıgara tabakasını demiş, eskiler; ihtiyarladıkça bu merete, daha çok **yakamızı kaptırıyoruz.**" s. 68./**Yakasını kaptırmak**

●**Beladan kurtulma anlatımı**

"**Yakalarını** bu dertten **sıyırmak** için, bizi harcamayı kurdular." s.49-50. /**Yakayı kurtarmak(sıyırmak)**

●**Değersizleştirme anlatımı**

"Şu kadar milyon adam gömdük ve bunca yüzyılda yapabileceğimiz saygıya değer ne varsa, hepsini **yerin dibine geçirdik.**" s.173./**Yerin dibine geçmek**

●**Doğru olmayan biçimde temize çıkma anlatımı**

"Beceremediği şeyi küçümsemekle, kendini kurtarmanın **yolunu bulmuş.**" s.194. /**Yolunu bulmak**

●**Çıkar yol bulamama anlatımı**

"Hani **yukarı tükürse bıyık, aşağı tükürse sakal** dedikleri gibi. Ayol insan aklından olur." s. 96. /**Yukarı tükürsem bıyık, aşağı tükürsem sakal.**

●**Doluluk anlatımı**

"Stad **yükünü aldı** ki aldı, hiç boş yer kalmadı." s.104. /**Yükünü almak**

●**Sarhoş olma anlatımı**

"Önce Balıkpazarı'nda bir yerde, rezil, ama nasıl rezil bir şarapla, **yükü tuttuk.**" s.157. /**Yükünü almak/tutmak**

●**Korku anlatımı**

"**Yüreğine indi** ağbiy." s.25. /**Yüreğine inmek**

●**Korkutma anlatımı**

"Öteki işe gelince, geç oldu, epeyce **yürek oynattı** ama, temiz oldu." s. 103. /**Yürek oynatmak**

●**Memnuniyet anlatımı**

"Benim paraya hırsım yoktur, ama ne de olsa, elime beş on kuruş geçti mi **yüzüm güler**." s.20. /**Yüzü gülmek**

●**Etkileyicilik anlatımı**

"Hasan piposunu cebine koydu. **Zehir gibi** güldü." s.167. /**Zehir gibi**

●**Sarhoş olma/Geçerli belirti bulunmama anlatımı**

"Vakti saati belli değil; bir bakıyorsun, gece yarısı **zil zurna** sarhoş çıkıp geliyor; bir bakıyorsun, durup dururken, **ortada fol yok yumurta yok**, çıkıp gidiyor." s. 95 /**Zil zurna olmak**, Ortada fol yok yumurta yok.

4.5.2. Değiştirilmiş Deyimler

●**İsteme anlatımı**

"Durup dururken, onunla yalnız kalmak arzusuna kapılmıştım." s.199.

Arzusuna kapılmak/**Arzu duymak**

●**Sürekli dolaşma anlatımı**

"Zati ben bunu biliyordum. Ayağına taş değmiş it gibi, sürter misiniz? Al bakalım!" s.102.

Tabanı(ayağı) yanmış it gibi dolaşmak/**Ayağına taş değmiş it gibi sürmek**

●**Aşırı pişmanlık**

“O andan itibaren ona geldiğime, onu bulduğuma dehşetli pişman oluyorum.” s.185.

Dehşetli pişman olmak/**Bin pişman olmak**

●**Büyüklenme anlatımı**

“-Kız: "*How are you?*" diye bilgiçlik etti.” s.160.

Bilgiçlik etmek/**Bilgiçlik taslamak**

●**Heyecan anlatımı**

“Ne zaman kapı hızlı hızlı vuruluyor, içimde bir şey cızz diye eriyor!” s.135.

İçi hop etmek/(bir şey) **Cız diye erimek**

●**Gevezelik anlatımı**

“Hasan gitti, içeride Telsizciyle, çene çatlatıyor.” s.103.

Çene çalmak/**Çene çatlatmak**

●**Umursamazlık anlatımı**

“Kimsecikler çare aramıyor, içine düştüğü çukurdan kurtulmak için aklına ne geliyor onu yapıyor.” s.137.

Çare aramak/**Çaresine bakmak**

●**Hissizleşme anlatımı**

“İçinde çıt diye bir şey kopar, ne olduğunu anlayamazsın.” s.191.

İçinde çıt diye bir şeyler kopmak/**Çıt etmek**

●Eğlenme anlatımı

“Selim kariya şıpın işi dolandı, dansa çıktı.” s.159.

Dansa çıkmak/**Dans etmek**

●Uğraşma anlatımı

“Bir kere saçlarımla dert oldum;ortadan ayırıyorum olmuyor, yandan ayırıyorum, olmuyor; bir gün evvel yıkanmışım, cadaloz gibi kabarıyorlar mı sana? Ah Yarabbi, deli olacağım!” s.193.

Dert olmak/**Derdine düşmek**

●Aşıklık anlatımı

“Çünkü ben tangolarda sözü edilen, dünyasını unutmuş sersem âşık kadar zengin olamam.” s.207.

Dünyasını unutmak/**Dünyasından geçmek**

●Para kazanma anlatımı

“Ulan biz şaka maka, kaçak maçak, para kazanıyoruz, dünyalığı düzeltiyoruz; ama ne dersin, bir türlü işler tıkırında gitmiyor.” s.163.

Dünyalığı düzeltmek/**Dünyalığı doğrultmak**

●Viddan anlatımı

“Sonra, elinizi vicdanınızın üstüne koyun, öyle söyleyin Allah aşkına; evet vicdanınızın üstüne koyun!” s.132.

Elini vicdanına koymak/**Elini vicdanının üstüne koymak**

●Çevirme anlatımı

“Geceyle birlikte pazar insanları, takım takım etrafımı sardılar.” s.84.

Etrafını almak/**Etrafını sarmak**

●Hoşlanmama anlatımı

“Vay, geçmişî çingiraklı vay, koca traktörü herifler vinçle, gık demeden çıkarıyor be!” s.155.

Geçmişî çingiraklı/**Geçmişî kandilli(kınalı)-Ölüsü kandilli**

●Cesaret anlatımı

“Bana atma atanlar, benim girdiğim boyaya giremezler.” s.91.

Her boyaya girip çık- /**Girdiği boyaya girememek**

●Hoşnutluk anlatımı

“Bazı o söyler, ben dinlemem; "he!" der geçerim, gönlü hoş olur.” s.158.

Gönlü hoş olmak/**Gönlünü hoş etmek**

●Aşırı ilgililik anlatımı

“Beni görünce o kadar çok gürültü yaptı ki, şaşırıp şaşırmadığını anlayamadım.” s.119.

Gürültü yapmak/**Gürültü çıkarmak**

●Katılma anlatımı

“Siz, bütün ötekilerle beraber, aynı havaya kendinizi kaptırdınız: “*Çarşambadır çarşamba!*”” s.145.

Havaya kendini kaptırmak /**Havaya uymak**

●**Şaşkınlık anlatımı**

“Ahmet’ler hayretle bakıyor.” s.55.

Hayretle bakmak /**Hayrete düşmek**

●**Dayanamama anlatımı**

İçim götürmüyor. s. 61. /**Acıyıp dayanamamak/Vicdanına sığdıramamak/
Kıskanmak, Çekememek**

●**Israr anlatımı**

“Herkes kendi mantıksızlığına inanıyor, eşekçesine inat ediyor.” s.200.

İnat etmek/**İnadı tutmak**

●**Sinirlenme anlatımı**

“Kan tepeme çıktı.” s.105.

Kanı tepesine çıkmak/**Kanı başına çıkmak/sıçramak**

●**Keyiflilik anlatımı**

“Suratına bakarsan ya müthiş sıkılıyor dersin, ya da keyfinden ölüyor; hoş ikisi de aynı kapıya çıkar bunun ya neyse.” s.228.

Keyfinden ölmek/**Keyfi gıcır olmak**

●**Gürültü çıkarma anlatımı**

“Dünyada yaşamak, yâni bütün iyi şeyleri kirletmek için, durmadan patırtı etmek zorunda olan insanlar, onlardan ibaret değil ki?” s.140.

Patırtı etmek/**Patırtı çıkarmak**

●**Ortaya çıkma anlatımı**

“Bir de beleşçi peyda oldu başımıza: Ağzını hiç açmadan, dişlerini sıkı sıkı konuşan, sıska, çerden çöpten bir herif.” s.160.

Peyda olmak/**Peyda etmek**

●**Gizlilik anlatımı**

“Tüyü bozuk bir **sır** açıkladı.”s.57.

“Eğiliyor, bir **sır** açıklıyor: - Konyak isterim, diyor.” s.195.

Sır vermek/ **Sır açıklamak**

●**Uykusuzluk anlatımı**

“Bense, Yenikapı'da bir deniz gazinosunun, terk edilmiş iskemlelerine oturup, öylece sabahı tutmak istiyorum.” s.130.

Sabahı tutmak/**Sabahı sabah etmek-Sabahı bulmak/etmek**

●**Sorumluluk anlatımı**

“Bir şehri sırtta taşımak; sulanmış, züppe parklarını; takma kirpikli kadınlarını;daima saatinden evvel, ya da sonra geçen otobüslerini sırtta taşımak; ya da bir şehrin sırtında gezinmek,ne yürek üzüntüsüne mal olur ki?” s.170.

Sırtta taşımak/**Sırtına almak**

●**Gezinme anlatımı**

“Martılar geminin etrafında **seyran** sekiyorlar.”s.21.

Seyran etmek/**Seyran sekmek**

●**Sıkınlık anlatımı**

“Her şeye karşıdan bakıyor ve sıkıntıdan çatlıyordum.” s.31

Sıkıntı basmak/İçi daralmak/**Sıkıntıdan çatlamak**

●**Kızgınlık anlatımı**

“Hele iki kadeh içtim mi, büsbütün şeytanlar kafama üşüşüyor.” s.109.

Şeytanları kafasına üşüşmek/**Cinleri başına toplanmak/üşüşmek**

●**Rahatsızlık anlatımı**

“Şef garson, alındaki sinekle, tepeme dikildi.” s.145.

Tepesine dikilmek/ **(birinin)Başına dikilmek**

●**Başında belirme anlatımı**

“Ağlıyorum. Bir bekçi tepemize dikiliyor. Öküz gibi: -Ne oldu? Kim vurdu? diye böğürüp duruyor.” s.239.

Tepesine dikilmek/**Başına dikilmek**

●**Rahatsızlık anlatımı**

“Çalgıcı pezevengin mızıkası da tepeme vuruyor.” s.110.

Tepesine vurmak/**Başına vurmak**

●**Değersizleştirme anlatımı**

“Hayatı ve davranışlarıyla, her gün tuz buz ettiği kavramları perdede görünce, onlardan yana çıkıyordu”. s.143.

Tuz buz olmak/ **Tuz buz etmek**

●Parçalanma anlatımı

“Rüzgâr, durmadan gelip geçiyordu.Sağımdan geçiyor, tüy gibi hafif bir genç kızın eteklerini havalandırıyor. Solumdan geçiyor, bir tramvayla çarpışıyor ve **tuz parça oluyor.**” s.56.

Tuz(la) buz olmak/**Tuz parça olmak**

●Ağlama anlatımı

“-Meryem diyorum, bir heykeli öptüm. Gözlerinden iki sıralı yaş akıyordu. Hiç ağlayan heykel gördün mü sen?” s.222.

Gözlerinden yaş akmak/**Yaş dökmek**

●Yağmura yakalanma anlatımı

“Bazı bazı gemi açık denizde uslu bir yağmura tutulur.” s.113.

Yağmura tutulmak/**Yağmur yemek**

●Yarar görme anlatımı

“Tabii rahmetli Ruhsâr' ın yardımını gördü.” s.72.

Yardımda bulunmak/**Yardım görmek**

●Olay çıkarma anlatımı

“Bir vukuat çıkarmadan, işi becerir beceremez vurdum kafayı, bir gözlerimi açtım ki, güneş doğmuş, adamakıllı lodos.” s.104.

Hadise çıkarmak/**Vukuat çıkarmak**

●Önemsizlik anlatımı

“Antonio, sen hergelenin birisin, yok yok tam hergele; yüzün yarım da olsa ziyan çıkmaz, hergeleliğin tam!” s.177.

Ziyan çıkmamak/**Ziyanı yok**

●Harekete geçme anlatımı

“Nihayet Orhan, cepheden hücumu geçti.” s.186.

Hücumu geçmek/**Hücumu kalkmak**

4.5.3. Genişletilmiş Deyimler

●Söyme anlatımı

“Sonra **ana avrat sülâle, din, iman**, hepsini **ipe dizdim**.” s.160.

Ana avrat düz-dümdüz- gitmek+İpe dizmek = Ana avrat, sülâle, din, iman ipe dizmek

●Aşağılama anlatımı

“Selâmi olacak yağ dubası, **bol keseden asıp kesiyor**.” s. 98.

Bol keseden atmak+Asıp kesmek = Bol keseden asıp kesmek

●Hoşnutsuzluk anlatımı

"Keçinin sevmediği ot misâli, benim **burnumda bitti**." s.24.

Burnunun dibinde+(birinin) Tepesinde bitmek = Burnunda bitmek

●Sıkıntı anlatımı

“Şurası muhakkak ki, evine giderken, **can sıkıntısından patlıyordum.**” s. 77.

Can sıkıntısı + Sıkıntı basmak = Can sıkıntısından patlamak

●Defolma anlatımı

“Parayı verin, **cehennem olup** gideyim.” s. 82.

Basıp gitmek + Cehennem olmak = Cehennem olup gitmek

●Umursamama anlatımı

“Onun birtakım parti dalavereleri vardır; işte o dalgalarda yaman bir iş mi becermişler, karşı partiden bir adam mı çelmişler, her ne hâl ise, buna benzer bir şeyden, gayet memnun; tabii Hasan'ın **dik kafalılığına aldırış etmez** göründü.” s.71.

Dik kafalı +Aldırış etmemek = Dik kafalılığa aldırış etmemek

●Onurluluk anlatımı

“Olur mu ulan? **Erkekliğin şanına sığar** mı bu? Bir gürledim.” s.160.

Erkekliğe sığmamak+Şanına yakışmamak = Erkekliğin şanına sığmamak

●Fazlasıyla karışma anlatımı

“Ama neden başkaları, durmadan benim **etlime sütlüme, burunlarını sokuyorlar?**” s.38.

Etilye sütlüye karışmak + Burnunu sokmak = Etilye sütlüye burunlarını sokmak

●Hadsizlik anlatımı

“Öyle **pis pis karışmak** huyları yoktur, adama adammış gibi davranır, eşeğe eşekmiş gibi.” s.156.

Pis pis + İşe karışmak =Pis pis karışmak

●Gizlilik anlatımı

“Değil Gümrük Muhafaza' nın, **şeytanın ruhu duymadı** desem yeridir!” s.74.

Şeytanın + Ruh (bile) duymamak = Şeytanın ruhu (bile) duymamak

●Heyecan anlatımı

“**Yüreğim cız dedi** ağbiy, alt tarafını okuyayım dedim, ulan mümkünü yok yahu!” s.165.

Yüreği hop etmek+İçi cız etmek =Yüreği cız demek

4.5.4.Özgün Deyimler

●Küçümseme anlatımı

1. Örnek

“Kamarot demek, adam sarrafı demek. Sen bakma onun *fanfin atışına*.”s.22.

Kavramlaştırılan:Fan fin fon etmek

Yeniden Kavramlaştıran:Fanfin atmak

“Fanfin” sözcüğünün TDKGS’te belirtilen şekliyle “anlaşılmayan bir dille konuşmak” anlamında kullanılan “fanfin etmek” ifadesinde geçtiği görülür. Yukarıdaki cümlede ise “atmak” eylemi ile birlikte kullanılmış olduğu göze çarpar. “Fan fin fon etmek” deyiminin “anlaşılmayan yabancı bir dille konuşmak” (Saraçbaşı, 2010:460). anlamını içerdiğini düşünecek olursak “atmak” eylemi ve romanda bu özgün deyim kullanıldığı cümle bağlamında “fanfin atmak” yapısı, “anlaşılmayan bir biçimde davranmak” anlamı ile karşımıza çıkar.

“Atmak” eylemi, TDKGS’te “davranmak” anlamı ile yer almaz. Fakat halk dilinde yaygın olarak kullanılan “hava atmak” yapısındaki “atmak” yani “havalı davranmak” anlamından yola çıkarak “fanfin atmak” birleşimindeki “atmak” eyleminin de “davranmak” anlamı içerdiği kabul edilebilir. Bu bakımdan “fanfin atmak” birleşimi cümle bağlamı gereği, “anlaşılmaz bir biçimde davranmak, trip atmak” olarak algılanmalıdır. Bu bağlam, roman kişilerinden Yakub’un gemide bulunan bir kadın yolcunun kendisini görmezden gelmesi üzerine, Yakub tarafından kurulan mevcut cümle ile belirginleşir. Söz konusu kadın yolcudan yüz bulamayan Yakub, kadının onu görmezden gelişini bu cümleyle vurgular. Dolayısıyla cümlede kurulan yeni yapının, yeniden kavramlaştırma hususunda özellikle deyimler göz önünde bulundurulduğunda önemli bir yeri olduğu açıktır.

●Aşağılama anlatımı

2. Örnek

“Bu sefer, bir *Macar mülteci peydahlamıştı*: Karanlık suratlı, sevimsiz bir herif.” s.27.

Kavramlaştırılan:Kendine uygun olmayan yeni birini elde etmek

Yeniden Kavramlaştırılan:Macar mülteci peydahlamak

“İstenmeyen veya uygun olmayan şeyler edinmek.” anlamı ile TDKGS’te açıklanan “peydahlamak” eylemi, cümlede “elde etmek” biçiminde yeni bir anlam kazanır. Bu yeni anlam elbette asıl anlamından beslenerek oluşmuş bir yeni anlamdır. “Uygun olmayan şeyler” vurgusunun yer aldığı asıl anlam ile “elde etmek” yeni anlamı birleşiminden “uygun olmayan birini elde etmek” hatta “uygun olmayan Macar birini elde etmek” anlamı belirir. Buradaki “uygunsuz” anlamı, “mülteci” vurgusuyla da sağlanır. Bu “uygunsuz” ifadesi, asıl “mültecilik” kavramı bakımından değil yalnızca Rose-Marie’nin hayatına aldığı kişinin “Macar mülteci” oluşu yönüyle roman başkışı Hasan’ı rahatsız eder. Ve bu rahatsızlık, uygunsuzluğu; “uygunsuzluk” vurgusu da peydahlamak eylemi ile “elde etmek” üzerinden “Macar mülteci” kullanımıyla sağlanır. Tüm açıklamalar ışığında “Macar mülteci peydahlamak” birleşik yapısı ile “uygun olmayan Macar bir mülteci elde etmek” yeniden kavramlaştırması dikkat çeker. “Elde etmek” deyiminin yerini “peydahlamak” eylemi ile birlikte alan bu birleşik yapının anlamsal olarak bir deymi çağrıştırmayı, ister istemez bu yapıdaki özgün anlatım üzerine dikkat çekmeyi gerektirir.

“Elde etmek” deyimine “peydahlamak” eylemi ile yapılan atıf, özgün deyimlerde yeniden kavramlaştırmanın önemini açığa çıkarır.

●Küçümseme anlatımı

3. Örnek

“Düşünmek dersiniz, ben insanların bir şey yapmadan önce,**vicdanlarını önlerine alıp, uzun boylu düşündüklerine** inanmıyorum.”s.30.

Kavramlaştırılan:Derin düşünmek ve olanlardan bir sonuç çıkarmak

Yeniden Kavramlaştıran:Vicdanlarını önlerine alıp uzun boylu düşünmek

Cümlede yer alan “uzun boylu” ifadesi mecaz anlama sahip bir zarf görevinde kullanılır ve TDKGS’te belirtildiği gibi “derinlemesine, ayrıntılarıyla” anlamına gelir. Bu cümlede yeniden kavramlaştırmayı sağlayan ifade “vicdanlarını önlerine almak” ifadesidir. “Külâhını önüne koyup düşünmek” kalıplaşmış yapısını çağrıştıran “vicdanlarını önlerine alıp uzun boylu düşünmek” ifadesi ile “uzun uzun düşünerek olup bitenlerden bir sonuç çıkarmaya çalışmak” (Saraçbaşı, 2010:834). anlamları arasındaki “vicdan” vurgusu önemlidir. “Külâhını önüne koyup düşünmek” deyimini ile “Elini vicdanına koymak” deyiminin birleşmesi sonucunda önce genişletilen sonrasında ise özgün bir deyim örneği olması yönüyle ortaya çıkan bu yeniden kavramlaştırmada, vicdan soyut kavramı, külâh somut kavramıyla somutlaştırılır. Böylece imge eşliğinde özgün bir deyim örneği oluşmuş olur.

●Küçümseme anlatımı

4. Örnek

“Sonra gözleri ışıklanıyor ve adam ansızın bir insan oluyor.” s.33.

Kavramlaştırılan:Gözleri parlamak

Yeniden Kavramlaştıran:Gözleri ışıklanmak

“Işıklı duruma gelmek,aydınlanmak,ışımak.” anlamı ile TDKGS’te açıklanan eylemde, mekanın aydınlanmasına yönelik bir anlam mevcuttur. “Bir insanın gözlerinin parlayışı”nı belirtmek için kullanılan bu yeni yapı ile görme organı “mekan”a benzetilir. Cümlede yeniden kavramlaştırma, “parlamak” eylemini çağrıştırmayı için “ışıklanmak” eyleminin yarattığı “mekan” vurgusuyla sağlanır.

●Rahatsızlık anlatımı

5. Örnek

“Herhalde müthiş pahalı,o nispette mide bulandırıcı bir parfüm, burnuma sarıldı.”
s.81.

Kavramlaştırılan:Kokunun rahatsızlık vermesi

Yeniden Kavramlaştıran:Burnuna sarılmak

Cümledeki “burnuna sarılmak” birleşik eyleminde yer alan “sarılmak” eylemi, gerçek anlamından hareketle mecaz anlam kazanır ve ortaya “rahatsızlık verecek düzeyde burnuna işlemek” gibi yeni bir anlam çıkararak yeniden kavramlaşır.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

6. Örnek

“Sanki bir çirkefte yuvarlanıyorum.” s. 85.

Kavramlaştırılan:Pisliğe batmak

Yeniden Kavramlaştıran:Çirkefte yuvarlanmak

TDKGS'te “pis ve bulanık su” olarak açıklanan “çirkef” sözcüğü ile “pisliğe batmak” durumu, “çirkefte yuvarlanmak” biçiminde özgün bir ifade olup anlamı gereği barındırdığı mecaz anlam dolayısıyla deyimisel bir özellik kazanmıştır.

•Görüntü anlatımı

7. Örnek

“Kasketi kaşlarına yıkılmıştır.” s.88.

Kavramlaştırılan:Alnına düşmek

Yeniden Kavramlaştıran:Kaşlarına yıkılmak

Cümlede kasketin alna düşmesi durumu, “kaşlarına yıkılmak” biçiminde yeniden kavramlaşarak özgün bir yapı oluşturur.

•Şaşkınlık anlatımı

8. Örnek

“O gelir gelmez, Hasan heykel kesildi.” s.98.

Kavramlaştırılan:Dona kalmak

Yeniden Kavramlaştıran:Heykel kesilmek

Cümlede, “donakalmak” deyimini, “heykel kesilmek” biçiminde yeniden kavramlaştırılarak özgün bir deyim örneği oluşturmuştur.

•Beğeni anlatımı

9. Örnek

“İçeceksin ki kafan aydınlansın,ha? O da içiyor, kafasını aydınlatıyor.” s.157.

Kavramlaştırılan:İçki içerek sarhoş olmak

Yeniden Kavramlaştıran:Kafası aydınlanmak

Örnekte, “içki içerek sarhoş olmak” ifadesi, “kafası aydınlanmak” biçiminde yeniden kavramlaştırmaya uğramış ve özgün bir yapı oluşturmuştur.

●**Alay anlatımı**

10. Örnek

“Çoğu böyle olur, bakarsın herif kalantor mu kalantor, yanına buhurdanla varılıyor, içinden dersin ki:

- Tamam lök gibi herif!” s.162.

Kavramlaştırılan:Gösterişi seven, varlıklı kimseye yaklaşma biçimi

Yeniden Kavramlaştıran:Yanına buhurdanla varmak

TDKGS'te “kalantor” sözcüğü, “gösterişi seven, varlıklı kimse” olarak; “buhurdan/buhurluk” ise “içinde tütsü için kullanılan maddeler yakılan kap, buhurdan.” anlamıyla açıklanmıştır. Bu iki kelime anlamından hareketle, “gösterişi seven, varlıklı kimseye yaklaşma biçimi”, “yanına buhurdanla yaklaşmak” özgün ifadesiyle yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Aşağılama anlatımı

11. Örnek

“Bir fakülte içinde bilim okunan, yâni her şeye kulp takılan bir yerdir; bir fakülte insanları, senin benim her zaman konuştuğumuz şeyleri, kulplu konuşur ve bundan hoşlanırlar.” s.175.

Kavramlaştırılan: Bahane/Kusur bularak konuşmak

Yeniden Kavramlaştıran: Kulplu konuşmak

Alıntılanan cümlede, “kulplu konuşmak” birleşik yapısında bulunan “kulp” sözcüğü, TDKGS’te “uydurma sebep, bahane” anlamlarıyla açıklanır. “Kulp” kelimesinin anlamından yola çıkarak “kulplu konuşmak” yeniden kavramlaştırmasıyla aktarılacak istenen, “bahane/kusur bularak konuşmak” ifadesidir.

●Küçümseme anlatımı

12. Örnek

“Onda bir taraf var ki, herkesin bildiği halde bilmez görüldüğü, farkına varmamış gibi hareket etmeyi tercih ettiği kabahat ve günahları, çiğ ve insafsız aydınlıklara çıkartmaktan hoşlanır. Ah, bu tabiatı!” s.192.

Kavramlaştırılan:Kabahat ve günahları yakışsız ve acımasız bir tutumla temize çıkarmak

Yeniden Kavramlaştıran:Kabahat ve günahları, çiğ ve insafsız aydınlıklara çıkarmak

Örnekte, “kabahat ve günahların çiğ ve insafsız aydınlıklara çıkarılması” biçiminde vurgulanan ifadede dikkat çeken sözcükler, “çiğ ve insafsız” sözcükleridir.

TDKGS'te “çiğ” sözcüğü, “yersiz ve yakışksız” mecaz anlamları ile “insafsız” sözcüğü ise “acımasızca” anlamına gelen zarf anlamıyla yer alır. TDK'de yine “aydınlık” sözcüğünün açıklamasında “kötülükten uzak, temiz, saf” mecaz ifadeleri vurgulanır. Bu bakımdan “kabahat ve günahları yakışksız ve acımasız bir tutumla temize çıkarmak” anlamına ulaşarak özgün bir yeniden kavramlaştırma örneği saptamak mümkündür.

●Beğeni anlatımı

13. Örnek

“-Gidin görün! diyor, bir Amerikan filmi, her zamankiler gibi, ama okkalı bir koyuşu var sorunu. Kimsesiz çocuklar konusunu ele almış.” s.195.

Kavramlaştırılan:Sorunun etkili bir biçimde işlenişi

Yeniden Kavramlaştıran: Sorunu okkalı bir koyuş

Cümlede yer alan "okkalı" sözcüğünün TDKGS'te "ağır, şiddetli" mecaz anlamıyla açıklandığı gözlenir. "Sorunu ele almak, etkili bir biçimde işlemek", "okkalı bir koyuş" söz öbeği ile yeniden anlam kazanır.

●Aşağılama anlatımı

14. Örnek

“Yağmur çiselediği zaman, muhallebicilere girmeyi birbirimizden öğrendik: Fakir bir keşkül tabağı karşısında, yalancı aşklar tasarlamayı; birbirimizi ihanetlerle,yeni icat ve amansız kıskançlıklarla suçlamayı.” s.207.

Kavramlaştırılan:Samimiyetsiz aşklar düşlemek

Yeniden Kavramlaştıran:Yalancı aşklar tasarlamak

Örnekte, "samimiyetsiz aşklar düşlemek" ifadesi, "yalancı aşklar tasarlamak" söz öbeğiyle yeniden kavramlaştırılır.

●**Abartma anlatımı**

15. Örnek

“Uzun boylu anlatmazdı ki hiç! Bir kitaplık yaşar, bir kelime söylerdi.” s.228.

Kavramlaştırılan:Yoğun bir duygu dünyası olup az konuşmak

Yeniden Kavramlaştıran:Bir kitaplık yaşayıp bir kelime söylemek

Kamarot Yakub'un roman başkişisi Hasan'ı anlatmak için kurduğu bu cümlede "yoğun bir duygu dünyası olup az konuşmak" kavramlaştırılan unsurunun yeniden kavramlaştırılışı, "bir kitaplık yaşayıp bir kelime söylemek" ifadesiyle sağlanır. Bu kavramlaştırma ayrıca Hasan'ın az konuşan ve konuşmaktan çok düşünen yapısını açığa çıkarır.

●**Çekinme anlatımı**

16. Örnek

“Acıyan bir tarafımı biliyorum ve bunu, azarlanmaktan korkan bir çocuğun yarasını sakladığı gibi saklıyorum, dost düşman gözünden saklayayım istiyorum.” s.221.

Kavramlaştırılan:Canı yanmak

Yeniden Kavramlaştırılan:Azarlanmaktan korkan bir çocuğun yarasını sakladığı gibi saklamak

Hasan, yaşadığı can acısını, "azarlanmaktan korkan çocuğun yarasını sakladığı gibi saklamak" benzetmesi yoluyla yeniden kavramlaştırarak içinde bulunduğu durumu somutlaştırır.

4.5.5. Özgün Anlatımlar Yoluyla Yeniden Kavramlaştırmalar

Bu başlık altında yazarın doğrudan imgelem ürünü olan yeniden kavramlaştırma örnekleri yer almaktadır. Bu kavramlaştırmaların daha çok sanatsal öğeler aracılığıyla gerçekleştiği tespit edilmiştir. Genel hatlarıyla ad aktarması, benzetme, zarflar ve olağan kullanımlar çerçevesinde gelişen özgün imgesel aktarımlarda, aşağılama, küçümseme, hoşnutsuzluk, sıkıntı, yabancılaşma, nesnelere yakınlık, ait hissetmeme, rahatsızlık, imkansızlık, çaresizlik, sona yaklaşma vb. bağlamların sıklıkla vurgulanışı dikkat çeker.

4.5.5.1. Ad Aktarması Yoluyla

Bu alt kategoride, ad aktarması üzerinden altı yeniden kavramlaştırma örneği yer almaktadır.

●Küçümseme anlatımı

1. Örnek

“Sineğini oynattı: - Meryem'di değil mi?” s.145.

Kavramlaştırılan:Ciltteki benin hareket ettirilmesi

Yeniden Kavramlaştıran:Sineğini oynatmak

“Sineğini oynatmak” ifadesiyle, “yüzde bulunan benin hareket ettirilişi” kastedilir. Dolayısıyla örnekte, ad aktarması yoluyla kavramlaştırmaya gidilmiştir.

●Psikolojik durum anlatımı

2. Örnek

“*Müzik, odayı değiştiriyordu:* Bir çocuklar korosu, kim bilir hangi memlekette; basit, tekdüze, fakat o derece dokunaklı bir şarkı söylüyor.” s.149.

Kavramlaştırılan:Odadakilerin içinde bulunduğu durumun değişmesi /Psikolojik durumun farklılaşması

Yeniden Kavramlaştıran:Müziğin odayı değiştirmesi

Cümlede odada bulunan Hasan ve Meryem’in içinde bulundukları durum, oda sözcüğü ile ifade edilmiştir. “Müziğin odayı değiştirmesi, Hasan ve Meryem’in içinde bulundukları durumun farklılaşması anlamında kullanılır.

●Küçümseme anlatım

3. Örnek

“*Kelebek kahkahayı bastı.* Oğlanın saçları dimdik oldu, gitti. ” s.179.

Kavramlaştırılan: Herhangi bir öğrenci

Yeniden Kavramlaştıran: Kelebek

Ayhan'ı görmek için fakülteye giden Hasan'ın karşılaştığı öğrenciyi "kelebek" hayvan adı üzerinden anması dikkat çekicidir. Halk arasında inanılan kelebek ömrünün kısa olması durumu çerçevesinde öğrencinin Hasan ile "kısa süreli iletişim kurması" durumuna atıfta bulunulan örnekte, ad aktarması yoluyla bir yeniden kavramlaştırma gerçekleştirilir.

●Bakış yönü anlatımı

4. Örnek

“*Kirpiklerini indiriyor.*” s.188.

Kavramlaştırılan:Gözlerin (bakışların) yönünü değiştirmek/Gözleri eğmek

Yeniden Kavramlaştıran:Kirpikleri indirmek

“İndirmek” eyleminin gerçek anlamı dışında kullanıldığı “eğmek” eylemine atıfla kurulmuş yapıda, “bakış yönü” değişikliği “göz” sözcüğü yerine “kirpik” sözcüğü ile aktarılarak “bakışların yönünün değiştirmesi, gözlerin eğilmesi” kastedilir ve bu, ad aktarması vasıtasıyla gerçekleştirilen bir yeniden kavramlaştırmadır.

●Kontrolsüzlük anlatımı

5. Örnek

“-Bundan sonrası için mi? Hiçbir fikrim yok. *Akıntıdayım.*” s.200.

Kavramlaştırılan:Hayatın kontrol edilemez biçimde ilerleyişi

Yeniden Kavramlaştıran:Akıntıda -olmak-

TDKGS'te yer alan “havanın veya suyun herhangi bir yöne doğru yer değiştirmesi, akım, cereyan.” anlamı ile açıklanan “akıntı” sözcüğü, yukarıdaki cümlede gerçek anlamından hareketle “hayatın akışında ne yapacağını ve nasıl yaşayacağını bilememek” anlamını çağrıştıran bir yapıya bürünür. Hayatın kontrol edilemez ilerleyişi ve bu kontrol edilemezliği “akıntıda olmak” ibaresi ile yeniden kavramlaştırılır.

●Abartma anlatımı

6. Örnek

“Tekrar, camların arkasında, bir *boğa* ile bakışıyoruz.” s.218.

Kavramlaştırılan: Gece

Yeniden Kavramlaştıran: Boğa

Örnek cümlede gece, bir boğaya benzetilerek ad aktarması yoluyla imgesel bir görüntü oluşturulmuştur.

4.5.5.2. Benzetme Yoluyla

Benzetme başlığı bünyesinde toplam yüz doksan sekiz cümle üzerinden yeniden kavramlaştırma yapıldığı gözlenir ve bu bakımdan özgün anlatımlar yoluyla oluşturulan kavramlaştırmaların büyük ölçüde benzetme sanatı temelinde icra edilişi dikkat çeker.

4.5.5.3. Temel Unsurlar ile Benzetme

●Rahatsızlık anlatımı

1. Örnek

“Hele bir “Garson” deyişi var ki ağbiy, bitlerin eşek değil deve olur.” s.24

Kavramlaştırılan:Tahammülsüzlük

Yeniden Kavramlaştıran:Bit, eşek ve deve (hayvan)

Roman kişilerinden Yakub’un ağzından aktarılan bu cümlede, tahammülsüzlüğün had safhada oluşu “deve imgesi” ile sağlanmıştır. Bu bakımdan Yakub’un duyduğu rahatsızlık derecesi, hayvana benzetme yoluyla vurgulanmış olur.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

2. Örnek

“Usandırıcı bir itişip kakışma.” s.31.

Kavramlaştırılan: Beyoğlu kalabalığı

Yeniden Kavramlaştıran: İtişip kakışma

TDKGS’te “birbirini itmek” olarak açıklanan “itişip kakışmak” birleşik eylemiyle Beyoğlu semtinin kalabalık oluşunu tasvir edilmiş ve bu tasvir ile kalabalığın bunaltıcı yanı aktarılmıştır. Bu düşünceye ulaşmakta rol oynayan tasvir unsuru, aynı zamanda “itişip kakışmak” ifadesiyle yeni bir görüntü oluşturmuş ve cümleye imgesel bir nitelik kazandırmıştır.

●Gün batımı anlatımı

3. Örnek

“Uzakta, Beyoğlu’nun üstünde, yangın kıızıllığına benzer bir parıltı. Ve bulutlar.”
s.30.

Kavramlaştırılan: Gün batımı

Yeniden Kavramlaştıran: Yangın kıızıllığına benzer bir parıltı

Örnekte gün batımında oluşan kıızıllıklar, "yangın kıızıllığına benzer bir parıltı benzetmesi" ile ifade edilir ve bu kıızıllık, Beyoğlu'nun üstünde görülür. Bu bakımdan cümle, görüntü imgesine bir örnek teşkil eder.

●Aynışma anlatımı

4. Örnek

“Bazı bazı, her genç adam gibi; bir ev, bir kadın, bir çocuk hülyasına kapılıyorum.
Bütün öbür sinekler gibi, bir sinek olmak hülyasına.” s.33.

Kavramlaştırılan: Aynışan insanlar/Aynışmak

Yeniden Kavramlaştıran: Sinek /Sinek olmak

Örnekten anlaşılacağı üzere “aynışan insanlar”, “bütün öbür sinekler gibi bir sinek olmak hülyası” ifadesindeki benzetme aracılığıyla “sinek” hayvanı üzerinden imgeleştirilmiştir.

●Görüntü anlatımı

5. Örnek

“Kafamın içinde aynı tül yığınları ve gümüş pırıltıları.” s.34.

Kavramlaştırılan: Düşünce ve görüntüler

Yeniden Kavramlaştıran: Gümüş pırıltıları

Cümlede, zihnin içindeki belli başlı düşünce ve görüntüler, "gümüş pırıltıları" biçiminde bir görüntü oluşturması bakımından imgeleştirilmiştir.

●Birdenbirelik anlatımı

6. Örnek

“Ulan, bir gol yersin, daha kendini toparlamadan, zınc ikincisi girer; aman zaman, dur bakalım, ne oluyor derken, zınc üçüncüsü! Hah işte, bu da öyle oldu.” s.41.

Kavramlaştırılan: Ansızın gelişen durum

Yeniden Kavramlaştıran: Gol yemek

Romandan alıntılanan örnekte, “gol yemek” birleşik eylemi üzerinden “ansızın gerçekleşen durum ya da olay” iletisi aktarılarak yeniden kavramlaştırma gerçekleşmiş olur.

●Küçümseme anlatımı

7. Örnek

“Oğlandaki suratı görsen, Kâbe’ye kaçarsın: İki dana gözü, çamur rengi sivri bir surat, iki parçalı bir de tığ bıyık, biri maşırıktaki, biri mağripteki.” s.45.

Kavramlaştırılan: Göz/ Yüz/ Bıyık

Yeniden Kavramlaştıran: Dana gözü / Çamur rengi sivri surat/ İki parçalı tığ bıyık

Örnekte bahsedilen çocuğun gözlerinin dana gözleri kadar iri, suratının sivri ve ten renginin koyu oluşu çamur rengi ifadesiyle; bıyıklarının iki ayrı parçaya ayrılmış ince yapılarda oluşu ise tığ bıyık ifadesi ile vurgulanır. Aynı zamanda bıyıklarının inceliği kadar birbirinden ayrık yapısını da "biri maşırıktaki biri mağripteki" abartılı ifadesi tasvir eder. Cümlede, abartının yanı sıra birden çok benzetme yer alır.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

8. Örnek

“-Demek böyle dedi, alını karıştı: - Sana bir şey söyleyeyim mi, erkekçe iş görmüyorsun. -Evet, diye cevap verdim, hayvanca: Kurtlar gibi.” s.55.

Kavramlaştırılan: Hoşnutsuzluk içeren mimik

Yeniden Kavramlaştıran: Alını karışmak

Örnekte roman başkışısı Hasan ile roman kişilerinden Ahmet’in kaçak kürk konusunda anlaşmak adına yaptığı konuşmada yer alan “alını karışmak” birleşik eylemiyle Ahmet tarafından gerçekleştirilen bir mimik, Hasan’ın hoşuna gitmediği için bu hoşnutsuzluk “alını karışmak” ifadesiyle verilmiştir. Böylelikle söz konusu mimik, biraz daha belirgin bir biçimde benzetmeyle tasvir edilir.

●Zekilik anlatımı

9. Örnek

“Ben Kamarot Hasan, budala olmadığımı, aynalardan anlıyorum.” s.54.

Kavramlaştırılan: Zekilik

Yeniden Kavramlaştıran: Aynalardan yansıyan görüntü

Yukarıdaki örnekte bahsi geçen başkişi Hasan ve Ahmet’in görüşmesinde, mevcut ayna eşyasıyla “görüntü” mesajı verilmiş ve Hasan’ın kendi lehine anlaşılmak adına sahip olduğu kararlılık ve zeka, “kendi görüntünün aynalardaki yansıması” şeklinde görüntü imgesi aracılığıyla gerçekleştirmiştir.

●Memnuniyet anlatımı

10. Örnek

“Masanın üstünde bir sinek, ellerini ovuşturuyor.” s.54.

Kavramlaştırılan: Hasan’ın anlaşılmaktan duyduğu memnuniyet

Yeniden Kavramlaştıran: Sineğin ellerini ovuşturması

Cümlede, roman başkişisi Hasan ile Ahmet’in görüşmesi sonunda varılan anlaşma durumu, “sineğin ellerini ovuşturması” ifadesi ile somutlaştırılarak sinek hayvanı üzerinden vurgulanmış ve yeni bir görüntü ile imgeleştirilmiştir.

●Hareket anlatımı

11. Örnek

“Birkaç kişi, burunlarını çorba kâselerinden çıkarıp bakıyorlar.” s.55.

Kavramlaştırılan: Başlarını kaldırmak

Yeniden Kavramlaştıran: Burunlarını çıkarmak

Alıntılanan cümlede “başını kaldırmak” ifadesi yerine “burunlarını çıkarmak” ifadesiyle bir durum tasviri yapılmış ve aslında “başlarını kaldırmak” birleşik eylemiyle çorba içen birkaç kişinin ansızın dikkat kesilmesi durumu, “burunlarını kaldırmak” ad aktarmasıyla çok daha net bir hareket görüntüsü oluşturması dolayısıyla yeni bir görüntü oluşturması bakımından imgesel değer taşır.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

12. Örnek

“İçimde bir şeyler kıyılıyor. Hava karardıkça kararıyor. ” s. 56.

Kavramlaştırılan: Canı yanmak

Yeniden Kavramlaştıran: İçinde bir şeyler kıyılmak

Yukarıdaki cümlede “İçimde bir şeyler kıyılıyor” ifadesindeki “kıyılmak” eylemi “parçalanmak” anlamını içermektedir. “Parçalanmak” anlamı ise bu örnekte kavramlaştırılan unsurun “canı yanmak” birleşik eylemi olduğunu gözler önüne serer. Böylelikle yeniden kavramlaştırılmış olan “kıyılmak” eylemi üzerinden “can yanması” vurgulanır ve imgesel anlam oluşmuş olur.

●Sarhoşluk anlatımı

13. Örnek

“Bir tarihte, Tıbbiye talebesi bir dostum vardı. Ona ne zaman sarhoş rastlasam, "Sen ayık, ben sarhoş olmaz" derdi. "Şimdi ben maymunum sen insan. Halbuki sen de maymun olmalısın. "" s.57.

“Ve gider, ben de maymun olurum.” s. 57.

Kavramlaştırılan: Sarhoş olmak

Yeniden Kavramlaştıran: Maymun olmak

"Sokaktaki Adam" romanından alıntılanan pasajda “sarhoş olmak” durumu, maymun olmak şeklinde karşımıza çıkar. Burada “maymun” hayvan adı üzerinden “sarhoşluk durumu” tasvir edilmiş olur. Bu tasvir çerçevesinde sarhoş insanın bilincini geçici süreliğine yitirmiş olması durumu ile yaptığı hareketler ekseninde maymunların fevri hareketleri görüntü şeklinde zihinde canlanmakta ve bu bağlamda hem bilincini geçici olarak kaybeden sarhoş insanın içinde bulunduğu durum hem de maymunların fevri hareketleri çerçevesinde beklenmedik hareketler sergileme durumu üzerinden yeniden kavramlaştırma sağlanmaktadır.

●Ait hissetmeme anlatımı

14. Örnek

“Kendi kendimden bile kurtulmuşum ben. Bir mânâda kaybolmuşum.” s. 61.

Kavramlaştırılan: Yaşama amacını yitirmek

Yeniden Kavramlaştıran: Bir mânâda kaybolmak

Roman başkişisi Hasan'ın yaşama tutunamayışı ve bu dünyaya ait hissetmeyen yapısı gereği cümlede, "bir manada kaybolmak" birleşik yapısından anlaşılacak olan anlam, "yaşam amacını yitirmek" olmalıdır. Kavramlaştıran unsurun bu olduğunu düşünürsek "bir manada kaybolmak" söz öbeği ile yeniden kavramlaştırmanın söz konusu olduğu gözlenir. Bu bağlamda Hasan'ın bu dünyaya ait hissetmeyişi benzetme yoluyla bir kez daha kavramlaştırılmış olur.

●Görüntü anlatımı

15. Örnek

“Şehri sis bağladı.” s. 64.

Kavramlaştırılan:Sis bürümek

Yeniden Kavramlaştıran:Sis bağlamak

Cümlede yer alan "sis bağlamak" birleşik eyleminden anlaşılması gereken "bürümek" eylemi olmalıdır. Sisın şehrin tamamını bürümesi, "sis bağlamak" eylemi üzerinden vurgulanmıştır. "Bürümek" sözcüğü "sarmak, kaplamak, örtmek, basmak" şeklinde TDKGS'te açıklanmakta ve bu cümledeki "bağlamak" eylemi çerçevesinde aktarılmak istenen anlamın "bürümek" eylemi ile örtüştüğü görülmektedir. Bu nedenle örnekte farklı bir sözcük üzerinden yeniden kavramlaştırma gerçekleşmiş olur.

●Müşkül duruma düşme anlatımı

16. Örnek

“İşin daha dibini karıştırırsanız, eğer ben Meryem'i Ruhsâr'a götürmeseydim; o çoktan Abanoz sokağında, yangın söndürme makinası haline düşmüştü.” s. 72.

Kavramlaştırılan: Meryem

Yeniden Kavramlaştıran: Yangın söndürme makinesine dönmek

Roman kişilerinden Ahmet'in ağzından aktarılmış olan cümlede Meryem'in Ruhsar adında bir kadın tarafından korunduğu, Ruhsar'ın olmaması durumunda Meryem'in çoktan müşkül bir halde olacağının vurgulanması, "yangın söndürme makinesi haline düşmek" benzetmesiyle yeniden kavramlaştırılır. Bu kavramlaştırmada, yangın söndürme makinesinin gerekli durumlarda herkes tarafından başvuru bir araç oluşunun ön planda olduğu söylenebilir.

●Önemsizlik anlatımı

16. Örnek

“Apartmanlar, mezar taşlarına benziyorlardı.” s. 77.

Kavramlaştırılan:Apartmanlar

Yeniden Kavramlaştıran:Mezar taşları

Cümlede, apartmanları mezar taşlarına benzeten Hasan, dünya düzenine ayak uyduramadığı için o apartmanların içinde var olan belki binlerce yuvanın önemini düşünmeksizin bu benzetmeyi yapar. Romanda karşımıza çıkan örnekler arasında evlilik ve mutluluğu genel olarak bir yuva kurmayı rüya olarak tanımlayan roman başkışisi, bunu ihtiyaç olarak görmez.

"Uykuda gibi:- Bir ev, bir kadın, bir çocuk, diyor." s. 200.

Alıntılanan bu cümle ile onun yuva kurma bilincine uzaklığı, apartmanları taş yığını olarak görmesini beraberinde getirir. Bu bakımdan cümlede yer kurulan benzetmede yeniden kavramlaştırma gözlenir.

●İrilik anlatımı

17. Örnek

“Kadının ayaklarında, yüksek ökçeli, gayet büyük hindiba tohumları gibi, beyaz ponponlu terlikler.” s.79.

Kavramlaştırılan: Beyaz ponponlu terlikler

Yeniden Kavramlaştıran: Büyük hindiba tohumları gibi

"Büyük hindiba tohumları gibi beyaz ponponlu terlikler" vurgusu yapılmakta olan cümlede, terlikte bulunan beyaz ponponların şekil olarak iri oluşu, hindiba bitkisinin şekliyle benzerlik kurularak vurgulanmıştır. Dolayısıyla bu cümlede bir görüntü üzerinden başka bir görüntü yeniden kavramlaştırılarak imgeleştirilmiştir.

●Hatırlayış anlatımı

18. Örnek

“Deminki kesik saçlı kız görünüyor, o zaman, ansızın onun Rum olması gerektiğini bulup çıkarıyorum.” s. 81.

Kavramlaştırılan: Hatırlamak

Yeniden Kavramlaştıran: Bulup çıkarmak

Cümlede, "bulup çıkartmak" birleşik yapısı üzerinden "hatırlamak" eyleminin kavramlaştırılması söz konusudur. "Hatırlamak" eyleminin sanki "bir nesneyi bir yerden bulup çıkartmak" biçiminde benzetme aracılığıyla somutlaştırılması, yeniden anlam kazanması çerçevesinde değerlendirildiğinde imgesel bir iletiye dönüşür.

●Sıkıntı anlatımı

19. Örnek

“Bütün vücuduma, saçlarımın dibine, yüzüme, yapışkan bir sıvı sürülüyor gibi bir duygu içindeyim.” s. 81.

Kavramlaştırılan: Sıkıntı içinde olmak

Yeniden Kavramlaştıran: Tüm vücuduna yapışkan bir sıvı sürülmek

Roman başkışisi Hasan'ın vücudunun tamamına "sıvı sürülüyor gibi" bir duygu içinde olması, sıkıntı içinde olduğunu düşündürür. "Tüm vücuduna yapışkan bir sıvı sürülmek" birleşik yapısı üzerinden Hasan'ın ne derece yoğun bir sıkıntı içerisinde olduğu anlaşılmaktadır ve yapışkan bir sıvıya benzetilen sıkıntının imgeleştirilmesi söz konusudur.

●Rahatsızlık anlatımı

20. Örnek

“Kulaklarımda elektrikli bir bıçkının, kalın odunları doğrarken çıkardığı, yürek parçalayıcı sesler çınıyordu.” s. 83.

Kavramlaştırılan: Birtakım rahatsız edici ses

Yeniden Kavramlaştıran: Kulaklarında elektrikli bir bıçkının, kalın odunları doğrarken çıkardığı, yürek parçalayıcı seslerin çınlaması

Örnek'te Hasan'ın kulaklarında "elektrikli bir bıçkının kalın odunları doğrarken çıkardığı yürek parçalayıcı sesler"ın çınlaması ifadesinden roman başkışisi Hasan'ın birtakım rahatsız edici sese maruz kaldığı anlaşılır ve bu bir takım rahatsız edici sesin aslında elektrikli bir bıçkının yürek parçalayıcı seslerinin çınlaması yapısında

vurgulandığı çok açıktır. Burada, yürek parçalayıcı ifadesi ile aslında rahatsızlık veren bu sesin yeniden kavramlaştırılması gerçekleşmiştir.

●Hayata yabancı olma anlatımı

21. Örnek

“Ben, dedi, o düşen yıldızlardan biriyim.”s.101.

Kavramlaştırılan:Hayata tutunamamak

Yeniden kavramlaştıran:Yıldızların düşüşü/ kayışı

Romanın genelinde işlenen Hasan’ın hayata tutunamayışı, yıldız imgesiyle sağlanır. Adeta hayatın ellerinden kayan Hasan’ın kendi düşüşünü yıldız kayması ile ilişkilendirmesi, bu cümlede ve romanın muhtelif kısımlarında mevcut olan yıldız imgesi ile yansıtılır.

●Rahatsızlık anlatımı

24. Örnek

“Ben ise sık sık etrafımda hissettiğim, ahtapot kollarının bu defa beni adamakıllı sıkıldığını kuşattığını seziyor tedirgin oluyordum.” s.113.

Kavramlaştırılan: Rahatsızlık verecek biçimde sarıp sarmalamak

Yeniden Kavramlaştıran: Ahtapot kollarıyla sıkmak kuşatmak

Hasan'ın ağzından aktarılmış olan cümlede, "rahatsızlık verecek biçimde sarıp sarmalamak" birleşik yapısı, "ahtapot kollarıyla sıkmak, kuşatmak" şeklinde yeniden

kavramlaştırılmıştır. Burada, o rahatsızlık verici sarıp sarmalama vurgusunun ahtapot varlığı ile imgesel bir görüntü oluşturduğu gözlenir.

●Aşırı istek anlatımı

25. Örnek

“Beni, kirpiklerinin arasından süzüyor, iştahla süzüyor, iştahla burun deliklerini oynatıyor; çehresinde bir oburun, yemeğe başlamadan evvelki aydınlık sevincini keşfediyorum.” s.116.

Kavramlaştırılan: Aşırı derecede istek duymak

Yeniden Kavramlaştıran: Bir oburun yemeğe başlamadan evvelki aydınlık sevincini keşfetmek

"Sokaktaki Adam" romanından alıntılanan cümlede, "aşırı derecede istek duymak" kavramlaştırılan unsur, "bir oburun yemeğe başlamadan evvelki aydınlık sevincini keşfetmek" ifadesi ile yeniden kavramlaştırılmıştır. Yeniden kavramlaştıran unsur içerisinde "bir oburun aydınlık sevincini keşfetmek" ifadesi ile "aşırı derecede istek duyan bir insanın mutluluğu" vurgulanmakta ve bu yolla yeniden kavramlaştırma gerçekleşmektedir.

●Sıkıntı sürekliliği anlatımı

26. Örnek

“Ne kadar yırtınsam, hep aşağılık, bunaltıcı bir saniyenin sınırları arasındayım, başka saniyeler de pusuda hazır.” s.119.

Kavramlaştırılan:Saniye/Zaman

Yeniden Kavramlaştıran:Pusuda hazır -bekleyen varlık-

Roman başkışisi Hasan’ın dünyaya ait her şeyi yadırgayışı gibi zamanı da “aşağılık ve bunaltıcı” bulduğu bu cümlede, tüm saniyelerin dolayısıyla “zamanın tamamının onu bunaltmak için pusuda bekleyen canlı bir varlık gibi hazır oluşu” vurgusu dikkat çeker. Bu vurgu, somutlaştırma dahilinde gelişir. İnsanlaştırmadan ziyade “pusuda bekleyen yırtıcı bir hayvan benzetmesi” ile somutlaştırmadan faydalanılmıştır. Böylece Hasan’ın bir türlü kurtulamadığı iç sıkıntısının sürekliliği vurgulanmış olur.

●İmkansızlık anlatımı

27. Örnek

“Oysa ne bekliyordum? Adresi yanlış yazılmış bir mektubun, bir sabah uyku sersemi, gelip beni bulmasını mı?” s.119.

Kavramlaştırılan: İmkansızlık

Yeniden Kavramlaştıran: Adresi yanlış yazılmış mektup

Alıntılanan örnekte, "adresi yanlış yazılmış mektup" yeniden kavramlaştırması üzerinden imkansızlık durumu vurgulanmış ve bu imkansızlık durumunu aktarmak için imgesel bir anlatım sağlanmıştır.

●Yüz ifadesi anlatımı

28. Örnek

“O katır suratlı oradan yazdıkça, yerinde büsbütün duramayacak.” s.123.

Kavramlaştırılan: Kaba surat ifadesi

Yeniden Kavramlaştıran: Katır suratlı

Cümlede bir insan yüzü, katır yüzüne benzetilerek kabalık vurgusu yapılmaktadır.

●**Fazlasıyla heyecan anlatımı**

29. Örnek

“Leon sanki hemen, şu anda gidiyormuş gibi, heyecanlar geçiriyordu.” s.123.

Kavramlaştırılan: Fazlasıyla heyecanlanmak

Yeniden Kavramlaştıran: Heyecanlar geçirmek

Örnekte yer alan "heyecanlar geçirmek" birleşik eylemi, "fazlasıyla heyecanlanmak" anlamında kullanılmıştır. "Heyecanlar geçirmek" birleşik eyleminde "heyecan yaşama" durumunun sanki "bir atak hastalık geçiriyormuş gibi" aktarılması da dikkat çekmektedir. "Geçirmek" eylemi, içinde bulunulan heyecan durumunu bir atak benzetmesiyle imgeleştirir.

●**Kurnazlık anlatımı**

30. Örnek

“Kurttur be! Yaş işi bir bakışta anlar.” s.138.

Kavramlaştırılan: Kurnazlık

Yeniden Kavramlaştıran: Kurt

Örnekte, insanın kurnazlık özelliği kurt hayvanının kurnazlığı çerçevesinde kavramlaştırılır.

●Abartma anlatımı

31. Örnek

“Bütün çarşambalar ve özellikle bir 29 Şubat'a isabet eden imtiyazlı çarşamba, el ele tutuşuyor, hora tepiyor. Artık kaşığın içinden çıktım.” s.143.

Kavramlaştırılan: Çarşamba günü

Yeniden Kavramlaştıran: El ele tutuşmak/ Hora tepmek

Cümlede, "çarşamba günü el ele tutuşmak ve hora tepmek" birleşik eylemleri üzerinden kişileştirilerek bir insana benzetilmiştir. "Hora tepmek", "hora oynamak, ayaklarını vurarak gürültü etmek" (TDKGS) anlamına gelen bir birleşik yapıdır. Örnekte, el ele tutuşup oynayan insanlar biçiminde tasvir edilen çarşamba günü, bir görüntü üzerinden yeniden kavramlaştırılır.

●Alay anlatımı

32. Örnek

“Birinci halde, sizi kuluçka olmadığı halde, baş aşağı sallanarak, yumurtaların üstüne yatırılan bir hindinin, safça ve ahmakça mutluluğu kucaklar.” s.143.

Kavramlaştırılan: Yersiz, gereksiz ve zamansız mutluluk

Yeniden Kavramlaştıran:Kuluçka olmadığı halde, baş aşağı sallanarak, yumurtaların üstüne yatırılan bir hindinin, safça ve ahmakça mutluluğunun kucaklaması

"Yersiz, gereksiz ve zamansız mutluluk" ifadesi benzetme yoluyla "kuluçka olmadığı halde, baş aşağı sallanarak yumurtaların üstüne yatırılan bir hindinin safça ve ahmakça mutluluğunun kucaklaması" biçiminde yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Ilık hava anlatımı

33. Örnek

“Hava, bir kadın teni kadar yumuşak ve nemli.” s.145.

Kavramlaştırılan:Hava

Yeniden Kavramlaştıran:Kadın teni kadar yumuşak ve nemli

TDKGS'te “meteoroloji ile ilgili olayların bütünü” olarak tanımlanan "hava" sözcüğü, “insanı rahatsız edecek sertlikte olmayan, ılık bir hava” anlamını bildirmek için benzetme yolu ile “kadın teni gibi yumuşak ve nemli” biçiminde vurgulanmıştır.

●Biriciklik ve yalnızlık anlatımı

34. Örnek

“Benim be! Mohikanların sonuncusu.” s.146.

“Tekrar soruyorum ve bu sefer, Mohikanlardan bahsediyorum: Şanlı ve mahvolmuş, eski Kızılderili ırkından.” s.147.

Kavramlaştırılan: Bir Kızıldereli kabilesinin son bireyi

Yeniden Kavramlaştıran: Mohikanların sonuncusu

Bir Kızılderili ırkı olduğuna inanılan Mohikanlar üzerinden Hasan kendini bu dünya dışına ait bir varlık olarak hissettiğini, Mohikan benzetmesi ile aktarır.

Kızılderili kabilesinin son bireyi olduğu vurgusuyla Hasan, aslında bu dünyada anlam ve değeri taşıyan tek varlık olduğunu vurgulayarak "Mohikanların sonuncusu" yeniden kavramlaştırmasını gerçekleştirir.

“-Ben, dedi ve güldü, Mohikanların sonuncusuyum.” s.200.

“Tekrar güldü: Mohikanların, dedi, sırası. Eski ve soylu Mohikanlar.” s.200.

●Görüntü anlatımı

35. Örnek

“Derisi yaldızlanıyor, dişleri ağarıyor.” s.148.

Kavramlaştırılan: Aydınlanmak ve beyazlamak

Yeniden Kavramlaştıran: Yaldızlanmak ve ağarmak

Cümlede bulunan "yaldızlanmak" eylemi, "yaldızlama işi" anlamını içermektedir. "Yaldızlama" TDKGS'te "ciltlenmiş kitapların kapak veya kenarlarını altın suyu ile süsleme, tezhip" anlamlarını içeren bir sözcük olarak karşımıza çıkar. Bu sözcük anlamından yola çıkarak Meryem'in derisinin yaldızlanması durumu, "karanlıkta parlayan bir hale gelmek" şeklinde anlaşılmalıdır. Dişlerin ağrması durumu da zaten "ağarmak" sözcüğünün "beyazlamak" anlamından yola çıkılarak açıklanabilir. Dolayısıyla bu cümlede, Meryem'in derisinin karanlıkta parıl parıl parladığı ve dişlerinin bembeyaz bir hal aldığı görüntüsü oluşturulmak için yeniden kavramlaştırma sağlanmış olur.

●Sıkıntıdan kurtulamama anlatımı

36. Örnek

“Sanki tozlu, pis, örümcek bağlamış bir bodruma girmişim. Örümcek ağları, yüzüme yapışmış. Görünmez, bezdirici, çileden çıkarıcı, örümcek ağları. Onlardan bir kurtulabilsem!” s.149.

Kavramlaştırılan: Sıkıntıdan kurtulamama hali

Yeniden Kavramlaştıran: Yüze yapışan örümcek ağları

Örnekte, "sıkıntıdan kurtulamama hali", "yüze yapışan örümcek ağları" ifadesi ile somutlaştırılarak yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Unutma anlatımı

37. Örnek

“Bir şey hatırlamak istiyor gibiyim, bunu biliyor, fakat hatırlamak istediğimi bir türlü bulamıyorum. *Tekrar bir türkü kayboluyor.*” s.152.

Kavramlaştırılan: Unutmak

Yeniden Kavramlaştıran: Türkünün kaybolması

Cümlede, "Tekrar bir türkü kayboluyor." cümlesinden "türkünün kaybolması" durumu ile "unutmak" eyleminin kavramlaştırıldığı anlaşılır. Bu eylem, türkünün kaybolan bir eşya biçimde aktarılışı ile bir benzetme aracılığıyla kavramlaştırılır.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

38. Örnek

“Ve yüzümde, ensemdede, aynı demir pençe.” s.153.

Kavramlaştırılan:Sıkıntı

Yeniden Kavramlaştıran:Demir pençe

“Sıkıntı içinde olma” durumu, hayvanlara ait bir uzuv olan “pençe” sözcüğünün “demir” varlığı ile nitelenmesi sonucunda, benzetme yoluyla somutlaştırılarak imgesel bir görüntü oluşturulmuştur. Bu görüntü, içinde bulunulan durumdan duyulan hoşnutsuzluğu pekiştirmesi yönüyle önem arz eder.

●Türlü can sıkıntısı anlatımı

39. Örnek

“Hasan'ın dediği gibi: İrili ufaklı can sıkıntıları" s.155.

Kavramlaştırılan: Can sıkıntısının çeşitliliği

Yeniden Kavramlaştıran: İrili ufaklı can sıkıntısı

Cümleden anlaşılacağı üzere "can sıkıntısının çeşitliliği", "irili ufaklı can sıkıntısı" yeniden kavramlaştırması biçiminde vurgulanır. "İrili ufaklı" ifadesinde ise soyut bir kavram olan can sıkıntısı durumu somutlaştırılmıştır ve bu somutlaştırma imgesel bir değer kazanmıştır.

●Hareket anlatımı

40. Örnek

“Gemi canlanacak. Vinçler elini kolunu sallayacak.” s.155.

Kavramlaştırılan: Vinçlerin hareketi

Yeniden Kavramlaştıran: Elini kolunu sallamak

Örnekte, "vinçlerin hareket etmesi" durumu, "elini kolunu sallamak" birleşik yapısıyla kişileştirilir ve bu kişileştirme bir görüntüyü kavramlaştırılması bakımından dikkat çekmektedir.

●Beğeni anlatımı

41. Örnek

“Bacak değil bunlar, Yeni Cami'nin sütunları.” s.159

Kavramlaştırılan:Bacak

Yeniden Kavramlaştıran:Yeni Cami’nin Sütunları

Örnekte bacak uzvu, "Yeni Cami'nin sütunları"na benzetilerek görüntü imgesi oluşturulmuştur.

●Olay somutlaştırılması anlatımı

42. Örnek

“İstanbul da, eski İstanbul değil. Bir şey çıt dedi ve kırıldı.” s.166.

Kavramlaştırılan: Olayın nesneleştirilmesi

Yeniden Kavramlaştırılan: Bir şeyin çıt demesi ve kırılması

Cümlede, bir olayın nesneleştirilmesi ve bu nesneleştirmenin "bir şeyin çıt demesi ve kırılması" üzerinden yeniden kavramlaştırılması söz konusudur.

●Eksiklik anlatımı

43. Örnek

“Harbden beri, hepimiz İsa'yız. Avuçlarımız delik.” s.174.

Kavramlaştırılan: Tam olmama, eksiklik durumu

Yeniden Kavramlaştırılan: Avuçların delik olması

Hasan'ın aktardığı cümlede, İsa peygambere benzetme yoluyla tam olmama, eksiklik durumu özetlenir. Bu tam olmama, tam hissetmeme durumu, avuçların delik olması yeniden kavramlaştırma unsuru ile sağlanmıştır.

●Bulut hareketliliği anlatımı

44. Örnek

“Nemrud' un develeri, yoğun bir can sıkıntısı heybetiyle, batıya, hep batıya, daima batıya gidiyorlar.” s.181.

Kavramlaştırılan: Yağmur yüklü bulutların hızla batıya doğru ilerlemesi

Yeniden Kavramlaştırılan: Nemrud'un develerinin, yoğun bir can sıkıntısı heybetiyle, batıya, hep batıya, daima batıya gitmesi

Yağmur yüklü bulutların hızla batıya doğru ilerlemesi, "Nemrud'un develerinin yoğun bir can sıkıntısı heybeti ile batıya hep batıya daima batıya gitmesi" şeklinde bulutların hareketini anlatmak üzere yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Uygunsuzluk anlatımı

45. Örnek

“Her limanda bir kadın vardı; bütün limandakiler, birbirinden ekşi, çelimsiz ve eksiktiler.” s.183.

Kavramlaştırılan:Kadın

Yeniden Kavramlaştıran:Ekşi

TDKGS'te “uygunsuz, yakışksız” mecaz anlamının yer aldığı “ekşi” sözcüğü ile bu cümlede, mevcut mecaz anlamdan yola çıkarak söz konusu kadınların "uygunsuz davranış ve münasebetlerde bulunan yapılarına" atıf söz konusu olabilir.

●Görüntü anlatımı

46. Örnek

“Bizim geminin yanından iri, siyah bacaklı bir şilep, Karadeniz'e çıkıyor.” s.185.

Kavramlaştırılan:Şilep

Yeniden Kavramlaştıran:İri, siyah bacaklı

“Şilep” sözcüğü, TDKGS'te “yük gemisi” olarak açıklanır. Bir yük gemisinin "iri siyah bacaklı bir canlı"ya benzetildiği bu cümlede, yük gemisinin Karadeniz'e doğru yol alışı yeniden kavramlaştırılarak bir imgesel görüntü oluşturulmuştur.

●Hüznün yoğunluk anlatımı

47. Örnek

“"Neden?" Gözlerinin hüznü daha koyulaşıyor, daha donuklaşıyor "Neden?" diye sorup duruyordu. s.186.

Kavramlaştırılan: Gözlerin derin ve donuk bakışı

Yeniden Kavramlaştıran: Gözlerin hüznünün koyulaşıp donuklaşması

Alıntılanan cümlede "gözlerin derin ve donuk bakışı", "gözlerdeki hüznün koyulaşıp donuklaşması" şeklinde kavramlaştırılmıştır. Burada bir insanın derin ve donuk bir şekilde bakması, hüznün koyulaşması ve donuklaşması biçiminde aktarılır. Hüzün soyut kavramının koyulaşan bir somut varlıkmiş gibi aktarılması cümledeki yeniden kavramlaştırma unsurunu ortaya çıkarır.

●Soran gözlerle bakma anlatımı

48. Örnek

Ayhan'ın gözlerinde, yeniden, aynı soru kıvrılıyor. s.187.

Kavramlaştırılan: Soran gözlerle bakmak

Yeniden Kavramlaştıran: Gözlerinde soru kıvrılmak

Soru, gözde kıvrılan bir görüntüye benzetilerek cümlede imgesel bir görüntü vurgusu yapılır.

•Çehre anlatımı

49. Örnek

“Nedense, durmadan bıyıkların ısırın, koç suratlı bir adam gözlerimin önüne geliyor.” s.210.

Kavramlaştırılan: Uzun, ince surat

Yeniden Kavramlaştıran: Koç suratlı

Yukarıdaki cümlede "uzun ince suratlı bir adam", "koç suratlı" olarak tasvir edilir. Böylelikle surat şeklinin ince ve uzun olduğu anlaşılır. Yüz şekli tasviri içeren bu örnek, bir yeniden kavramlaştırma örneğidir.

•Tükenmişlik anlatımı

50. Örnek

“Artık kendimi, bir maçı bitirmek üzere hissediyorum. Taş gibi yorulmuşum. Felaket yorulmuşum.” s.210.

Kavramlaştırılan: Sona yaklaşmak

Yeniden Kavramlaştıran: Bir maçı bitirmek üzere hissetmek

Sokaktaki Adam romanından alıntılanan örnek cümlede, “sona yaklaşmak” durumu, “bir maçı bitirmek üzere hissetmek” benzetme yapısı ile imgeleştirilmiştir.

●Yağış anlatımı

51. Örnek

“Yağmur, bir çekirge bulutu halinde, camlara çarpıyor, parça parça parçalanıyor. Denizin öyle çırpıntılı, tatsız ve acıklı bir hâlini görüyorum ki, bana dokunuyor bu hâli denizin.” s.214-215.

Kavramlaştırılan: Yağmurun şiddeti

Yeniden Kavramlaştıran: Çekirge bulutu

“Çekirge bulutu” isim tamlaması ile gerçekleştirilen imgesel anlatımın, “yağmurun şiddeti”ni vurgulamak amacıyla “çarpmak” eylemi üzerinden tasarlandığı açıktır. “Çekirge sürüsü” çağrışımının yapıldığı “bulut” sözcüğünün yanı sıra bu çekirge sürüsünün camlara çarpıp parça parça parçalanışı, yağmurun şiddetle camlara çarpışını somutlaştıran ve yeniden kavramlaştıran bir imge dizisi şeklinde kendini gösterir.

●Kızgınlık anlatımı

52. Örnek

“Camların arkasına gece, bir boğa hışımıyla iniyor. Boğanın gözleri, tam da bizim geminin oralarda. İnsanca olmayan, yalan olmayan gözler: *Hışımlı öküz gözleri.*” s.217.

Kavramlaştırılan: Kızgın gözler

Yeniden Kavramlaştıran: Hışımlı öküz gözleri

TDKGS’de “öfkeli, kızgın, sinirli” anlamlarına gelen bu sıfat olarak açıklanan cümlede, “hışımlı öküz gözleri” ifadesi, “kızgın gözler” vurgusu için kullanılır.

Geceyi öküze benzeten Hasan, gecenin kızgın gözlerle ona baktığını vurgular. Bu cümlede görüntüye dayalı bir imge mevcuttur.

●Zamanın ilerleyişi anlatımı

53. Örnek

“Camların arkasındaki karanlık boğa, harman dövüyor.” s.218.

Kavramlaştırılan:Gece

Yeniden Kavramlaştıran:Karanlık boğa/Harman dövmek

Yukarıdaki örnekte gece, harman döven bir karanlık boğaya benzetilir. "Harman dövmek", “ekin tanelerini saptan ayırma işini yapmak”(TDKGS) anlamına gelir. Gecenin kişileştirilmesi, "harman dövmek" ifadesi ile sağlanırken aynı zamanda kızgın bir boğa olarak tasvir edilmesi cümlede, bir görüntü imgesinin varlığını açıklar.

●An anlatımı

54. Örnek

“Bir alev geçmiş oldu, bir kelebeğin kanatları yandı.” s.219.

Kavramlaştırılan: Acı verici bir anı yaşamak

Yeniden Kavramlaştıran: Alev geçmiş olması ve bir kelebeğin kanatlarının yanması

Örnek cümlede, “acı verici bir anı yaşamak”, alev geçmiş olması ve bir kelebeğin kanatlarının yanması gibi aktarılarak somutlaştırılmış ve o anın soğukluğu ile acı veren yönü bu şekilde imgeleştirilmiştir.

●Ait hissetmeme anlatımı

55. Örnek

“Yere ait olmaktan çok göğe ve sonsuzluğa ait bir hergeleyim.” s.218.

Kavramlaştırılan: Dünyaya ait olmama

Yeniden Kavramlaştıran: Göğe ve sonsuzluğa ait bir hergele

Roman başkişisi Hasan'ın kendini dünyaya ait hissetmeyişi, yine “kendini göğe sonsuzluğa ait bir hergele” olarak tanımlamasını beraberinde getirir ve dünya ile hiçbir irtibatı olmadığını bu örnekle tekrar vurgulanmış olur.

4.5.5.4. “Gibi”, “Benzer” ve “Üzere” Edatları ile Benzetme

●Aşağılama anlatımı

1. Örnek

"Budalalık! Bir adam çıkar,bir şey yapar, şöhret kazanır; diğer binlerce şu veya bu benzerliklerinden faydalanıp,onun şöhretini didikler durur." s.26.

Kavramlaştırılan:Şöhretinden pay almak

Yeniden Kavramlaştıran:Şöhretini didikleyip durmak /Tavuk veya kuş gibi didiklemek

Cümlede yer alan “şöhretini didikler durur” ifadesinde, “didiklemek” sözcüğü “çekiştirerek veya ısrarak parçalamak, gagalamak” anlamında kullanılır. Gerçek anlamından tamamen uzak bir yapıda kurulmuş olan birliktelik, bir tavuk veya kuşun herhangi bir şeyi gagalaması ya da parçalamasına benzeyen bir insanın şöhretinden pay çıkarmak isteyenlerin “ısrarla” yaptığı “pay çıkarma” işini vurgulamak adına yeniden kavramlaştırma ekseninde kullanılır.

●Temizlik anlatımı

2. Örnek

“Meyhane, gümüş takımları gibi, pırıl pırıl.” .32.

Kavramlaştırılan: Meyhanenin tertemiz oluşu

Yeniden Kavramlaştıran: Gümüş takımları gibi -olmak-

Cümlede meyhanenin “gümüş takımları gibi pırıl pırıl” benzetmesi ile tertemiz oluşu, "gümüşten bir takım" ifadesiyle eşya üzerinden yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Ses anlatımı

3. Örnek

“Cıgarasını, bir hamam böceği gibi cızırtıyla ezdi.” s.54

Kavramlaştırılan: Sigara söndürmek

Yeniden Kavramlaştıran: Hamam böceği gibi cızırtıyla ezmek

Örnekte “sigara söndürmek” eylemi neticesinde çıkan ses, bir benzetme ile “hamam böceği gibi cızırtıyla ezmek” eylemini oluşturmuştur. Hamam böceği

ezildiğinde çıkan ses ile sigaranın söndürülürken çıkarttığı ses benzerliği aracılığıyla kurulan imgesel anlatımda yeniden kavramlaştırma ses vurgusunu ortaya koymak adına gerçekleşir.

- **Çiçek şekli anlatımı**

4. Örnek

“Şimdi üç kişi, önde horoz gibi krizantem, saza gidiyoruz”. s. 60.

Kavramlaştırılan: Kabarık krizantem çiçeği

Yeniden Kavramlaştıran: Horoz gibi krizantem

Yukarıda bazı cümlelerde sözü geçen krizantemin bu örnekte yine kişileştirildiği görülür. Bu kişileştirme yukarıda vurguladığımız üzere Hasan’ın nesnelere yakınlığını ortaya koyan bir başka örnektir. “Horoz gibi krizantem” benzetmesinde ise krizantemin şekil itibarıyla büyük ve hacimli özelliği vurgulanır.

- **Rahatsızlık anlatımı**

5. Örnek

“Hava dehşetli ağır. Nefes almak, gülle kaldırmak gibi bir şey. O kadar zor.” s. 60.

Kavramlaştırılan: Nefes alma zorluğu

Yeniden Kavramlaştıran: Gülle kaldırmak gibi

Cümlede vurgulanan “nefes almak zorluğu gülle kaldırmak gibi” ifadesi ile “gülle kaldırmak” birleşik eylemine benzetilmiştir;bu benzetme bünyesinde yeniden kavramlaştırmaya gidilmiştir.

●Duman anlatımı

6. Örnek

"Havada ise benzer bir şeyler yüzüyordu." s. 62.

Kavramlaştırılan: İs gibi duman öbekleri

Yeniden Kavramlaştıran: İse benzer bir şeylerin havada yüzmesi

Cümlede "is gibi duman öbekleri", "ise benzer bir şeylerin havada yüzmesi" biçiminde verilmiştir. Dolayısıyla örnekte, benzetme aracılığıyla yeniden kavramlaştırma mevcuttur.

●Tavır anlatımı

7. Örnek

"Geldi ki, tahta gibi bir surat." s.74.

Kavramlaştırılan: Donuk, ifadesiz surat

Yeniden Kavramlaştıran: Tahta gibi

Romanda bulunan bazı cümlelerde, Kamarot Yakup Hasan'ın soğukkanlılığı vurgulamak adına onun suratını farklı şekillerde kavramlaştırır. Bu kavramlaştırma yukarıdaki örnek cümlede tahta gibi bir surat benzetmesi ile sağlanmıştır. Yeniden kavramlaştırmayı oluşturan bu benzetme kavramlaştırılan unsurun Hasan tarafından sergilenen donuk ve ifadesiz tavrı yani soğukkanlılığı görüntü olarak aktarması bakımından önemlidir. Bundan dolayı bu benzetme aracılığıyla Hasan'ın soğukkanlı yapısı ve sergilediği tavır yeniden kavramlaştırma yoluyla imgesel bir biçimde aktarılır.

●Sessizlik anlatımı

8. Örnek

“Zaten cadde ölü gibiydi.” s. 77.

Kavramlaştırılan:Cadde

Yeniden Kavramlaştıran:Ölü gibi olmak (varlık)

Roman başkışısı Hasan’ın herhangi bir mekanı benimseyemeyişi, bu cümlede de karşımıza çıkar. "Caddenin ölmüş bir varlığa" benzetildiği örnekte, caddenin sessizlik hali betimlenir.

●Renk anlatımı

9. Örnek

“Sıcak, kehribar gibi bir ıhlamur içmeyi düşünüyorum.” s.128.

Kavramlaştırılan: Ihlamurun rengi

Yeniden Kavramlaştıran: Kehribar gibi

"Süs eşyası yapımında kullanılan, açık sarıdan kıızıla kadar türlü renklerde, yarı saydam, kolay kırılan ve bir yere hızlıca sürtüldüğünde hafif cisimleri kendine çeken, fosilleşmiş reçine, samankapan, kılkapan" (TDKGS) anlamını içeren "kehribar" sözcüğü örnekte, ıhlamurun sarı kızıl renkleri arasında kalan tonunu vurgulamak adına kullanılmıştır. Böylece ıhlamurun rengine dikkat çekilerek okurun zihninde bu renge dayalı bir görüntü oluşturulur.

●Küçümseme anlatımı

10. Örnek

“Antonio varken, yüzünün yarısı dağılmış, bir günde cephe değiştirmiş bir Antonio; bana öyle gelir ki, bir fakültenin geveze halkı, adamı büsbütün bunaltır.” s.176.

Kavramlaştırılan: Fakültenin her konuda fikir sahibi olan öğrencileri

Yeniden Kavramlaştıran: Fakültenin geveze halkı

Roman başkışısı Hasan, “bir fakültenin her konuda fikir sahibi olan öğrencileri” için “fakültenin geveze halkı” ifadesini kullanır. Cümlede, fakülte öğrencilerinin geveze bir topluluğa benzetilmesi dolayısıyla yeniden kavramlaştırma gerçekleşir.

●Küçümseme anlatımı

11. Örnek

“Kızı ilk defa görüyorum. Bir lades kemiğine benziyor; uzun ve ince.” s. 185.

Kavramlaştırılan: Kızın boyunun uzunluğu

Yeniden Kavramlaştıran: Lades kemiğine benzemek

Ayhan'ın bir kız arkadaşının tasvir edildiği bu cümlede, söz konusu kızın boyunun uzunluğu, “lades kemiğine benzemek” yapısı ile yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Abartma anlatımı

12. Örnek

“Sisin içine uçuyor gibiydik.” s.199.

Kavramlaştırılan: Sis yoğunluğu

Yeniden Kavramlaştıran: Sisin içinde uçuyor gibi

Cümlede "sis yoğunluğu", "sisin içinde uçuyor gibi" benzetmesiyle bir görüntü oluşturacak şekilde vurgulanmıştır.

●İrilik anlatımı

13. Örnek

“Ahlâksız vitrinler. Vitrinlerde hükümet gibi avratlar.” s.235.

Kavramlaştırılan:Kadın

Yeniden Kavramlaştıran:Hükümet gibi avrat

Örnekte, mağaza vitrinlerindeki afişlerde bulunan kadınlar için “hükümet gibi avratlar” vurgusu yapılmaktadır. “İri cüsseli, yapılı mankenleri anlatmak” için kullanılan bu benzetmede görsel bir tasvir söz konusudur.

4.5.5.5. İstiare ile Benzetme

●Tedirginlik anlatımı

1. Örnek

“İstanbul’a sokuldukça sancısı tutan yalnız ben değilim yâni.” s.21.

Kavramlaştırılan:Korku

Yeniden Kavramlaştıran:Sancısı tutan -hasta-

Bu cümlede yazar, “sancısı tutan bir hasta”ya benzetilen tayfanın, “sancılanmak” eylemi ve “sokulmak” eylemi ile belirtilen “İstanbul’a yaklaşmak” nedeniyle olduğunu, imge dizisi ile ifade eder. Bu sancılanma yani korku nedeninin ise gemideki “kaçak mallar” olduğu imgesel çağrışım ile vurgulanır.

●Korku anlatımı

2. Örnek

“Gelgelelim, İstanbul’un kokusu yaklaştıkça, millette bet beniz kalmıyor.” s.21.

Kavramlaştırılan:Gümrük denetimine girme durumunun yaklaşması

Yeniden Kavramlaştıran:Koku

“İstanbul’un kokusu yaklaştıkça” ibaresinde “geminin İstanbul’a yaklaşması”, “İstanbul’un kokusu olan bir varlık gibi gemiye yaklaşması” ifadesiyle sağlanmıştır. Cümlede yer alan imge dizisinde,tayfanın kaçak mallar nedeniyle hissettiği yakalanma korkusunun İstanbul’un onlara doğru hareket ettiğine dair koku imgesi üzerinden vurgulandığı gözlenir. Aynı zamanda İstanbul’un yaklaşması demek,gümrük denetimine girmek demek olduğu için bu korkunun asıl sebebinin

denetim olduğu gerçeği, cümledeki imgesel anlatım eşliğinde uzak çağrışım ürünü olarak kendini hissettirir.

●Rahatsızlık anlatımı

3. Örnek

“Rüzgar kaba maba, hafiften ısırmaya başladı.” s.22

Kavramlaştırılan:Rüzgar

Yeniden Kavramlaştıran:Isırmak (köpek vb. hayvan)

“Kaba” sözcüğü, “özensiz, gelişigüzel yapılmış, zevksiz, sakil, ince karşıtı”(TDKGS) anlamına gelen bir sıfattır. Bu anlamlardan “sakil” sözcüğü, “ağır, sıkıntı veren, sıkıntılı.”(TDKGS) anlamıyla dikkat çeker.

Bu çerçevede değerlendirmek gerekirse cümlede,havanın kapalı olması nedeniyle “rüzgarın ağır ve sıkıntılı hali”nin yanı sıra “hafiften ısırmaya başlamak” birleşik eyleminde rüzgarın “şiddetini arttırdığı” hissettirilir.“Isırmak” eylemi, bu cümledeki imgesel anlamı ortaya koyması yönüyle önemlidir.

●Odaklanış anlatımı

4. Örnek

“O hep gözlerini kısıyor, şehri kıskaçlayıp duruyordu.” s.24.

Kavramlaştırılan:Hasan’ın şehre odaklanması/Bir noktaya dikkatle bakmak

Yeniden Kavramlaştıran:Şehri kıskaçlayıp durmak/Yengeç kıskacı

Örnekte “şehri kıskaçlayıp durmak” birleşindeki “kıskaçlamak” eylemi ile, “Hasan’ın bakışları” ve “yengeç kıskacı” arasında şekil ve eylem bakımından bir ilişki kurulmuş olması muhtemeldir. Aynı zamanda “mandal” nesnesine atıf da söz konusudur.“İpe serilen çamaşırı tutturmak için kullanılan yaylı kıskaç.” olarak bilinen “mandal” nesnesi ile “Hasan’ın şehre odaklanıp bakışı ve adeta şehri bir mandal gibi kısıpaca alışı kuvvetli bir biçimde vurgulanır. Şekil ve eylem bakımından kurulan imgesel ifade,Hasan’ın mütemadiyen yaşamakta olduğu iç sıkıntısı ile birlikte baktığı noktaya uzun süre,derin ve dikkatli bir biçimde odaklanışını yansıtır.

●Sıkıntı anlatımı

5. Örnek

"İstanbul'u dehşetli bir can sıkıntısı içinde buldum." s.26.

Kavramlaştırılan: Şehir (İstanbul)

Yeniden Kavramlaştıran: Can sıkıntısı çeken (insan)

Roman başkışisi Hasan’ın İstanbul’a vardığında kurduğu bu cümle, aslında onun içinde var olan ve bitmek bilmeyen sonsuz sıkıntının bir mekan üzerinden - özellikle İstanbul gibi büyük bir mekan üzerinden- somutlaştırılmasını örneklendirir. Kapalı istiare sanatıyla oluşturulan bu örnek, bir yeniden kavramlaştırma örneğidir.

●Sıkıntı yoğunluğu anlatımı

6. Örnek

“Rıhtıma biraz sonra çıkacağız. Şehir sıkıntıyla gerinecek.” s.28.

Kavramlaştırılan:İç Sıkıntısı

Yeniden Kavramlaştıran:Şehrin sıkıntı ile gerinmesi

Rıhtıma çıkar çıkmaz Hasan’ın iç sıkıntısının şehri de sıkıntılı bir insan gibi, o psikolojik durum içerisine hapsedeceğinin çağrıştırıldığı imge dizisinde bu sıkıntının yoğunluğunun şehri dahi gerebilecek güçte olduğu anlatımına gidilebilir.

●**Hızla ilerleyen zaman anlatımı**

7. Örnek

"Yelkovan yürüyor; olaylar bir an için,şöyle değil böyle geçiyor, hayatının rotası, bakıyorsun, tamamen değişmiş." s.29.

Kavramlaştırılan:Zamanın akışı

Yeniden Kavramlaştıran:Yelkovanın yürümesi

Cümlede zamanın akışı, yelkovanın mevcut hareketi üzerinden “yürümek” eylemi ile somutlaştırılarak yeniden kavramlaşan bir anlamı desteklemiştir.

●**Küçümseme anlatımı**

8. Örnek

“Şimdi İstanbul’da, Beyoğlu’nun süslü ve gösterişçi kalabalığı arasındayız.” s.31.

Kavramlaştırılan: Beyoğlu kalabalığı

Yeniden Kavramlaştıran: Süslü ve gösterişçi (bir insan)

Cümlede Beyoğlu kalabalığı, süslü ve gösterişçi bir insana benzetilir. İstiare ile oluşturulan benzetme, söz konusu kalabalığı oluşturan insanların özelliklerini kalabalık adı üzerinden verir ve “insan” sözcüğü yerine “kalabalık” sözcüğü kullanılarak ad aktarması yoluyla çağrıştıran eleştirel bakış açısı vurgulanır. Roman başkışisi Hasan, istiare ve ad aktarması söz sanatları ile insanların süs ve gösteriş merakı içinde olmalarını eleştirir. Bu eleştiri cümlede, küçümse şeklinde vücut bulur.

●Eskilik anlatımı

9. Örnek

“Nasıl eski püskü, hırıltılı bir armonik.” s.32.

Kavramlaştırılan: Armonik

Yeniden Kavramlaştıran: Hırıltılı armonik

Cümlede “Akordeon, akordiyon” (TDKGS) olarak da bilinen armonika müzik aletinin, fizikî durumu “eski püskü” sıfatıyla belirtilmiş ve bu aletin fizikî durumunun sesine yansıması tasvir edilmiştir. Söz konusu tasvirdeki önemli nokta, “hırıltılı” sıfatıdır. Armonika nesnesi, “hırlayan bir hayvana/insana” benzetilerek eski olma durumu “hırlamak” eylemiyle pekiştirilmiştir.

●Küçümseme anlatımı

10. Örnek

"Hayat, yâni günlük çekişmeler, budalaca gurur, sersemce gösteriş, ahmakça tevazu tamamen benim dışımda." s.31.

Kavramlaştırılan:Gurur/Gösteriş/Tevazu

Yeniden Kavramlaştıran:Budalaca/Sersemce/Ahmakça

Yukarıdaki cümlede “gurur, gösteriş ve tevazu” soyut kavramları, “budalaca, sersemce ve ahmakça” sıfatları ile somutlaştırılmıştır. Bu somutlaştırma, imgenin oluşumunda dikkat çeken soyut kavramlar yoluyla gerçekleşen imgesel anlatımın ürünüdür. Bu imgesel anlatım aracılığıyla insana özgü nitelikler olan gurur, gösteriş ve tevazu kavramları, roman başkışısı Hasan tarafından küçümsenir.

●Ritmik devingenlik anlatımı

11. Örnek

“Armonik heyecan içinde. Gürültü çoğalıyor.” s.33.

Kavramlaştırılan:Armonik

Yeniden Kavramlaştıran:Heyecan içinde -insan-

Bir çalgı aleti olan armonikanın “müzisyen tarafından çalınış biçimi ve müziğin devingenliği”nin ifade edildiği bu cümlede, çalgı aleti “heyecan içinde olan bir insana” benzetilmiştir.

●Memnuniyet anlatımı

12. Örnek

“Fakat yağmur: Merhametli ve güzel.” s.34.

Kavramlaştırılan:Yağmur

Yeniden Kavramlaştıran:Merhametli ve güzel -insan-.

Örnekte yağmur doğa unsuru, “merhametli ve güzel bir insan”a benzetilmiştir. Yağmurun “merhamet” ve “güzel” sıfatları ile nitelenmesi, yağmura maruz kalınan andan duyulan memnuniyeti belirgin kılar.

●Ses anlatımı

13. Örnek

“Uzaktan bir geminin bağırdığını duyuyor; şu anda mutlaka, yolda olmak istiyorum.” s.36.

Kavramlaştırılan: Siren sesi

Yeniden Kavramlaştıran: Geminin bağırması

Cümlede “geminin bağırması” eylemiyle “siren sesi” istiare sanatı bağlamında “insan”a benzetilerek imgesel bir değer kazanır.

●Hüzün anlatımı

14. Örnek

“Camlar dehşetli bir melânkoliye bakıyordu.” s.37

Kavramlaştırılan:Gece

Yeniden Kavramlaştıran:Melânkoli

“Melânkoli” sözcüğü ile “Hüzün”(TDKGS) anlamı çağrıştırılır. Hasan’ın bulunduğu odadan yapmış olduğu bu “gece” tasviri, karanlıkla birlikte gelen dehşetli bir hüznü canlandırır. Onun içinde duyduğu kuvvetli hüzün, “dehşet” sözü ile pekiştirilerek “camlar” ve “bakmak” ögeleri arasında istiare sanatı ile oluşturulan

görüntü şeklinde imgeleşir. Bunun yanı sıra “kara sevda”(TDKGS) anlamı da taşıyan “melânkoli” sözcüğü, romanın son sayfalarında, Hasan’ın Ayhan’dan ayrılırken yaptığı tasvir bağlamı gereği, sözcüğün bu anlamına atıf olarak algılanabilir.

“Asfalt, تنها ve melânkolik.”s.219

Dolayısıyla her iki cümlede “kara sevda” iletisinin barınması da mümkün olabilir.

●Rahatsızlık anlatımı

15. Örnek

Rüzgar, daha hırçınlaşmıştı.” s. 56.

Kavramlaştırılan:Rüzgar

Yeniden Kavramlaştıran:Hırçın (insan)

Romanda yer alan yukarıdaki cümlede doğa unsuru rüzgar, “hırçın bir insan”a benzetilmiştir. Rüzgarın sert ve üşütücü yanı vurgulanmış ve bundan duyulan rahatsızlık ifade edilmiştir.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

16. Örnek

“Kararmış, is bağlamış binaların üzerinde, çirkef bir gökyüzü, oraya buraya bulaşıyordu.” s. 56.

Kavramlaştırılan:Bulutlar

Yeniden Kavramlaştıran:Çirkef bir gökyüzü

“Çirkef bir gökyüzü” sıfat tamlamasında kullanılan “çirkef” sözcüğünün, “pis ve bulanık su ve iğrenç ve bulaşkan (kimse veya şey)” (TDKGS) anlamları ile oluşturulmuş imge dizisinde, “bulutların rüzgarın yönüne göre hareket edişi”ni tasvir etmek amacıyla kullanıldığı gözlenir. İlk anlamın değil de ikinci anlamın çağrıştırıldığına yönelik tutum, “bulaşmak” eylemi dolayısıyladır. Çirkef insanların sağa sola bulaşıp huzursuzluk vermesi ile bulutların rüzgar kaynaklı seri hareketi arasında bir ilişki kurulur. “Çirkef ” sözcüğünün seçilme sebebi, bu hareketin tasviri ile birlikte sözün anlamı gereği, bulutların yağmur yüklü oluşunu; havanın kapalılığını işaret etmek için de kullanılmış olabilir. Bu bulut hareketinin, göğün tamamında olduğu aşıkardır. Bu anlam, “gökyüzü” ifadesinden anlaşılır. Cümlede mecaz sanatı aracılığıyla oluşturulan bir imgesel anlatım söz konusudur ve mevcut durumdan duyulan memnuniyetsizlik dikkat çeker.

●Saç şekli anlatımı

17. Örnek

"Yakub, taş gibi sarhoş geldi. Kara saçlarını rüzgar, evirmiş çevirmiş." s. 56.

Kavramlaştırılan: Rüzgar şiddeti

Yeniden Kavramlaştıran: Evirip çevirmek

Romandan alıntılanan cümlede “evirip çevirmek” birleşik eyleminin anlamı TDKGS’de “iyice, istediği gibi, adamakıllı gözden geçirmek” anlamlarıyla karşımıza çıkar. Burada “rüzgar” sözcüğü insana benzetilerek kişileştirmeye uğrar ve bu kişileştirme çerçevesinde “evirip çevirmek” birleşik eyleminin sanki bir insan tarafından yapılmış gibi rüzgar nesnesi tarafından yapılmış resmedilerek imgesel anlam oluşturmuştur.

●Nesnelere duyulan yakınlık anlatımı

18. Örnek

“Muhlis ve krizantem, gevezelik ediyorlar.” s. 58.

Kavramlaştırılan:Krizantem

Yeniden Kavramlaştırma:Gevezelik etmek

"Sokaktaki Adam" romanında yer alan cümlede, kasımpatı çiçeği “gevezelik etmek” eylemi üzerinden insana benzetilmiştir.Hasan’ın dilinden kurulmuş olan bu cümlede onun dünyaya ait hissetmeyişi, insanların önemsemediği dünya unsurlarından belki yalnızca biri olan krizantem (kasımpatı) ile ön plana çıkarılarak vurgulanmıştır. Dünyayı, yaşamı sevmeyen; diğer insanlarla aynı hissetmeyen Hasan’ın,nesne benzetmeleri ve konuşturmaları üzerinden yaşamdan ziyade nesnelere yakınlık duyması hususu dikkat çekmektedir.

●Nesnelere duyulan yakınlık anlatımı

19. Örnek

“İnsanlar, kesilmiş temizlenmiş hindiler, limonlar ve hıyarlar, eşekçesine mutluydu.” s.59.

Kavramlaştırılan:Hayvan ve Sebze

Yeniden Kavramlaştırma:Eşekçesine mutlu -olmak-

Örnek cümlede, kesilmiş hindiler ile limon ve hıyarların insanlarla birlikte mutlu olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu vurgu üzerinden artık yaşamayan hayvanlar ile sözü geçen sebzelerin insanlaştırıldığı gözlenir. Bu “insanlaştırma”, gözlem yoluyla aktarılan balık pazarından bir kesitin ürünüdür. Cümlede yine yukarıdaki örnekte olduğu gibi nesnelere yakınlık ön plandadır. “Eşekçesine mutlu olmak”

vurgusu, “sıradan insanların yaşadığı mutluluk dışındaki nesnelerin mutluluğu” şeklinde cümlede vücut bulmuştur. Roman başkışisi Hasan’ın yalnızca nesnelerin mutluluğuna ortak oluşu gözden kaçmaz. Bu çerçevede örnekte yapılan “insanlaştırma” ve “nesnelerin mutluluğu” vurgusu ile “Hasan’ın nesnelerle kurduğu yakınlık” bir kez daha ortaya konmuş olur.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

20. Örnek

“Ondan ayrıldıktan sonra, gece büsbütün çığırından çıktı.” s. 60.

Kavramlaştırılan:Gece

Yeniden Kavramlaştıran:Çığırından çıkmak

Gece, bir iş ya da bir olaya benzetilmiştir. Karanlığı oluşturan zaman dilimini karşılayan gece kavramı, roman başkışisi Hasan’ın Ayhan’dan ayrılışı sonrası zaman olmaktan çıkıp olaylaşmıştır. Bu cümlede gece,varlığına katlanılmaz bir olaya benzetilmiş ve bu durumdan duyulan hoşnutsuzluk vurgulanmıştır.

●Tenhalık anlatımı

21. Örnek

“Taksim Meydanı cırılçıplaktı.” s. 62.

Kavramlaştırılan:Taksim (mekan)

Yeniden Kavramlaştıran:Çırılçıplak -olmak-

Romandan alıntılanan cümlede Taksim meydanı, kişileştirilmiştir. Mekanın insana benzetilmesi üzerinden “meydanda kimsenin bulunmayışı”na atıf yapılmıştır.

●Sessizlik anlatımı

22. Örnek

“Meydan saati kekeleyip duruyordu.” s. 62.

Kavramlaştırılan:Meydan Saati

Yeniden Kavramlaştıran:Kekeleyip durmak

“Damak sesleriyle başlayan kelimeleri ve heceleri tekrarlayarak ve keserek konuşmak.”(TDKGS) anlamı taşıyan “kekelemek” eylemi üzerinden, yelkovanın sürekli bir şekilde aynı sesi çıkarışı ile bir insanın -sözcük anlamından da anlaşılacağı gibi- hep aynı ses ve heceleri çıkarmakta zorlanması arasında ilişki kurulan cümlede, yeniden kavramlaştırmaya gidilmiştir. Örnekte meydan saati olarak belirtilen nesne insanlaştırılır. “Kekelemek” eylemi ile aktarılmak istenen, yelkovanın sürekli şekilde aynı sesi çıkarması olabileceği gibi saatin saniye ibresinden çıkan ses olarak da kabul edilebilir. Meydan saatinden çıkan bu sesin belirginliği aynı oranda mekanın sessizliğini anlatmak için vurgulanır.

●Sessizlik anlatımı

23. Örnek

“Kaldırımlar, mevtâlar gibi upuzun ve sessizdiler.” s. 62.

Kavramlaştırılan:Kaldırımlar

Yeniden Kavramlaştıran:Mevtalar

Örnekte kaldırımlar, mevtaya benzetilmiştir. Bu benzetme, “sokağın sessizliği”ni vurgulamaktadır.

●Yoğunluk anlatımı

24. Örnek

“Ağaçlar, caddeler, meydanlar, parklar, sisin örtüsüne sarınıp kayboluyorlar.” s. 65.

Kavramlaştırılan:Caddeler/Meydanlar/Parklar

Yeniden Kavramlaştıran:Sisin örtüsüne sarınıp kaybolmak

TDKGS'te “sarınmak” eylemi, “kendi üstüne sarmak.” anlamı ile açıklanmıştır. Bu anlamdan yola çıkarak bahsi geçen ağaç, cadde, meydan ve parkların sisin örtüsüne sarınması ifadesi ile bu doğa ve çevre unsurlarının kısaca nesnelerin insanlaştırıldığı söylenebilir.Bir insanın örtüye sarındığı gibi sözü geçen nesneler de “sis örtüsü” vurgusuyla belirtilen “sis bulutuna” sarınmakta ve bunun yapılan insanlaştırmadan hareketle “bilinçli bir şekilde” yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hem bazı nesnelerin insanlaştırılması hem de bu yeniden kavramlaştırmanın insanlaştırmayla sınırlı kalmayıp insana özgü bir unsur olan “bilinç” unsuruna büründürülmesi söz konusudur. Cümlede var olan yeniden kavramlaştırma ile mekanda bulunan sisin yoğunluğu vurgulanır.

●Uzaklık/Cansızlık anlatımı

25. Örnek

“Uzaktan bir çırpıda, Dolmabahçe'deki Gazhane'nin; Beykoz'daki ve Paşabahçe'deki fabrikaların; sonra bütün hastahanelerin, yâni Cerrahpaşa'nın, Haseki'nin, Gureba'nın ve öbürlerinin; sonra bütün yatılı okulların,Kışlaların ve tramvay depolarının; sonra

bütün iskelelerin; yâni, Bostancı, Büyükada, Vanıköy, Emirgân, Küçüksu, Yeniköy iskelelerinin ve ötekilerinin ışıklarını; yorgun ve kendi halindeki ışıklarını seçiyorum.” s. 65.

Kavramlaştırılan: Işık

Yeniden Kavramlaştıran: Yorgun ve kendi halindeki (insan)

Örnekte “Yeniköy iskelesi ve diğer iskelelerin ışıkları”, yorgun ve kendi halinde bir insana benzetilmiştir. Bu benzetme aracılığıyla “ışıkların uzakta yer alışı ve parlaklığını yitirışı” vurgulanır.

● Sıcaklık/Canlılık anlatımı

26. Örnek

“Konyak bütün vücuduma ışık tutuyor. Damarlarım kımıldanıyor.” s. 81.

Kavramlaştırılan: Konyak/Gevşeme hali

Yeniden Kavramlaştıran: Işık tutmak

Verilen örnekte konyak içeceğinin kana karışması ile ortaya çıkan gevşeme hali, “ışık tutmak” ifadesi ile vurgulanmıştır. Roman başkişisi Hasan’ın bu durum karşısında memnuniyet duyduğunu “gevşemek” sözcüğü yerine “ışık tutmak” birleşik eylemini tercih etmesi ortaya koyar. Yapılan yeniden kavramlaştırma soyut bir eylem olan “gevşemek” eyleminin “ışık tutmak” somut birleşik eylemi şeklinde aktarılması üzerinden sağlanır. Bu bağlamda vücut ısısının artışı, canlılık vurgusu yapılır.

●Dayanılmazlık anlatımı

27. Örnek

“Ben insan haline gelmiş sıkıntıyım. Dünya da vız gelir bana, kendim de vız gelirim.” s. 82.

Kavramlaştırılan:Sıkıntı

Yeniden Kavramlaştıran:İnsan haline gelmek

“Sıkıntı” soyut kavramı, “insan” varlığı üzerinden somutlaştırılmıştır. Başkişi Hasan’ın yaşadığı derin sıkıntı vurgusu, onun tüm benliğini sarmış olması yönüyle aktarılır. Hasan’ın kendi ağzından kurulan bu cümlede yaşanan sıkıntının dayanılmazlığını derecelendirmek amacıyla yapılan insanlaştırma,yeniden kavramlaştırma sonucunda oluşur.

●Ses anlatımı

28. Örnek

“Rüzgâr camlarda, çığlık çığlığa.” s. 82.

Kavramlaştırılan:Rüzgar sesi

Yeniden Kavramlaştıran:Çığlık çığlığa -olmak-

Yukarıdaki cümlede rüzgarın şiddetli esmesi sonucunda duyulan ısıklar, “çığlık çığlığa bir insan” olarak sunulmuştur. Örnek, rüzgarın çıkardığı sesin yoğunluğunu ve bu yoğunluğun somutlaştırılmasını vurgular.

●Cıvıldaama/Hareketlilik anlatımı

29. Örnek

“Bütün telgraf tellerinde bütün kuşlar coşuyorlardı.” s. 83.

Kavramlaştırılan:Kuşlar

Yeniden Kavramlaştıran:Coşmak

Örnekte kuşlar, insanlaştırılmıştır. İnsanlaştırma üzerinden “coşmak” eyleminin insandan çok “kuşlar”a ait bir eylem olduğu anlamını çağrıştıran vurgu dikkat çeker.

●Rahatsızlık anlatımı

30. Örnek

“Rüzgâr, beni iyice şamarladı.” s. 84.

Kavramlaştırılan:Rüzgar

Yeniden Kavramlaştıran:Şamarlamak

Alıntılanan cümlede rüzgar doğa unsuru, insanlaştırılmıştır. Somutlaştırma aracılığıyla “rüzgarın şiddeti” vurgulanır.

●Hayata tutunamama anlatımı

31. Örnek

“Zaman zaman, bir tanesi düşüyor. Akıp gidiyor. Ötekilerin kılı bile kıpırdamıyordu.” s. 101.

Kavramlaştırılan: Hareketsiz yıldızlar

Yeniden Kavramlaştıran: Kılı kıpırdamamak

Alıntılanan örnekte, yıldızların hareketsizlik durumu söz konusudur. Cümlede, gökyüzünde mevcut yıldızların arasından bazılarının kaymakta olduğu ve diğerlerinin sabit bir şekilde yerlerini koruduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kavramlaştırılan unsur, "hareketsiz yıldızlar", kavramlaştıran unsur ise "kılı kıpırdamamak" birleşik eylemidir. Romanın genelinde Hasan'ın hayata tutunamayışı ve dünyaya ait hissetmeyişi yıldız imgesi ile verilmektedir ve bu cümlede de Hasan akıp giden o birkaç yıldızdan biri olduğunu çağrışım yoluyla aktarır. Bu çağrışım, canlı bir varlığa benzetilen yıldızların istiare sanatı çerçevesinde yeniden kavramlaştırmasını beraberinde getirir.

●Önemsizlik anlatımı

32. Örnek

“Oysa bu da ötekiler kadar salak, ötekiler kadar anlamsız, bir sonbahar yağmuru.”
s.112.

Kavramlaştırılan:Sonbahar Yağmuru

Yeniden Kavramlaştıran:Ötekiler kadar salak

Sonbahar yağmuru, insanlaştırılmıştır. Bu insanlaştırma, “salak” sıfatıyla sağlanmıştır.

●Ana hapsolma anlatımı

33. Örnek

“Şimdi sadece, bir mandanın geviş getirmesi kadar iğrenç ve tekdüze bir yağmurun içindeyim.” s.113.

Kavramlaştırılan: Pis, sıradan ve tekdüze bir an

Yeniden Kavramlaştıran: Mandanın geviş getirmesi

Hasan'ın aktardığı cümle, onun "pis sıradan ve diğerleriyle aynı bir anı yaşadığını" vurgulamak adına "mandanın geviş getirmesi" ifadesi ile bu aynılığı, pisliği ve sıradanlığı ifade etmek üzere yeniden kavramlaştırılmıştır ve bu andan kurtulamama hali, "yağmura tutulmak" anlamını ifade etmek için "yağmur" sözcüğü ile aktarılarak vurgulanır. Cümlede, istiare sanatıyla oluşturulmuş bir imgenin varlığı göze çarpar.

●Nesnelere duyulan yakınlık anlatımı

34. Örnek

“Camlar beneklenebilir, camlar hırçın bir dolu altında şikâyet edebilir, hâtta kırılabilir camlar, kırılır ve ellerimizi keser, başımızı yarar; kan, tuzlu ve çiğ, gözlerimize dirseklerimize akar; Meryem beyaz dişleriyle, Hrisulâ'nın boynunu ısırır; Hrisulâ, bir dikiş makinası gibi sesler çıkarır; bense, bilinmez neden, öğürmek ihtiyacı içinde kıvranırm.” s.117.

Kavramlaştırılan:Camlar

Yeniden Kavramlaştıran:Şikayet etmek

Alıntılanan pasajda “cam” nesnesi, “şikâyet etmek” eylemi ile insanlaştırılmıştır. “Şikâyet etmek ve kırılmak” gibi insanî özellikler üzerinden

başkişi Hasan'ın tüm nesnelere olduğu gibi cam nesnesine duyduğu yakınlık vurgulanır.

●Uzaklık anlatımı

35. Örnek

“Acelesiz konuşuyor, gülümsüyor. *Kelimeleri, uzak ve yalnız.* Anlayamıyorum. ” s.125.

Kavramlaştırılan:Kelimeler

Yeniden Kavramlaştıran:Yalnız -olmak-

Örnekte “kelimeler”, “yalnızlık” üzerinden insanlaştırılmıştır. Başkişi Hasan, “kelimeler” yoluyla Ayhan'ın kendisinden çok uzak oluşunu vurgular. İçten içe Ayhan'ı dinleyen ve bir o kadar da ondan uzak kalmayı tercih eden başkişi, iç konuşmasında “yalnız bulduğu kelimeler” ile kendi yalnızlığına dikkat çeker.

●Hastalık anlatımı

36. Örnek

“Siz, geceyi, gecenin rutubetli parmaklarını, Tophane'de taşların üstünde uyuklayan insanların,sonra mürettepler ve matbaa işçileri için Sirkeci'den sabaha karşı kaldırılan tramvayları yadırgıyorsunuz,ben yadırgamam, çünkü biliyorsunuz,ben Sokaktaki Adam'ım.” s.128.

Kavramlaştırılan:Gece

Yeniden Kavramlaştıran:Rutubetli parmaklar

Pasajda yer alan “gecenin rutubetli parmakları” ifadesi,gecenin insanlaştırılarak parmakları olan bir varlığa benzetildiğini çağrıştırmaktadır. Bu bakımdan gece,“parmakları olan aynı zamanda rutubet gibi insanı zamanla tüketecek bir özelliği bulunan varlığa” benzetilerek nesneleştirilir. Gece, insanı hasta eden bir varlık gibi vurgulanmıştır.

●Dinçlik anlatımı

37. Örnek

Sabah buruk, insanlar taze, ışıklar eskimişken; karşılıklı düdük sesleri, motor çat-çatları arasında, bu işi zevk duymadan yapıyorum.” s.129.

Kavramlaştırılan:Sabah

Yeniden Kavramlaştıran:Buruk

TDKGS'te “alınarak küskünlük gösteren, gücenmiş kimse” anlamı ile karşımıza çıkan “buruk” sözcüğü, bir zaman dilimi olan “sabah” kavramını nitelemiş; bu yolla “sabah” zaman dilimi insanlaştırılarak somutlaştırılmıştır.

Aynı cümlede yer alan “taze” sözcüğü ise “insanlar”ı niteler:

Kavramlaştırılan:İnsanlar

Yeniden Kavramlaştıran:Taze

TDKGS'te “Dinç, yorulmamış, yıpranmamış.” anlamı içeren bir sıfat olarak yer almış “taze” sözcüğü cümlede, “güne yeni başlayan, dinç, yorulmamış” insanları kastetmek üzere kullanılmıştır. İncelediğimiz örneklerde olduğu kadar "Sokaktaki Adam" romanına dair incelenecek tüm örneklerde göreceğimiz üzere İlhan, imge oluşturma gayesi ile sözcüklerin doğrudan anlamlarını kullandığı zamanlarda dahi

akla ilk gelenden çok az kullanılan biçimlerini tercih etmiştir. Bu nedenle onun romanında ve şiirinde kelimeler gerçek anlamları ile kullanılsa da cümleler özgün biçimde vücut bulur. Bu cümlede, İlhan'ın “dinç ya da yorulmamış” demek yerine “taze” sözcüğünü kullanarak dil kullanım kabiliyeti hususunda ne denli titiz olduğu dikkat çeker.

●Sürekli kullanılmışlık ve eskilik anlatımı

38. Örnek

“Kahverengiler için, siyahlar için, fırçalar ayrıdır. Her ikisi de mağrur ve edepsizdir.” s.129.

Kavramlaştırılan:Fırça

Yeniden Kavramlaştıran:Mağrur ve edepsiz

"Sokaktaki Adam"ın ağzından aktarılan bölümlerden birinden alıntılanan cümlede ayakkabı fırçaları, “mağrur ve edepsiz birer insan”a benzetilerek imgeleştirilir. Bu imgesellik, binlerce ayakkabı gören fırçaların hiç kullanılmamış gibi olmaları, bununla birlikte aynı iş için kullanılmaktan, binlerce ayakkabıyı boyama işini kanıksayan özellikler içerdiğini vurgular. “Mağrur” sözcüğü fırçaların hiç kullanılmamış olmalarını “insanın kibirli ve kendini beğenmişlik”(TDKGS) özellikleri üzerinden; “edepsiz” sözcüğü ise “sıkılmadan”(TDKGS) anlamıyla binlerce ayakkabıyı boyamak için kullanılan fırçaların bu durumdan sıkılmaz, utanmaz bir insan özelliği barındırması üzerinden söz konusu nesneleri somutlaştırır. Cümlede fırçaların sürekli bir biçimde kullanılmalarına ve eskiliklerine rağmen iş görmeleri vurgulanır.

●Sıradanlık anlatımı

39. Örnek

“Hepsi mavimsi, çapaklı, hırpani olduğuna göre, siz ne dersiniz deyiniz, dün sabahla bu sabah arasında, hiçbir fark yoktur; üstelik yarın sabah ve ondan sonrakilerle de, aralarında hiçbir fark olmayacaktır.” s.130.

Kavramlaştırılan:Sabah

Yeniden Kavramlaştıran:Çapaklı ve hırpani (insan)

Belirli bir zaman dilimini karşılayan “sabah” sözcüğü, “çapaklı ve hırpani kimse”ye benzetilerek insanlaştırılmıştır. Yeni uyanmış bir insan imgesi kazandırılan sabah kavramının bu imgeyi “çapaklı” ifadesi ile karşıladığı; hırpani sözcüğü ile ise “perişan, derbeder”(TDKGS) bir insana benzetildiği gözlenir. Dolayısıyla geçmiş, şu an ve gelecek, kısaca geniş bir zamanda değerlendirilen “sabah” kavramının her daim “yeni uyanmış ve perişan bir insan” gibi “sıradan bir hal” aldığı ve “hep sıradan bir özellik taşıyacağı” vurgulanmıştır.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

40. Örnek

“Radyo mızızlanıyor.” s.147.

Kavramlaştırılan: Bir frekans yakalayamamak

Yeniden Kavramlaştıran: Mızızlanmak

Sokaktaki Adam romanının başkişisi Hasan radyoda frekans yakalayamama durumunu "mızızlanmak" eylemi ile aktarır mızızlanan radyo kişileştirme çerçevesinde bir insana benzetilmiş ve bu benzetme ile imgesel bir anlam oluşturulmuştur

•Tek başınalık anlatımı

41. Örnek

“İçinde, bir tek, yalnız ve gururlu bir tek lâle olan, ince uzun boyunlu bir vazo hatırlıyorum.” s.153.

Kavramlaştırılan:Lale

Yeniden Kavramlaştırılan:Yalnız ve gururlu (insan)

Örnek cümlede ilk olarak lale bitkisi üzerinden insanlaştırma yapılmıştır. “Gururlu ve yalnız kimse” şeklinde vurgulanan bu çiçeğin şekil ve anlam itibariyle bu özelliklere sahip bir insana benzetilişi ön plandadır.

Kavramlaştırılan:Vazo

Yeniden Kavramlaştırılan:İnce,uzun boylu

“İnce,uzun boylu” ifadesi ile de vazonun şekli insanlaştırılarak aktarılır.

Cümlede bazı özellikler yönüyle nitelenen vazo aracılığıyla tek başınalık vurgusu yapılmıştır.

•Güzellik anlatımı

42. Örnek

“Kızın hayâsız bir fahişe ağzı, halbuki öte yandan, şaşılacak derecede mâsum ve iffetli bâkire gözleri var.” s.174.

Kavramlaştırılan:Gözler

Yeniden Kavramlaştıran:Masum, iffetli ve bakire (insan)

Cümlede “gözler”, masum ve iffetli bir insana benzetilmiştir. Dolayısıyla söz konusu kızın söyledikleri ile duruşu arasındaki fark; ruhen temiz olduğu ve bunun gözlerinden yansıdığı vurgusu dikkat çeker. Roman başkışisi Hasan’ın hayatın tüm çirkinliklerini olağan ve güzel kılan yapısını özetleyen bu cümle, uzun insanî nitelikler kazanarak Hasan’ın hayata karşı tutumu hakkında bilgi vermesine bir örnektir. Bu örnek, imgesel yapısını yeniden kavramlaştırmadan alır.

●**Hoşnutsuzluk anlatımı**

43. Örnek

“Denizin, kalleşlik etmeyeceği; yıldızların sıcak insan gözleri gibi, adamı uzaktan okşayacağı, bir Afrika limanı.” s.179.

Kavramlaştırılan:Deniz

Yeniden Kavramlaştıran:Kalleşlik etmek

Üniversiteyi bıraktığı zamandan itibaren gemide kamarotluk yapan başkışi Hasan, denizden de umduğunu bulamamıştır. Bu durum, “kalleşlik etmek” yani “Birine gizlice kötülük etmek.”(TDKGS) eylemi ile vurgulanır. Deniz,bu yolla insanlaştırılır.

●**Canlılık anlatımı**

44. Örnek

“Biraz daha aydınlanmış, sağlığını ve bâkirliğini kaybetmiş bir hüznün.” s.181.

Kavramlaştırılan:Hüzün

Yeniden Kavramlaştıran:Sağlığını ve bakırlığını kaybetmiş -kimse,varlık-

“Hüzün” soyut kavramı, “bakır” sözcüğünün TDKGS'te yer alan “el değmemiş, kullanılmamış” anlamından hareketle “el değmiş, kullanılmış ve sağlığını yitirmiş bir kimse”ye benzetilerek somutlaştırılmıştır.Bu somutlaştırma, mevcut “hüzün” kavramının “canlı bir varlık -daha çok- insan” biçiminde imgeleştirilmesine yardımcı olmuştur.

●Bağlılık anlatımı

45. Örnek

“Kız beğenmeye hazır insaflı gözleriyle, vefalı gemiye bakıyor, beğeniyor.” s.182.

Kavramlaştırılan:Gemi

Yeniden Kavramlaştıran:Vefalı

Gemi,“vefa” kavramı ile insanlaştırılmıştır. “Sevgisi geçici olmayan, hakikatli.” (TDKGS) anlamları ile karşımıza çıkan “vefalı” sözcüğü ile Hasan’ın, gemiye olan bağı ortaya konmuş; ayrıca Ayhan’ın gemiyi beğenmesi onu memnun etmiştir.

●Küçümseme anlatımı

46. Örnek

“Yağmur çiselediği zaman, muhallebicilere girmeyi birbirimizden öğrendik: Fakir bir keşköl tabağı karşısında,yalancı aşklar tasarlamayı; birbirimizi ihanetlerle, yeni icat ve amansız kıskançlıklarla suçlamayı.” s.207.

Kavramlaştırılan:Bir Keşköl Tabağı

Yeniden Kavramlaştıran:Fakir

Cümlede bulunan “keşköl tabağı” tamlaması, insana özgü bir sıfat olan “fakir” sözcüğü ile insanlaştırılmıştır. Bu yeniden kavramlaştırma, içinde bulunulan durum üzerinden mekanın ve insanların niteliğine atıf için kullanılmıştır.

●Ritmik devingenlik anlatımı

47. Örnek

“Mandolin titriyor.” s.216.

Kavramlaştırılan: Müziğin devingenliği

Yeniden Kavramlaştıran: Titremek

Cümlede müziğin ritmik devingenliği, "titremek" eylemi üzerinden bir insana benzetilerek verilmiş ve kişileştirme yoluyla bir yeniden kavramlaştırma örneği oluşturulmuştur.

●Yadırgayış anlatımı

48. Örnek

“Asfalt, تنها ve melankolik.” s.219.

Kavramlaştırılan:Asfalt

Yeniden Kavramlaştıran:Melankolik (insan)

“Kara sevdaya tutulmuş,kara sevdalı.” (TDKGS) anlamını içeren “melankolik” sözcüğü, asfalt için kullanılmıştır. Asfalt insana özgü bu sıfat aracılığıyla insanlaştırılmıştır.Aslında kendi ruh halini asfalt üzerinden aktaran roman başkışisi, sevdalı olma durumunu bile yadırgayışını bu vesile ile yansıtır.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

49. Örnek

“Bu, adamın kalbini çiğnemesi midir? Sevmesini bilen kalbini, çamurların içine atıp çiğnemesi midir? Denizin bir başına yaman, mavi gözlü korsan gibi kumandayı ele alması mıdır? Yoksa yarım, ya da bütün ölmek mi?” s.219- 220.

Kavramlaştırılan:Deniz

Yeniden Kavramlaştıran:Yaman, mavi gözlü korsan gibi kumandayı ele almak

Deniz, Hasan’ın yeni dünyasıdır. Dünyadan kopuş için elinde olan tek sığınaktır. Ayhansız olamayan fakat Ayhan ile aynı dünyayı yaşayamayan Hasan, ondan vazgeçişini denizi “yaman,mavi gözlü bir korsan”a benzeterek vurgular. Ve bu korsanın tüm varlığını kontrol edişini “kumandayı ele almak” ifadesi ile özetler.Hasan’ı ele alan ve onu sevdiği kadından uzaklaştıran şey her ne kadar onun bu dünyaya ait hissetmeyişi olsa da bu durum “deniz, korsan ve kumandayı ele almak” ifadeleri ile somutlaştırılmış; deniz insanlaştırılarak Hasan’ın içine düştüğü çıkmaz imgeleştirilmiştir.

●Tiksinme anlatımı

50. Örnek

“Çamlıca'nın oralarda öğüren, pis bulutlara bakıyorum.” s.224.

Kavramlaştırılan:Pis Bulutlar

Yeniden Kavramlaştıran:Çamlıca'nın oralarda öğren-kimse,varlık-

“Yağmur yüklü bulutların yağış bırakması” olayı, olağan kabul edilen bir doğa olayıdır.Fakat roman başkişisi Hasan,bu durumu tiksindirici bulur. Bulutların yağmur yüklü oluşu “pis” sözcüğü ile vurgulanırken;bulutların yağış bırakması “öğüren bir insana” benzetilerek cümle ile Hasan'ın dünyayı pislikler, kalleslikler ve yalanlar gibi bir takım kötülüklerle dolu olan bir mekan olarak algılayışı,imgesel anlatım ile somutlaştırılır.

●Rahatlık anlatımı

51. Örnek

“Kafamın yavaş yavaş bana döndüğünü anlıyorum. Dün gece ve ondan evvelki bütün geceler, kara cübbelerin eteklerini savura savura, bir yerlerde kayboluyorlar.” s.224.

Kavramlaştırılan:Sıkıntılı Geceler

Yeniden Kavramlaştıran:İnsan

“Kötü, uğursuz, sıkıntılı”(TDKGS) anlamı taşıyan “kara” sözcüğü, Hasan'ın bir türlü içinden çıkamadığı ve daha çok bir hastalık gibi geceleri nükseden sıkıntısının,önceki gecelerde olduğu gibi dün gece yaşanmış dahi olsa yeni gün ile birlikte geride kalması “kara cübbelerinin eteklerini savura savura kaybolan” insanlar şeklinde resmedilir. İstiare sanatıyla oluşturulan yeni kavramlaştırma, bu resmediş aracılığıyla imgesel bir tasarı hüviyeti kazanır.

•Çekicilik anlatımı

52. Örnek

“Yürek bayıltan bu kapanık manzara içinde, ferahlatıcı tek şey, bu şilep. Beyazdı ve denizdeki beyazlığıyla övünüyordu.” s.224-225.

Kavramlaştırılan:Şilep

Yeniden Kavramlaştıran:Beyazlığıyla övmek (insan)

“Yük gemisi”nin (TDKGS) “övmek” eylemi ile insanlaştırıldığı gözlenir. Geminin beyazlığıyla dikkat çeken yönü, insana benzetme aracılığıyla sağlanmıştır.

•Küçümseme anlatımı

53. Örnek

“Radyoda çocukça olmayan, ne küstah ne egoist ne gururlu,bir müzik aradım;cehennemin bir bucağında,buna benzer birtakım sesler buldum.” s.225.

Kavramlaştırılan:Müzik

Yeniden Kavramlaştıran:Çocukça olmayan, ne küstah ne egoist ne gururlu

Aranılan müziğe, insana özgü sıfatlar yüklenerek insanlaştırma yapılmıştır. Bahsedilen nitelikler, küçümseme vurgusu için kullanılmıştır.

•Kararmaya başlayan hava anlatımı

54. Örnek

“Beyoğlu Caddesi, kararayım diyordu.” s.230.

Kavramlaştırılan: Havanın kararmaya başlaması

Yeniden Kavramlaştıran: Beyoğlu caddesinin kararayım demesi

Cümlede "havanın kararmaya başlaması" durumu, "Beyoğlu Caddesi'nin karayım demesi" ifadesindeki "demek" eylemi üzerinden kişileştirilmiş ve bu bağlamda yeniden kavramlaştırılmıştır.

●**Keskinlik/Parlaklık anlatımı**

55. Örnek

“Biri düşüyor ve kalkarken,birden elinde bir bıçak peydahlanıyor. Bıçak hayâsız ve arsız sırtıyor.” s.237.

Kavramlaştırılan:Bıçağın keskinliği ve parlaklığı

Yeniden Kavramlaştıran:Hayasız ve arsız sırtmak

Bıçağın keskinliği ve parlaklığı, “hayasız ve arsız sırtan bir insan”a benzetilmiştir.

●**Parlaklık anlatımı**

56. Örnek

“Bıçak gülüyor ve uçuyor.” s.238.

Kavramlaştırılan:Bıçak

Yeniden Kavramlaştıran:İnsan

Cümlede “bıçak” nesnesi, “gülmek” eylemi üzerinden insanlaştırılmış ve Hasan’ın bıçaklanma anında bıçağın parıldayarak savruluşu tasvir edilmiştir. “Gülmek” eylemiyle “bıçağın parlaması” vurgulanır.

●Bağımsız hareket anlatımı

57. Örnek

“Zamanlarını kâğıt oyunlarına, tavlaya, bilârdonun serseri toplarına harcayan insanlar.” s.84

Kavramlaştırılan:Bilardo topları

Yeniden Kavramlaştıran:Serserilik

Bilardo toplarının oyunda yapılan hamle sonrası bağımsız hareketi, insanlaştırma üzerinden somutlaştırılır. “Topların bağımsız biçimde hareket edişi” vurgulanır.

4.5.5.6. Sıfat ile Benzetme

1. Örnek

●Ansızın gerçekleşme anlatımı

“Hani bazı adam bir türküyü günlerce düşünür,aklına gelmez; asabı bozulur, uykusu kaçır; sonra günün birinde, yolda yürüyüp giderken ansızın hatırlar; işte, bizim iş böyle oldu.” s.19

Kavramlaştırılan:İşin ansızın gerçekleşmesi

Yeniden Kavramlaştıran:Türkünün hatırlanması

Romanın ilk sayfasında okuru karşılayan yukarıdaki cümlede “türkü” sözcüğü, “işin beklenmedik bir şekilde gerçekleştiği”ni belirtmek amacıyla imgesel iletinin oluşmasına katkı sağlar. Bu imgesel zeminin oluşmasında “türkünün hatırlanması” örneğinin verilmiş olması önemlidir.

●Delikanlılık anlatımı

2. Örnek

"Lâkin erkek çocuktur: Canımı istese feda olsun!" s.19

Kavramlaştırılan:Delikanlı, sağlam karakterli

Yeniden Kavramlaştıran:Erkek çocuk

"Sokaktaki Adam" romanında yer alan bu cümlede cinsiyet bildiren “erkek” sözcüğü ile “çocuk” sözcüğünün bir arada kullanılması ve bu kullanım sonrasında “delikanlı, sağlam karakterli” anlamının vurgulanması dikkat çeker. Cinsiyet bildiren bir sözcük aracılığıyla imgesel bir atıf ortaya çıkar.

“-Seni, diye cevap verdi, daha erkek sanıyormuş.” s.59.

●Tavır anlatımı

3. Örnek

"Bak Hasan öyle değildir. Ermeninin karşısında görsen, aynı surat; vapurda, aynı surat; gümrükçülerin karşısında, aynı surat be! Ben? Mümkünü yok! Heyecandan geberirim vallahi!" s.20.

"Surat hep o surat." s.24.

Kavramlaştırılan:Kişisel tavır/tutum

Yeniden Kavramlaştıran:Aynı surat

Cümlede, roman kişilerinden Kamarot Yakub’un gözüyle Hasan’ın soğukkanlı tavrı “aynı surat” ifadesiyle anlatılır. Bu ifade yoluyla Hasan’ın renk vermeyen, kendinden emin tavrı, imgesel bir aktarım çerçevesinde açığa çıkar.

●**Konuşma tarzı anlatımı**

4. Örnek

"Ben ağzı düzensiz bir adamım, ara sıra kafam kızar: ""Allah belâsını versin" derim "kamarotluk gibi..." s.22.

Kavramlaştırılan:Savruk ve gelişi güzel konuşma tarzı

Yeniden Kavramlaştıran:Ağzı düzensiz -olmak-

“Ağzı düzensiz” birlikteliğinde yer alan “düzensiz” sözcüğünün “düzeni olmayan veya düzeni bozuk, karışık, tertipsiz, intizamsız, gayrimuntazam, aritmik.”(TDK) anlamlarından; “tertipsiz, intizamsız, gayrimuntazam” ifadeleri dolayısıyla “savruk ve gelişi güzel bir konuşma tarzı”nın aktarımında öne çıktığı; “ağız” sözcüğünün ise bu cümlede, “konuşma tarzı, üslup” manası gereği alet olma ilgisi ile mecaz anlamın oluşumunda rol aldığı gözlenir.

“Savruk ve gelişi güzel konuşma tarzı”nın ifade şekli, “düzensiz ağız” olarak aktarılmış bir imge dizisidir.

●Yoksunluk anlatımı

5. Örnek

“Ben başka şeyler düşünüyorum: Rose-Marie’nin hüznü ve yoksul memelerini.”
s.28.

Kavramlaştırılan:Rose-Marie’nin Sesi

Yeniden Kavramlaştıran:Rose-Marie’nin hüznü ve yoksul memeleri

“Rose-Marie’nin hüznü ve yoksul memeleri” dizisinde bulunan “hüznü” sözcüğü “gönle üzünlük veren ve iç kapanıklığına yol açan”(TDKGS) bir sıfat; “yoksul” sözcüğü ise “istenilen nitelikte ve özellikte olmayan, yetersiz”(TDKGS) anlamında bir diğer sıfattır.

Romanda Hasan’ın ağzından tanıtılan Rose-Marie bir şarkıcıdır. Hasan ile bir ilişkisi olmasının yanı sıra önemli olan nokta, onun sesindeki hüznün, Hasan’ın dikkatini çekmesidir. Hasan bu hüznünden bahsederken, Rose- Marie’nin Piaf’e benzemeye çalıştığını, fiziki görüntüsünün onu andırdığını, sesinin de onun gibi “dokunaklı ve yürek parçalayıcı” olduğunu ifade eder. Sesinin berbat olduğunu da ekler. Bu bağlamda burada kullanılan “hüznü” ve “yoksul” sıfatlarıyla, her ne kadar ilişkisi bağlamında “meme” vurgusu yapılsa da, Hasan’ın asıl ifade etmek istediği Rose-Marie’nin “sesinin berbat olmasına rağmen dokunaklı ve yürek parçalayıcı” oluşudur. Yapılan imgesel çağrışımda, Rose-Marie’nin fizikî unsuru üzerinden onun ses nitelikleri bakımından yoksunluğuna vurgu söz konusudur.

Hasan’ın kurtulamadığı iç sıkıntısı ve anlamını bir türlü kavrayamadığı hayatın verdiği acı, romanın genelinde işlenen “yabancılaşma” ekseninde kendini gösterir. Topluma, hayata, aşka, özetle romanda “dünya” yerine zikredilen “Bâbil”e ait hissedemeyiş, Hasan’ın ruh halini ortaya koyan önemli detaylardır. Bunun yanında romanın genelinde yer yer adı geçen, Hasan’ın dilinden düşmeyen “acı” sözcüğü de dikkat çeker.

Yazar, bu örnekte, Rose-Marie'nin sesindeki özelliklere, onun fiziği ile atıf yaparken bir yandan da Hasan'ın adeta mıknaatıs gibi "hüzün ve acı çeker" ruh halini somut bir biçimde görselleştirmeyi amaçlar.

●Sıkıntı anlatımı

6. Örnek

"Yıldızsız, kıpırtılı ve dağınık bir gece." s.30.

Kavramlaştırılan: Hava Kapalılığı ve Tenhalık

Yeniden Kavramlaştıran: Yıldızsız, kıpırtılı ve dağınık bir gece

"Kıpırtı" sözcüğü, "hafif ve sürekli kımıldanma, kımiltı"(TDKGS) anlamına gelir. Cümlede geceleyin sokakların gündüze nazaran sakin oluşunun yanı sıra az da olsa mevcut olan hareket, "hafif ama sürekli bir şekilde kımıldanan bir varlık" olarak resmedilirken; bu hareketin seyrekliği, "dağınık" sıfatının "düzensiz" anlamıyla pekiştirilir. Yapılan tasvirde, "yıldızsız" sözü, aynı zamanda havanın kapalı olduğunu yansıtır. Cümlede imge ile ifade edilen gece tasvirinin yanı sıra hareket tasviri de hakimdir.

Romanın genelinde Hasan'ın hayata yabancılığı ve yaşama tutunamayışı, "yıldız imgesi" (Sazyek, 2009:5). aracılığıyla yansıtılır. O, kendini kayan bir yıldıza benzetir. Bu cümlede yer alan "yıldızsız" sıfatı, "gecenin yani zamanın dünyaya ait bir kavram olması; dünya gibi zamanın da içinde bulunmanın sıkıntı verişine"ne dikkat çekmesi açısından değerlendirilebilecek bir imge dizisini temellendirir.

●Sarhoşluk anlatımı

7. Örnek

“Kafamın içi, sislerle; tül tül, parıltılı, hafif sislerle dolu.” s.34.

Kavramlaştırılan: Sarhoşluk ve zihin doluluğu

Yeniden Kavramlaştıran: Tül tül hafif parıltılı sisler

Roman başkişisi Hasan’ın bir meyhane çıkışı sarhoşluğun etkisi ve zihninde dönen düşüncelerin yoğunluğunu anlatmak için kurduğu bu cümlede, soyut anlamda bir zihin tasviri içermesi yönüyle “tül tül hafif parıltılı sisler” ifadesiyle bu soyutluk somutlaştırılarak yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Giyiniş küçümseme anlatımı

8. Örnek

“Taşra kılıklı, tesbihli, lâcivert elbiseli adamlar, inatla kapılara sokuluyor.” s.35.

Kavramlaştırılan: Demode giyim tarzı

Yeniden Kavramlaştıran: Taşra kılıklı

“Taşra kılıklı” sıfatındaki “taşra” sözü ile taşranın gerçek anlamından ziyade “geri kalmışlık ve demode giyim tarzı”na bir atıf söz konusudur. “Taşra” sözcüğünün cümlede mecaz üzerinden “demode giyim tarzı” için kullanılmış olması, imgesel bir iletinin varlığına dikkat çeker.

●Yalnızlık anlatımı

9. Örnek

“Yalnızlık. Kimsesizlik. Bir orospunun dostluğundan ve pörsük sevgisinden bile uzak yaşamak.”s.36.

Kavramlaştırılan: Yıpranmışlık

Yeniden Kavramlaştıran: Pörsük sevgi

Yukarıdaki cümlede yer alan “pörsük” sözcüğü, “pörsümek” eyleminden türemiş bir isimdir. “Pörsümek” eylemi, “gevşeyip sarmak, porsumak” (TDKGS) anlamlarını taşır. “Pörsük sevgi” ibaresinde, “sevgi”, “gevşeyip sarkan, porsuyan” bir nesneye benzetilir. Bu sözcük anlamından “yıpranmışlık” sonucuna varılabilir. Yaşayışı itibarıyla “çok yıpranmış ve yorgun insan sevgisi” imgesi zihinde canlanırken; bu insanı niteleyen sıfatlar, “yıpranmışlık” anlatımı ön plana çıkar. Hasan’ın dünyaya ait her şeyden hatta sevgiden bile uzak oluşu, “şekil değiştirmiş bir sevgi”ye, bağa dahi yanaşmayışına atıf yapılarak vurgulanır.

●Işıklılık anlatımı

10. Örnek

“Bir köşeye çekilip, yıldızlar ve fosforlu karanlığa karşı, pipomu içmek.” s.36.

Kavramlaştırılan: Aydınlik gece

Yeniden Kavramlaştıran: Fosforlu karanlık

“Işıklı, parlak” (TDKGS) anlamlarıyla açıklanan “fosforlu” sözcüğü ile “gecenin ay ışığı ve bu ışığın yıldızlara yansımış şekliyle oluşmuş aydınlık hali” görüntü biçiminde yeniden kavramlaştırılarak imgeleştirilmiştir.

●Görüntü anlatımı

11. Örnek

“Şimdi bir an için, Marsilya’da oluversem “Aux Quatres Vents” a gidip, Rose-Marie’yi ve ölü gözlü Macarını bulsam...” s.35.

Kavramlaştırılan:Fersiz göz

Yeniden Kavramlaştıran:Ölü göz

Cümlede “ölü” sıfatı ile kastedilen “gözün fersiz oluşu” olduğu için mecaz, imge bağlamında bir görüntüye atıfta bulunur.

●Küçümseme anlatımı

12. Örnek

“Şehrin sokaklarında; pis, karanlık ve tembel kahvelerde, parti kongrelerinde, başka aradıklarım yok mu?” s.39.

Kavramlaştırılan:Güvenilir olmayan ve iş yapmayan (mekan)

Yeniden Kavramlaştıran:Pis, karanlık ve tembel kahveler

Cümlede özellikle “tembel kahveler” sıfat tamlamasıyla “iş yapmayan mekan” anlamı çağrıştırılırken aynı zamanda “pis ve karanlık” sözcükleriyle de bu mekanın “güvenilir olmayan” yanı vurgulanmaktadır. Bu bakımdan örnekte, sıfat yoluyla bir mekan görüntüsü oluşturularak yeniden kavramlaştırmaya gidilmiştir.

●Niteliksizlik anlatımı

13. Örnek

“Bir takım renksiz insanlar, kaselerinin üzerine abanmış, çorba ve pilav tıkınıyorlar.” s.51.

Kavramlaştırılan: Niteliksiz insanlar

Yeniden Kavramlaştıran: Renksiz İnsanlar

“Davranış ve düşünce yönünden belli bir niteliği olmayan” (TDKGS) anlamı içeren mecaz “renksiz” sözcüğü, bu cümlede “nitelik yönüyle yetersiz insanlar” vurgusu yapmak adına kullanılarak bu yolla çağrışım kazanmış ve yeniden kavramlaşmıştır.

●Yansıma anlatımı

14. Örnek

“İç içe, bir sürü aynalar. Bir sürü Ahmetler.” s.52.

Kavramlaştırılan: Görüntü

Yeniden Kavramlaştıran: Bir sürü Ahmetler

Örnekte doğrudan başkişi Hasan ile roman kişilerinden Ahmet’in görüşmesi sırasında, Ahmet’in birden fazla aynadaki yansıması için Hasan’ın, “bir sürü Ahmetler” ifadesi ile birden çok görüntü vurgusu yapmıştır.

●Küçümseme anlatımı

15. Örnek

“Çirkin bir tik, üst dudaklarını geriyor.” s.53.

Kavramlaştırılan: Hoşa gitmeyen mimik

Yeniden Kavramlaştıran: Çirkin bir tik

Roman kişilerinden Ahmet ve başkişi Hasan’ın kaçak kürkler üzerine yaptığı görüşmede, Hasan tarafından kurulan bu cümlede, anlaşmak konusunda Ahmet’in hoşnut olmadığı bir duruma maruz kalmasını “çirkin bir tik” ifadesiyle aktarılır ve bu ileti Ahmet’in hoşa gitmeyen bir mimik sergilemesi yönüyle anlaşılır. Anlaşmazlık doğrultusunda Hasan’ın hoşuna gitmeyen söz konusu mimik, “çirkin bir tik” ifadesiyle yeniden kavramlaştırılır.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

16. Örnek

“Önünden hedef tahtası kaldırılmış mermiden farkımız ne?” s. 60.

Kavramlaştırılan: Tehlike arz eden insan

Yeniden Kavramlaştıran: Önünden hedef tahtası kaldırılmış mermi

Örnek cümlede “tehlike arz eden insan ifadesi”, “önünden hedef tahtası kaldırılmış bir mermiye” benzetilerek ifade edilmeye çalışılmıştır. Bir insanın önünden hedef tahtası kaldırılmış mermiye benzetilmesi sonucu oluşan bu kavramlaştırma olayı, “tehlike arz eden insan” vurgusu üzerinden yeniden anlam kazanmıştır.

●Beğenmeme anlatımı

17. Örnek

“Gökte kül rengi, pis bir ışık parlıyordu.” s. 77.

Kavramlaştırılan: Yağmur yüklü bulutun ardında kalan güneş

Yeniden Kavramlaştıran: Kül rengi, pis bir ışık

Yukarıdaki cümlede "kül rengi pis bir ışık" sıfat tamlamasından anlaşılan "yağmur yüklü bulutun ardında kalan güneş" vurgusudur. Dolayısıyla bu görüntünün roman başkışı Hasan ağzından kül rengi pis bir ışık şeklinde aktarılması bir yeniden kavramlaştırma örneğidir.

●Hareket ve mekan anlatımı

18. Örnek

“Bir kahvenin camında, bıyıklı sakallı herifler titriyorlar, eğilip kalkıyorlar, cam bir fanusun içinde kapatılmış gibi, gayet şiddetli hareketlerle, mutlak surette sessiz tavla oynuyorlardı.” s. 77.

Kavramlaştırılan: Hareket etmek/ Camlarla çevrili bir kahve

Yeniden Kavramlaştıran: Titremek/ Cam bir fanus

Romandan alıntılanan cümlede, "bıyıklı sakallı adamların bir kahve içerisinde oyun oynamaları ve aynı zamanda bu kahvenin cam bir fanusa benzetilmesi" söz konusudur. Bu bağlamda bu adamların oyun oynarken ufak hareketlerde bulunması "titremek" eylemi üzerinden; bu kahvenin daha çok camlardan oluşan yapısı ise "cam bir fanusa kapatılmış gibi" benzetmesi üzerinden okurun zihninde bir görüntü oluşturmakta ve bu görüntünün yanı sıra "titremek" sözcüğü ile oluşturulan "ufak

hareketler sergilemek" ifadesini de düşünecek olursak cümlede hem görüntü hem de anlam bakımından yeniden kavramlaştırmanın varlığı söz konusudur.

●Rahatsızlık anlatımı

19. Örnek

“Herhalde müthiş pahalı, o nispette mide bulandırıcı bir parfüm, burnuma sarıldı.” s. 81.

Kavramlaştırılan: Rahatsız edici yoğunlukta kokuya maruz kalmak

Yeniden Kavramlaştıran: Burnuna sarılmak

"Mide bulandırıcı bir parfüm" sıfat tamlaması ve "burnuna sarılmak" birleşik eyleminin bir arada yer aldığı cümlede, yeniden kavramlaştıran unsurun "burnuna sarılmak" birleşik yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yeniden kavramlaştırma "rahatsız edici yoğunlukta kokuya maruz kalmak" durumunu imgeleştirir.

●Etkileyicilik anlatımı

20. Örnek

“-Kazık gibi lâf. Nasıl ve ne zaman öldüğüm belli değil. Fakat öldüğümü kesinlikle biliyorum.” s. 86.

Kavramlaştırılan: Sağlam, etkileyici laf

Yeniden Kavramlaştıran: Kazık gibi

Cümlede yer alan, "kazık gibi laf" ifadesinde "sağlam etkileyici söz" anlamı mevcuttur. Bu anlamı, "kazık gibi" benzetmesi sağlamış ve bu benzetme yoluyla yeniden kavramlaştırma gerçekleşmiştir.

●Çehre anlatımı

21. Örnek

“Solumda şişko, tekerlek çehreli, ay dede gibi bir herif, nargile çekiyor.” s.107.

Kavramlaştırılan: Yuvarlak ve parlak yüz

Yeniden Kavramlaştıran: Tekerlek çehreli, ay dede gibi herif

Cümlede herhangi bir insanın "yuvarlak ve parlak yüz" şekli "tekerlek çehreli, ay dede gibi bir herif" ifadesiyle açıklanmıştır. Burada benzetme yoluyla yüzün yuvarlaklığı "tekerlek" aracılığıyla; "ay dede gibi" benzetmesi ise "ayın parlaklığı" çerçevesinde bahsedilen kişinin yüzünün bembeyaz olduğunu vurgulamak için kullanılarak imgesel bir görüntü oluşturur.

●Aşağılama anlatımı

22. Örnek

“Herkesin yüzüne tüküren bir hayatı var.” s.113.

Kavramlaştırılan: Küçümseme

Yeniden Kavramlaştıran: Herkesin yüzüne tüküren bir hayat

Romanda hayat kadını olarak karşımıza çıkan Meryem'in kendine olan güveni ve insanları küçük gören tavrı herkesin yüzüne tüküren bir hayat biçiminde karşımıza

çıkar. Bu cümlede küçümseme ifadesi, bir sıfat tamlamasıyla yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Küçümseme anlatımı

23. Örnek

“İrili ufaklı bir sürü inancın gerisinde, ezeli ve şâhâne sersemlikleri sezdikten sonra, neden kendi sersemliğimi seçmeyeyim?” s.115.

Kavramlaştırılan: Öncesiz ve yaygın bilinçsizlikler

Yeniden Kavramlaştıran: Ezeli ve şâhâne sersemlikler

Cümlede kavramlaştırılan "öncesiz ve yaygın bilinçsizlikler" durumu, "ezeli ve şahane sersemlikler" şeklinde karşımıza çıkar. Hasan bu hayatın içinde barındırdığı öncesi ve yaygın bilinçsizlikler durumundan yola çıkarak kendi içinde bulunduğu durumu kendi sersemliği olarak aktarmakta ve bu "sersemliği neden seçmemesi gerektiğini" vurgulamaktadır. Hayatta var olan birçok sersemliğin içinde kendi tercihinin de diğerleri gibi bir sersemlik olduğunu vurgularken aslında bu hayata ait hissetmeyen ve yaşama dahil olmayan yapısını kendince bir sersemlik olarak tanımlamaktadır.

●Rahatsızlık anlatımı

24. Örnek

“Sonra birdenbire, İstanbul'a geldiğim gün, kafamın içinde arılar gibi vızıldayan türküsü aklıma geldi: "On trouve des gens bizarres."” s.115.

Kavramlaştırılan: Zihinde tekrar eden türkü

Yeniden Kavramlaştıran: Kafa içinde arılar gibi vızıldayan türkü

Cümlede Hasan'ın zihninde tekrar tekrar dönen türkü, "kafanın içinde arılar gibi vızıldayan türkü" benzetmesi ile vurgulanır. Bu benzetme çerçevesinde aslında onun zihninde tekrar eden bu türkünün "arılar gibi vızıldamak" vurgusundan ona rahatsızlık verdiği anlaşılmaktadır. Örnekte "arılar gibi vızıldayan türkü" ifadesi ile yeniden kavramlaştırma yoluna gidilmiştir.

●Dinmeyen ölgün ılık anlatımı

25. Örnek

“Aksaray'da, bulvarın köşesindeki karpuz sergisinde, korkusundan ürperen karpit lambasını üfleyebilirsiniz. Çünkü onun, böyle her geçene bitiverecekmiş hissini veren fakat asla bitmeyen, yürek bayıltıcı bir türküsü vardır.” s.128.

Kavramlaştırılan: Karpit lambasının üflemekle sönmemesi

Yeniden Kavramlaştıran: Yürek bayıltıcı bir türkü

Karpit lambasının, "ölgün fakat sönmeyen ışığı", cümlede "yürek bayıltıcı bir türkü" sıfat tamlamasında türküyü benzetme yoluyla yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Fiziksel özellik anlatımı

26. Örnek

"Memeleri hiç ıslanmamış, çünkü hiç büyümemiş, ufacık bir kız: Galata'nın bir yerinde sepet, bıyıklı bir Kürdün, ağaç gibi elleri arasında" s.130.

Kavramlaştırılan: Tüy yoğunluğu bulunan/ Kalın

Yeniden Kavramlaştıran: Sepet bıyıklı /Ağaç gibi eller

Örnekte, birden çok benzetme karşımıza çıkar. İlki kürdün tüy yoğunluğunu vurgulamak için "sepet bıyıklı" şeklinde bir benzetme ile; ikincisi ise "ağaç gibi eller" benzetmesinde ki "kalın, büyük el" anlamıyla örneklendirilmiş olur. Bu bakımdan cümledeki benzetmeler çerçevesinde yapılan insan tasviri yeniden kavramlaştırma ile desteklenir.

●Hoşnutsuzluk anlatımı

27. Örnek

“Beni eski ve lanetli murdarlığa çağırıyorlar. Hayvanlığın çağrısı.” s.147.

Kavramlaştırılan: Eski ve Tanrı’nın merhametinde yoksun bir pislik

Yeniden Kavramlaştıran: Eski ve lanetli murdarlık

"Tanrının merhametinden yoksun olan" (TDKGS) anlamını içeren "lanetli" sözcüğü ile "eski" sözcüğü, yukarıdaki cümlede "eski ve tanrının merhametinden yoksun bir pislik" vurgusu çerçevesinde "eski ve lanetli murdarlık" yeniden kavramlaştırılmasını ortaya çıkarır. Cümlede, Meryem'in başkışı Hasan'ı baştan çıkartmak için sergilediği uğraş, Hasan tarafından bir sıfat tamlamasıyla tasvir edilmiştir.

●Tehlike anlatımı

28. Örnek

"Gözlerinden, pis sarı bir ışık geçiyor." s.166.

Kavramlaştırılan: Tehlikeli bir düşünce

Yeniden Kavramlaştıran: Gözlerinden pis sarı bir ışık geçmesi

"Gözlerinden pis sarı bir ışık geçmesi" durumu, "tehlikeli bir düşünce" unsurunun kavramlaştırılmasıdır. Hasan'ın zihninde beliren düşüncenin tehlike arz etmesi, pis sarı bir ışık sıfat tamlaması aracılığıyla görüntü imgesi biçiminde karşımıza çıkar.

●Uzaklık anlatımı

29. Örnek

“Hep, bir dumanın arkasındaki güzelliğe, ellerimi uzatıyorum.” s.173.

Kavramlaştırılan: Uzaklık vurgusu

Yeniden Kavramlaştıran: Dumanın arkasındaki güzellik

Hasan'ın sevdiği kadın olan Ayhan'ın ona olan uzaklığı, "bir dumanın arkasındaki güzellik" şeklinde somutlaştırarak yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Yeniden başlama isteği anlatımı

30. Örnek

“Neden, Dakar? Mutlaka sıcak bir liman, mutlaka sıcak bir türkü!” s.179.

Kavramlaştırılan: Yeni başlangıç

Yeniden Kavramlaştıran: Sıcak bir türkü

Cümlede kavramlaştırılan yeni bir başlangıçtır. Dolayısıyla bu yeni başlangıç vurgusunun "sıcak bir türkü" biçiminde yeniden kavramlaştırılması dikkat çeker.

●Ait hissetmeme anlatımı

31. Örnek

“Romanlardan çıkmış bir adam: Marsilya'da, bir şarkıcı kadın; onun kahırlı, ağlamadan dinlenilmez şarkıları: "On trouve des gens bizarres."” s.183.

Kavramlaştırılan: Hayalî, kurgulanmış bir adam

Yeniden Kavramlaştıran: Romanlardan çıkmış bir adam

Roman başkışisi Hasan, kendisinin bu dünyada var olmaması gereken bir varlık oluşunu, "hayali kurgulanmış bir adammış gibi", "romanlardan çıkmış bir adam" biçiminde yeniden kavramlaştırır.

●Sonsuz sıkıntı anlatımı

32. Örnek

“Canım sıkılıyor Ayhan, diyorum. Hepsi bu. Karanlık bir can sıkıntısı.” s.184.

Kavramlaştırılan: Karanlık bir can sıkıntısı

Yeniden Kavramlaştıran: Anlaşıp bilinmeyen bir can sıkıntısı

"Karanlık" sözcüğü, TDKGS'te "gereğince anlaşıp bilinmeyen, ne olacağı sonu belli olmayan" bir mecaz anlam ile açıklanmaktadır. Hasan'ın yaşadığı iç sıkıntısının hiçbir şekilde anlaşıp bilinmeyen, kesinlikle ne olduğu tespit edilemeyecek derecede büyük olan ve sonu olmayan bir sıkıntı oluşunun

vurgulanması, bu sözcüğün taşıdığı mecaz anlam yoluyla yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Mekandan memnun olmama anlatımı

33. Örnek

“Nihayet gözlerinin renginde bir eşarp, eşarbin üstünde, nedense ansızın kirli ve damarlı bir mermeri andıran gökyüzü.” s.185.

Kavramlaştırılan: Parçalı bulutlu bir gökyüzü

Yeniden Kavramlaştıran: Kirli ve damarlı bir mermer

Örnek cümlede, "gökyüzünün parçalı bulutlu oluşu", "kirli ve damarlı bir mermer"e benzetilerek yeni bir görüntü oluşturulmuş ve bu görüntü imgesel bir görüntü olarak karşımıza çıkmıştır.

●Bakış anlatımı

34. Örnek

“Gözleri sisin, ışıkların arasında incecikti.” s.202.

Kavramlaştırılan: Gözleri kısık bakmak

Yeniden Kavramlaştıran: Sis ve ışıkların arasında incecik gözler

Cümlede "gözleri kısık bakmak" ifadesi, "sis ve ışıkların arasında incecik gözler" sıfat tamlaması ile biçimsel olarak tasvir edilmiş ve imgesel bir görüntü oluşturulmuştur.

●Yalnızlık anlatımı

35. Örnek

“Ben gölgesini değil, bizzat kendisini mahva çalışan sonuncu Mohikan değil miyim?” s.211.

Kavramlaştırılan:Roman başkişisi Hasan

Yeniden Kavramlaştıran:Sonuncu Mohikan

Kural tanımaz ve sınırları aşan yapısıyla dikkat çeken roman başkişisi Hasan, mevcut hayata tutunamayışını “Sonuncu Mohikan” olduğu düşüncesiyle kuvvetlendirir. James Fenimore Cooper'ın “Son Mohikan” adlı romanının başkişisi, Kızılderili Mohikan kabilesinin son şefi ile kendisi arasında benzerlik kuran Hasan, hayata tutunamayışı ve bu hayatın yaşam kurallarını benimseyemeyişini adeta “hayata tutunamayan ve hayatın benimsemediği insanlar kabilesinin son temsilcisi” olma özelliği ile vurgular.Bu cümledeki “Sonuncu Mohikan” benzetmesi, yeniden kavramlaştırma görevindedir.

●Soğukluk anlatımı

36. Örnek

“Ensemde buzlu bir ter boşanıyor.” s.213.

Kavramlaştırılan: Soğuk soğuk terlemek

Yeniden Kavramlaştıran: Buzlu bir ter boşanmak

Romandan alıntılanan örnek cümlede, "soğuk soğuk terlemek" eylemi "enseden buzlu bir ter boşanması" biçiminde, sıfat tamlaması yoluyla yeniden kavramlaştırılır.

●**Hoşnutsuzluk anlatımı**

37. Örnek

“Çamlıca'nın oralarda öğüren, pis bulutlara bakıyorum.” s.224.

Kavramlaştırılan: Yağmur yüklü bulutların yağış bırakması

Yeniden Kavramlaştıran: Öğüren pis bulutlar

Roman'dan alıntılanan cümlede Çamlıca'nın oralarda "yağmur yüklü bulutların yağış bırakması" durumu, "pis bulutların öğürmesi" biçiminde aktarılmış ve böylelikle yeni bir görüntü oluşturularak imgesel anlatım sağlanmıştır.

4.5.5.7. Hayvan Üzerinden Benzetme

a. **Olağan Benzetmeler**

b.

At Sineği

●**Küçümseme anlatımı**

“Alnına bir at sineği konmuş gibi.” s.144.

Kavramlaştırılan: Ben

Yeniden Kavramlaştıran: At sineği konmuş gibi

●**Küçümseme anlatımı**

“Böyle bir at sineğinin Bethoven'dan söz etmesi, muhakkak bu adamın ismini kirletir.” s.186.

Kavramlaştırılan: İnsan

Yeniden Kavramlaştıran: At sineği

Ayıbalığı

●**Aşağılama anlatımı**

“Ayıbalığı gibi kaynaya kaynaya, bir Ayhan'dır tutturdu.” s. 99.

Kavramlaştırılan: İnsan

Yeniden Kavramlaştıran: Ayıbalığı gibi

Deve Kuşu

●**Aşağılama anlatımı**

“-Ve bu gece, gemiye gideceğim. Ya da sen devekuşu olduğunu kabul edersin.” s.144.

Kavramlaştırılan:Kendini aldatmak

Yeniden Kavramlaştıran:Deve kuşu olmak

Cümlede, "deve kuşu gibi başını kuma sokmak (gömmek)" (TDKGS) deyiminden faydalanılarak oluşturulmuş bir olağan benzetme örneği mevcuttur.

Eşek

●Beğeni anlatımı

“Gözleri, gerçek eşek gözleriydi.” s.186.

Kavramlaştırılan: Güzel göz

Yeniden Kavramlaştıran:Gerçek eşek gözleri

Fil

●Aşağılama anlatımı

“Şimdi işler yolunda giderse, günün birinde, gemi yine İstanbul’a demirlediğinde; Beyoğlu’nda fil gibi bir avrat görürüz, sırtında bizim kürklerden biri. Garanti!” s.45.

Kavramlaştırılan: İri yarı kadın

Yeniden Kavramlaştıran: Fil gibi bir avrat

Hamam Böceği

●Aşağılama anlatımı

"Çünkü" demek istiyorum: Siz, hamam böcekleri gibisiniz. Karanlıkta dediklerinizden çıkıyor, ahmakça kaprisleriniz için, en paha biçilmez şeyleri kirletiyorsunuz. Ben hamam böceği olmak istemiyorum. s.188.

Kavramlaştırılan: İnsanlar

Yeniden Kavramlaştıran: Hamam böcekleri

Horoz

●Abartma anlatımı

“Yakasında bir horoz kadar fiyakacı, koskoca bir krizantem” s.56.

Kavramlaştırılan: Krizantem

Yeniden Kavramlaştıran: Horoz

Karga

●Küçümseme anlatımı

“Arkamızda bir Fenerli var: Karga burun, sinir bir talebe.” s. 104.

Kavramlaştırılan: Burun şekli

Yeniden Kavramlaştıran: Karga burun

Kurt

●Vahşilik anlatımı

“Hayır, dedim, salyangoz olamaz. Yaşadığın hayat, bir kurt hayatı. Vahşi ve hızlı.” s.202.

Kavramlaştırılan: İnsan hayatı

Yeniden Kavramlaştıran: Kurt hayatı

●**Güvenilmez kişi anlatımı**

“Karşıdaki kurt gözlü herifler, üstlerindeki partallara rağmen, mareşal olurlar.”
s.234-235.

Kavramlaştırılan: Ürkütücü gözler

Yeniden Kavramlaştıran: Kurt gözlü herifler

Salyangoz

●**Aşağılama anlatımı**

“-Öyle mi? dedi, biz ona fakültede "Salyangoz" derdik.” s. 100.

Kavramlaştırılan: İnsan

Yeniden Kavramlaştıran: Salyangoz

Sinek

●**Aşağılama anlatımı**

“Bütün ötekiler gibi bir sinek.” s.33

Kavramlaştırılan: İnsan

Yeniden Kavramlaştıran: Sinek

Su Aygırı

●Aşağılama anlatımı

“Ne düşünen hayvan? Bütün düşüncelerin merkezinde kendimiz olursak, bu anlamda ve bu miktarda düşünce su aygırlarında da mevcuttur. Meryem de bir nevi su aygırı zaten.” s.141.

Kavramlaştırılan: Meryem

Yeniden Kavramlaştıran: Su Aygırı

4.5.5.8. Meyve Üzerinden Benzetme

Elma

●Tüketilme anlatımı

“Sonra güneşi, Haliç'in üstünde kanırtıyor, bir Japon elması gibi çekip koparıyorlar.” s.171.

Kavramlaştırılan:Güneş

Yeniden Kavramlaştıran:Japon elması gibi çekip koparmak

Örnekte, “güneş” gezegeni, “Japonya'ya özgü bir tür bitki.” olan “elma” meyvesine benzetilerek koparılıp alınabilecek bir şekilde kavramlaştırılır. Cümlede, “güneşin dahi insanlarca tüketildiği” vurgusu yapılır.

İncir

•Küçümseme anlatımı

“Dişsiz ağzı, kuru incire benziyor.” s.54

Kavramlaştırılan:Ağız şekli

Yeniden Kavramlaştıran:Kuru incir

•Küçümseme anlatımı

Yalnız ben, sıra sıra aynaların içindeki yüzlerce Ahmet'i, incir gibi çenesini, üst dudağındaki tiki, bal gibi görüyordum. s.59.

Kavramlaştırılan:Çene yapısı

Yeniden Kavramlaştıran:İncir gibi

Nar

•Beğenme anlatımı

"Yüksekkaldırım'ın başladığı yerde bir simitçi. Kızarmış, nar gibi simitler."

Kavramlaştırılan:Pişkin simitler

Yeniden Kavramlaştıran:Nar gibi

4.5.5.9. Renk Üzerinden Benzetme

Beyaz/Bembeyaz

●Masumca küfür anlatımı

“Bütün bu sıyrılışların ve beyaz küfürlerin anlatmak istediği mânâ nedir? Şarkıcı Rum kızının ve bütün "sağapo" larının?.." s.216.

Kavramlaştırılan: Masumca küfür

Yeniden Kavramlaştıran: Beyaz küfür

●Masumca yalan anlatımı

“Rose-Marie'yi bir daha görmeyeceğime yemin ediyorum. Beyaz yemin, zira bir daha Marsilya'ya gideceğimden emin değilim, bir kere.” s.217.

Kavramlaştırılan: Masumca yemin

Yeniden Kavramlaştıran: Beyaz yemin

Beyaz-Pembe

●Fersizlik ve hastalık anlatımı

“Rose-Marie ortada şarkı söylüyor; adam, kaymış pembe beyaz ölü gözleriyle, Macaristan'da bir yerleri, Balaton Gölü'nü yahut Szeged şehrinin katedrallerini seyrediyor.”

Kavramlaştırılan:Fersiz ve hastalıklı göz

Yeniden Kavramlaştıran:Pembe beyaz ölü göz

Beyaz-Sarı

●Fersizlik anlatımı

“Adamın gözleri ne renk diye merak ediyordum. Beyaz göz diyelim. Ya da sarı.”
s.57

Kavramlaştırılan: Renksiz göz

Yeniden Kavramlaştıran: Beyaz Göz

Gömgök

●Yoğun mavilik anlatımı

“Birdenbire katılıyor. Başı arkaya düşüyor. Gözleri, gömgök, yukarıya bakıyorlar.”
s.240.

Kavramlaştırılan: Masmavi

Yeniden Kavramlaştıran:Gömgök

Kara

●Yoğun siyahlık anlatımı

“Na, deminden beri şu karşıdaki kara bıyıklı adam, belki yüzüncü defadır dikkatle bize baktı, ama ben dalgayı hemen çıkarıyorum.” s.134.

Kavramlaştırılan: Siyah

Yeniden Kavramlaştıran:Kara

Kır

●Beyazlık anlatımı

“Sakalları kır kır uzamış geçkin memurlar, inip biniyorlar.” s.43.

Kavramlaştırılan: Beyaz beyaz

Yeniden Kavramlaştıran:Kır kır

Kül Rengi

●Grilik anlatımı

“Gök bir mora, bir külrengine dönüyor.” s.39.

Kavramlaştırılan: Gri

Yeniden Kavramlaştıran:Kül rengi

●Grilik anlatımı

“Yağmurun tam ortasından tozlu, kül rengi bir ışık; limana, bizim geminin ve öteki gemilerin üstüne düştü.” s.115.

Kavramlaştırılan: Gri

Yeniden Kavramlaştıran:Kül rengi

Mavi

•Yoğun mavilik anlatımı

“Onunla, sınırsız ve masmavi bir haziran günü, Brindizi’de şüpheli insanlarla dolu bir yerde, maresquin içerken tanıştık.” s.48.

Kavramlaştırılan: Aydınlık bir haziran günü

Yeniden Kavramlaştıran:Masmavi

•Mavilik anlatımı

“Petersen’i müthiş göreceğim gelmişti. Bakır rengi sakallarını, aydınlık mavi gözlerini: “Mademki hayvanız.”” s. 62.

•Işık görüntüsü anlatımı

“Bir bulutun içinden, mavi yeşil pırıltılarla çıkmışım.” s.221.

Kavramlaştırılan: Gözde görüntü olarak beliren ışık pırıltıları

Yeniden Kavramlaştıran:Mavi yeşil

Mor

•Renk anlatımı

“Gök bir mora, bir külrengine dönüyor.” s.39.

Sarı

***Limon Sarısı**

●Solgun çehre anlatımı

“Geldi helbet! Suratı limon sarısı. Gözleri şiş. Hey Yarabbim, sen bilirsin, ama nasıl çocuk gibi gülüyor.” s.228.

Yeşil

●Yoğun yeşillik anlatımı

“Gözlerimden içime zehir akıyor.Yemyeşil bir ağı. Dalak rengi, dönük ve bulanık, başka bir ağı.” s.208

***Çiğ Yeşili**

●Açık yeşil tonu anlatımı

“Bir tramvayın arşından çiğ yeşil bir şimşek çaktı.” s. 56.

***Safra Yeşili**

●Koyu yeşil renk anlatımı

“Ahmet’in de kanı kırmızı. Oysa ondan, safra yeşili bir kan çıkmalıydı.” s.55.

Bakır Rengi

●Kızılık anlatımı

“Petersen’i müthiş göreceğim gelmişti. Bakır rengi sakallarını, aydınlık mavi gözlerini: "Mademki hayvanız.” s. 62.

Kavramlaştırılan: Kızıl sakal

Yeniden Kavramlaştıran: Bakır rengi sakal

4.5.6. Zarflar Yoluyla

Romandaki özgün anlatımların imgesel rolünü -çoğunlukla benzetme sanatı olmak üzere- zarflar da yoğun bir şekilde üstlenir. Toplamda yüz on bir zarf kullanımıyla yazar, zarf kullanımı üzerinden yeniden kavramlaştırmada ne kadar başarılı olduğunu kanıtlamış olur.

●Yaşayış biçimi anlatımı

1. Örnek

“Su yüzünde mantar gibi yaşayıp gidiyorduk.” s.19.

Kavramlaştırılan:Yakub ve Hasan’ın asalak yaşayış şekli

Yeniden Kavramlaştıran:Mantar gibi yaşayıp gitmek

Romanın ilk tanıtılan kişisi olan Yakub’un Hasan’a göre “pasif ve endişeli” yapısı ile ön planda tutulması, kamarotluk işi gereği sürekli su üzerinde olmaları, bu eylem yapısını anlamlandırmaya katkı sağlar.

Akla ilk gelen “mantar” hiç şüphesiz ki bitkidir. Bu bitkinin edilgen yapısıyla her ne kadar Yakub’un “pasif, edilgen” hali arasında bir benzerlik olsa da Hasan’ı aynı noktada değerlendirmek yanlış olur. Cümlede karakter tanımlaması yapmaktan ziyade “yaşayış biçimi” vurgusu söz konusudur. Bahsi geçen “mantar” sözcüğünün “balık ağlarını su yüzünde tutmaya veya oltaya sarmaya yarayan mantar parçası” anlamı olduğu da düşünüldüğünde, Yakub’un, kendisini ve Hasan’ı bu mantar parçası gibi su yüzünde kalmayı başaran bir eşya ile özdeşleştirilmesi mümkün olabilir. Bu özdeşleştirme, aynı zaman bu ikilinin hayatın akışına kayıtsız biçimde kendilerini bırakmış olmaları durumu yönüyle “mantar” bitkisinin zihinde uyandırdığı “asalak yaşayış biçimi”ni de yeniden kavramlaştırmış olur.

●Tedirginlik anlatımı

2. Örnek

"Yok, adamları bul; öteyi beriyi kimseye çaktırmadan gemiye sok; yok, gemide fareler gibi dip dip dolaş, şeytanın aklına gelmeyecek delikleri ara." s.20.

Kavramlaştırılan:Tedirgin ve temkinli davranmak

Yeniden Kavramlaştıran:Fareler gibi dip dip dolaşmak

Cümlede “gemide fareler gibi dip dip dolaşmak” birleşik yapısı ile “tedirgin ve temkinli davranmak” söz öbeği arasında kurulan ilişki, yeniden kavramlaştırma yoluyla sağlanır. İnsanın yaşadığı tedirginlik duygusunun, “insanı fareye benzetme” çerçevesinde işlendiği cümlede, oluşturulan yeniden kavramlaştırma “gibi” edatı yardımıyla benzetme odaklı kurulur.

●Aşağılama anlatımı

3. Örnek

"Ne vardır bu Kız Kulesi'nde anlamam. Önüne gelen, inek gibi bakar." s.24.

Kavramlaştırılan:Anlayış kıtlığı

Yeniden Kavramlaştıran:İnek gibi bakmak

Örnekte, roman kişilerinden biri olan Kamarot Yakub'un turistlerin Kız Kulesi'ne bakışını anlatmak için yaptığı bu benzetme, "inek gibi" ifadesiyle karşımıza çıkar. "Aptal, bön" anlamlarıyla TDKGS'te açıklanan "inek" sözcüğü aracılığıyla turistlerin "anlayış kıtlığı" üzerinden aşağılanması, yenide kavramlaştırma ürünüdür.

●Farkına varma anlatımı

4. Örnek

"Yüreğime indi ağbiy, güverteye bir çıktım; karşıdan, bir binanın damındaki, koskoca "Dabcovich" yazısı, şöyle şamar gibi suratıma bir çarptı. Lâmi cimi yok:İstanbul." s.25.

Kavramlaştırılan:İstanbul'a Varış

Yeniden Kavramlaştıran:Şamar gibi surata çarpmak/Tokat

"Şamar gibi çarpmak", "ansızın bir durumla karşı karşıya kalmak" anlamı içeren ve şaşkınlık ortaya koyan bir birleşik fiil yapısıdır. Bu şaşkınlık durumunun, "surata şamar çarpması" şeklinde "gibi" edatı ile "tokada" benzetilerek aktarılması, "kendine gelmek, aymak" eylemlerine atıf şeklinde de anlaşılabilir. Romanın girişinden itibaren varmaya çekinilen İstanbul'a ulaşarak onunla yüzleşecek olmanın verdiği tedirginlik, bu yolla ifade edilir.

●Alay anlatımı

5. Örnek

"Hergele, incecik güldü." s.25

Kavramlaştırılan:Alayla gülmek

Yeniden Kavramlaştıran:İncecik gülmek

Cümlede yer alan “gülmek” eylemi, “incecik” sıfatıyla “alay” anlamını çağrıştırır. TDKGS’de “çok ince” anlamı ile açıklanan sıfat bu yapıda, kişinin dudak hareketi ile bağlantılı olarak mecaz aracılığıyla “alayla gülmek” anlamını oluşturmak amacıyla kullanılır.

●Donukluk anlatımı

6. Örnek

"Büyülenmiş gibi sahile bakıyor." s.28.

Kavramlaştırılan: Kamarot Yakub’un donup bakakalması

Yeniden Kavramlaştıran: Büyülenmiş gibi bakmak

Alıntılanan cümlede, Kamarot Yakub’un İstanbul’a vardıklarında, gümrük denetimi korkusu nedeniyle henüz daha gemiden inmemişken sahile karşı donup bakakalması, “büyülenmiş gibi bakmak” benzetmesi aracılığıyla yeni bir görüntü oluşturur. Bu yeni görüntü, yeniden kavramlaştırma sonucu imgesel anlatımı sağlar.

●Aidiyet anlatımı

7. Örnek

"İstanbul başka sıkıntı. Ben bu şehri sevmez değilim. Ne var ki bir şeyi, bu şey ister bir şehir, ister bir kadın olsun, sevmek yetmez; onunla ilgilenmek, onunla kaynaşmak, onu kendine ait bir şeymiş gibi hissetmek gerekir.Elinmiş kolunmuş gibi." s.27-28.

Kavramlaştırılan:Onu kendine ait bir şeymiş gibi hissetmek

Yeniden Kavramlaştıran:Elinmiş kolunmuş gibi -hissetmek-

Romandan alıntılanan cümlede “aidiyet hissi” vurgulanır. Soyut bir kavram olan bu his, el ve kol uzuvları ile somutlaştırılır. Somutlaştırılan bu hissin kuvvetli bir his oluşuna, “elinmiş kolunmuş gibi hissetmek” ifadesinde bulunan “gibi” benzetme edatı ile atıfta bulunulur.

●Rahatsızlık anlatımı

8. Örnek

"Bilhassa gümrükçüler, gemiyi tırtıl gibi didiklerken." s.30.

Kavramlaştırılan: Gümrükçülerin gemiyi iyice araştırması/Kontrol etmesi

Yeniden Kavramlaştıran: Tırtıl gibi didiklemek

Sokaktaki Adam romanından alıntılanan örnekte, gümrük denetimi görevlilerinin gemiyi detaylı bir şekilde kontrol etmesi, “tırtıl gibi didiklemek” benzetmesi ile imgesel anlatım oluşturur. “Didiklemek” eyleminin TDKGS'te aktarılan mecaz anlamında “iyice araştırmak” açıklaması mevcuttur. Dolayısıyla bu cümledeki imgesel anlatım, tırtıl sözcüğünde gizlidir. Tırtılların ağır hareketleri göz önünde bulundurulursa, gümrük denetimi görevlilerinin ayrıntılı araştırma işini

“yavaş, ağır ağır” yapmakta olduğu anlaşılır. Böylelikle cümledeki imgesel aktarım, tırtıl sözcüğü üzerinden “ağır ağır ayrıntılı bir şekilde araştırmak” biçiminde olup bu durumdan duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir.

●Rahatsızlık anlatımı

9. Örnek

“*Tehlike geçtikten sonra, ağustos böceği gibi ötüp duruyor. Benim şakaklarımda, hafif bir ağrı.*” s.30.

Kavramlaştırılan: Rahatlama ile birlikte gelen gevezelik

Yeniden Kavramlaştıran: Ağustos böceği gibi ötüp durmak

Alıntılanan cümlede, gümrük denetimi sonrası rahatlayan Kamarot Yakub, Hasan’ın ağzından tasvir edilir. Bu rahatlayış, Yakub’un çenesine vurur ve bu durum, Hasan’ın dikkatinden kaçmaz. Korkusu dinen Yakub’un rahatlama nedeniyle gevezelik derecesinde konuşması ve bu durumun Hasan’a rahatsızlık vermesi, “Ağustos böceği gibi ötüp durmak” benzetmesi ile yeniden kavramlaştırılır.

●Sıkıntı anlatımı

10. Örnek

"Harap, eski ve tozlu binalar, üstüme yıkılır gibi oldu." s.30.

Kavramlaştırılan: Sıkıntı basması

Yeniden Kavramlaştıran: Üstüne yıkılır gibi olmak

Yukarıdaki cümlede, roman başkışisi Hasan’ın sokaktayken yaşadığı ani sıkıntı durumu, “üstüne yıkılır gibi olmak” ifadesiyle tasvir edilmiştir. Bu tasvirde, etrafta bulunan “harap, eski ve tozlu binalar”ın yer alıyor olması dikkate değerdir. Roman başkışisinin sıkıntı içine düşmesinde bu binaların fiziki yapısının etkisi büyüktür. Netice itibariyle Hasan’ın yaşadığı anlık sıkıntı durumu, tasvir yoluyla imgeleştirilmiştir.

●Aşırılık anlatımı

11. Örnek

"Hiçbir şey umurumda olmadığı için, sıkılacak şeyim yok; yine de, ölecekmişim gibi canım sıkılıyor." s.31.

Kavramlaştırılan: Sıkıntının en son noktası

Yeniden Kavramlaştıran: Ölecekmiş gibi canı sıkılmak

Roman başkışisi Hasan’ın ruhsal sıkıntısının sık sık dile getirildiği "Sokaktaki Adam" romanından alıntılanan bu cümlede, “ölecekmiş gibi canı sıkılmak” ifadesiyle Hasan’ın yaşadığı sıkıntının son safhada, en son noktada olduğu anlaşılır. Bu benzetme, sıkıntının son derece yoğun oluşunu vurgulaması yönüyle dikkat çeker.

●Keyiflilik anlatımı

12. Örnek

“Yakub keyfinden kekeliyor.” s.31.

Kavramlaştırılan:Keyifle,aralık vererek konuşmak

Yeniden Kavramlaştıran:Keyfinden kekelemek

“Kekelemek” sözcüğü ile “keyifle aralık vererek konuşmak” anlamı çağrıştırılan yapıda yer alan “kekelemek” eylemi, TDKGS’de yer alan “damak sesleriyle başlayan kelimeleri ve heceleri tekrarlayarak ve keserek konuşmak” ve “ne söyleyeceğini şaşırıp kelimeleri birbirine karıştırmak” anlamları dışında kullanılarak yeniden kavramlaştırma örneği teşkil eder. Bunun yanı sıra bu cümlede kullanılan "+dAn" ayrılma hali eki, "ile" edatı görevinde kullanıldığı için anlamsal olarak "keyifle" zarfını karşılabilir ve zarf yoluyla oluşturulmuş bir örnek olarak kabul edilir.

●Bayağılık anlatımı

13. Örnek

“Bir hayvan gibi tıkınıyor, tepiniyor ve uluyorum.” s.35.

Kavramlaştırılan: Hasan’ın insanî özelliklere yabancılığı

Yeniden Kavramlaştıran: Hayvan gibi tıkmak, tepinmek ve ulumak

Hayvan sözcüğü, “akılsız, duygusuz, kaba” (TDKGS) mecaz anlamlarını içerir. Örnekte Hasan'ın diğer insanlar gibi bir yaşam tarzı sürmeyişi, onun dünya düzenine ayak uyduramayışı kendi cümleleriyle "hayvan" varlığının özellikleri çerçevesinde yeniden kavramlaştırılarak aktarılmıştır.

●Rahatsız edici bakış anlatımı

14. Örnek

“Kolonyacı yörük aynaya bakar gibi bakıyor.” s.46.

Kavramlaştırılan:Doğrudan,çekinmeden, dikkatle bakmak

Yeniden Kavramlaştıran:Aynaya bakar gibi bakmak

Cümlede yer alan “aynaya bakar gibi bakmak” birleşik eylemi bünyesindeki “aynaya bakar gibi” edat öbeği ile kolonyacının “saklamadan, çekinmeden dikkatlice baktığı” vurgusu yapılır. Açıkça verilmeyen bu detay, eylemi niteleyen zarf unsuru aracılığıyla yeniden kavramlaştırılır.

●Hareket anlatımı

15. Örnek

“Sakın ha! Aygır gibi hareket edeceksin.” s.46.

Kavramlaştırılan: Kabaca hareket etmek

Yeniden Kavramlaştıran: Aygır gibi hareket etmek

“Aygır gibi davranmak” ifadesinde hayvana benzetme aracılığıyla “kabaca hareket etmek” ifadesi vurgulanır ve “aygır” sözcüğü kullanımı, imgesel aktarımı destekler.

●Kurnazca gülüş anlatımı

16. Örnek

“Mis kokulu, kazık gibi sırtıyor.” s.47.

Kavramlaştırılan:Rahatsızlık verecek şekilde sırtmak

Yeniden Kavramlaştıran:Kazık gibi sırtmak

“Dişlerini göstererek aptallık, şaşkınlık, kurnazlık veya alay belirtir biçimde gülmek, sırtarmak” anlamını içeren “sırtmak” sözcüğü, “kazık gibi” edat öbeği ile nitelenir. “Sırtmak” eyleminin içerdiği ifadelerden “kurnazlık ve alay belirtir

biçimde gülmek” anlamı özelinde, romanda sözü geçen kolonyacının yaşanan her şeyden haberdar olduğu anlaşılır. Kurnazlık ve alay içeren, rahatsızlık verecek düzeyde gülme eylemini “göze batacak ölçüde” yapması “kazık gibi” edat öbeği ile sağlanır.

●Vahşilik anlatımı

17. Örnek

“İşin tuhafı, insanlar tehlike ile karşılaşmadan, gözleri hiçbir şeyi görmüyor. *Kurtlar gibi, birbirlerini parçalıyorlar.*” s.48.

Kavramlaştırılan: İnsanların vahşi yanı/Vahşilik dürtüsü

Yeniden Kavramlaştıran: Kurtlar gibi birbirlerini parçalamak

Cümlede, “insanların birbirlerine verdiği zararı” aktarmak için “kurtlar gibi” benzetmesine başvurulmuştur. Bu ise “parçalamak” eylemi ile bütünleşerek “insanların daima içinde barındırdığı vahşilik dürtüsü” anlamını çağrıştırarak yeniden bir anlam üretimi ortaya koyar. Bu üretim yeni bir anlamı doğurması yönüyle imgesel anlatım örneğidir.

●Rahatsızlık anlatımı

18. Örnek

“Ahmet’ler, sancı tutmuş gibi, kıvranıyor.” s.53.

Kavramlaştırılan:Rahatsızlık dolayısıyla kıpırdanmak

Yeniden Kavramlaştıran:Sancısı tutmuş gibi kıvranmak

Yukarıdaki cümlede “Ahmetler” ibaresi ile vurgulanmak istenen, romandaki kaçak kürk işine aracılık eden kişi olan Ahmet’in aynadaki yansımalarıdır. “Ahmetler” diyerek aslında “onun aynalardaki çoğalmış görüntüsü” kastedilir. Bu görüntülere vurgu yapılması, birazdan açıklayacağımız asıl kavramlaştırmayı abartmak nedeniyledir. Roman başkışisi Hasan ile yapmakta olduğu anlaşma şartları dolayısıyla rahatsızlık duyan Ahmet, Hasan’ın gözünde “sancısı tutan bir hastanın kıvrınması” biçiminde canlanır. Yazar roman başkışisi üzerinden “rahatsızlık dolayısıyla kıpırdanmak” eylemini “hasta” benzetmesi ile yeniden kavramlaştırır.

●Çiçek şekli anlatımı

19. Örnek

“Krizantem horoz gibi kabarıyor.” s. 57.

Kavramlaştırılan: Çiçeğin şekli

Yeniden Kavramlaştıran: Horoz gibi kabarmak

“Krizantem horoz gibi kabarıyor.” cümlesinde krizantem yani kasımpatı çiçeğinin şeklinin hacimli yapısı, “horoz gibi kabarmak” benzetmesi ile sağlanmıştır. Bu benzetme çerçevesinde horoz varlığı üzerinden krizantemin hacimli yapısı imgesel bir şekilde karşımıza çıkar.

●Yağmur anlatımı

20. Örnek

“Sokaktan bir otomobil çıktı. Farları çizgi çizgi yağmuru aydınlattı.” s. 59.

Kavramlaştırılan: Yağmur damlalarının şekli

Yeniden Kavramlaştıran: Farların çizgi çizgi aydınlatması

Cümlede “otomobil farlarının yağmuru çizgi çizgi aydınlatması” vurgulanmıştır. Otomobilin yağmuru çizgi çizgi aydınlattığına dair verilen örnekte aslında yağmur damlalarının çizgi çizgi oluşu, farlar yardımıyla görünür kılındığı için “yağmur damlalarının mevcut görüntüsü yeniden bir görüntü” oluşturduğundan imgesel değer kazanmıştır.

●Aşağılama anlatımı

21. Örnek

“Şimdi gelecek, binlerce liranın semirttiği, -hem de dişi domuzlar gibi semirttiği-yıldızları dinleyeceğiz.” s. 60.

Kavramlaştırılan: Yıldızlar

Yeniden Kavramlaştıran: Dişi domuzlar gibi semirtmek

Yukarıda bulunan cümlede, “...binlerce liranın semirttiği hem de dişi domuzlar gibi semirttiği yıldızları dinleyeceğiz.” ifadesinde “semirtmek” sözcüğünün anlamı dikkat çeker. “Besili, yağlı bir duruma gelmek, semizletmek, şişmanlamak” (TDKGS) anlamları içeren “semirtmek” sözcüğü, “dişi domuzlar gibi semirtmek” şeklinde karşımıza çıkarak aslında “yıldızların kaçak mallarsan elde edileceği düşünülen para çerçevesinde şişmanlatılması” anlamını içerir ve böylelikle aslında yıldız imgesi çerçevesinde düşünülecek olursa insanların paralanması ve fiziki olarak yağlanması yani şişmanlaması durumunu beraberinde getirerek buradaki imgesel anlamı açığa çıkarır.

22. Örnek

●Küçümseme anlatımı

“Yakub, bir at gibi kafasını salladı: -Aptallığından.

Tüyü bozuk şiddetle itiraz etti:-Yooo! Hayır aptal değilim. Söyledim size. Ama adamım ben. Arkadaşız dedik bir kere. Para nedir ki?” s. 61.

Kavramlaştırılan: Kızgınlık hareketi

Yeniden Kavramlaştıran: At gibi kafasını sallamak

Örnek cümlede roman kişilerinden Kamarot Yakub'un “kızgınlığını ifade etmek” için “at gibi” benzetmesi yapılmıştır. “At gibi kafasını sallamak” birleşik yapısı üzerinden “kızgınlık hareketi” vurgulanarak imgesel bir anlama varılır. Hasan’ın ağzından aktarılan cümleden küçümseme anlamı çıkarılabilir.

●İnsan dışı varlıklara yakınlık anlatımı

23. Örnek

“Yolda krizantem denize düştü. Bir horoz gibi ses çıkartarak boğuldu.” s. 62.

Kavramlaştırılan: Krizantem

Yeniden Kavramlaştıran: Horoz gibi ses çıkartarak boğulmak

Yukarıda farklı örneklerde incelenen krizantem yani kasımpatı çiçeğinin bu cümlede "bir horoz gibi ses çıkararak boğulmak" birleşik yapısında karşımıza çıkar. Anlaşılacağı üzere bir canlı varlık olan çiçeğin başka bir canlı varlık üzerinden yani horoz varlığı üzerinden yeniden kavramlaştırılması söz konusudur. Bu kavramlaştırma benzetme yoluyla gerçekleşir ve horozun sesi krizantem çiçeğine yüklenerek bir imgesel anlam oluşturulmuştur. Bu imgesel anlamda ise Hasan'ın

insanlardan çok doğadaki başka canlılara yakınlık duyması, diğer canlılara yakın hissetmesi durumunu örneklendirilmiş olur.

●Rahatsızlık anlatımı

24. Örnek

“Odada, bir yer yatağına, çingeneler gibi enine yattık.” s. 62.

Kavramlaştırılan: Sıkış tıkış yatmak

Yeniden Kavramlaştıran: Çingeneler gibi yatmak

Cümlede yer alan "çingeneler gibi yatmak" birleşik yapısından "sıkış tıkış yatmak" anlamı çıkarılmaktadır. Dolayısıyla bu cümlede "tıkış tıkış yatmak" anlamı, "çingeneler gibi yatmak" birleşik yapısındaki benzetme yoluyla yeniden kavramlaştırma çerçevesinde okura sunulmuştur.

●Küçümseme anlatımı

25. Örnek

“Bazan sokak lâmbalarının yer değiştirdiğini; uzun boylu, ahmak herifler gibi, köşe kapmaca oynadığını sanıyordum.” s. 62.

Kavramlaştırılan:Sokak Lambaları

Yeniden Kavramlaştıran:Uzun boylu ahmak herifler gibi köşe kapmaca oynamak

Romandan alıntılanan cümlede sokak lambaları," uzun boylu ahmak herifler gibi köşe kapmaca oynamak" üzerinden benzetme aracılığıyla zarf görevinde karşımıza çıkan bir yeniden kavramlaştırma örneğidir.

●Yoğun bir biçimde gerçekleşen eylem anlatımı

26. Örnek

“Uzatmayalım, milletin karınca gibi balığa üşüştüğü bir gece yarısı, işi, tereyağından kıl çekercesine hallettik.” s. 74.

Kavramlaştırılan: Kalabalık insan topluluğunun balık tutması

Yeniden Kavramlaştıran: Karınca gibi balığa üşüşmek

Cümlede, "karınca gibi balığa üşüşmek" ifadesi üzerinden "kalabalık insan topluluğunun yoğun bir biçimde balık tutması" kavramlaştırılmıştır. Dolayısıyla bu ifade üzerinden yeniden kavramlaştırma benzetme sanatıyla sağlanmış olur.

●Abartma anlatımı

27. Örnek

“Şehir, toz toprak içinde uçuşuyordu.” s.77

Kavramlaştırılan: Toz toprağın uçuşması

Yeniden Kavramlaştıran: Şehrin uçuşması

Cümlede "toz toprak uçuşması", "şehrin uçuşması" şeklinde karşımıza çıkar. Rüzgarın tozu toprağı birbirine katan o şiddetli hali, şehrin tamamında hakim olduğu için burada abartma çerçevesinde bir anlam oluşturulmuş ve şehrin uçuşması vurgusu yapılarak imgesel anlatım sağlanmıştır.

●Aşırı sinirlilik anlatımı

28. Örnek

“Sinirlerim, sapan lastikleri gibi geriliyor.” s.78.

Kavramlaştırılan: Sinirlerin gerilmesi

Yeniden Kavramlaştıran: Sapan lastikleri gibi

Romandan alıntılanan cümlede, "sinirlerin sapan lastikleri gibi gerilmesi" ifadesi dikkat çeker. Bu birleşik yapıda benzetme aracılığıyla sinirlerin gerilmesi durumunun aşırılığı sapan lastikleri gibi benzetmesiyle sağlanarak yeniden kavramlaştırma sağlanır.

●Sövme anlatımı

29. Örnek

“Küfür patlangaç gibi patlıyor!” s. 78.

Kavramlaştırılan: Küfrün ağızdan birden çıkması

Yeniden Kavramlaştıran: Patlangaç gibi patlamak

Örnekte, kızgınlık anında küfrün ağızdan birden çıkması, "patlangaç gibi patlamak" birleşik yapısındaki benzetmeyle sağlanmıştır. Dolayısıyla "küfür savurmak" eylemi, "patlangaç gibi" ifadesindeki "patlangaç" nesnesine benzetilmesi aracılığıyla imgesel bir anlam kazanmıştır.

●Resmiyet anlatımı

30. Örnek

Aramızdaki soğukluğu, elimi uzatsam, kalıp kalıp tutabilirdim. s. 79.

Kavramlaştırılan:Resmiyet

Yeniden Kavramlaştıran:Soğukluğu kalıp kalıp tutmak

Örnekte resmiyet, "soğukluğu kalıp kalıp tutmak" ifadesiyle somutlaştırılmış ve bu somutlaştırma zarf olarak gerçekleşmiştir. Bu somutlaştırma, yeniden kavramlaştırma sonucunda oluşur.

●Kabalık anlatımı

31. Örnek

“Onun yanında, hayvan gibi hareket etmişim”. s. 84.

Kavramlaştırılan:Kabaca davranış

Yeniden Kavramlaştıran:Hayvan gibi

Hareket etmek eylemi cümlede "hayvan gibi" ifadesi ile vurgulanır ve “kabaca davranış”, “hayvan gibi” zarfıyla açıklanmış olur.

●Gölge anlatımı

32. Örnek

“Yüzüne gecenin ışığı vuruyor, geceye ait bir şeymiş gibi görünüyordu.” s. 85.

Kavramlaştırılan: Meryem'in karanlıktaki görüntüsü

Yeniden Kavramlaştıran: Geceye ait bir şeymiş gibi görünmek

Yukarıdaki cümlede roman kişilerinden Meryem'in karanlıktaki görüntüsü, “geceye ait bir şeymiş gibi görünmek” ifadesindeki benzetme yoluyla yeniden kavramlaştırılmıştır. Meryem'in gece karanlığındaki görüntüsü okurun zihninde canlandırılmak istenerek imgeleştirilmiştir.

●Eylemsel devingenlik anlatımı

30. Örnek

“Yanan kibrit çöpleri gibi, kararıyor, kıvrılıyor ve bükülüyoruz.” s. 86.

Kavramlaştırılan: Eylemsel devingenlik

Yeniden Kavramlaştıran: Yanan kibrit çöpleri gibi kararmak, kıvrılmak ve bükülmek

Örnekte bir eylemi gerçekleştirme sırasındaki hareketlilik durumu anlatılmaktadır. Bu eylemsel devingenlik, “yanan kibrit çöpleri gibi kararmak kıvrılmak ve bükülmek” biçiminde yeniden kavramlaştırılarak bir görüntü oluşturmakta ve bu yeni görüntü imgesel anlatım içermektedir.

●Aşağılama anlatımı

31. Örnek

“Selâmi arkasından, yağlı yağlı sırttı: -Serseri, dedi, kafası ezilecek adamdır.” s. 99.

Kavramlaştırılan:Rahatsız edici, pişkin biçimde sırtlamak

Yeniden Kavramlaştıran:Yağlı yağlı sırtlamak

Örnekte şişmanlıktan yüzünü yağ bağlamış Selami'nin sırtması “yağlı yağlı” zarfı ile vurgulanarak "şişmanlık" vurgusu yapılmıştır. Kavramlaştırılan unsur, şişman suratlı Selami'nin rahatsız edici pişkinlikte sırtmasının “yağlı yağlı sırtlamak” eylemi ile yeniden kavramlaştırıldığı gözlenir.

●Etkisini yitirme anlatımı

32. Örnek

Rüzgâr, usul usul kırıldı, bölündü, savuştu gitti. s.108.

Kavramlaştırılan: Rüzgarın dinmesi

Yeniden Kavramlaştıran: Kırılmak, bölünmek, savuşup gitmek

Cümlede rüzgarın yavaş yavaş etkisinin azaldığı anlatılırken "savuştu gitti" ifadesinde, rüzgarın artık dinmiş olması vurgulanmaktadır. Burada "savuşmak" fiili bulunduğu yerden "aceleyle gizlice veya dikkati çekmeden ayrılmak" (TDKGS) anlamında kullanılan bir fiil şeklinde karşımıza çıkar ve "savuşup gitmek" anlamından rüzgarın bir insan gibi bir mekanı aceleyle terk etmesi anlamı akla gelmektedir. Cümlede, kişileştirme yoluyla bir yeniden kavramlaştırma gerçekleşmiş bulunmaktadır.

●Alay anlatımı

33. Örnek

“Kerata incecik güldü.” s.108.

Kavramlaştırılan: Alaylı bir şekilde gülmek

Yeniden Kavramlaştıran: İncecik gülmek

Örnekte “alaylı bir şekilde gülmek” vurgusu “incecik gülmek” ifadesiyle sağlanır ve imgesel bir görüntü oluşturulur.

●Sıkınlık anlatımı

34. Örnek

“Benim de, limon gibi canım sıkıldı.” s.111.

Kavramlaştırılan:Can sıkınlığı

Yeniden Kavramlaştıran:Limon gibi

Cümlede “aşırı derecede can sıkınlığı”, “limon gibi canı sıkılmak” yeniden kavramlaştırılması ile vurgulanır.

●Aşırı istek anlatımı

35. Örnek

“Fakat içim kapanıyor, ayna buğulanıyor. Kadın bir ara, bir kısrak iştihasıyla bana bakıyor, dişlerini gösteriyor.” s.112.

Kavramlaştırılan: Fazlasıyla isteyerek bakmak

Yeniden Kavramlaştıran: Bir kısrak iştihasıyla bakmak

"İştihâ" TDKGS'te "iştah" olarak açıklanır. Cümlede "bir kısrak iştihasıyla bakmak" ifadesiyle kavramlaştırılan unsurun "fazlasıyla isteyerek bakmak, iştahla

bakmak" olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla burada "fazlasıyla isteyerek bakmak" durumu, kısarak varlığı ile yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Küçümseme anlatımı

36. Örnek

“Otomobille yavan küçük burjuvalar gibi, boğaz gezintisi yapmak; dünyanın parasını verip, bayat balıklar, artık etler zıkkımlanmak, benim yapacağım iş mi?” s.119.

Kavramlaştırılan: Görgüsüz, bilgisiz kent soylu

Yeniden Kavramlaştıran: Yavan küçük burjuvalar gibi

TDKGS'te “burjuva” sözcüğü,“orta sınıftan olan kentsoylu” anlamına gelmektedir. “Yavan” sözcüğü ise “görgüsüz, bilgisiz” anlamını içermektedir. Bu bakımdan cümlede “yavan küçük burjuvalar gibi boğaz gezintisi yapmak” ifadesi ile “görgüsüz, bilgisiz kentsoylu, orta sınıftan olan insan” vurgusu yapılmaktadır. Buradaki benzetme aracılığıyla mevcut kavramlaştırılan unsurun “burjuva” ve “yaban” sözcükleri üzerinden yeniden gerçekleştirildiği gözlenir.

●Güz anlatımı

37. Örnek

“Dolmabahçe yolunun ulu ağaçları, muhteşem bir iflâsla yapraklarını silkiyorlar”. s.119-120.

Kavramlaştırılan:Ağaçların sonbaharda hızla yaprak dökmesi

Yeniden Kavramlaştıran:Ağaçların muhteşem bir iflasla yapraklarını silkmesi

“Ağaçların muhteşem bir ihlasla yapraklarını silkmesi” söz öbeği ile “sonbaharda ağaçların yapraklarını hızla dökmesi” bir görüntü şeklinde imgeleştirilmiştir.

●Hareket anlatımı

38. Örnek

“Hrisulâ düzgün, ince uzun, harikulâde boynuyla seviniyor.” s.120.

Kavramlaştırılan:Sevinçle yapılmış boyun hareketi

Yeniden Kavramlaştıran:Düzgün ince uzun harikulâde boynu ile sevinmek

Yukarıdaki örnekte “düzgün ince uzun harikulade boynu ile sevinmek” söz öbeği ile “sevinçle yapılmış bir hareket” tasvir edilerek imgesel bir görüntü ortaya çıkmıştır.

●Bakışta ifadesizlik anlatımı

39. Örnek

“Hrisulâ bana kupkuru bakıyor.” s.121.

Kavramlaştırılan:Donuk, ifadesiz bakış

Yeniden Kavramlaştıran:Kupkuru bakmak

“Donuk bir şekilde yani ifadesiz biçimde bakmak” eylemi, “kupkuru bakmak” eylem yapısı çerçevesinde yeniden kavramlaştırılmıştır.

●İsteksizlik anlatımı

40. Örnek

“Hrisulâ, önündeki balığa bir bütün at yemek zorundaymış gibi, üzüntüyle bakıyor ve konuşmuyor.”s.122.

Kavramlaştırılan: İstememe, üzüntülü olma durumu

Yeniden Kavramlaştıran: Bir bütün at yemek zorundaymış gibi bakmak

Cümlede, “bir bütün at yemek zorundaymış gibi bakmak” benzetmesi çerçevesinde “bu istememe, üzüntülü olma durumu” yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Küçümseme anlatımı

41. Örnek

“Hiçbir şey anlamadı. Ona acıyormuş gibi baktı.” s.123.

Kavramlaştırılan: Küçümseme

Yeniden Kavramlaştıran: Acıyormuş gibi bakmak

Cümlede, “küçümseme” vurgusunun “acıyormuş gibi bakmak” benzetme yapısı ile sağlandığı gözlenir.

●Zaman anlatımı

42. Örnek

“Kısa bir müddet, zamanı hissetmek için durdu.” s.124.

Kavramlaştırılan:Bekleyip zaman kazanmak

Yeniden Kavramlaştıran:Zamanı hissetmek için durmak

Cümlede, “zamanı hissetmek için durmak” ifadesinden “bekleyip zaman kazanmak” anlamında bir yeniden kavramlaştırma örneği türetilir.

●**Yavaş konuşma anlatımı**

43. Örnek

“Acelesiz konuşuyor, gülümsüyor.” s.125.

Kavramlaştırılan:Vakit geçirerek, yavaşça konuşmak

Yeniden Kavramlaştıran:Acelesiz konuşmak

“Vakit geçirmeden, tez olarak”(TDKGS) anlamında bir zarf olan “acele” sözcüğünün bu cümlede “+s(x)z” isimden isim yapma ekinin kattığı olumsuzluk anlamıyla “vakit geçirerek, yavaşça” anlamında kullanılışı, olağan kullanımda yer almayan bir zarf örneği olmasıyla dikkat çeker.

●**Sürekli düşünme anlatımı**

44. Örnek

“-Kafandakini, dedi, parçala kurtul. Seni kurt gibi yiyor.” s.125.

Kavramlaştırılan: Zihni meşgul etmek

Yeniden Kavramlaştıran: Kurt gibi yemek

Cümlede, “zihni meşgul etmek” anlamı, “kurt gibi yemek” yeniden kavramlaştırılması çerçevesinde aktarılmaktadır.

●Mekansızlık anlatımı

45. Örnek

“Yalnız, tedirgin, kaybolmuş, terliyorum.” s.126.

Kavramlaştırılan: Yalnızlık ve mekansızlık

Yeniden Kavramlaştıran: Yalnız, tedirgin, kaybolmuş terlemek

Roman başkişisi Hasan'ın “yalnız, tedirgin, kaybolmuş terlemek” ifadesi ile “terlemek” eylemi üzerinden “yalnız tedirgin halinin yanı sıra bu dünyaya ait hissetmeyişi nedeniyle kaybolmuşluk hissine kapılması” vurgulanır. Bu bakımdan cümlede, Hasan'ın içinde bulunduğu durumu aktarması yönüyle bir imgesel anlatım söz konusudur.

●Dairesel hareket anlatımı

46. Örnek

“Patron kasasında bir şeyler zıkkımlanıyor; etrafında, Kızılderililer gibi, kedileri dolaşıyordu.” s.127.

Kavramlaştırılan: Kedilerin patronun etrafında dönmesi

Yeniden Kavramlaştıran: Kızılderililer gibi dolaşmak

Kedilerin dönmesi durumu, "Kızılderililer gibi dolaşmak" benzetmesi ile yeni bir görüntü oluşturulması çerçevesinde imgesel bir değer taşır.

● Utanmazlık anlatımı

47. Örnek

“Vitrinler, arsız arsız bakışıyorlar.” s.127.

Kavramlaştırılan: Vitrin afişlerindeki mankenler

Yeniden Kavramlaştıran: Arsız arsız bakışmak

Vitrinlerdeki afişlerde bulunan içerikler dolayısıyla olsa gerek “bakışmak” eyleminin “arsız arsız oluşu” dikkat çeker. Dolayısıyla bu cümlede, “bakışmak” eylemi aracılığıyla vitrinler kişileştirilerek insana benzetilmiştir. Kişileştirme bağlamında bu örnek bir imgesel görüntü oluşturur.

● Korkunçluk anlatımı

48. Örnek

“Gecenin ortasında bembeyaz dolaşıyorsunuz.” s.128.

Kavramlaştırılan: Hayalet gibi dolaşmak

Yeniden Kavramlaştıran: Bembeyaz dolaşmak

Cümlede “gecenin ortasında bembeyaz dolaşmak” ifadesi ile “hayalet gibi” vurgusu yapılmıştır. “Hayalet gibi dolaşmak” unsurunun bir renk vurgusu ile zarf görevinde kullanılmış olduğu gözlenir. "Açık bir biçimde" (TDKGS) anlamıyla değerlendirecek olursak "gecenin ortasında açık bir biçimde dolaşmak" anlamı vurgulanmış olur.

●Hareketsizlik anlatımı

49. Örnek

“Tramvay hatları bile, kafaları ezilmiş kör yılanlar gibi, uzun uzun, uykuya varmadılar mı?” s.128.

Kavramlaştırılan: Tramvay seferlerinin sona ermesi/ Tramvayların hareketsizliği

Yeniden Kavramlaştıran: Kafaları ezilmiş kör yılanlar gibi uykuya dalmak

"Sokaktaki Adam" romanından alıntılanan cümlede, tramvay seferlerinin sona ermesi, tramvayların hareketsizliği, “kafaları ezilmiş kör yılanlar gibi uykuya dalmak” yeniden kavramlaştırması ile imgesel bir görüntü kazanmıştır. Aynı zamanda bu imgesel anlamı oluşturan görüntüyü sağlayan varlık yılandır.

●Çaresizlik anlatımı

50. Örnek

“Şimdi, Kürdün apış arasında, çamurlu bir kurbağa gibi kımıldanıyor, ağlıyor.” s.130.

Kavramlaştırılan: Kurtulamayacağını bilerek hareket etmek, ağlamak

Yeniden Kavramlaştıran: Çamurlu bir kurbağa gibi kımıldamak

Örnekte, “çamurlu bir kurbağa gibi kımıldamak” yeniden kavramlaştırılması ile "kurtulamayacağını bilerek hareket etmek, ağlamak" durumu aktarılır.

●Kalp atışı anlatımı

51. Örnek

“Adamın kalbi vursun, motor gibi işlesin yeter mi?” s.132.

Kavramlaştırılan: Kalp atışı

Yeniden Kavramlaştıran: Motor gibi işlemek

Cümlede, “kalbin atma” eylemi neticesinde çıkan ses, “motor gibi işlemek” ifadesi ile yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Aşırılık anlatımı

52. Örnek

“Telefonun öbür ucunda bir bardak kırılmış gibi güldü.” s.144.

Kavramlaştırılan: Ansızın gürültülü bir şekilde kahkaha atmak

Yeniden Kavramlaştıran: Bir bardak kırılmış gibi gülmek

“Ansızın gürültülü bir şekilde kahkaha atmak” söz öbeği, “bir bardak kırılmış gibi gülmek” ifadesi aracılığıyla yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Görüntü anlatımı

53. Örnek

“Kaşığın çukur aynasında, yüzüm değirmileşiyor. Dişlerim, hakiki canavar dişleri gibi uzuyorlar.” s.145.

Kavramlaştırılan: Dişlerin kaşıktaki görüntüsü

Yeniden Kavramlaştıran: Dişlerim canavar gibi uzamak

Roman başkişisi Hasan'ın kaşıktaki kendini izlemesi sonucunda, dişlerinin kaşıktaki görüntüsü için “dişleri canavar gibi uzamak” ifadesi ile benzetme yaptığı gözlenir. Yeni bir görüntü oluşturan bu benzetme, yeniden kavramlaştırma örneğidir.

●Rahatlama anlatımı

54. Örnek

“Kendimi kitap okurken düşünemiyorum. Yazarken hiç. Ve bu boğucu bir sıcaklıkta, yüzümü bir vantilatöre tutuyormuşum gibi müthiş hoşuma gidiyor.” s.145.

Kavramlaştırılan: Kitap okumak ve yazmak eyleminden uzak olmak hissi

Yeniden Kavramlaştıran: Yüzünü vantilatöre tutuyormuş gibi hoşuna gitmek

Hasan'ın edebiyat fakültesini okurken yarıda bırakması ve bu hayata dair her şeyi anlamsız kılışı onun önceden önem verdiği kitap kavramını vurguyla sağlanmışır. Kitap okumak ve yazmak eyleminden uzak olmak hissi, "yüzünü vantilatöre tutuyormuş gibi hoşuna gitmek" birleşik yapısıyla bir benzetme çerçevesinde yeniden kavramlaştırılır.

●Aydınlatma anlatımı

55. Örnek

“Işık, yüzümü sağdan soldan tokatladı.” s.146.

Kavramlaştırılan: Işığın yüzün tamamının aydınlatması

Yeniden Kavramlaştıran: Işığın yüzü sağdan soldan tokatlaması

Roman başkişisi Hasan'ın girdiği odada “ışığın yüzünü sağdan soldan tokatlamak” ifadesi ile “yüzün tamamının aydınlatılması” vurgusu yapılmıştır. Bu cümlede “aydınlatmak” ifadesi yerine “sağdan soldan tokatlamak” yapısı kullanılarak kavramlaştırma gerçekleştirilmiştir.

●Işık yansıması anlatımı

56. Örnek

“Yalnız solumda, palyaço yüzüne benzer bir şey, acı acı parlıyor.” s.146.

Kavramlaştırılan: Palyaço biblosuna vuran ışık

Yeniden Kavramlaştıran: Acı acı parlamak

Roman başkişisi hasan karanlıkta bir palyaço biblosunu acı acı parlayan bir nesneye benzetir. “Acı acı” zarfı, “üzüntülü bir biçimde, dokunaklı olarak” anlamlarını içerir. Bu anlamlar işe yorumlayacak olursak palyaço biblosu kişileştirilmiştir ve cümlede kişileştirme yoluyla insana benzeyiş söz konusudur. Hasan'ın insan dışı varlıklara yakınlık duyma, onları insanlardan daha masum bulma özelliği bu örnek üzerinden kendini hatırlatır.

●Rahatsızlık anlatımı

57. Örnek

“Bunu istemiyorum, yanaklarımda, çenemde karıncalar geziyor, sinekler dolaşıyor gibi oluyorum, istemiyorum.” s.147.

Kavramlaştırılan: Yüzünde saçların kımıldaması

Yeniden Kavramlaştıran: Yüzünde karınca geziyor ve sinek dolaşıyor gibi olmak

Meryem'in saçlarının, Hasan'ın yüzünde kımıldaması durumu, “yüzünde karınca gezmesi ve sinek dolaşması gibi” benzetmesi ile aktarılır. Bu bağlamda, Hasan bu durumdan duyduğu rahatsızlığı yeniden kavramlaştırma unsuru bir benzetme ile ifade eder. Bu rahatsızlığın ifade edilişi karınca ve sinek hayvan adları üzerinden pekiştirerek sağlanmıştır.

●Saflik anlatımı

58. Örnek

“Katıksız bir eşek gülümsemesiyle sırttı.” s.145.

Kavramlaştırılan: Bozulmamış saf gülümseme

Yeniden Kavramlaştıran: Katıksız bir eşek gülümsemesi

"Niteliği başka hiçbir etkiyle bozulmamış olan, tam" (TDKGS) anlamlarını içeren "katıksız" sözcüğü ile "bozulmamış, saf gülümseme", " katıksız bir eşek gülümsemesi" biçiminde yeniden kavramlaştırılır. Bu kavramlaştırmada, eşek hayvan adının kullanılması anlamı kuvvetlendirmiştir.

●Beğenme anlatımı

59. Örnek

“Soprano sesler, sağdan sola, soldan sağa koşuyorlar. Ben sesleri, kanatları olan, bin bir renkli, garip, eski zaman hayvanları gibi tasarlamayı severim.” s.149.

Kavramlaştırılan: Ses

Yeniden Kavramlaştıran: Sesleri koşturan, kanatları olan, bin bir renkli, garip, eski zaman hayvanları gibi tasarlamak

Roman başkışısı Hasan, ses varlığını "koşturan kanatları olan bin bir renkli garip eski zaman hayvanları gibi tasarlayarak sağdan sola soldan sağa koşturan" varlıklara benzetir. Böylelikle zaten somut bir varlık olan ses unsuru, başka somut varlıklar ve onların eylemleri çerçevesinde daha da somut hale getirilmiş ve bu somutluğun pekiştirilmesi durumu yeniden kavramlaştırma ile desteklenmiştir.

•Parıldama anlatımı

60. Örnek

“Herkes aşktan söz ediyor ve bunu gözleri ışıklanarak yapıyor.” s.150.

Kavramlaştırılan:Gözleri ışıklanarak aşktan söz etmek

Yeniden Kavramlaştıran: Gözleri parıldayarak aşktan bahsetmek

Örnekte yer alan “gözleri ışıklanarak aşktan söz etmek” söz öbeği, “gözleri parıldayarak aşktan bahsetmek” ifadesinin yeniden kavramlaştırmıştır.

•Rahatsızlık anlatımı

61. Örnek

“Meryem kulağımın dibinde, büyük büyük sesleniyor.” s.153.

Kavramlaştırılan: Bağıra bağıra konuşmak

Yeniden Kavramlaştıran:Büyük büyük seslenmek

Cümlede, “bağırarak konuşmak” söz öbeği, “büyük büyük seslenmek” şeklinde imgeleştirilmiştir.

●Kızgınlık anlatımı

62. Örnek

“İçerledim, memesinin kafasını, tahta biti gibi ezdim.” s.160.

Kavramlaştırılan: Kızgınlıkla yapılan hareket

Yeniden Kavramlaştıran: Memesinin kafasını, tahta biti gibi ezmek

Cümlede, “memesinin kafasını tahta biti gibi ezmek” benzetme yapısında, “kızgınlıkla yapılmış bir hareket vurgusu” söz konusudur. Bu yapıda, benzetme üzerinden tahta biti vurgusu yapıldığı görülür.

●Onaylama anlatımı

63. Örnek

“Bir at gibi silkindi.” s.162.

Kavramlaştırılan:Haberi onaylamak

Yeniden Kavramlaştıran:Bir at gibi silkinmek

Örnekte “bir at gibi silkinmek” ifadesi ile “haberi onaylamak” vurgusu yapılır. “Onaylamak” eyleminin “bir at gibi silkinmek” söz öbeği ile zarf görevinde bir imgesel görüntü olduğu açıktır.

●Tedirginlik anlatımı

64. Örnek

“Mademki ihbar, hepimizi sıçanlar gibi tutacaklar.” s.166.

Kavramlaştırılan:Hapse atılmak

Yeniden Kavramlaştıran:Sıçanlar gibi tutulmak

“Hapse atılma” durumu, “sıçanlar gibi tutulacak olmak” şeklinde yeniden kavramlaştırılır.

●Bulut hareketliliği anlatımı

65. Örnek

“Şehrin üstünden, Nemrud'un develeri gibi, yağmur bulutları geçiyor. Uzak uzak, gök gürlüyor. Sonbahar insanları, her tarafı sarmışlar.” s.175.

Kavramlaştırılan: Yağmur bulutlarının hızlı hareketi

Yeniden Kavramlaştıran: Nemrud'un develeri gibi yağmur bulutlarının geçmesi

Cümlede, “yağmur bulutlarının hızlı hareketi”, “Nemrud'un develeri gibi yağmur bulutlarının geçmesi” şeklinde yeniden kavramlaştırılır. Kavramlaştırma eyleminin gerçekleşmesi halk arasında yaygın bir hikaye olarak bilinen zalim kral Nemrut ve onun kendisi gibi acımasız develeri şeklinde açıklanan “bulutların deve hayvanı”na benzetilmesiyle gerçekleşir.

●Küçümseme anlatımı

66. Örnek

“Cıgarasını elinde, canlı bir balık tutarmış gibi acemice tutan, ince belli bir kız. Esmer, kart sesli bir başka kız.” s.176.

Kavramlaştırılan: Kızın sigara tutuşu

Yeniden Kavramlaştıran: Elinde canlı bir balık tutarmış gibi acemice tutmak

Hasan, söz konusu “kişinin sigarayı tutma şeklinin toyluğu, acemiliği” vurgusunu, “elinde canlı bir balık tutarmış gibi acemice tutmak” benzetmesiyle öne çıkarır ve bu benzetme aracılığıyla söz konusu kişiyi küçümseyişini ifade etmiş olur.

●Küçümseme anlatımı

67. Örnek

“Kalabalık konuşuyor. Talebeler, bir akvaryumdaki acayip şekilli balıklar gibi, ağızlarını açıp kapıyorlar.” s.178.

Kavramlaştırılan: Kalabalıktaki bireylerin her birinin konuşması sonucu oluşan dudak hareketleri

Yeniden Kavramlaştıran: Bir akvaryumdaki acayip şekilli balıklar gibi ağızlarını açıp kapamak

Başkişi Hasan tarafından aktarılan cümlede, kalabalıktaki bireylerin her birinin konuşması sonucu oluşan “dudak hareketleri”, “bir akvaryumdaki acayip şekilli balıklar gibi ağızlarını açıp kapamak” birleşik yapısı üzerinden benzetme yoluyla yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Abartma anlatımı

68. Örnek

“-İki senem bu salonda harcandı, dedim. Ve bir roman kahramanı gibi tamamladım: - Onları arıyorum.” s.179.

Kavramlaştırılan: Verilen cevabın kurmaca yönünü vurgulamak

Yeniden Kavramlaştıran: Bir roman kahramanı gibi tamamlamak

“Sorulan soruya verilen cevabın kurmaca yönünü vurgulamak” için “bir roman kahramanı gibi tamamlamak” söz öbeği kullanılmış ve kavramlaştırma bu şekilde gerçekleşmiştir.

●Bâbil'den öte yaşam anlatımı

69. Örnek

“Denizin, kalleşlik etmeyeceği; yıldızların sıcak insan gözleri gibi, adamı uzaktan okşayacağı, bir Afrika limanı.” s.179.

Kavramlaştırılan: Yıldızlar

Yeniden Kavramlaştıran: Sıcak insan gözleri gibi

Hasan'ın İstanbul'dan uzaklaşıp bir Afrikalı limanına gitmeye dayalı hayaliyle oluşturulmuş olan cümlede, yıldız vurgusu yapılması dikkat çeker. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi “yıldız imgesi”, Hasan'ın içinde bulunduğu durumu sembolleştirilmesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla “yıldızların sıcak insan gözleri gibi olması” durumu aslında “Hasan'ın bu dünya dışında hayalini kurduğu hayatı” anlatır. Bu yaşam dışında başka bir yaşam tasvirini sıcak insan gözleri sıfat tamlamasıyla sağlamış olması ve yıldızları insana benzeterek kişileştirmesiyle yeniden kavramlaştırma sağlanmış olur.

●Küçümseme anlatımı

70. Örnek

“Tanışıyoruz. Bu sefer oğlan, ben yokmuşum da, önünde bir uçurum varmış gibi, yukarıdan aşağıya bakıyor.” s.180.

Kavramlaştırılan: Kibirlik

Yeniden Kavramlaştıran: Önünde bir uçurum varmış gibi yukarıdan aşağıya bakmak

Alıntılanan örnekte, “önünde biri uçurum varmış gibi yukarıdan aşağıya bakmak” söz öbeği ile küçük görme vurgusu yapılmıştır. Küçümseme, bu şekilde yeniden kavramlaştırılır.

●Acıma anlatımı

71. Örnek

“Bana, yaralanmış bir askere bakarmış gibi baktı.” s.182.

Kavramlaştırılan:Acıyarak bakmak

Yeniden Kavramlaştıran:Yaralanmış bir askere bakarmış gibi bakmak

Cümlede “acıyarak bakmak”, “yaralanmış bir askere bakarmış gibi bakmak” ifadesi ile yeniden anlamlandırılmış ve zarf yoluyla kavramlaştırmaya gidilmiştir.

●Beğeni anlatımı

72. Örnek

“Onun sözleri, küçük sinek kuşları gibi, havada çırpınıyordu.” s.183.

Kavramlaştırılan: Sözlerin hiçbir şeyi değiştirmeyen fakat güzel olan yanı

Yeniden Kavramlaştıran: Sözlerin küçük sinek kuşları gibi havada çırpınması

Cümlede vurgulanmak istenen, sözlerin küçüklüğü ve güzelliğidir. Sinek kuşları, küçük rengarenk yapılarıyla göze hoş gelir. Yaşam süreleri ise üç ile beş yıl arasındadır.(Vikipedi) Ayhan'ın ağzından çıkan sözlerin Hasan'a “küçük sinek kuşları gibi havada çırpınan küçük ama anlamlı güzel sözcükler” olarak yansımaları, sözcüklerin soyutluktan çıkarılarak somutlaştırılması ve bu somutlaştırmanın, onların hiçbir şeyi değiştirmeyen fakat güzel olan yönünü vurgulamak için yeni bir görüntü şekliyle sunulması, cümledeki imgesel anlatımı oluşturur. Kavramlaştırmanın “sinek kuşları gibi” benzetmesindeki sinek kuşu hayvan adı üzerinden sağlandığı gözlenir.

●Detaylı inceleme anlatımı

73. Örnek

“Hepsinin beni, cins bir atı inceler gibi, süzdüklerini seziyorum.” s.185.

Kavramlaştırılan: Detaylı bir şekilde baştan aşağıya incelemek

Yeniden Kavramlaştıran: Cins bir atı inceler gibi süzmek

"Detaylı bir şekilde baştan aşağıya incelemek" cümlede, "cins bir atı inceler gibi süzmek" biçiminde karşımıza çıkar. Bu sayede yeniden kavramlaştırma çerçevesinde bir imgesel anlatım ortaya çıkmış olur.

●Sıkıntı yoğunluğu anlatımı

74. Örnek

“-Karanlık bir can sıkıntısı, diyorum, bir hastanın yakında öleceğini sezmesi gibi.”
s.185.

Kavramlaştırılan: Karanlık can sıkıntısının yoğunluğu

Yeniden Kavramlaştıran: Bir hastanın yakında öleceğini sezmesi gibi

Örnekte açıkladığımız karanlık can sıkıntısının yoğunluğu, Hasan'ı içinden çıkılmaz sonsuz bir boşluğa sürükleyişi, “bir hastanın yakında öleceğini sezmesi gibi” ifadesiyle imgesel bir anlam ortaya koyar.

●Aşağılama anlatımı

75. Örnek

“Ben pipomu içiyor, sirke gitmişim gibi etrafımı seyreliyor, Ayhan'a cevap vermiyordum.” s.186.

Kavramlaştırılan: Aşağılayıcı bir şekilde etrafı (insanları) izlemek

Yeniden Kavramlaştıran: Sirke gitmiş gibi etrafı seyretmek

Aşağılayıcı bir şekilde etrafı (insanları) izlemek cümlede "sirke gitmiş gibi etrafı seyretmek" öbeğiyle vurgulanır.

●Aşağılama anlatımı

76. Örnek

“Lâdes kemiği, köpek gibi havladı: -Caz mı ?”. s.186.

Kavramlaştırılan: Tiz ve yüksek sesle konuşmak

Yeniden Kavramlaştıran: Köpek gibi havlamak

"Tiz ve yüksek bir sesle konuşmak" cümlede, "köpek gibi havlamak" yapısıyla kullanılmıştır.

●Küçümseme anlatımı

77. Örnek

Hepsi birden, tavuklar gibi kanat çırpıp gıdıkladılar. s. 186.

Kavramlaştırılan: Hep bir ağızdan konuşmak

Yeniden Kavramlaştıran: Tavuklar gibi kanat çırpıp gıdıklamak

Örnekte, "hep bir ağızdan konuşmak", "tavuklar gibi kanat çırpıp gıdıklamak" şeklinde kavramlaştırılır.

●Abartma anlatımı

78. Örnek

“Antonio resmini cebine koymuştu. Yüzünün darmadağınık olan tarafı, bir Peygamber çehresi gibi parlıyordu.” s.187.

Kavramlaştırılan: Antonio'nun yüzü

Yeniden Kavramlaştıran: Bir peygamber çehresi gibi parlamak

Başkişi Hasan'ın romanın muhtelif bölümlerinde eski dostu olarak bahsettiği Antonio'nun yüzünün “bir peygamber çehresi gibi parlamak” benzetme yapısı üzerinden "seçilmiş insanların yüzündeki aydınlık ve parlak" ifadeyi taşıdığı vurgulanır. Bu vurgu, görüntü içermesi bakımından bir yeniden kavramlaştırmayı açıklar.

●Hareket anlatımı

79. Örnek

“Antonio, bir saksagan gibi, elini kolunu sallıyor.” s.189.

Kavramlaştırılan: Antonio'nun elini kolunu sallaması

Yeniden Kavramlaştıran: Bir saksagan gibi -Saksagan kuşunun kanat çırpması gibi-

Cümlede, Hasan'ın eski dostu olarak tanıttığı Antonio, “elini kolunu sallayan bir saksagan gibi” ifadesi ile belirtilir. Bu benzetme yoluyla "saksagan kuşunun kanat çırpması" kastedilir. Dolayısıyla saksagan kuşunun kanat çıkmasından yola çıkarak “bir insanın elini kolunu sallaması” durumu yeniden kavramlaştırılmış ve bu kavramlaştırma bir görüntü çerçevesinde imgeleştirilmiştir.

●Şefkat anlatımı

80. Örnek

“Hasan'a dönüyorum. Bana bir çocukmuşum gibi gülüyor.” s.198.

Kavramlaştırılan: Sevgi ve merhametle bakmak

Yeniden Kavramlaştıran: Bir çocukmuşum gibi gülmek

"Sevgi ve merhametle bakmak" kavramlaştırılan unsuru, "bir çocukmuşum gibi gülmek" öbeğiyle yeniden kavramlaştırılır.

●Küçümseme anlatımı

81. Örnek

"Nuriye bir horoz gibi çırpınıyor:-...Siz ne söylüyorsunuz, yahu? Ufak bir eğitimle sanatçı olabilecek nice insanlar..." s.198.

Kavramlaştırılan: Kızgınlıkla konuşmaya atılmak

Yeniden Kavramlaştıran: Bir horoz gibi çırpınmak

Ayhan'ın arkadaşlarından biri olan Nuriye'nin kızgınlıkla konuşmaya atılması, "bir horoz gibi çırpınmak" ifadesi üzerinden benzetme aracılığıyla kavramlaştırılır.

●Rahatsızlık anlatımı

82. Örnek

"Ara sıra, arılar gibi vızıldayarak, otomobiller geçiyorlardı." s.199.

Kavramlaştırılan: Otomobillerin gürültüsü

Yeniden Kavramlaştıran: Arılar gibi vızıldamak

Örnekte, otomobillerin çıkardığı gürültü, "arılar gibi vızıldamak" birleşik yapısıyla vurgulanarak arı vızıltısına benzetilmiştir.

●İnanmama anlatımı

83. Örnek

“Uykuda gibi:- Bir ev, bir kadın, bir çocuk, diyor.” s. 200.

Kavramlaştırılan: Gerçek değilmiş gibi inanmayarak söylemek

Yeniden Kavramlaştıran: Uykuda gibi demek

"Gerçek değilmiş gibi inanmayarak söylemek" cümlede, "uykuda gibi" zarfı ile yeniden kavramlaştırılır.

●İrade dışılık anlatımı

84. Örnek

“Gözlerim kendi kendine ıslanıyor.” s.201.

Kavramlaştırılan: Ayhan'ın ağlaması

Yeniden Kavramlaştıran: Gözleri kendi kendine ıslanmak

Ayhan'ın ağlamasını kendi isteğiyle değil de "gözlerin kendi kendine ıslanması" şeklinde yansıtmayı, bu cümlede ağlamanın irade dışı oluşunu vurgulamak adına gerçekleşen bir imgenin ürünüdür.

●Yalnızlık anlatımı

85. Örnek

“-Evet! Başka nereye gidebilirim? İnsanların arasında, salyangozlar gibi, yalnız gemiciler ve çingeneler evlerini beraberinde taşır.” s.201.

Kavramlaştırılan: Göçebe yaşam tarzı

Yeniden Kavramlaştıran: Salyangozlar gibi evlerini yanında taşımak

Cümlede "göçebe yaşam tarzı", "salyangozlar gibi evlerini yanında taşımak" ifadesiyle yeniden kavramlaştırılmış ve bu yeniden kavramlaştırma benzetme yoluyla sağlanmıştır.

●**Acı çekiş anlatımı**

86. Örnek

“Sustu, koluma girdi. Ağır yaralanmış, yarası kanıyormuş gibi, yüzü gerilmişti.” s.202.

Kavramlaştırılan: Acı çekmek

Yeniden Kavramlaştıran: Ağır yaralanmış, yarası kanıyormuş gibi yüzü gerilmek

Romandan alıntılanan örnekte "acı çekmek" unsuru, "ağır yaralanmış yarası kanıyormuş gibi yüzü gerilmek" birleşik yapısıyla benzetme odaklı oluşturulmuş ve bu şekilde yeniden kavramlaştırma sağlanmıştır.

●**Kaos anlatımı**

87. Örnek

“Ben Bâbil'deyim. Ahlâksızlıklar, dalavereler, karaborsalar, ihtilâller, hükûmet darbeleri, iki yanında, beygir cesetleri gibi çürüyorlar.” s.204.

Kavramlaştırılan: Yitik dünya düzeni

Yeniden Kavramlaştıran: Ahlâksızlıklar, dalavereler, karaborsalar, ihtilâller, hükûmet darbeleri, iki yanında, beygir cesetleri gibi çürümek

Hasan dünyayı Bâbil olarak tanımlar ve dünya bir nevi kaos merkezidir. Bu nedenle cümlede yitik bir dünya anlatımının yanı sıra "kaos" çevresinde dönen yaşam algısını kabullenmeyişi hakimdir.

●**Şiddetli yağış anlatımı**

88. Örnek

“-Ayhan, dedim. Dışarıda yağmur öküzcce devam ediyordu.” s.212.

Kavramlaştırılan: Yoğun bir şekilde yağan yağmurun devam etmesi

Yeniden Kavramlaştıran: Öküzcce

Hasan, yoğun bir şekilde yağan yağmurun devam etmesini "öküzcce devam etmek" eylem öbeği üzerinden vurgulayarak yeniden kavramlaştırmaya gider ve böylece imgesel bir anlam ortaya çıkar.

●**Yaranma anlatımı**

89. Örnek

“Kayıkçı komiserlerin önünde başını koç gibi çıkarıyor: -Ben masumum yâni! Ne bilirim efendim?”s.213.

Kavramlaştırılan: Başını koç gibi çıkartmak

Yeniden Kavramlaştıran: Kurbanlık koyunmuş gibi yaranmaya çalışmak

Cümlede bulunan "başını koç gibi çıkartmak" eylem öbeği üzerinden "kurbanlık koyunmuş gibi yaranmaya çalışmak" vurgusu yapılmıştır.

●Kaybetme korkusu anlatımı

90. Örnek

“Elini bir güvercinmiş gibi tutuyorum.” s.213.

Kavramlaştırılan: Hasan'ın Ayhan'ın uçup gidecekmiş gibi hissetmesi

Yeniden Kavramlaştıran: Elini bir güvercinmiş gibi tutmak

“Elini bir güvercinmiş gibi tutmak” yeniden kavramlaştıran unsuru, Hasan'ın Ayhan'ın ellerini bir güvercine benzetmesi ve her an kaçıp gidecekmiş gibi hissetmesi çerçevesinde oluşmuş bir örnektir

“Yeniden, bir güvercin tutar gibi, Ayhan'ın ellerini tutuyorum.” s.217.

●Şiddetli yağış anlatımı

91. Örnek

“Yağmur çekirgeler gibi camlara vuruyor.” s.214.

Kavramlaştırılan: Yağmur damlalarının cama çarpması

Yeniden Kavramlaştıran: Yağmurun çekirgeler gibi camlara vurması

Yağmur damlalarının sert bir şekilde camlara çarpması, "yağmurun çekirgeler gibi camlara vurması" olarak vurgulanmış ve "çekirgeler gibi" benzetmesinin zarf görevi yoluyla kavramlaştırılması gerçekleşmiştir.

●Acıma anlatımı

92. Örnek

“Ayhan, yine yaralı bir askermişim gibi bakıyor bana.” s.214.

Kavramlaştırılan: Acıyarak bakmak

Yeniden Kavramlaştıran: Yaralı bir askere bakarmış gibi bakmak

Cümlede "acıyarak bakmak" birleşik eylemi , "yaralı bir askere bakarmış gibi bakmak" söz öbeğiyle yeniden kavramlaştırılır.

●Zaman ilerleyişi anlatımı

93. Örnek

“Akşam, gittikçe büyüyor.” s.215.

Kavramlaştırılan: Akşam vaktinde zamanın ilerleyişi

Yeniden Kavramlaştıran: Gittikçe büyüyen bir varlık

Akşam vaktinde "zamanın ilerleyişi", "gittikçe büyüyen" bir varlığa benzetilerek zarf yoluyla somutlaştırılarak kavramlaştırılmıştır.

●Gece oluş anlatımı

94. Örnek

“Camların arkasına gece, bir boğa hışmıyla iniyor.” s.217.

Kavramlaştırılan: Gece zaman diliminin oluşması

Yeniden Kavramlaştıran: Gecenin bir boğa hışmıyla inmesi

Gece zaman diliminin oluşması, cümlede "camların arkasına bir boğa hışmı ile inmek" söz öbeği şeklinde kavramlaştırılmış ve imgesel bir görüntü oluşturulmuştur.

●Uzak hissetme anlatımı

95. Örnek

“Ayhan'dan, bir an içinde, sandalla bir kıyıdan ağır ağır uzaklaşır gibi uzaklaştığımı, açılmaya başladığımı fark ediyorum. Bu uyuşturulmuş bir organın kesilmesine benziyor.” s.218.

Kavramlaştırılan:Hasan’ın, Ayhan’dan uzak hissetmesi

Yeniden Kavramlaştıran: Sandalla bir kıyıdan ağır ağır uzaklaşır gibi

Hasan'ın Ayhan'dan uzak hissetmesi, “sandalla bir kıyıdan ağır ağır uzaklaşır gibi” benzetmesiyle vurgulaması, bu hissin somutlaştırılmış olması bakımından önemli bir örnektir.

●Sona yaklaşma anlatımı

96. Örnek

“Oysa ben, yıldız yıldız terliyordum.” s.219.

Kavramlaştırılan: Terlemek

Yeniden Kavramlaştıran: Yıldız yıldız terlemek

Romanın bütününde Hasan'ın dünyaya ait hissetmeyen yanını vurgulamak adına kullanılan yıldız imgesi bu cümlede de karşımıza çıkar. "Terlemek" eyleminin "yıldız yıldız terlemek" şeklinde kullanılmış olması, tıpkı gökte kaymakta olan yıldızlar gibi kaymaya hazırlanan bir Hasan görüntüsü çizer. Dolayısıyla bu örnekte onun adım adım ait olmadığı bu dünyadan ayrılmaya yaklaştığı iletisi vurgulanır.

●Masumiyet anlatımı

97. Örnek

“Islak karanlığın ortasında, çocuk gibi ağlıyor.” s.220.

Kavramlaştırılan: Çocuk gibi ağlamak

Yeniden Kavramlaştıran: Masumca ağlamak

"Masumca ağlamak" cümlede, "çocuk gibi ağlamak" eylem örneği üzerinden vurgulanır.

●Tepkisizlik anlatımı

98. Örnek

“Onu bir heykeli öper gibi öptüm.” s.220.

Kavramlaştırılan: Donup kalmış olan Ayhan'ı öpmek

Yeniden Kavramlaştıran: Onu bir heykeli öper gibi öpmek

Hasan yağmurun altında tepkisiz donup kalmış olan Ayhan'ı öpmesini, "bir heykeli öper gibi öpmek" ifadesiyle imgesel bir görüntü oluşturur.

●Sona yaklaşma anlatımı

99. Örnek

“İnsanlar yine yeryüzünü, adımlarıyla noktılıyorlardı.” s.220.

Kavramlaştırılan: Yeryüzünün sona yaklaşması

Yeniden Kavramlaştıran: İnsanların adımlarıyla yeryüzünü noktalaması

"Sona erdirmek, bitirmek" (TDKGS) anlamlarını içeren "noktalamak" eylemi cümlede insanların adımlarıyla yeryüzünü noktalamaları biçiminde karşımıza çıkar. Hasan'ın ağzından kurulan bu cümlede, insanlar adım attıkça yeryüzünün sonuna yaklaşması mesajı imgesel bir anlam kurar.

●Sıkıntı anlatımı

100. Örnek

“Bir yerde, davuluyla kavga eden biri davulcu, boncuk gibi ter döküyordu.” s.221.

Kavramlaştırılan: Damla damla terlemek

Yeniden Kavramlaştıran: Boncuk gibi terlemek

Cümlede, "damla damla terlemek" anlamında kullanılan "boncuk gibi ter dökmek" eylem öbeği, zarf kullanımı aracılığıyla "boncuk" nesnesi üzerinden yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Terleme yoğunluğu anlatımı

101. Örnek

“Davulcu çırpınıyor, kendini harap ediyor, ben yağmur gibi terliyormuşum.” s.223.

Kavramlaştırılan: Hasan'ın terleme yoğunluğu

Yeniden Kavramlaştıran: Yağmur gibi terlemek

Bu cümlede ise davulcuya nazaran Hasan'ın terleme oranının yoğunluğu "yağmur gibi terlemek" söz öbeğiyle vurgulanarak aktarılır.

●Aşırılık anlatımı

102. Örnek

“Hayvan gibi bir kahkaha savurdum.” s.229.

Kavramlaştırılan: Kabaca kahkaha atmak

Yeniden Kavramlaştıran: Hayvan gibi bir kahkaha savurmak

Kabaca savrulan kahkahanın "hayvan gibi bir kahkaha savurmak" biçiminde aktarıldığı örnekte kahkahanın kaba oluşu kadar aşırılığı da vurgulanır.

●Tedirginlik anlatımı

103. Örnek

“Kahveden, Beyoğlu caddesine bakıyorum, adamlar, sabaha karşı hareket edecek bir gemide, kamarot olduğumu biliyorlarmış gibi bakıyorlar.” s.228.

Kavramlaştırılan: Tedirginlik

Yeniden Kavramlaştıran: Kamarot olduğumu biliyorlarmış gibi bakmak

Kamarot Yakub'un tedirginliğinin anlatıldığı bu cümle, bir yeniden kavramlaştırma örneğidir.

●**Trafik yoğunluğu anlatımı**

104. Örnek

“Otomobiller, kaplumbağalar gibi birbirine sokuyor.” s.231.

Kavramlaştırılan: Trafik yoğunluğu

Yeniden Kavramlaştıran: Otomobillerin kaplumbağalar gibi birbirine sokulması

Trafik yoğunluğunda otomobillerin birbirine çok yakın halde oluşu cümlede, "kaplumbağalar gibi birbirine sokulmak" eylem öbeğindeki benzetme yoluyla kurulan zarfın sağlamış olduğu imgesel bir anlam içermektedir.

●**Sarhoşluk/Tasasızlık anlatımı**

105. Örnek

“Çalgıcı herif, zırlıtısıyla kafa patlatıp duruyor, herkes kendini, çayıra salınmış eşekler, atlar gibi başıboş; çizgisiz noktasız; efendime söyleyeyim, defter, kâğıdı gibi bembeyaz hissediyordu.” s.234.

Kavramlaştırılan: Tertemiz hissetmek

Yeniden Kavramlaştıran: Defter kağıdı gibi bembeyaz hissetmek

“Defter kağıdı gibi bembeyaz hissetmek” yeniden kavramlaştırması, “tertemiz hissetmek” birleşik eyleminin imgeleştirilmiş halidir. Bu bağlamda imgesel anlam, benzetme öbeğiyle oluşturulmuş zarf kullanımıyla sağlanmış olur.

●Nemlilik anlatımı

106. Örnek

“Işıklar, ıslak ıslak parlıyorlar.” s.236.

Kavramlaştırılan: Nemli sokak lambaları

Yeniden Kavramlaştıran: Işıkların ıslak ıslak parlaması

Yağmur damlalarından ıslanmış olan sokak lambalarının nemliliği, cümlede "ıslak ıslak parlamak" eylem öbeği ile görüntü şeklinde yeni bir anlam oluşturur.

●Sarhoşluk etkisi anlatımı

107. Örnek

“Kafam devrilmiş gibi dönüyordu.” s.237.

Kavramlaştırılan: Sarhoşluk nedeniyle baş dönmesi

Yeniden Kavramlaştıran: Kafası devrilmiş gibi dönmek

Kamarot Yakup'un sarhoşluğu nedeniyle yaşadığı baş dönmesine "Kafam devrilmiş gibi dönüyor." şeklinde açıklama getirmesi sarhoşluktan yaşadığı görüntü kaymasını aktarmak adına kullandığı bir imgesel aktarımdır.

●Vahşice ses anlatımı

108. Örnek

“Hasan bir kurt gibi: -Aaaaaaaaaah! diye uluyor.” s.238.

Kavramlaştırılan: Canı yanarak bağlamak

Yeniden Kavramlaştıran: Ulumak

Hasan'ın bıçaklanma anında çıkarttığı ses, "kurt gibi ulumak" biçiminde yeniden kavramlaştırılmıştır.

●Yoğun karanlık anlatımı

109. Örnek

“Elim ayağım tutuldu, basiretim bağlandı. Karanlık suratıma macun gibi sıvanmıştı.” s.238.

Kavramlaştırılan: Karanlığın görmeyi engelleyişi

Yeniden Kavramlaştıran: Karanlığın surata macun gibi sıvanması

Kamarot Yakub'un karanlıktan başka bir şey göremeyişi, "Karanlık suratıma macun gibi sıvanmıştı." cümlesinde zarf unsuru aracılığıyla görüntüleştirilir.

●Masumiyet anlatımı

110. Örnek

“Hasan, dövülmüş bir çocuk gibi, kaldırıma sırtüstü uzanıyor.” s.238.

Kavramlaştırılan:Hasan

Yeniden Kavramlaştıran:Dövülmüş bir çocuk gibi

"Dövülmüş bir çocuk gibi kaldırımda sırt üstü uzanmak" ifadesinden Hasan'ın bıçaklandıktan sonra yere yığılmış vaziyetteyken "bir çocuk gibi masum olduğu" vurgusu yapılır.

●**Rahatlama anlatımı**

111. Örnek

“Sonra bana onun oğluymuşum gibi, ölen babammış gibi bakıyor.” s.239.

Kavramlaştırılan: Sahiplenme ve sevgi ile bakmak

Yeniden Kavramlaştıran: Onun oğluymuşum gibi, ölen babammış gibi bakmak

"Bana oğluymuşum gibi ölen babammış gibi bakıyor" ifadesinden anlaşılacağı üzere kaçak kürk işinin sorumlusu olarak ve Yakub'u temize çıkararak ölmenin verdiği rahatlığın Hasan'ın gözlerinden okunduğunu Kamarot Yakub'un aktardığı bu cümle ile anlamak mümkündür.

4.5.7. Olağan Anlatımlar Yoluyla

Bu başlıkta yoğun olarak argo örnekleri bulunmakla birlikte sıklıkla kullanılan sıfat ve zarflarla ilgili tespit edilmiş örneklere de yer verilmiş; yazarın özgün anlatımlar dışında olağan kullanımlarda sık sık başvurduğu sıfat veya zarfların imgesel aktarımı pekiştirmesi yönüyle önemli olduğu düşünülerek aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

4.5.7.1.Olağan Sıfat Kullanımı

Dehşetli:

1. "İstanbul'u *dehşetli* bir can sıkıntısı içinde buldum." s.26.
2. "Camlar *dehşetli* bir melânkoliye bakıyordu." s.37.
3. "Tezgâhta, *dehşetli* miskin bir Ermeni." s. 58.
4. "Hava *dehşetli* ağır. Nefes almak, gülle kaldırmak gibi bir şey. O kadar zor." s. 60.

Müthiş:

1. "Canım *müthiş* içmek istiyor." s.31
2. "Kapıda bıyıklı, beyaz saçlı ve *müthiş* şişman bir kadın." s.35
3. "Petersen'i *müthiş* göreceğim gelmişti. Bakır rengi sakallarını, aydınlık mavi gözlerini: "Mademki hayvanız." s. 62.
4. "Bütün üç yüz bin liralık adamlar gibi; gayet güzel, evin içinde pantolla dolaşan, *müthiş* kumarbaz bir kadınla evlidir." s.69.
5. "Herhalde *müthiş* pahalı, o nispette miğde bulandırıcı bir parfüm, burnuma sarıldı." s. 81.
6. "Antonio, bütün harb boyunca hem Almanlarla birlikte ötekilere karşı, hem de ötekilerle birlikte Almanlara karşı savaşmış; ve *müthiş* değişiklik, bir gün içinde olmuş." s.174.

4.5.7.2.Olağan Zarf Kullanımı

Adamakıllı:

1. "Yüklüyük bu sefer baba, *adamakıllı* hem." s.20
2. "Muhlis katıldı: -Bazıları *adamakıllı* anasının gözüdürler." s. 57.
3. "Efendim, sözü uzatmayalım; tabii Leon' un *adamakıllı* canı sıkıldı." s. 71.

4. “Bir vukuat çıkarmadan, işi becerir beceremez vurdum kafayı, bir gözlerimi açtım ki, güneş doğmuş, *adamakıllı* lodos.” s. 104.
5. “Suratı karmakarışık. *Adamakıllı* sıkkın.” s.110.
6. “Ben ise sık sık etrafımda hissettiğim,ahtapot kollarının bu defa beni *adamakıllı* sıktığını kuşattığını seziyor tedirgin oluyordum.” s.113.
7. “Meryem'in yüzü, dumanların içinde, gölgeli, *adamakıllı* genç.” s.147.
8. “Şimdi İstanbul'dayız. İstanbul'un sıkıntısı *adamakıllı* irileşti.” s.155.
9. “Sen de olacaktın ki abiy, *adamakıllı* tadını çıkaralım.” s.161.
10. “Keyfim *adamakıllı* bozuldu.” s.167.

Büsbütün:

1. “Ondan ayrıldıktan sonra, gece *büsbütün* çığırından çıktı.” s. 60.
2. “Hele iki kadeh içtim mi, *büsbütün* şeytanlar kafama üşüşüyor.” s.109.
3. “Sonra yağmur başlıyor, *büsbütün* çileden çıkıyorum.” s.112.
4. “Katır suratlı oradan yazdıkça, yerinde *büsbütün* duramayacak.” s.123.
5. “Antonio varken, yüzünün yarısı dağılmış, bir günde cephe değiştirmiş bir Antonio; bana öyle gelir ki, bir fakültenin geveze halkı, adamı *büsbütün* bunaltır.” s.176.

Dehşetli:

1. “Ve bu, *dehşetli* asabımı bozuyor.” s. 77.
2. “Üstelik öğleden sonra, ne yapacağımı bilmiyorum ve bundan *dehşetli* korkuyorum.” s.119.
3. “Telsizci'nin tavuklarını hatırlıyorum ve o tavukları *dehşetli* seviyorum.” s.166.
4. “O andan itibaren ona geldiğime, onu bulduğuma *dehşetli* pişman oluyorum.” s.185.

5. “Kalkıp gittik, sekize kadar, boktan, kenef gibi bir yerde, küf kokulu bir şarap içtik: Orada Yakup, Muhlis'le nerede tanıştığını anlattı: Kapalıçarşı'dan çıktığında, canı *dehşetli* sıkılmış.” s.58.

Müthiş:

1. "Yalnız zaman zaman gözlerini kırpar ve: -Canım *müthiş* sıkılıyor, Hasan, der; galiba günün birinde, kalkıp kolonilere gideceğim." s.27.
2. “İstanbul'da *müthiş* sıkılıyorum.” s.76.
3. “Maç *müthiş* oluyor.” s.105.
4. “Herifin birine *müthiş* içerlemişti.” s.111.
5. “Kendimi kitap okurken düşünemiyorum.Yazarken hiç.Ve bu boğucu bir sıcaklıkta,yüzümü bir vantilatöre tutuyormuşum gibi *müthiş* hoşuma gidiyor.” s.145.
6. “Başımdan bir kaza geçmiş gibiydi. *Müthiş* yorgundum.” s.204.
7. “Suratına bakarsan ya *müthiş* sıkılıyor dersin, ya da keyfinden ölüyor; hoş ikisi de aynı kapıya çıkar bunun ya neyse.” s.228.
8. “Hasan'ın bu "bir saat sonra" dalgasına, *müthiş* içerledim.” s.228.

4.5.7.3. Argo Kullanımı

"Sokaktaki Adam" romanında yeniden kavramlaştırma işine deyimlerden sonra en çok destek olan unsur, argo kullanımıdır. Roman başkışisi ve çevresinin kullandığı argo ifadelerle imgesel aktarım zenginleştirilmiş; yazarın dil kullanım kabiliyeti çerçevesinde argo sahasında da ne kadar geniş bir dil haznesinin olduğu açığa çıkmakla birlikte kullanılan argo ifadeler aracılığıyla roman kişilerinin nasıl bir sosyal çevrede yaşadıkları ve sahip oldukları kültür düzeyleri hakkındaki bilgiler, çağrışımlar üzerinden okura aktarılmıştır.

1. "Hoş, böyle *dalgalara*, kendimin neden burnumu soktuğumun da pek farkında değilim ya! Neyse." s.19.
2. "Gemi *yaman yol yapıyor*: Seyfi Kaptan'ın *keyfi gıcır* besbelli." s.21.
3. "Çarkçısı tayfası lostromosu, ufak üzüm tüccarı gibi, bir o yana bir bu yana, *volta vurup duruyor*." s.21.
4. "Ama öbürleri yok mu öbürleri, onlar beni öldürmeye yetiyor. *Söylemesem yüreğim yanmaz*." s.21.
5. "Hayır! *Nuh dedi* bir kere." s.22.
6. "Hem bir kere *deliğe düştük* mü, bize kim bakar be?" s.22.
7. "*Rüzgar kaba maba, hafiften ısırmağa başladı*." s.22.
8. "Biz *adamı gözünden anlarız ağbiy*." s.22.
9. "*Ulan adamın yüreğini hoplatmanın âlemi var mı?*" s.24.
10. "Tül den bir *dalgalar* giymiş sırtına." s.24.
11. "Ben *bahşişleri cepliyorum*." s.25.
12. Bak, *en hovarda senin zemheri zürefası çıktı: Temiz temiz*, iki buçuk kâğıdını aldık." s.25
13. "Bu olmasaydı, *burnumu başka bir halta sokacaktım*." s.30.
14. "Ve *cıgarasını ateşliyor*." s.35
15. "Sadece, yaşamak zorlaşıyor ve birçokları gibi, "*bir dümenini bulamıyorum*." s.39.
16. "Telefonu açmış, bir *karı* çıkmış, kimi aradığını sormuş; bizimki "Leon'u arıyorum" deyince, *karı* bu sefer kimsiniz diye asılmış." s.42
17. "Belki ortada *aynasız bir şey* var diye düşündüm." s.42
18. "Hasan olduğunu öğrenince "*yanlış numara dalgası*." s.42
19. "Mademki *bir düğüm çıkmış* ortaya, onu çözmek bize düşmüş." s.43.
20. "Telefonu bozuk olamaz mı? *Telefonu kestirmiş olamaz mı?*" s.43
21. "*Vay anasını, dalgaya dalmışız*." s.45 (Ekle)
22. "Baksana, arkadan "*iniş takımı bozuk görünüyor*." s.45
23. "Hazırlan oğlum Yakub, yakında *deliktesin*." s.46
24. "Daha sormadan *cıvıdı*." s.47
25. "Bu defa bir Milli Piyangocu giriyor içeriye. Ve bize *askıntı oluyor*." s.55
26. *Adamın akli, vücudundan sıyrılıyor sanki*. s. 56 .

27. *İşler aynasız*, Nubar... s.57.
28. Muhlis'in *gözleri gevşiyor*. s. 58.
29. Ev kiraları daha da *pahalılanıyor*. *Vergiler biniyor*. s. 63.
30. Ben onun döviz kaçakçılığı *dalgalarıyla* uğraştığını bilirdim. s.69.
31. Diyeceğim, *dalgayı* hemen çakmıştı. s. 73.
32. Bir kere, *işin erkekçesi*, anlaştırmamıza imkân yok. s. 74.
33. Ha, yoksa şekerim, vallahi *uçuruverirler adamı*. s. 90
34. Bana *atma atanlar*, benim *girdiğim boyaya* giremezler. s. 91.
35. Bereket aşçı yamakları, vaziyeti idare etmişler. *Yoksa küldü işimiz*. s. 102.
36. Gece, *malları kayığa sallayacağız*, düşün bir kere! s. 103.
37. Ulan zamanında binlerle oynamış, *şimdi meteliğe muhtaç*, kolay mı bu ? s. 104.
38. Bütün iş Çengel'in *sırtına binecek*. s.105.
39. İşte yine *tekme sallıyor*. s.106.
40. Omuzlarımı kaldırdı: - Millet, efendi oğlum, dedi, *birbirine sarıyor*. s.107.
41. Hasan bir tane; nerede görülmedik, bilinmedik, mostralık karı varsa *baltayı Hasan'a asar*. s.108.
42. Bak, diyelim ki Marsilya'da, üç kürk yerine tek kürk alalım diye, o kadar *yırtındım. Tındı mı? Ne gezer!* s.109.
43. -Niyesi var mı be? Adam kesmiş gibi bir geliş geldin ki, içimden garanti, dedim, *karıyı temizledi*. s.110.
44. Alın, burnunun üstü *sucuk gibi terlemişti*. s.110.
45. Onun başka bir *dalgası* olacak, yooo, *ben bilirim malımı*. s.116.
46. Ve bir *araba lâkırdı ediyor*. s.121.
47. Yüzünde uçuk bir gülümseme, *yandı geçti*. s.124.
48. *Yok eğer korkuyorsam taş olayım*; ne diyorum, *Allah kapkara taş yapsın beni*, korkuyorsam eğer! s.131.
49. *Atıyorlar be!* s.132.
50. Ahmet kalkıyor Serkis'e gidiyor, malları satmaya, ben bunu Cevdet'ten duyuyorum, *aklım yerinden oynuyor*. s.135.
51. “Kurttur be! *Yaş işi* bir bakışta anlar.” s.138.
52. Zaten şüpheleniyordum. Kaç kere *salladı*. s.138.
53. Yahudiler çok pis olur. *Hamursuz yerler*. s.142.

54. *Öküz gibi baktı.* s.145.
55. Yürüdükçe, gecenin ortasında, *genişliyorum.* s.146.
56. -Ah katır, diye kendi kendime *sövdüm.* Arpalık yoksulu! s.146.
57. Bu düşünce, bundan eminim, düşünce olarak kaldıkça hiç değilse o gölün kıyısına gerçekten varacağım güne kadar, *bana bir tutamak olabilir.* s.150.
58. Revizyon *dalgasını* unuttun mu? s.156.
59. Güldü: - Ha sahi! Şu mesele. *Tükürürsen teli dökülür,* öyle mi? s.156.
60. Hele o *coni* ile, daha da *kaynatırdık.* s.157.
61. İçeceksin ki *kafan aydınlansın,* ha? O da içiyor, *kafasını aydınlatıyor.* s.157.
62. -*Su koyverdin be,* Telsizci, derler, *değiştir şu plağı.* s.158.
63. Gelgelelim, üç *coni* var ki, *piyasayı tutmuş hergeleler.* s.159.
64. Hele *tavuk faslını* bir geçti mi, ondan sonra gelsin eski maceralar, *karı kız hikâyeleri, gemici tıraşları.* s.158.
65. *Enselerine bir fiske vursan, tavus kuyruğunu, renk renk önüne yayacaklar.* s.159.
66. *Coni bulut gibi, yana döne gelip, kıza sarıldı.* s.160
67. *İçki, dere gibi aktı.* s.160.
68. Coninin birisi: - Yes Sir, diye *uludu, I like to!*s.161.
69. *Öbür coni,* kıza yanağına yapıştırmış, *ha bire kovboy şarkısı geveliyor,* iki de bir, kemancıyı göstererek *bağırıyordu.* s.161.
70. *Horoz gibi öttü.* s.161.
71. Bak abiy, bak! *Herifin ışıkları sönüverdi be!* Sanki oyuncağını aldık elinden. s.162.
72. Onda öyle bir *kafa* vardır ki! s.163.
73. *Sıcak beynimize aksın.* s.164.
74. *Yüreğim cız dedi ağbiy,* alt tarafını okuyayım dedim, ulan mümkünü yok yahu! s.165.
75. -Hasan dedim, *dalganın* sırası değil. s.166.
76. -*Yaş iş,* diye tekrarladı, korkma! Ben gereken her şeyi yaparım. s.167.
77. Hasan ise, kendi kendine, hep kavgaya ediyor, konuşuyor, *aklından bir şeyler, yazıp bozuyor.* s.168.
78. Hayvanlıkta kimsenin benden aşağı olmadığı bir *güruh* ortasında, *vesikalı olarak yaşıyor ve genelevlerin kapatılacağından dolayı yanıp yakılıyorum.* s.170.

79. Bazen "bizzat" ben çıkar konuşur, o vakit de, *olmadık şeyler yumurtlarım*. s.171.
80. Ben buradan, her akşamüstü geçerim; her akşamüstü, herkesin kursağında, *kız gibi bir küfür* saklıdır. s.171.
81. Sonra gömleklerinin yakaları kalkık, beş aşağı beş yukarı dolaşan, *surat zengini akıl fakiri, üç beş züppe*. s.175.
82. Ben, *tabanca gibi bir küfür patlatacağım*, içimden bir kere daha "Saygıdeğer ne varsa..." diye tekrar edeceğim. Ben, yâni eksi İsa. s.180.
83. Asaletli hergeleyi *dehledik*. s.181.
84. Halbuki ben hep, "Bir kalksam..." diye *kurup duruyordum*: "Bir kalksam ve *defolup gitsem*." s.187.
85. Onun yanı başında insan kendini daima *eksikli hisseder*. s.191.
86. Ve onu aldattığım için, *üç öğün ağlar*. s.208.
87. Telefon etmeden, *hamal gibi bira içmiştim*. s.212.
88. -Ayhan, dedim. *Dışarıda yağmur öküzce devam ediyordu*. s.212.
89. Suratlarını görmedim ağbiy, göremedim; bir kere sokak karanlıktı; sonra şaşırdım abiy, peşlerinden mi gideyim, Hasan'ın yanında mı kalayım, şaşırdım; o zamana kadar da, onlar *tüydüler*. s.227.
90. Gemide herkesin, kendine göre bir *dalgası* vardı. s.227.
91. Onu beklerken, ben de bunu *kafama sardırdım zati*. s.228.
92. Bir *laf konuştu* mu, *ciğerinden vururdu adamı*. s.228.
93. Belki de Hasan, bu kız yüzünden, *tahsili mahsili terklemiştir*. s.228.
94. Hasan'ın bu "bir saat sonra" *dalgasına*, müthiş içerledim. s.228.
95. Ve meyhaneden *defolduk*. s.235.
96. Vitrinlerin içinde ve dışında, şehvetleri gözlerine vurmuş, kostak, aygır gibi, erkek düşmanı *avratlar*. s.235.
97. *Hafiften bir türkünün kuyruğuna yapışıyoruz*. s.236.

4.5.7.4. Atasözü Kullanımı

1. “Sintine'nin kuş uçmaz kervan geçmez bir köşesine, üç kürk saklamışım ki, ölmez sağ kalırsak, babamın oğluna tanesini üç bin kâğıda zor veririm.” s.20. (Kuş uçmaz, kervan geçmez.)
2. “Tilki, dükkânına dönüyor.” s.32.(Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır.)
3. Acı patlıcan meselesi, heh heh, bir cigara buyurmaz mısınız? s. 67. (Acı patlıcanı kırağı çalmaz.)
4. Haydi haydi, açtırma kutuyu!.. s. 92. (Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü.)
5. Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın. s.157.(Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın.)
6. Fikriniz beni ilgilendirmez, ama ne var, ben her kumarda kaybedenin daha insanlaştığı gibi, ciğeri beş para etmez bir fikre inanmışımdır. s.178. (Kumarda kaybeden aşta kazanır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULGULAR VE SONUÇ

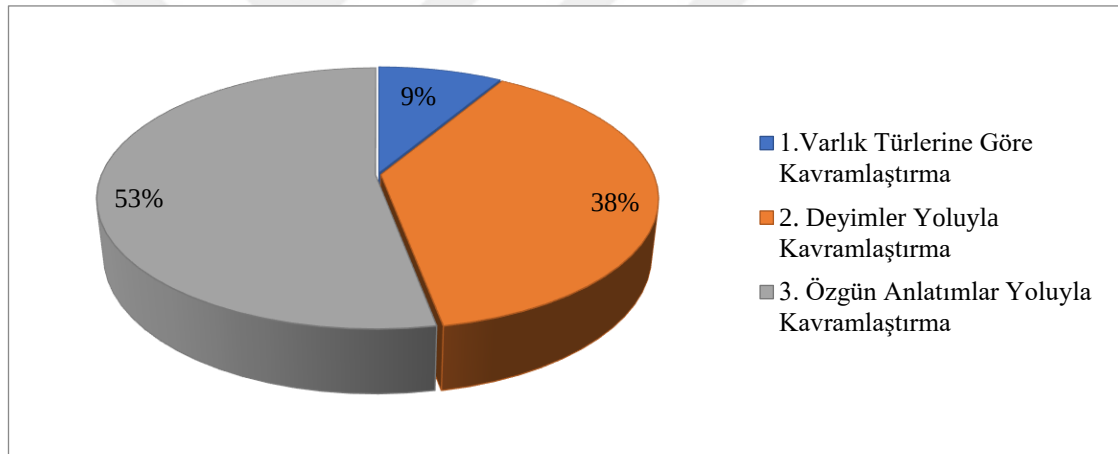
Bulgular ve Bulguların Yorumu

Bu bölümde Attilâ İlhan'ın "Sokaktaki Adam" romanında incelemiş olduğumuz yeniden kavramlaştırma örneklerinin hangi kavramlar üzerinden imgeleştirildiği; bunun yanı sıra inceleme sırasında hangi deyimlerden yararlanıldığı; bu deyimlerin değiştirip değiştirilmediği ve hangi söz sanatlarından faydalanılarak imgesel aktarımlara gidildiği sayısal veriler çerçevesinde aktarılacak olmakla birlikte yapmış olduğumuz çalışmanın amacına hizmet etmesi bakımından Attilâ İlhan'ın yeniden kavramlaştırma üzerinden kurduğu imgesel anlam ve görüntülerin nasıl bir zihinsel alt yapıda üretildiği ve söz dağarcığının oluşturulan yazar imgeleminde ne tarz bir rol oynadığı konularını tespit etmeye yönelik açıklamalar yapılacaktır.

Çalışmanın 4. bölümünde incelenmiş olan yeniden kavramlaştırma örnekleri, 3 alt başlıkta değerlendirilmiştir. İlk alt başlık, “Varlık Türlerine Göre Yeniden Kavramlaştırmalar”, ikinci alt başlık, “Deyimler Yoluyla Yeniden Kavramlaştırmalar” ve üçüncü alt başlık ise “Özgün Anlatımlar Yoluyla Yeniden Kavramlaştırmalar” şeklindedir. Sırasıyla değerlendirilmek üzere öncelikli olarak “Varlık Türlerine Göre Yeniden Kavramlaştırma” içeren cümleler ele alındığında “Biyolojik Durum Üzerinden Yeniden Kavramlaştırmalar” dikkat çeker. Bu alt kategoride "çocuk, hastalık, ihtiyarlık üzerinden ve duyular alt başlığında ise koku ve ses kavramları üzerinden yeniden kavramlaştırmaya gidildiği görülür. Bunun yanı sıra bir diğer alt başlıkta yer alan “Efsanevi- İnançsal- Mistik Öğeler Üzerinden Kavramlaştırmalar”ın "büyü, canavar, ejderha, melek, rüya" olmak üzere altı farklı kavram ile işlendiği gözlenir. “Kültürel Nesne Üzerinden Kavramlaştırmalar”da "araç(taşıt), eşya, giyim-kuşam, yiyecek, içecek ve yemin" olmak üzere toplam beş alt kategoride çıkar. Bir diğer alt başlık “Yer Adları” ise “Belirli ve Belirsiz Yer

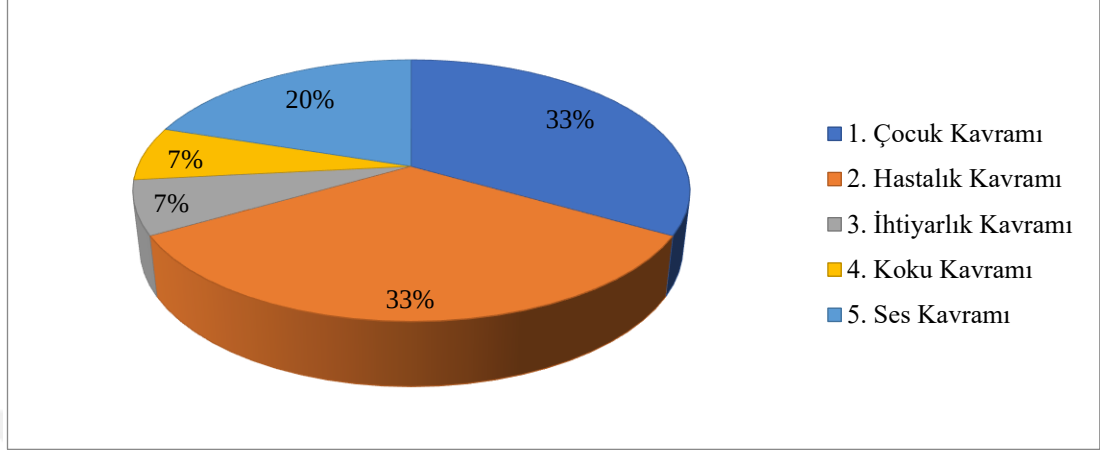
Adları” olmak üzere varlık türlerinin son örneklerini verir. İkinci alt başlıkta sıralanan “Deyimler Üzerinden Kavramlaştırmalar”ın, yazarın gerçekleştirmiş olduğu söz konusu anlamsal aktarımlarda deyimlerin roman içindeki kullanım şekilleriyle birlikte değiştirilmiş, genişletilmiş ve özgün deyimler biçiminde barınması yeniden kavramlaştırma açısından önemli unsurlardan bir tanesidir. Son alt başlıkta ise “Özgün anlatımlar Üzerinden Kavramlaştırma” örnekleri karşımıza çıkar. Özgün anlatımlar yoluyla yeniden oluşturulmuş kavramlaştırmalarda "ad aktarması, benzetme, zarf yoluyla ve olağan anlatımlar yoluyla" oluşmuş özgün yapıların varlığını gözlemek mümkündür.

Tablo 2 : Yeniden Kavramlaştırma

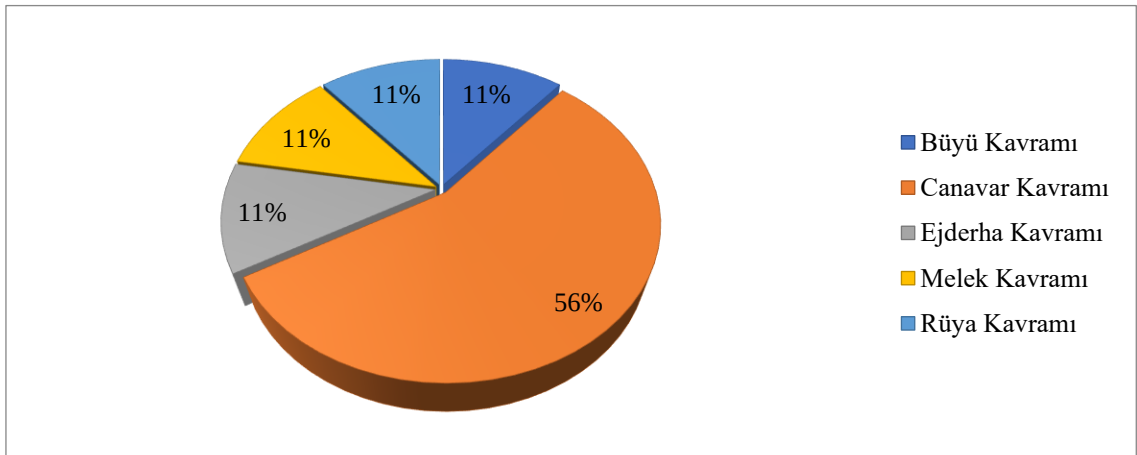
Tablo 2'de toplam yeniden kavramlaştırma örneklerinin oranları yer alır. "Varlık Türlerine Göre" 74; "Deyimler Yoluyla" 331, "Özgün Anlatımlar Yoluyla" ise 456 örnek tespit edilmiştir. Çalışmanın tamamında incelenen toplam 861 cümle mevcuttur.

Tablo 3: Biyolojik Durum Üzerinden Yeniden Kavramlaştırma

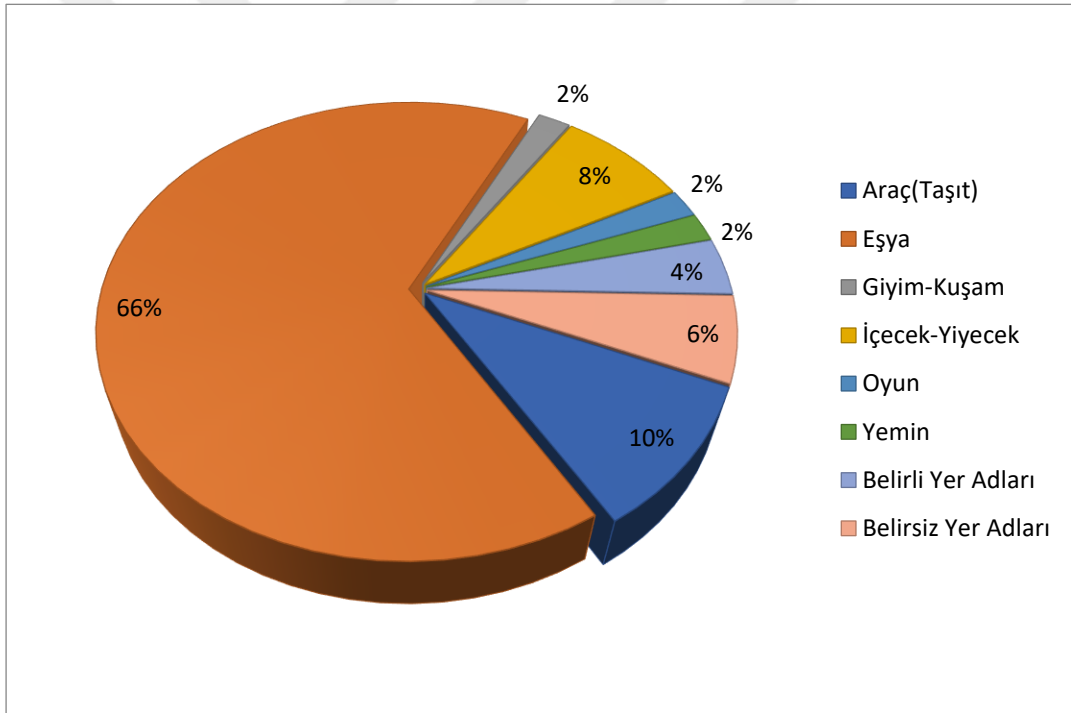
Tablo 3’de yer alan "Biyolojik Durum Üzerinden Kavramlaştırmalar"ın oranları çerçevesinde bu kavramlaştırmaların kaçar cümleden oluştuğunu belirtmekte fayda vardır. Romanda, çocuk kavramı ile ilgili 5, hastalık kavramı ile ilgili 5, ihtiyarlık kavramı ile ilgili 1, duyularla ilgili 4 cümle olmak üzere toplam 15 cümle bulunmakla birlikte çocuk kavramı ve hastalık kavramı %33'lük oranlarla ön plana çıkmıştır.

Tablo 4: Efsanevi - İnançsal - Mistik Öge Üzerinden Yeniden Kavramlaştırma

Tablo 4'te yapılmış kavramlaştırmaların 5 alt kategoride örneklendirildiği görülür. "Büyü, canavar, ejderha, melek ve rüya kavramları" ile ilgili farklı cümlelerde, farklı anlamları çağrıştıracak şekilde imgesel aktarım söz konusudur. Dolayısıyla büyü kavramı ile ilgili 1, canavar kavramı ile ilgili 5, ejderha kavramı ile ilgili 1, melek kavramı ile ilgili 1 ve rüya kavramı ile ilgili 1 cümle olmak üzere toplam 9 cümle "Efsanevi-İnançsal ve Mistik Ögeler" çerçevesinde romanın imgesel değerine anlam katmıştır. Tabloda da belirtildiği gibi canavar kavramı %56'lık oranla diğerlerinden fazla kullanılmış olan efsanevi unsur olarak kendini gösterir.

Tablo 5: Kültürel Nesne Üzerinden Yeniden Kavramlaştırma

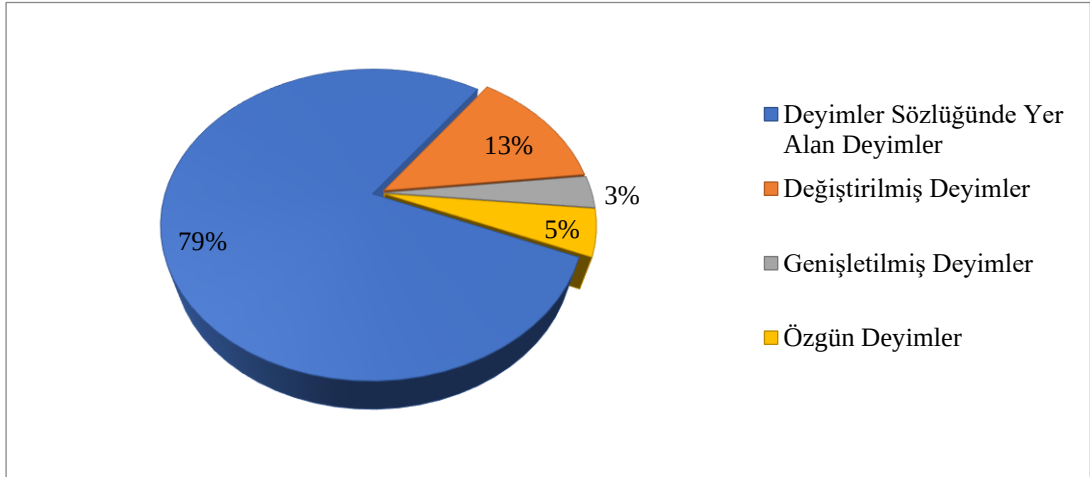

Tablo 5'te "Kültürel Nesne Üzerinden Kavramlaştırmalar"ın oranları bulunur. Bu alt başlığın alt kategorileri, "araç, eşya, giyim-kuşam, içecek-yiyecek" şeklinde açıklanmıştır. Araç kavramı ile ilgili 5 cümle, eşya kavramı ile 33 cümle, giyim-kuşamla ilgili 1, içecek 1 ve yiyecek 3 cümle karşımıza çıkar.

"Kültürel Nesne Kavramlaştırmalar"ı devamında oyun ile ilgili 1, yemine dair 1, belirli yer adı olarak 2 ve belirsiz yer adı olarak 3 cümle örneği gözlenir. Her iki tablonun değerlendirilmesinde, kültürel nesne üzerinden yapılmış kavramlaştırmaların alt kategorilerine göre oranları verilmiş ve sayısal verilerin bize doğrudan gösterdiği en çok kullanılan alt kategorininse "eşya" kategorisi olduğu anlaşılır ve tabloda söz konusu eşya adı kullanım sıklığı %66 oranında verilmiştir.

Bu alt kategoride toplam 50 örnek cümle saptanmıştır. Yazar, imgesel aktarımda eşya üzerinden fazlasıyla yeniden kavramlaştırmaya gitmiş ve böylelikle somutlaştırma çerçevesinde imgesel anlam ve görüntüleri çok daha net bir şekilde okura sunmuştur. Tablo 5 incelendiğinde "eşyalar" üzerinden aktarımın ne kadar kuvvetli bir öneme sahip olduğu anlaşılacaktır. Eşyaların yazar tarafında bu kadar sık kullanılmış olması, burada akla hemen Hasan'ın insanlardan çok eşyalarla- nesnelerle- olan ilişkisinin kuvvetli bağını getirmektedir. Bu bağın işlenişi, imgesel çerçevede sunulmaktadır.

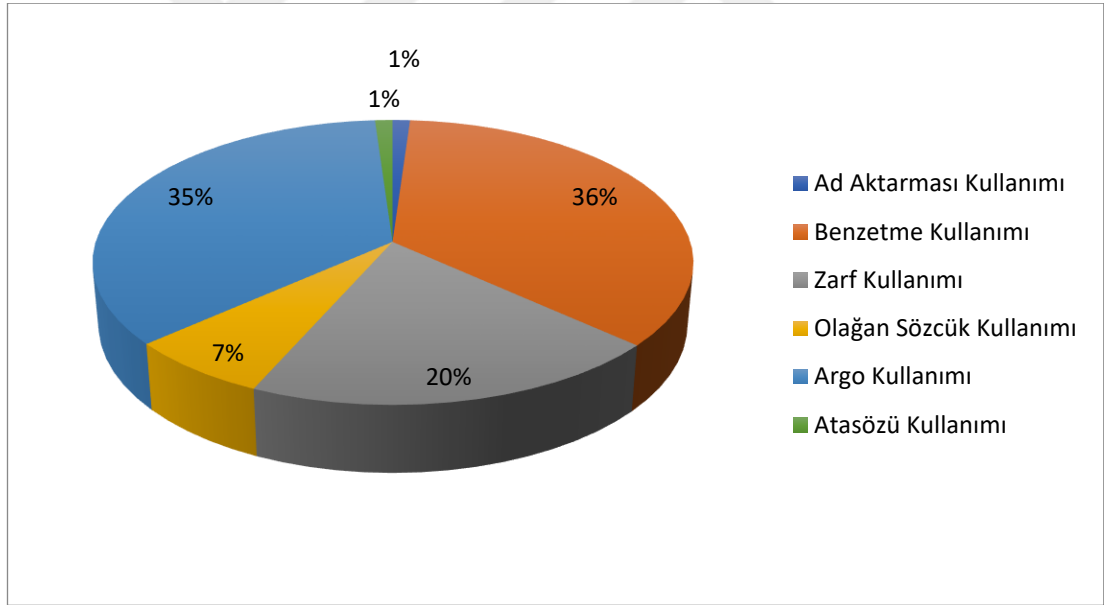
Tablo 6: Deyimler Üzerinden Yeniden Kavramlaştırma

Tablo 6'de yazarın romandaki yeniden kavramlaştırma eylemini büyük ölçüde deyimler üzerinden gerçekleştirdiği sayısal verilerle ve tabloda yer alan oranlarla çok net biçimde kanıtlanır. Büyük çoğunluğu deyimler üzerinden yapılan imgesel

aktarımın, yeniden kavramlaştırma noktasındaki önemi dört farklı deyim kullanımı ekseninde karşımıza çıkar. Romanda kullanılan deyimlerden "Deyimler Sözlüğünde Yer Alan Deyimler" 260 adet, "Değiştirilmiş Deyimler" 44 adet, "Genişletilmiş Deyimler" 11 adet, "Özgün Deyimler" ise 16 adet olmak üzere toplam 331 deyim rastlanmaktadır. Böylece, yazarın incelediğimiz 865 örnek cümle içerisinde yalnızca 331'inin deyim olduğu saptanmış; deyimlerin büyük oranda romandaki yeniden kavramlaştırma eylemini sağlamak konusundaki önemi vurgulanmış olur. Tabloda verilen oranlar incelendiğinde "Deyimler Sözlüğünde Yer Alan Deyimler" %79, "Değiştirilmiş Deyimler" %13, "Genişletilmiş Deyimler" %3, "Özgün Deyimler" ise %5 oranında kullanılmıştır.

Tablo 7: Özgün Anlatımlar Üzerinden Yeniden Kavramlaştırma

Tablo 7'de görüldüğü gibi yazar "Özgün Anlatımlar Yoluyla", romanda yoğun bir imgesel eylem gerçekleştirir. Özgün anlatımlar çerçevesinde inceleyeceğimiz tablo 7'de "Benzetme Yoluyla" 198, "Ad Aktarması Yoluyla" 6 ve "Zarf Yoluyla" 111 cümle üzerinden yeniden kavramlaştırma yapıldığı gözlenmekte ve toplamda 315 cümlede imgesel anlatımın özgün bir çerçevede yani yazarın imgeleminin serbest kaldığı, doğrudan zihninde üretip yansıtmak istediği sanatsal yapıların

aktarıldığı cümlelerin varlığı önem arz etmektedir. Oranlar incelendiğinde "Özgün Anlatımlar"ın oluşumunda %36'lık dilimi benzetme, %20'lik dilimi zarf ve %1'lik dilimi ad aktarması kullanımı aracılığıyla oluşturulan yeniden kavramlaştırmalar oluşturur. Bu oranlar ve sayısal verilerden yola çıkarak yazarın özgünlük adına en sık başvurduğu sanatın benzetme sanatı olduğu tespitine varılır. Bu bilgilerin yanı sıra yeniden kavramlaştırmada kullanılan deyimler ile kıyaslandığında 331 adet deyim cümlesinin ve 315 adet özgün anlatım yoluyla oluşan örneklerin sayısal olarak birbirine yakınlığı dikkat çeker. Romanın temel taşlarını deyimler ve özgün anlatımlar oluşturmuştur denebilir. Yazar, romanın imgesel temelini deyimlerden destekle özgün üretimle sayesinde oluşturmuştur.

"Olağan Kullanımlar"da ise sıfat kullanımı, olağan zarf kullanımı, argo ve atasözü kullanımı sonucu tespit edilen örnek cümleler göze çarpar. Olağan sıfat kullanımında "dehşetli" sıfatı 4, "müthiş" sıfatı 6 cümlede kullanılmıştır. Olağan zarf kullanımında ise "adamakıllı" zarfı 10, "bütün" zarfı 5, "dehşetli" zarfı 5 ve "müthiş" zarfı 8 cümlede karşımıza çıkar. Argo kullanımının toplamda 97 cümlede, atasözü kullanımının ise 6 cümlede etkili olduğu, tablo verilerinden anlaşılmaktadır. Toplamda 141 olağan kullanım tespit edilmiş ve tabloda verilen yüzdeler dilimde %35'lik oranla argo kullanımının da romanda geniş bir yer tuttuğu saptanmıştır.

Tüm bulgu yorumlamalarından hareketle yazarın kategorilerine göre çok sık kullandığı varlıklar/kavramlar şunlardır:

Tablo 8: Kategorilerine Göre Sık Kullanılan Kavramlar/Varlıklar ve Oranları

Kategoriler	Sık Kullanılan Kavram/Varlık	Kullanım Oranı
Biyolojik Durum	Çocuk Kavramı	%33
Biyolojik Durum	Hastalık Kavramı	%33
Efsanevi-İnançsal-Mistik Öge	Canavar Kavramı	%56
Kültürel Nesne	Eşya Kavramı	%66
Deyimler	Deyimler Sözlüğünde Yer Alan Deyimler	%79
Özgün Anlatımlar	Benzetme	%36
Özgün Anlatımlar	Zarf	%20
Özgün Anlatımlar	Argo	%35

Çalışmada, sayısal verilerle elde edilen saptamalar, çalışma metodumuzda yer alan "nasıl" sorusunun cevabıdır. Yazarın yeniden kavramlaştırmayı "nasıl" yaptığına açıklık getirir. Bunun yanı sıra yazarın mevcut yeniden kavramlaştırmaları "niçin" yaptığı da metodumuzun bir diğer önemli noktasını oluşturur. İncelenen örneklerde "anlatım" adı altında yazarın gerçekleştirdiği üretimin amacı açıklanmaya çalışılmış; örnek cümlelerin hangi bağlamda kullanıldığının tespitine odaklanılmıştır. Yazar genellikle hoşnutsuzluk, aşağılama, beğenmeme, ait hissetmeme, hayata tutunamama, yalnızlık, yabancılık, rahatsızlık, tedirginlik, sıkıntı, tikslenme, insana/yaşama uzaklık- eşya ve hayvana yakınlık vb. anlatımlar çevresinde birçok bağlam oluşturmuştur. Böylelikle ortaya çıkan yeniden kavramlaştırmalarla romanda işlediği konuyu etkili bir şekilde okura sunma amacını gerçekleştirmiş olur.

SONUÇ

Yaptığımız imge incelemeleri ve bulgu yorumlamaları doğrultusunda, çalışmanın amacına sadık kalarak İlhan'ın Sokaktaki Adam romanında işlemek istediği konuyu hatırlamak ve hatırlatmakta fayda vardır. Romanın oluşumuna meydan veren olay, Kurtuluş Savaşı sonrası yeniliklere yönelişin doğurduğu bir takım olumsuzlukların peyda oluşudur. Attilâ İlhan, bu olumsuzlukları "Sokaktaki Adam" önsözünde şu şekilde dile getirir:

"Ben bu romanda bizim toplumsal yapımızda ortaya çıkan epeyce ikircikli, yürek ağrıtıcı bir soruna yanaşıyor, tartışmasına başlıyorum. Bilindiği gibi Kurtuluş Savaşı'ndan sonra bizde batılılaşmak eylemi baş göstermiş, yeni bir düşünce tarzı, yeni bir sanat, yeni bir ahlak kurulması için mücadele başlamıştır. Bu mücadele köklü olarak entelektüel planda yürütülüyor, yeni bir dünya görüşünün toplumsal ve özdeksel yaşama koşullarındaki bir yenileşmeyi izlediği hiç hesaba katılmaksızın, eski kalıba yeni bir boya vurulmak isteniyordu.

Bunun sonucu olarak, özellikle büyük şehirlerde yaşayan orta halli zümrelere bağlı bir kuşak yetişti. Bu kuşak sinemanın, dergilerin, basının da himmetiyle batının taklitçisi haline geldi. Bu onların henüz o çağı değil de kendi çağını yaşayan toplumsal çevrelerinden ayrılmalarına, onunla çelişmelerine, ona kızmalarına sebep oldu. Bu insanlar kültür düzeylerine göre derece derece soysuzlaştılar; toplum dışı, gerçek dışı her türlü sapık serüvene elverişli kimseler haline geldiler. Toplumsal çevreleriyle çelişmelerini, memleketle bağlarının çözülmesi izledi. Ya korkunç bir kötümserliğin tutsağı oldular, ya da ufalanıp gittiler. İçlerinden pek azı gerçeğe yüzünden bakabilmek, memleketinin koşullarını kavrayabilmek ve gerekli fikir bileşimini yapabilmek basiretini gösterdi.

İşte ben Sokaktaki Adam'dan başlayarak bu sorunu ele alıyorum. Sokaktaki Adam'da toplumsal ve bireysel anlamda iflas etmiş bir delikanlı vardır. Anlayışlı, duyarlı fakat kötümser. Kendisinin de dediği gibi, "Neyi istemediğini bilmekte, fakat neyi

istediğini bilmemektedir." Onun yanı başında Sokaktaki Adam, delikanlının bir türlü bağlanıp bağdaşamadığı memleket gerçeğini, memleket halkını ve sorunlarını temsil ediyor. Bu ikisi arasındaki ilişki delikanlı yönünden ne yazık ki kurulamıyor. Oysa Zenciler Birbirine Benzemez'de yeniden bu soruna dönüyorum. Oradaki tip henüz, yarısı kemirilmiş bir tip. O bir kararsızlığın ağrısını çekiyor. Nihayet yazacağım Kurtlar Sofrası'nda sorunu görmüş, memleketin koşullarını kavrayıp gerekli bileşimi yapmış olumlu tipi işlemeye çalışacağım. Gördüğünüz gibi bu üç kitap, aynı sorunun başka başka yönlerden başka serüvenler içinde ele alınışı, tartışılışdır. Tek kelimeyle söylemek gerekirse okuyucu önünde onunla birlikte memleketimizi, memleketimizin halkının esenliği için el birliğiyle bulmamız gereken olumlu tipi gerçek vatandaşı arıyorum." (İlhan, 2015:15).

İlhan'ın vurguladığı olumlu tipe varma yolundaki ilk basamak olan "Sokaktaki Adam" romanında işlenen konu, yaşamla, memleketle bağlarını kesen, dolayısıyla dünya düzenine ayak uyduramayan, bununla birlikte içinde bulunduğu zamanın ve mekanın ötesini düşleyen, "Bâbil'den öte"ye ait olan Hasan'ın yabancılaşma-yalnızlaşma ve sona yaklaşma seyridir. Bu seyri ele alan yazarın, romanda en sık kullandığı kavramlar/varlıklar ile kurduğu bağlamlar yönüyle ürettiği yeniden kavramlaştırmalar önem arz eder. Romanda imgesel aktarım temelini oluşturan deyim kavramının varlığı yadsınamaz bir gerçektir. İşleyeceği konuyu ağırlıklı olarak deyimler ve benzetmeler eşliğinde destekleyen, zarf, hastalık, çocuk ve canavar kavramlarına öncelik veren ve argo ifadelerle diyaloglar oluşturan İlhan, elde ettiğimiz birçok bağlam verisinin hazırlığını yapar. İşlediği tipin tüm özelliklerinin, ürettiği imgeler ile bağlama yansımasını amaçlar ve böylece amacına ulaşmış olur.

Varlıkların, deyimlerin, benzetme ve zarfların; olağan kullanımlar bünyesinde argo ve atasözlerinin imge üretimindeki rolünün yanında yazarın hangi bağlamlara değindiğine birkaç örnekle açıklık getirmekte fayda vardır. Sözü geçen roman başkışisi Hasan'ın yukarıda ve çalışmanın muhtelif bölümlerinde değindiğimiz özelliklerini kısaca yabancılaşma, yalnızlaşma ve sona yaklaşma üçlemesiyle ifade

edecek olursak tespit ettiğimiz bağlamların en sık kullanılanlarını sıralamak yerinde olacaktır:

"Hoşnutsuzluk, aşağılama, küçümseme, beğenmeme, ait hissetmeme, hayata tutunamama, yalnızlık, yabancılık, rahatsızlık, tedirginlik, sonsuz sıkıntı, tikslenme, yadırgayış, insana/yaşama uzaklık, eşya ve hayvana yakınlık, kaybolmuşluk, çaresizlik, yorgunluk, sona yaklaşma vb."

Bu bağlamların ortaya konmasında romanın tamamını kapsayan "yıldız" imgesinin varlığını unutmamak gerekir. Kendini kayan yıldızlara benzeten Hasan, yaşamdan düşüşünü bu yolla ifade eder. Ve neticede intiharı seçerek yazarın toplumda bulunan olumsuz tipin sonunu yansıtmaya vesile olur.

Özetle, incelemesini yaptığımız roman cümlelerinin "nasıl ve niçin" yeniden kavramlaştırıldığını irdelediğimiz bu çalışma, Attilâ İlhan'ın ele aldığı konuyu başarılı bir şekilde işleminin yanı sıra saptamış olduğumuz veriler ve bağlamlar doğrultusunda onun imgelemenin ve dile hakimiyetinin ne denli kuvvetli olduğunu; dil kullanımı ve yeniden kavramlaştırmadaki ustalığını bir kez daha hatırlatmak adına amacına ulaşır.

KAYNAKÇA

Aristoteles(2008). Poetika. (İ. Tunalı, Çev.).(17. Basım).İstanbul:Remzi Kitabevi.

Aytaç, Gürsel (2009). Genel Edebiyat Bilimi. (2.Baskı). İstanbul:Say Yay.

Bayrav, Süheylâ (1999). Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi. İstanbul: Multilingual

Bilgegil, M. Kaya (2015). Edebiyat Bilgi ve Teorileri. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

Ecevit, Yıldız (2012). Türk Romanında Postmodernist Açılımlar. (8. Baskı) İstanbul: İletişim Yay.

Devellioğlu, Ferit (2013). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. (30.Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yay.

Durmuş, Mitat (2011). "İmge-sembol kavramlarını yorumlama projesi ve Melih Cevdet Anday şiirinde imge". *Turkish Studies*,6(3),746.

Hengirmen, Mehmet (2007). Deyimler Sözlüğü. Ankara: Engin Yayınevi.

İlhan, Attilâ (2015) Hangi Edebiyat. (4.basım), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

İlhan, Attilâ (2015) Sokaktaki Adam.(5.Basım) İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Karaağaç, Günay (2013). Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yay.

Karabeyoğlu, Adnan R. (2015). Dîvânu Lugâtî't-Türk'te Savlar ve Kültürel Kavramlaştırma. İstanbul: Kesit Yay.

Karaosmanoğlu, Y. Kadri (2015). Kiralık Konak. (52.baskı). İstanbul: İletişim Yay.

Mitchell, W.J.T. (2005). İkonoloji -İmaj, Metin, İdeoloji-. İstanbul: Paradigma Yay.

İnce, Özdemir (2011). Şiir ve Gerçeklik. (4. Basım). Ankara: İmge Kitabevi.

Özdemir, Emin (2000). Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Özher, Sema (2009). Romancı Yönüyle Attilâ İlhan. Ankara: Akçağ Yay.

Püsküllüoğlu, Ali (2017). Türkçe Deyimler Sözlüğü. (4. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Saraç, M. A. Yekta (2016). Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat. (14.Baskı). İstanbul: Gökkubbe Yayınevi.

Saraçbaşı, M. Ertuğrul (2010). Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Sazyek, Hakan.(2009) "Attilâ İlhan'ın Sokaktaki Adam'ı: Hasan". Kitap-lık, s. 133, s. 91-104.

T.D.K. (1935). Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu. İstanbul: Devlet Basımevi.

Ulağı, Serhat (2018). “Öteki” nin Bilimine Giriş. İstanbul: Motto Yay.

Yetkin, S. Kemal. (1972). Estetik Doktrinler. (1.Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yücel, Halime (2013). İmgeden Yoruma. İstanbul: Ayrıntı Yay.

İnternet Kaynakçası:

Akdeniz, Safiye. (2006). “Betimleyici Anlatım: Tasvirî Metinler”, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

(<http://www.egeedebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=239>) Eylül 2018

Etimoloji Türkçe (<https://www.etimolojiturkce.com/>) Eylül 2018

Kavcar, Cahit. "Romanda Tasvirin Psikolojik Yönü"

(<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/846/10704.pdf>) 11 Eylül 2018

T.D.K., Güncel Türkçe Sözlük (<https://sozluk.gov.tr/>) Aralıklarla Nisan 2018-Kasım 2019

T.D.K., Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (<https://sozluk.gov.tr/>) Aralıklarla Nisan 2018- Kasım 2019

Vikipedi, Aralık 2019